FUTBOL SEYİRCİLERİNİN STADYUMLARDA ALINAN GÜVENLİK ÖNLEMLERİNE İLİŞKİN SEYİRCİ ALGILARI VE SALDIRGAN DAVRANIŞ TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

(Doktora Tezi)

Özlem EKİZOĞLU

Kütahya- 2021

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı

Doktora Tezi

FUTBOL SEYİRCİLERİNİN STADYUMLARDA ALINAN GÜVENLİK ÖNLEMLERİNE İLİŞKİN SEYİRCİ ALGILARI VE SALDIRGAN DAVRANIŞ TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Danışman:
Prof. Dr. Mehmet ACET

Hazırlayan:
Özlem EKİZOĞLU

Kütahya, 2021

Kabul ve Onay

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Özlem EKİZOĞLU'nun hazırladığı "Futbol Seyircilerinin Stadyumlarda Alınan Güvenlik Önlemlerine İlişkin Seyirci Algıları ve Saldırgan Davranış Tutumları Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi" başlıklı Doktora Tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Mehmet ACET (İmza)

Üye: Prof. Dr. Cengiz KARAGÖZOĞLU (İmza)

Üye: Prof. Dr. Zekeriya GÖKTAŞ (İmza)

Üye: Osman GÜMÜŞGÜL (İmza)

Üye: Doç Dr. Sinan AKIN (İmza)

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

(İmza)

Prof. Dr. Şahmurat ARIK
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

Bilimsel Etik

Doktora tezi olarak hazırladığım "Futbol Seyircilerinin Stadyumlarda Alınan Güvenlik Önlemlerine İlişkin Seyirci Algıları ve Saldırgan Davranış Tutumları Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi" adlı çalışmamın, akademik kurallara uygun, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

21/06/2021

Özlem EKİZOĞLU

Özgeçmiş

İlköğrenimini, orta ve lise öğrenimini İstanbul'da tamamladı. 2010 yılında başladığı Üniversite Lisans Eğitimini Sakarya Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulunda Spor Yöneticiliği bölümünden 2014 yılında tamamladı. 2016 yılında Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Eğitimi Anabilim Dalı'nda Tezli Yüksek Lisans eğitimini tamamladı. Halen Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı'nda Doktora öğrenimine devam etmektedir.

ÖZET

FUTBOL SEYİRCİLERİNİN STADYUMLARDA ALINAN GÜVENLİK ÖNLEMLERİNE İLİŞKİN SEYİRCİ ALGILARI VE SALDIRGAN DAVRANIŞ TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

EKİZOĞLU, Özlem
Doktora Tezi, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet ACET
Haziran, 2021, 186 sayfa

Futbol, popülerliğini tarihinden beri sürdürmeyi başarabilmiş bir spordur. Dünya'da yaklaşık 1,3 milyar insanın futbol izlediği ve desteklediği bilinmektedir. Bu ilgi futbolu büyük bir endüstri haline dönüştürmüştür. Fakat futbolun varoluşundan bu yana seyircilerin aşırı sevgisi ve bağlılığı, futbola zarar vermiştir. Futbol seyirci saldırganlığı, birçok faktörden ve kaynaktan etkilenmektedir. Stadyumların, binlerce insan ağırlayan kapasitesi arttıkça, alınan güvenlik önlemleri, güvenlik sistemleri ve cezai yaptırımları da artmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, stadyumlarda alınan güvenlik önlemlerine ilişkin seyirci algıları ile saldırganlık tutumu arasındaki ilişkiyi ve alınan güvenlik önlemlerinin saldırganlığa etkisini araştırmaktır.

Türkiye 2019-2020 Süper Lig Cemil Usta Sezonunda, 2019 yılına kadar şampiyon olan beş takımın (Beşiktaş, Bursaspor, Fenerbahçe, Galatasaray ve Trabzonspor) stadyumda maçı izlemiş olan 584 taraftarı, örneklem grubumuzu oluşturmaktadır. Taştan ve Yancı (2016) tarafından geliştirilen "Sporda Güvenlik Ölçeği" ve Madran (2012) tarafından Türkçeye uyarlaması yapılan "Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği" kullanılmıştır. Veriler Excel'de düzenlenerek, SPSS 21.0 programında analiz edilmiştir. İstatistiki analiz olarak, Tekli ve Çoklu Frekans Analizleri, Bağımsız Grup T-Testi, Tek Yönlü ANOVA, Çoklu Korelasyon ve Hiyerarşik Regresyon Testleri uygulanmıştır.

Seyircilerin stadyum güvenlik algısıyla, saldırganlık tutumları arasında güçlü ve pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır. Seyircilerin stadyum güvenlik algısının; fiziksel saldırganlığı %24, düşmanlığı %12, öfkeyi %10 ve sözel saldırganlığı %15 etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Futbol, Stadyum Güvenliği, Saldırganlık, Şiddet

ABSTRACT

EVALUATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE AUDIENCE PERCEPTIONS OF THE FOOTBALL SPECTATORS ABOUT THE SAFETY MEASURES TAKEN IN STADIUMS AND THE ATTITUDES OF OFFENSIVE BEHAVIOR

EKİZOĞLU, Özlem
Doctorate Thesis, Department of Physical Education and Sports
Thesis Advisor: Prof. Dr. Mehmet ACET
June, 2021, 186 pages

Football is a sport that has managed to maintain its popularity since its history. It is known that approximately 1.3 billion people in the world watch and support football. This interest has turned football into a big industry. But since the existence of football, the excessive love and devotion of the audience has damaged football. Football spectator aggression is affected by many factors and sources. As the capacity of the stadiums to host thousands of people increases, the security measures, security systems and criminal sanctions also increase.

The aim of this study is to investigate the relationship between spectator perceptions regarding the security measures taken in stadiums and the attitude of aggression and the effect of the security measures taken on aggression.

In Turkey 2019-2020 Super League Cemil Usta Season, 584 fans of the five teams (Beşiktaş, Bursaspor, Fenerbahçe, Galatasaray and Trabzonspor), who were champions until 2019, who watched the match in the stadium, constitute our sample group. The "Sports Safety Scale" developed by Taştan and Yancı (2016) and the "Buss-Perry Aggression Scale" adapted into Turkish by Madran (2012) were used. The data were arranged in Excel and analyzed in the SPSS 21.0 program. As statistical analysis; Single and Multi Frequency Analysis, Independent Group T-Test, One Way ANOVA, Multiple Correlation and Hierarchical Regression Tests were applied.

There is a strong and positive significant relationship between the spectators' perception of stadium security and their aggression attitudes. The spectators' perception of stadium security; physical aggression by 24%, hostility by 12%, anger by 10% and verbal aggression by 15%.

Keywords: Football, Stadium Security, Aggression, Violence

ÖNSÖZ

Doktora eğitimine başladığım ilk günden itibaren, akademik başarılarını kendime örnek aldığım, akademik çalışmalarımda ve akademik hayatımın şekillenmesinde bilgi ve tecrübesiyle bana yol gösteren, değerli tez danışman hocam Prof. Dr. Mehmet ACET'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Tez hazırlık sürecimde, tüm yoğunluğuna rağmen bilgi ve birikimlerini benimle paylaşan, çalışma sürecimle yakından ilgilenen, bana zaman ayıran ve tanımaktan onur duyduğum, Prof. Dr. Cengiz KARAGÖZOĞLU'na teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Akademik tecrübesini benimle paylaşarak desteğini ve yardımını esirgemeyen Doç. Dr. Osman GÜMÜŞGÜL hocama da katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Her koşulda yanımda olan, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, koşulsuz sevgileriyle ve varlığıyla içime huzur veren, sözleriyle ve dualarıyla bana güç veren, biran olsun benimle birlikte bu yolda vazgeçmeden sabırla bekleyen, iyi ki benim annem ve babam dediğim, Nazime BEBEK ve Ferhat BEBEK'e sonsuz teşekkür ediyorum. İyi ki varsınız ve bu başarı benim değil sizin başarınız…

Son olarak, bu zor dönemimde bana destek ve moral veren, sevgili eşim Kazım EKİZOĞLU'na teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET ..... **v**
ABSTRACT ..... **vi**
ÖNSÖZ ..... **vii**
İÇİNDEKİLER ..... **viii**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **xiv**
GRAFİK TABLOSU ..... **xv**
SİMGELER VE KISALTMALAR ..... **xvi**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
GENEL BİLGİLER

1.1. FUTBOL KAVRAMLARI **6**

1.1.1. Spor ve Futbol Kavramı 6
1.1.2. Futbolun Gelişimi 6
1.1.3. Futbol Kültürü 8
1.1.4. Futbolda Fanatizm 10
1.1.5. Futbolda Holiganizm 11
1.1.6. Futbolda Vandalizm 12
1.1.6. Futbolda Fair-Play ve Spor Ahlâkı 12
1.1.7. Futbolda Seyirci Türleri 13
1.1.7.1. Seyirci 14
1.1.7.2. Televizyon İzleyicileri 14
1.1.7.3. Taraftarlar 15
1.1.7.4. Fanatikler 15
1.1.7.5. Holiganlar (Saldıran Taraftarlar) 16

1.2. SALDIRGANLIK **16**

1.2.1. Saldırganlık 16
1.2.2. Saldırgan Davranış Tutumları 18
1.2.2.1. Fiziksel Saldırganlık 18
1.2.2.2. Düşmanlık 18
1.2.2.3. Öfke 19
1.2.2.4. Sözel Saldırganlık 19
1.2.3. Saldırganlığa Yol Açan Sebepler 20
1.2.3.1. Biyolojik ve Genetik Sebepler 20
1.2.3.1.1. Artmış Fizyolojik Uyarılma 21
1.2.3.1.2. Cinsiyet ve Hormonlar 22
1.2.3.1.3. Cinsel Uyarılma 23
1.2.3.1.4. İlaçlar, Alkol ve Uyuşturucu Bağımlılığı 23
1.2.3.1.5. Nörotransmitterler (Sinirler Arası İletim Maddeleri) 24
1.2.3.1.6. Kromozom Anormallikleri ve DNA Polimorfizmi 24
1.2.3.2. Psikolojik Sebepler 25

1.2.3.2.1. Örgütsel Bağlılık 25
1.2.3.2.2. Duygusal Bağlılık 26
1.2.3.2.3. Davranışsal Bağlılık 26
1.2.3.2.4. Marka Bağlılığı 26
1.2.4. Saldırganlıkla İlgili Kuramsal Teoriler 27
1.2.4.1. Freud'un İçgüdü/Psikanalitik Teorisi 27
1.2.4.2. Sosyal Öğrenim Teorisi 27
1.2.4.3. Şiddet Suçunun Bilişsel Teorisi 28
1.2.4.4. Hayal Kırıklığı- Engellenme Saldırganlık Teorisi 28
1.2.4.5. Nöromoral Antisosyal Davranışlar Teorisi 29
1.2.4.6. Genel Gerinim Teorisi 29

1.3. FUTBOLDA SALDIRGANLIK VE ŞİDDET 29

1.3.1. Futbolda Saldırganlığın ve Şiddetin Etkileri 29
1.3.2. Futbolda Saldırganlık Türleri 32
1.3.2.1. Bireysel Saldırganlık 32
1.3.2.2. Kitlesel Saldırganlık 33
1.3.2.3. Tamamen Şiddet İçeren Saldırganlık 33
1.3.3. Futbolda Saldırganlık Sebepleri 33
1.3.3.1. Irkçılık 34
1.3.3.2. Cinsel Kimlik 35
1.3.3.3. Ailesel ve Çevresel Sebepler 36
1.3.3.4. Psikolojik Sebepler ve Duygusallık 37
1.3.3.5. Eğitim, Ekonomik ve Sosyal Hayattaki Sorunlar 38
1.3.3.6. Yasaklı Madde ve Alkol Kullanımı 38
1.3.3.7. Skorlar ve Oturma Düzeni 39
1.3.3.8. Stadyum Yetersizlikleri ve Konforsuzluk 40
1.3.3.9. Rakip Takım Taraftarları ve Holiganlar 41
1.3.3.10. Tribün Liderleri 42
1.3.3.11. Şehre Aidiyet, Etnik Milliyetçilik ve Yerleşmiş Spor Kültürü 42
1.3.3.12. Etkisiz Güvenlik Önlemleri ve Polis Tutumu 43
1.3.3.13. Slogan, Bayrak, Tezahürat, Marş ve Pankartlar 44
1.3.3.14. Özdeşleşme ve Biz Şuuru 45
1.3.3.15. Siyasi ve Politik Sebepler 46
1.3.3.16. Kulüp Yolsuzluğu ve Mafya 47
1.3.3.17. Teşvik Primi ve Şike 48
1.3.4. Futbolda Saldırganlığa Yönelten Etken Gruplar 48
1.3.4.1. Futbolcular 49
1.3.4.2. Antrenörler 50
1.3.4.3. Kulüp Yöneticileri 50
1.3.4.4. Teknik Direktörler 51
1.3.4.5. Hakemler 51
1.3.4.6. Futbol Federasyonu 52
1.3.4.7. Amigolar 53
1.3.4.8. Seyirciler 54
1.3.4.9. Güvenlik Güçleri 55
1.3.4.10. Kitle İletişim Araçları 55
1.3.4.11. Medya ve Taraftar Gruplar 56
1.3.4.12. Bahisçiler ve Kumarbazlar 57

1.3.5. Futbola Yön Veren Süreçler....58
1.3.5.1. Futbolu Küreselleştirme....59
1.3.5.2. Futbolu Metalaştırma/Ticarileştirme....59
1.3.5.3. Futbolu Güvenlikleştirme....61
1.3.5.4. Futbolu Medyatikleştirme....61
1.3.5.5. Futbolu Post-Modernleştirme....62

1.4. STADYUMLARDA GÜVENLİK TEDBİRLERİ....62

1.4.1. Stadyumlarda Güvenlik Önlemleri....62
1.4.1.1. Spor Tesis Tasarımı, İnşaatı ve Konfor....63
1.4.1.2. Stadyum Kapasitesi ve Ulaşım....66
1.4.1.3. Bariyerler ve Çitler....67
1.4.1.4. Giriş, Çıkış ve Acil Durum Noktaları....68
1.4.1.5. Giriş Turnikeleri, Dedektörler ve X-Ray Cihazı....69
1.4.1.6. Bilet kontrol ve Passolig Kart (E-Bilet)....69
1.4.1.7. Biyometrik Yüz Tanıma Sistemi....70
1.4.1.8. Aydınlatma, Ses ve Isı Sistemi....71
1.4.1.9. Devre Kamera Sistemi ve Elektronik Bilgi Bankası....71
1.4.2. Spor Müsabakalarında Emniyet ve Güvenlik....72

1.5. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE FUTBOL ŞİDDETİ....74

1.5.1. Dünya'da Yaşanan Futbol Şiddet Olayları....74
1.5.2. Türkiye'de Yaşanan Futbol Şiddet Olayları....76

İKİNCİ BÖLÜM
GEREÇ VE YÖNTEM

2.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI....80

2.2. ARAŞTIRMA MODELİ....80

2.3. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ....80

2.3.1. Araştırmanın Varsayımları....80
2.3.2. Araştırmanın Sınırlılıkları....80

2.4. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ....81

2.5. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI....82

2.5.1. Kişisel Bilgi Formu....82
2.5.2. Sporda Güvenlik Ölçeği (SGÖ)....82
2.5.3. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ)....83

2.6. VERİLERİ TOPLANMASI 83

2.7. VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE ANALİZİ 84

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BULGULAR

3.1. KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNİN ANALİZİ 87

3.1.1. Katılımcıların Desteklediği Takımlara Göre Dağılım Yüzdeleri 87
3.1.2. Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Cinsiyet Dağılımı 87
3.1.3. Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Medeni Durumu 88
3.1.4. Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Yaş Dağılımı 88
3.1.5. Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Eğitim Durumu Dağılımı 89
3.1.6. Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Aylık Gelir Dağılımı 89
3.1.7. Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Müsabakaya Gitme Sıklığı 90
3.1.8. Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Seyirciliğini Tanımlama Dağılımı 90
3.1.9. Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Maça Birlikte Gittiği Kişiler 91
3.1.10. Katılımcılara Göre Stadyumda Saldırganlığın ve Şiddetin Sorumlusu 91
3.1.10. Katılımcıların Stadyumun Saldırganlık Düzeylerini Arttırma Düşünceleri 92
3.1.12. Katılımcıların Skorların Saldırganlık Düzeylerini Arttırma Düşünceleri 92
3.1.13. Katılımcıların 6222 Sayılı Kanun Hakkındaki Düşünceleri 93
3.1.14. Katılımcıların Stadyumları Güvenli Bulma Düşünceleri 93

3.2. HİPOTEZ ANALİZLERİ 94

3.2.1. Hipotez 1: Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Güvenlik Algıları 94
3.2.2. Hipotez 2: Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Saldırganlık Tutumları 95
3.2.3. Hipotez 3: Katılımcıların Cinsiyete Göre Güvenlik Algıları 96
3.2.4. Hipotez 4: Katılımcıların Cinsiyete Göre Saldırganlık Tutumları 96
3.2.5. Hipotez 5: Katılımcıların Medeni Duruma Göre Güvenlik Algıları 97
3.2.6. Hipotez 6: Katılımcıların Medeni Duruma Göre Saldırganlık Tutumları 97
3.2.7. Hipotez 7: Katılımcıların Yaşa Göre Güvenlik Algıları 98
3.2.8. Hipotez 8: Katılımcıların Yaşa Göre Saldırganlık Tutumları 99
3.2.9. Hipotez 9: Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Güvenlik Algıları 99
3.2.10. Hipotez 10: Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Saldırganlık Tutumları 100
3.2.11. Hipotez 11: Katılımcıların Aylık Gelire Göre Güvenlik Algıları 101
3.2.12. Hipotez 12: Katılımcıların Aylık Gelire Göre Saldırganlık Tutumları 102
3.2.13. Hipotez 13: Katılımcıların Müsabakaya Gitme Sıklığına Göre Güvenlik Algıları 103
3.2.14. Hipotez 14: Katılımcıların Müsabakaya Gitme Sıklığına Göre Saldırganlık Tutumu 104
3.2.15. Hipotez 15: Katılımcıların Seyirciliğini Tanımlamasına Göre Güvenlik Algıları 105
3.2.16. Hipotez 16: Katılımcıların Seyirciliğini Tanımlamasına Göre Saldırganlık Tutumları 106

3.2.17. Hipotez 17: Katılımcıların Müsabakaya Birlikte Gittiği Kişilere Göre Güvenlik Algıları....107
3.2.18. Hipotez 18: Katılımcıların Müsabakaya Birlikte Gittiği Kişilere Göre Saldırganlık Tutumları....108
3.2.19. Hipotez 19: Katılımcıların Güvenlik Algıları ile Saldırgan Tutumları Arasındaki İlişki....109
3.2.20. Hipotez 20: Katılımcıların Güvenlik Algılarının, Saldırganlık Tutumlarına Etkisi....109
3.2.21. Hipotez 21: Katılımcıların Güvenlik Algılarının Fiziksel Saldırganlığa Etkisi....110
3.2.22. Hipotez 22: Katılımcıların Güvenlik Algılarının Düşmanlığa Etkisi....111
3.2.23. Hipotez 23: Katılımcıların Güvenlik Algılarının Öfkeye Etkisi....111
3.2.24. Hipotez 24: Katılımcıların Güvenlik Algılarının Sözel Saldırganlığa Etkisi....112

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TARTIŞMA

4.1. TARTIŞMA....114

4.1.1. Hipotez 1: Futbol Seyircilerinin Stadyum Güvenlik Algıları ile Destekledikleri Takım Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur....114
4.1.2. Hipotez 2: Futbol Seyircilerinin Saldırganlık Tutumları ile Destekledikleri Takım Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur....114
4.1.3. Hipotez 3. Futbol Seyircilerinin Stadyum Güvenlik Algıları ile Cinsiyetleri Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur....116
4.1.4. Hipotez 4: Futbol Seyircilerinin Saldırganlık Tutumları ile Cinsiyetleri Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur....117
4.1.5. Hipotez 5: Futbol Seyircilerinin Stadyum Güvenlik Algıları ile Medeni Durumu Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur....118
4.1.6. Hipotez 6: Futbol Seyircilerinin Saldırganlık Tutumları ile Medeni Durumu Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur....118
4.1.7. Hipotez 7: Futbol Seyircilerinin Stadyum Güvenlik Algıları ile Yaşı Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur....119
4.1.8. Hipotez 8: Futbol Seyircilerinin Saldırganlık Tutumları ile Yaşı Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur....120
4.1.9. Hipotez 9: Futbol Seyircilerinin Stadyum Güvenlik Algıları ile Eğitim Düzeyi Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur....121
4.1.10. Hipotez 10: Futbol Seyircilerinin Saldırganlık Tutumları ile Eğitim Düzeyi Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur....122
4.1.11. Hipotez 11: Futbol Seyircilerinin Stadyum Güvenlik Algıları ile Aylık Geliri Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur....123
4.1.12. Hipotez 12: Futbol Seyircilerinin Saldırganlık Tutumları ile Aylık Gelir Düzeyi Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur....123
4.1.13. Hipotez 13: Futbol Seyircilerinin Stadyum Güvenlik Algıları ile Müsabakaya Gitme Sıklığı Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur....124
4.1.14. Hipotez 14: Futbol Seyircilerinin Saldırganlık Tutumları ile Müsabakaya Gitme Sıklığı Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur....125
4.1.15. Hipotez 15: Futbol Seyircilerinin Stadyum Güvenlik Algıları ile Seyirciliğini Tanımlama Şekli Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur....126

4.1.16. Hipotez 16: Futbol Seyircilerinin Saldırganlık Tutumları ile Seyirciliğini Tanımlama Şekli Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur.....127
4.1.17. Hipotez 17: Futbol Seyircilerinin Stadyum Güvenlik Algıları ile Müsabakaya Birlikte Gittiği Kişiler Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur.....128
4.1.18. Hipotez 18: Futbol Seyircilerinin Saldırganlık Tutumları ile Müsabakaya Birlikte Gittiği Kişiler Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur.....129
4.1.19. Hipotez 19: Futbol Seyircilerinin Stadyum Güvenlik Önlemleri Algıları ile Saldırgan Tutumları Arasında İlişki Yoktur.....129
4.1.20. Hipotez 20. Futbol Seyircileri Stadyum Güvenlik Algılarının Saldırganlık Tutumlarına Etkisi Yoktur 130
4.1.21. Hipotez 21: Futbol Seyircileri Stadyum Güvenlik Algılarının Fiziksel Saldırganlık Tutumuna Etkisi Yoktur 132
4.1.22. Hipotez 22. Futbol Seyircileri Stadyum Güvenlik Algılarının Düşmanlık Tutumuna Etkisi Yoktur.....133
4.1.23. Hipotez 23: Futbol Seyircileri Stadyum Güvenlik Algılarının Öfke Tutumuna Etkisi Yoktur.....134
4.1.24. Hipotez 24: Futbol Seyircilerinin Stadyum Güvenlik Algılarının, Sözel Saldırganlık Tutumuna Etkisi Yoktur 135

SONUÇLAR 137

EKLER.....147

KAYNAKLAR.....153

DİZİN 185

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1.1. Dünya'da Yaşanan Şiddet Olayları 75
Tablo 1.2. Türkiye'de Yaşanan Şiddet Olayları 77
Tablo 2.1. Çalışmada Kullanılan Ölçeklerin Cronbach Alfa Değerleri 85
Tablo 3.1. Desteklenen Takıma Göre Güvenlik Önlemleri Algıları 94
Tablo 3.2. Desteklenen Takıma Göre Saldırganlık Tutumları 95
Tablo 3.3. Cinsiyete Göre Stadyumda Alınan Güvenlik Önlemleri Algıları 96
Tablo 3.4. Cinsiyete Göre Saldırganlık Tutumları 96
Tablo 3.5. Medeni Duruma Göre Stadyumda Alınan Güvenlik Algısı 97
Tablo 3.6. Medeni Duruma Göre Saldırganlık Tutumları 97
Tablo 3.7. Yaşa Göre Stadyumda Alınan Güvenlik Önlemleri Algıları 98
Tablo 3.8. Yaşa Göre Saldırganlık Tutumları 99
Tablo 3.9. Eğitim Durumuna Göre Güvenlik Algıları 99
Tablo 3.10. Eğitim Durumuna Göre Saldırganlık Tutumları 100
Tablo 3.11. Aylık Gelire Göre Güvenlik Algıları 101
Tablo 3.12. Aylık Gelire Göre Saldırganlık Tutumu 102
Tablo 3.13. Müsabakaya Gitme Sıklığına Göre Güvenlik Algıları 103
Tablo 3.14. Müsabakaya Gitme Sıklığına Göre Saldırganlık Tutumu 104
Tablo 3.15. Seyirciliğini Tanımlamasına Göre Güvenlik Algıları 105
Tablo 3.16. Seyirciliğini Tanımlamasına Göre Saldırganlık Tutumları 106
Tablo 3.17. Müsabakaya Birlikte Gittiği Kişilere Göre Güvenlik Algıları 107
Tablo 3.18. Müsabakaya Birlikte Gittiği Kişilere Göre Saldırganlık Tutumları 108
Tablo 3.19. Güvenlik Önlemleri Algıları ile Saldırgan Tutumları Arasındaki İlişki ... 109
Tablo 3.20. Güvenlik Algılarının Saldırganlık Tutumlarına Etkisi 109
Tablo 3.21. Güvenlik Algılarının Fiziksel Saldırganlığa Etkisi 110
Tablo 3.22. Güvenlik Algılarının Düşmanlığa Etkisi 111
Tablo 3.23. Güvenlik Algılarının Öfkeye Etkisi 111
Tablo 3.24. Güvenlik Algılarının Sözel Saldırganlığa Etkisi 112

GRAFİK TABLOSU

Sayfa

Grafik 3.1. Katılımcıların Desteklediği Takımlara Göre Dağılım Yüzdeleri 87

Grafik 3.2. Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Cinsiyet Dağılımı..... 87

Grafik 3.3. Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Medeni Durumu..... 88

Grafik 3.4. Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Yaş Dağılımı..... 88

Grafik 3.5. Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Eğitim Durumu Dağılımı..... 89

Grafik 3.6. Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Aylık Gelir Dağılımı..... 89

Grafik 3.7. Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Müsabakaya Gitme Sıklığı 90

Grafik 3.8. Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Seyirciliğini Tanımlama Dağılımı 90

Grafik 3.9. Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Maça Birlikte Gittiği Kişiler..... 91

Grafik 3.10. Katılımcılara Göre Stadyumda Saldırganlığın ve Şiddetin Sorumlusu..... 91

Grafik 3.11. Katılımcıların Stadyumun Saldırganlık Düzeylerini Arttırma Düşünceleri 92

Grafik 3.12. Katılımcıların Skorların Saldırganlık Düzeylerini Arttırma Düşünceleri . 92

Grafik 3.13. Katılımcıların 6222 Sayılı Kanun Hakkındaki Düşünceleri..... 93

Grafik 3.14. Katılımcıların Stadyumları Güvenli Bulma Düşünceleri 93

SİMGELER VE KISALTMALAR

AKB: Antisosyal Kişilik Bozukluğu

CCV: Kapalı Devre Kamera Sistemi

DEHB: Dikkat Eksikliği ve Hiperaktive Bozukluğu

FIFA: Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği

IOC: Uluslararası Olimpiyat Komitesi

S&G: Stadyum ve Güvenlik Komitesinin Verdiği, Uygunluk Belgesi

TFF: Türkiye Futbol Federasyonu

TİCİ: Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı

UEFA: Avrupa Futbol Federasyonları Birliği

VAR: Video Yardımcı Hakem Sistemi

TEZ METNİ

GİRİŞ

İnsanların, kişisel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli kuruluşlar tarafından hizmetler sunulmaktadır. Bu hizmet çeşitliliği ve gelişim eğilimleri, toplumların sosyo-ekonomik ilerlemesiyle toplumdan topluma büyük farklılıklar göstermektedir (Gencer, 2011: 2140). Eğlence ve hizmet endüstrisinden en çok ilgi gören, spor olmuştur. Spor, insanın fiziksel, zihinsel ve sağlıklı yaşamı için gerekli evrensel bir faaliyettir. Aynı zamanda da sosyal ve kişisel gelişime giden bir yol olarak yansıtılmaktadır (Forde ve Kota, 2016: 444-445).

Bugün, dünyada yaklaşık 240 milyon insanın futbol oynadığı ve 1,3 milyar insanın, sporla ilgilendiği tahmin ediliyor. Futbol kulüpleri arasında rekabetler, taraftarlara da yansımakta ve kurulan taraftar dostlukları, rakip taraftarlar arasında çekişmelerin ve istenmeyen davranışların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Rekabetler; etnik, dini, politik, ulusal sınıf farklılıkları, ırkçılık, kentler arası çatışma ve uluslararası savaş olarak karşımıza çıkabilmektedir (Curtis, 2019: 273-290).

Seyircileri ve sporcuları birbirinden ayırmak futbolda mümkün değildir. Futbolda, amacı takımlarını desteklemek olanlara seyirci; bir takımdan yana saf tutan kişilere taraftar; takımların değerlerini kendine temel alan ve ona uygun tavır sergileyen kişilere fanatik; çevreye ve insanlara zarar vermeye eğimli olanlara ise holigan denilmektedir. Futbol kulüplerinin can damarı olan seyirciler ve futbol kulüpleri, ayrılmaz bir bütündür. Bu sebepten dolayı da müsabaka sahipleri, tüm seyirci türlerini kontrol etmek zorundadır. Fakat futbol, takımla özdeşleşip psikolojik bağlantı kurma, hâkim olma, yenme arzusu ve yenilmeyi kaldıramama gibi duyguları ortaya çıkarmaktadır (Acet, 2001: 40-46; Pulur, 2001: 89; Hobbs ve Robins, 1991; 559). Benzer duygulara sahip taraftarlar, futbolda grup olarak anılmaktadır. Gruplar, stadyumlarda çeşitli dış uyarıcılarla şahsiyetini kaybederek, istenmeyen olumsuz hareket sergilerler. Bu davranışlarla, deşarj olma, illegal hareketlerini legalmiş gibi sergileme özgürlüğü elde etme ve sosyal problemlerini bir kenara bırakarak, rahatlama ve boşalma yaşarlar (Karagözoğlu ve Ay, 1997: 165-166). Taraftarların rahatlama fonksiyonları, bazen saldırganlıkla ve şiddetle sonuçlanarak ilgili kişiler için güvenlik endişesi yaratmaktadır (Taştan ve Yancı, 2016: 387).

Sporda yaşanan şiddet, karşıt görüşlü olan taraftarlar arasında düşünce kabul ettirmeye dayalı, kaba kuvvet kullanma eylemidir (Newman, vd., 2020: 3). Saldırganlık ise çevreye ve insanlara zarar verme, düşmanca hareket etme, fiziksel müdahale ve tehdit

etme davranışıdır. Seyirci; rakip taraftar, antrenör, hakem, yönetici, amigo, federasyon, skor, medya ve güvenlik gibi faktörlerden etkilenmektedir. Bu faktörler, spor müsabakalarında bireysel, kitlesel ve tamamen şiddet içeren saldırganlık olaylarını ortaya çıkarmaktadır (Acet, 2001: 36). Saldırganlığı, fiziksel saldırganlık (kavga, dövüş veya içeriye gizlice sokulan kesici, yaralayıcı, patlayıcı ve yakıcı aletlerle saldırı), sözel saldırganlık (hakaret, alay etme, küfür, ten rengiyle alay etme, ırk, din veya milliyetçi söylemler), düşmanlık ve öfke olarak dört şekilde sıralamak mümkündür (Buss ve Perry, 1992: 452). İnsanların saldırganlık tutumlarını ortaya çıkaran, psikolojik (örgütsel, duygusal, davranışsal ve marka bağlılığı), biyolojik ve genetik sebepler (artmış fizyolojik uyarılma, cinsiyet ve hormonlar, ilaç, uyuşturucu, alkol, nörotransmitterler (sinirler arası iletim maddeleri), kromozom anormallikleri ve DNA polimorfizmi) bulunmaktadır (Coccaro, vd., 1997: 1432; Wang, vd. 2019: 74-76). Ayrıca saldırganlık, içgüdüsel, öğrenilmiş ve bilişsel olabileceği gibi engellenme, hayal kırıklıkları, kışkırtılma, tahrik, baskı, stres, korku ve kaygı duygulanımları sonucu da ortaya çıkabileceğini destekleyen teoriler de vardır.

Spor organizasyonları günümüzde uluslararası düzeyde yapılmaktadır. Büyük bütçelenmeyle hazırlanan bu organizasyonlarda stadyumlar, dünyanın dört bir yanından gelen insanları ağırlayarak büyük bir sorumluluk üstlenmektedir. Bu kalabalığın, müsabaka öncesi, müsabaka sırası ve müsabaka sonrasında nasıl davranacağı önceden kestirilemeyeceği için güvenlik, tüm yetkililerin önceliği durumundadır. Yaşanılan her güvenlik sorunu, spor zevkini almak isteyen seyirci kitlelerini, maça gitme kararından da vazgeçirmektedir. Kulüpler için, reklam, sponsorluk, yayın hakları satışı, bilet satışları, stadyum işletme ve ürün gelirleri gibi finansal kaynaklar oldukça önemlidir (Bebek, 2017: 11-13). Stadyumda yaşanan olumsuz olaylar, seyirci sayısının azalmasına yol açarak gelir kaynaklarının zarar görmesini sağlar. Seyircilerin stadyuma gelmeleri ve takımlarını desteklemeleri bu sebepten kulüpler için oldukça önemlidir. Tesis yönetiminin, stadyumları kullanan taraftar ihtiyaçlarını, taleplerini ve güvenlik beklentilerini karşılamak, görevleri arasındadır. Seyircilerin memnuniyet algısı ne kadar yüksek olursa, o kadar tesisten faydalanmak isteyecektir (Bebek, 2018: 1202; Bulgurcuoğlu, vd., 2018: 105). Kişinin duyu organlarınca taşınan, duyusal uyaranlara anlam verme sürecine, algı denilmektedir (Arkonaç, 1998: 284). Kişi kendine uygun şekilde bilgileri yorumlar ve algılar oluşturur. Ülkeler, hükümetler, askeriye ve işletme gibi kurumlar, algı yönlendirme ve algı oluşturma yoluna gitmişlerdir (Bakan ve Kefe, 2012: 20). Sporda

alınan önlemler, kanunlar, kurallar, cezalar ve güvenlik uygulamaları gibi sporcu ve seyirci kitleleri üzerinde, bir algı yönetimi uygulaması olup güvenlik algısı olarak ele alınmaktadır. Bu algının seyirciler üzerinde olumlu etki yaratması, stadyumlarda maçların daha huzurlu bir şekilde izlenmesi anlamına gelmektedir. Fakat güvenliğin sert tutumu, işini doğru yapmaması veya eksik kalması, seyircilerin saldırganlık dürtülerinin artmasına etki edebilir. Güvenliğin amacı, şiddeti önlemek iken şiddetin sebebi olabilmektedir.

Toplumların artan ve çeşitlenen hizmetlere olan talebi, aynı veya benzer işlevlerde yer alan çok sayıda hizmet kuruluşunun ortaya çıkmasını tetiklemiştir. Bu sonuçtan kaynaklanan rekabet ortamı, kuruluşları yalnızca sunulan hizmetleri çeşitlendirmeye değil, aynı zamanda kalitelerini de iyileştirmeye zorlamıştır. Fakat insanların doğası gereği içinde var olan dürtüsel saldırganlık tutumu, zevk aldığı ilgi alanlarına da sirayet etmiş, dolayısıyla güvenlik önlemleri ve şiddet caydırıcı kanunlar, spor organizasyonları için oldukça önemli bir unsur olmuştur. Sporda yaşanan şiddet olayları, dünya sporunu etkileyen bir sorundur ve çoğu ülkede halk sorunu olarak bilinmektedir.

Şiddet tüm canlılar için gerçek bir eylemdir. İnsanları diğer canlılardan ayıran önemli bir özellik, stratejik ve zekice saldırma eylemi sergiliyor olabilmesidir. İnsanlık tarihinden bu yana ahlaki kanunlarla, yasalarla ve dinsel kurallar ile barışçıl, disiplinli, kurallara uyan, kendisine ve başkasının malına, canına zarar vermeyen insan yetiştirme yoluna gidilmiştir (De Rivera, 2003: 569-571). Buna rağmen dünyanın her yerinde savaşlar, kavgalar, dövüşler ve cinayetlerin sayısında hiçbir düşüş yaşanmamaktadır.

Ülkemizde 2001 yılında yapılan bir araştırmada, Türk halkının %79,8'inin herhangi bir takımı desteklediğini ve insanların bir şekilde sporla ilgilendiklerini göstermektedir (Argan ve Katırcı, 2002: 20). 2015 Sporda Şiddet Raporu'na göre Türkiye'de son beş yılda 1915 olay yaşanırken, 9132 kişiye yasal işlem uygulanmıştır. 4660'ı müsabaka alanlarına girmekten menedilmiştir. En fazla olaylar ise müsabaka anında meydana gelmiştir (Kayacan, 2019: 30). Kalabalık stadyumların, güvenliği ve düzeni için ülkemizde birçok önlemler mevcuttur. Bunlardan en önemlisi de 6222 Sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğe İlişkin Kanun'dur. 2019 yılında 6222 sayılı kanunda değişiklikler yapılmış ve müsabaka alanları genişletilerek, cezai yaptırımlar ağırlaştırılmıştır. Ancak Süper Lig 2019 Cemil Usta sezonunda, İstanbul'da gerçekleşen ve seyircili oynanan maçlarda, 17 haftada toplam 606 taraftar ceza almıştır (Kaçmaz, 2020: 1). Sebebi olarak, seyircilerin %47,9'unun sporda güvenlik yasalarını bilmediği

gösterilebilir (Yıldırım, 2017: 1051). Yasaların bilinmezliği, cezalardan haberi olmayan seyircileri durdurulamaz kılmaktadır. Sporda şiddetin önüne geçmek için çok sayıda yasal değişiklikler yapılmakta ancak alınan güvenlik tedbirlerinin, futbolda saldırganlık ve şiddet olaylarının önüne geçemediği gözlenmektedir.

Araştırma Konumuz: Futbol seyircilerinin stadyumlarda alınan güvenlik önlemlerine ilişkin seyirci algıları ve saldırgan davranış tutumları arasındaki ilişkinin değerlendirilmesidir.

Araştırmanın Önemi: Futbol, dünyada milyonlarca taraftarı olan popüler bir spordur. Geçmişten günümüze futbol müsabakaları, yüksek şiddet oranına sahiptir. Saha içi, saha çevresi ve saha dışında yaşanan kavgalar, çatışmalar, saldırılar, terör olayları, ırkçılık eylemleri ve provokasyonlar gibi saldırılar, şiddetli eylemler kapsamına giren ve önlenmesi gereken toplumsal bir sorunudur. Ülkemizde, stadyumlarda düzen ve disiplin sağlayarak, can ve mal kaybını önlemek adına birçok önlemler alınmıştır. Yasalar, kanunlar, kamu ve özel güvenlik güçlerinin yanı sıra teknolojik birçok materyallerle de bu önlemler desteklenmiştir. Fakat alınan önlemlere rağmen futbolda şiddet ve saldırganlık olayları engellenememektedir. Seyirci şiddeti ve saldırganlığını önlemek için, onları tetikleyen unsurları çok iyi bilmek gerekir. Stadyumlarda alınan güvenlik önlemlerinin, seyirci saldırganlık tutumlarına bir etkisinin olup olmadığını ve arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak, futbol müsabakalarında alınacak güvenlik önlemlerine ve literatüre katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

Araştırmanın Amacı: Futbol seyircilerinin stadyumlarda alınan güvenlik önlemlerine ilişkin seyirci algıları ve saldırgan davranış tutumları arasındaki ilişkiyi değerlendirmektir. Aynı zamanda seyirci güvenlik önlemleri algılarının, saldırganlığı ne derece etkilediğini ortaya koymaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL BİLGİLER

1.1. FUTBOL KAVRAMLARI

1.1.1. Spor ve Futbol Kavramı

Spor, planlı ve programlı hareket etmektir. Spora katılmak sadece sağlığı ve fiziksel zindeliği değil akranlarla etkileşim fırsatı da sağlar. Aynı zamanda problem çözme becerileri ve perspektif alma/empati gibi diğer sosyo-duygusal beceriler kazandırmaktadır (Schultze-Krumbholz, vd., 2020: 16-18).

Futbol, 12. yüzyılda İngiltere'de soylular ve halk tarafından sevilerek tüm köy ve kasabalara yayılmıştır. Futbol, her takım on bir kişiden oluşmak şartıyla, iki takımla oynanan ve her oyuncunun, ayrı görevlerinin olduğu eğlenceli bir spordur. Her iki takımın amacı karşı kaleye belirli kurallar çerçevesinde gol atmaya çalışmaktır. Özel fiziksel yapıya, yeteneğe ve teferruatlı malzemelere ihtiyaç duyulmada yapılan spor, 12. yüzyıldan beri dünyanın her yerinde insanlar tarafından sevilerek izlenmekte ve oynanmaktadır (Acet, 1997: 3). 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında spor branşları tüm dünyaya yayılırken, boş zamanlarda oynamakla finansal kazanç için oynamak arasında belirgin bir gerilim yaşandı (Stein, 2020: 316). Fakat 21. yüzyıla girerken, kutlanacak en büyük başarılardan biri, insanın varoluşunun başlangıcından bu yana sürekli formda olma arayışıdır. Tarih öncesi, insanın düzgün fiziksel yapıya sahip olma arzusu, avlanma ve toplanma yoluyla hayatta kalma arzusu tarafından yönlendirilmiştir. Zamanla iki gereksinim tarafından yönlendirilmiyorsa da zindelik, sağlık ve esenlik için spor önemli olmaya devam ediyor.

İnsanlar geliştikçe, teknoloji ilerledi fakat fiziksel uygunluk seviyeleri de azaldı. Çalışma saatleri, hayat koşuşturması, boş vakitlerin azalması gibi etkenler insanları hareketten ve aktif spor yapmaktan uzaklaştırdı. Toplumlar zenginlik, refah ve eğlenceye hayran kaldıkça, zindelik seviyelerinin düştüğü ve spora seyirci olarak kaldığı görülmektedir (Dhone ve Gaikwad, 2020: 23). Futbola olan ilgi ve yatırılan sermaye attıkça ekonomik bir büyüme kazanmış ve ticari bir sektör haline dönüşmüştür (Acet, 2005: 43-173). Tüm dünyada 1,3 milyar taraftarı olan futbol, bu değişiminden kaynaklanan gelişimi, spor algımızı ve spor kültürümüzü de etkisi altına almıştır.

1.1.2. Futbolun Gelişimi

Ufak bir topla oynanan "Harpastum" futbolun atası olduğu düşünülmektedir. Tarihte Romalı askerlere motorik yeteneklerini geliştirmeleri amacıyla oynatıldığı ve tüm saha oyunlarına benzer özellikleri vurgulanmıştır (Stemmler, 2000: 45-63). Futboldaki

gelişmelere bakıldığında topunun 1841 senesinde yuvarlak küre şekli ve 1848'de "Cambridge Kuralları" ismi ile ilk kurallar belirlenmiştir. Modern anlamda ilk futbol kulübü 1855'te Sheffield'de doğmuş olsa da 1860'larda, dünyadaki ilk futbol kulübü İngiltere'nin Londra kentinde Harrow Okulu'nun öğrencileri tarafından kurmuştur (Bozköylü, 2007: 4). M.Ö. Çinlilerin "Ts'u-Chu" ve M.Ö. Yunanistan'ın Sparta şehrindeki "Episkyres" oyunları, kalesi de olan ayak topu oyunudur. Kaynaklara göre, Türklerin Tepük oyunu, Fransa'nın "Le Soule", İtalya'nın "Guiuocco del Calcio", Eski mısırlıların top oynayan insan figürleri ve bulunan deri/ keten toplar, futbolun geçmişinin çok eski dayandığını göstermektedir (Soygüden, Barut ve İmamoğlu, 2016: 7-10).

Türkiye'de futbol, 1900'lü yıllarında yabancı uyruklular arasında oynanmaya başlanmış, Selanik ve İzmir'de sevilerek ülkede yaygınlaşmıştır. Ticaret amacıyla İstanbul ve İzmir'e taşınan İngiliz aileleri tarafından futbol kulüpleri kurulmuştur. Mutlak monarşinin hüküm sürdüğü II. Abdülhamit döneminde siyasi sebeplerden dolayı Rum ve Ermeni gençlerin de katılabildiği oyunlara, Müslüman Türk gençleri sadece seyirci olabilmişlerdir (Aladanlı ve Çördük, 2009: 8-20; Arıpınar, 1992: 7-8). Reşat Danyal Bey ile Fuat Hüsnü Bey tarafından "Black Stacking" (Siyah Çoraplılar) ismi ile Türklerin kurduğu ilk futbol takımı kurulmuştur. II. Meşrutiyetin ilanı ve Cemiyetler Kanunu ile Türkiye'de futbol kulüplerinin kurulmasına izin verilmiştir. İstanbul'da kulüp sayısının artmasıyla beraber, 1903 yılında "Constantinople Football Ligue" (İstanbul Futbol Ligi) organize edilmiş ve 1904'te müsabakalar başlamıştır. Galatasaray, Beşiktaş, Fenerbahçe, Anadolu, Beykoz ve Vefa gibi birçok Türk futbol takımları kurulmuş ve bu lige katılmıştır. Galatasaray, 1908-1909 sezonunda bu ligde şampiyon olmuş ve yurt dışına 1911 yılında giderek Türk Futbolunu Romanya ve Macaristan'da temsil eden ilk Türk futbol takımı olmuştur (Atabeyoğlu, 1985: 1474-1499). Türk futbolunun yönetimsel gelişimine baktığımızda, 1922'de Türk İdman Cemiyetleri İttifakı'nı (T.İ.C.İ.), 1923 yılında Türk Futbol Federasyon'unu (TFF) ve 21 Mayıs 1923 yılında futbolda kuralları belirleyen, uygulayan ve uluslararası maçların düzenlenmesi de yetkili olan FİFA üyeliğine başvurarak hızla ilerlemeye başlamıştır. 1923'te Türkiye ilk milli maçını oynamıştır. 1955'li yıllardan sonra da Anadolu'da futbol kulüplerinin çoğalması ile İstanbul, Ankara ve İzmir'de profesyonel liglerin kurulması ve Avrupa kupalarında başarılar elde edilmiştir. Türkiye, Uluslararası Futbol Federasyonuna (UEFA) tam üye olduğunu 1962 yılında açıklamıştır (Atabeyoğlu, 1985: 1474-1499). 1992 yılında Türkiye

Futbol federasyonu devlet elinden ayrılıp özerkliğe kavuşmuştur. Ardından da birçok ulusal ve uluslararası müsabakadaki başarılarıyla günümüze kadar gelmiştir.

1.1.3. Futbol Kültürü

Kültür, bilişim ve gelişimin temel kavramlarının işleyen tanımlarını sağlayarak başlar (Cole ve Packer, 2019: 243). Sebebi ise psikolojik becerilerin çevreyle iç içe oluşu ve çevresiyle arasında karşılıklı bağımlılığın kültürün oluşumunda oldukça önemli olmasıdır (Cresswell, vd., 2019: 199). Yaşamlarımız, başkalarıyla devam eden bir etkileşim döngüsü ve onlara verdiğimiz tepkilerdir (McLean, vd., 2016: 45). Sosyal psikoloji ve kültürler arası psikoloji gibi disiplinlerdeki pek çok model, kendi kendine yeten işleme mekanizmalarıyla etkileşime giren çeşitli çevresel girdiler olduğu fikrine dayanmaktadır (Shweder, 2020: 98). Bir kültüre veya bölgeye ait olmak, aynı yemeği, aynı giyinmeyi, aynı müzik türlerini tercih etmeyi ve aynı davranmayı gerektirir. Taraftarların giyinme tarzları, forma renkleri, sloganları, marşları ve taraftarlık davranışları, futbol kültürünü oluşturur.

Bir grubun örgütsel kültürü, ortak temel varsayımları, eserleri veya fiziksel tezahürleri ve benimsediği değerlerle ortaya çıkar (Everbach, 2004: 3). Tüm insanlar benzer bir ihtiyaçlar işleyişi doğrultusunda çalışırlar. Özel statüye sahip en merkezi yapı olarak kabul edilen ihtiyaçlardan biri özerklik ihtiyacıdır. Özerklik ihtiyacı; kişinin kendi eylemlerinin kendi kendini düzenlemesi olarak yorumlanır. Tüm varlığının belirli bir eyleme dayandırıldığı ve odaklandığı, kişinin kendi davranışının gönüllü, kişisel olarak onaylanmış bir durumunu ifade eder. Örneğin, davranışları üzerinde kontrol sahibi olduğunu hisseden bir kişi, özerklik ihtiyacının tatminini yaşayacak ve daha sonra yüksek yoğunluklu motivasyona sahip olacaktır (Ryan ve Deci, 2017: 97-191). İnsanların, dış etkenlerin içsel olarak motive edici olabileceği dinamik organizmalar olduğuna dikkat çekmektedir. Motivasyonun içselleştirilmesinin önemini tartışırken, dışsal motivasyonun içselleştirilmesi, nispeten heteronomik veya kontrollü düzenlemeden görece otonom öz-düzenlemeye kadar uzanan bir süreklilik açısından tanımlanabilir (Cresswell, vd., 2019: 200). Bu durum taraftarların futbol maçını, içsel motivasyon ve sosyal bir boşalma alanı olarak gördüğünü söylemek yanlış olmaz.

Futbolun yapısal ve kültürel dönüşümü futbol taraftarı aktivizminin ve çağdaş vatandaş-tüketici kimliklerinin ortaya çıkışının arka planı, 1980'lerin sonlarından bu yana özellikle Batı Avrupa'da, elit erkek futbolunda meydana gelen büyük yapısal ve kültürel değişikliklerde yatmaktadır (Wan, Ng ve Lin, 2020: 981). Dünya'da sadece ülkeler arası

değil ülkeler bölgelere ayrıldığı için, her bölgenin kendine özgü bir kültürü oluşmaktadır. Kendi topraklarında kendi kültürlerine sahip olanlar, farklı kültürle kaynaşmakta zorlanır ve bu zorluk çeşitli sorunları da beraberinde getirir (L'Hoeste, 2015: 85).

Sporun, kültürel bir oluşum olduğu kanıtlanmıştır. Sebebi ise doğan bir olgu olmaması, insanlar tarafından sunulması ve var olmasıdır (Erdemli, 2002: 3). Yapılan bir çalışmada futbolun yaşaya bilirliğinin eğitim ve ulusal kültürün etkisinde olduğunu vurgulamıştır. Yöresel oyunların ve organizasyonların tanıtılması, milletler tarihi ve kültürü için oldukça önemlidir (Sedef, 1999: 22). Coğrafi bölgelerde, bütünleşme veya parçalanma, yakınlaşma veya uzaklaşma gibi sürekli değişimleri bir milletin kültürü ve yaşamını araştırırken onların yaşam biçimleri arasında yer alan spor, milletler için önemli bir olgu durumundadır (de Hollanda, 2020: 3006-3020).

İnsanoğlu yaşamının her evresinde eğlenceye ve güç sahibi olmaya büyük bir ihtiyaç duymaktadır. Türkler savaşçı bir millet olduğundan, sporu önemli bir yaşam biçimi haline getirmiştir. Savaşa hazırlık, savaş sonrası kutlama eğlenceleri ve talim amaçlı binicilik, kılıç kullanma, güreş, okçuluk ve cirit gibi sporlar yaptıkları bilinmektedir. Günümüz spor kulüpleriyle özdeşleştirdiğimiz vakıf ve tekkeler tarafından desteklenmesi de spora ve sporun gelişmesine verilen önemi göstermektedir (Soygüden, 2014: 15-16). Sporun bir bilim dalı olarak gelişmesinin temel sebebi insan-kültür bilimleri ilişkisinde sporun sosyal değer kazanması, spor biliminin kendini gerçekleştiren deneysel temel üzerine kurulu olması sayılabilir (Kale ve Erşen 2003: 1). Bazı yazarlar, genellikle futbolun dini inançlar ve deneyimler üretme gücünü kabul ettiler. Canlı stadyum deneyimini, tapınak deneyimiyle karşılaştırarak, futbolun ritüel gösterisini duruma bağlı olarak bir tür sakinleştirici düzen olarak kabul etmişlerdir (Benedetti, 1998: 55-87; Borges ve Bioy, 2011: 11-14).

Boş zamanların artması ve Türkiye genç nüfusunun fazla olması halkı spora yöneltmektedir. Tüm dünyada spora olan ilginin sebeplerine bakıldığında fiziksel güzellik, sağlıklı yaşam, sosyalleşme, iş imkânı, sosyal statü ve kimlik edinme, meslek edinme veya kumar oynayarak gelir elde etme şekliyle spor başka bir boyut kazanmıştır.

Futbol, diğer spor branşların yanında en çok gelişen, izlenen ve ilgi gören popüler spor alanıdır. 240 milyondan fazla sporcu, 1.4 milyon futbol takımı ve 300 bin spor kulübüne sahiptir. Eğlence ve spor olmaktan çıkıp günümüzde birçok insan için ekonomik kazanç kapısı haline dönüşmüştür. Büyük endüstri haline gelmiş olsa da

dünyanın dört bir tarafından binlerce izleyiciye seyretme imkânı sunmasıyla aynı andan izleyip mutlu olduğu, heyecan duyduğu ve zevk aldığı bir alandır. Oynanma şekli, kuralları, seyir tutumları ile sloganlar, marşlar, pankartlar, formalar, müzikler ve taraftar grupları futbol kültürünün birer parçasıdır (Küçük, 2009: 9-11).

Taraftarların sosyal medyalarda anlaşarak, maçtan saatlerce önce belirli bir yerde toplanıp sloganlar, marşlar ve şarkılar söyleyerek stadyuma birlikte yürümesi, birlikte takımlarını desteklemesi ve takım renkleriyle/formalar giyinmesi, yazılı pankartlar hazırlaması, maç öncesi provalar yapması (90 dakikalık performanslarını planlama, hazırlama ve uygulama) bir gelenek haline gelmiştir ve futbol kültürüne örnek teşkil etmektedir. Futbol kulüplerinin, kendi mağazalarını (store) açarak ürünlerini satmaları ve kendi tv kanallarının ve internet sitelerinin olması da futbol kültürü oluşumunu destekler. Ayrıca futbol gelen yenilikler (kurallar, teknolojik sistemler, VAR sistemi, yayıncı kuruluşların sunumu, tekrar tekrar izlenme imkânı, takımlarla taraftarların anlık kitle iletişim kanallarından haberleşme ve haber alma imkânı, taraftarın ve kulüplerin tüm dünyayla kurduğu canlı iletişim, kulüplere destek kampanyaları, transfer bilgilendirmelerinde taraftar etkenleri, spor medyasının daha aktif halde kullanımı gibi) futbol kültürüne başka bir boyut getirmiştir. Dünya'nın her yerinde spora olan bakış açıları, izleme şekilleri ve yapılış amacı gün geçtikçe değişmektedir. Her ülkenin spor kültürü birbirine benziyor gibi gözükse de bir o kadar ayrıdır.

1.1.4. Futbolda Fanatizm

Futbol ve taraftarlar birbirinden ayrılamayacağı gibi futbol ve spor, genellikle yüksek düzeyde kendini adamış taraftarlara ve tüketicilere dayanır. Taraftarların varlığı, oyuncuların motivasyonunu artırarak, daha akılda kalıcı ve dinamik hale getirir. Taraftarlar, futboldan elenemez ve bir takımın 12. oyuncusu olur. Fanatizm, desteklenen kulüp için bir gururu simgeler. Spor fanatizmi kavramı, spor faaliyetlerini yürüten birine, takıma, şubeye veya organizasyona hayranlık ve sevgi olarak yorumlanabilir (Ronald, 2019: 2-5). Destekçi fanatizm grubu, dinamik olarak gelişmekte ve ultralar tarafından benimsenen yeni bir kültürü de beraberinde getirmektedir.

İtalyancadan türetilen ultras terimi, takımlarını desteklemenin yanı sıra sporu desteklemeyi, kendileri ve başkaları için oyun deneyimini zenginleştirmeyi amaçlayan profesyoneller hakkında konuşmak için kullanılır (Gul, 2019: 5). Maç sırasında ultras benzersiz eylemler gerçekleştirenlerdir. Her zaman grupların isimlerini okuyan, formaları ve dev boyutlu pankartlar ve verdikleri mesajlarla takımlarını desteklemektedirler. Ultras

(Fanatikler) maç sırasında ayakta durup şarkı söylemeyi (Pitti, 2019: 1-12) ve oyuncuların stada girişlerinden çıkışlarına kadar geçen sürede takımlarını asla yalnız bırakmayarak büyük bir dayanışma içinde takımlarını desteklerler.

Fanatizmin kelime anlamı, bağlılığın tutku, samimiyet ve adanmışlıktan ibaret olduğu bir nesneye olağanüstü bağlılık olarak tanımlanır ve bağnazlık olarak ifade edilir. Fanatizm, desteklenen bir futbol takımıyla körü körüne bağlanmadaki başarısızlığı ve başarısına hayal kırıklığı veya aşırı heyecan tepkisi gösterebilen bir grup insandır (Kurak, 2020: 28-36). Fanatizm, perspektife veya bir davaya yönelik coşkulu bir tutumdur. Fanatik davranışın belirli açılardan aşağılayıcı olduğu görülmektedir. Aslında duruşlarındaki aşırılık bir şeye inancı fazla olan bir birey veya grup olmalarıdır (Purnamasari, 2015: 354-362). Fanatizmin ortaya çıkışının altında yatan birkaç husus vardır. Bir faaliyet türüne olan ilginin miktarı; faaliyete yönelik kişisel ve grup tutumları bir bireyin belirli bir faaliyet türünü takip ettiği süre ve aileden motivasyon olarak saymak mümkündür. Dolaylı olarak bir takımın başarısı, bir takım taraftarı rolünden ayrılamaz. Taraftarlar, pratikte aynı ve her ikisi de maçı izliyor olsa da seyircilerden farklıdır (Eliani, Yuniardi ve Masturah, 2018: 59-72; Doewes ve Riyadi, 2016: 25). Destekleme seviyelerindeki tutumları seyircileri farklı kategorilere ayırarak sınıflandırılmalarına sebep olmaktadır.

1.1.5. Futbolda Holiganizm

13. yüzyıl İngiltere'sinde futbol oyunu şiddetle ilişkilendirilmiştir. Şu anda "Futbol Holiganlığı" olarak bilinen fenomen, 1960'ların başlarında İngiltere'de ortaya çıktı ve futbol maçlarının televizyonda yayınlanmasıyla yakından ilişkilendirildi. Diğer ülkelerde ise benzer davranış kalıpları çok geçmeden 1970'lerin başında ortaya çıktı. Çoğu Avrupa ülkesinde, futbolla ilgili şiddet ağırlıklı olarak dahili bir sorundur ve olayların çoğu kulüp düzeyindeki maçlarda meydana gelmektedir (Marsh, vd., 1996: 68). İki savaş arası dönemde futbol daha "saygın" hale gelmesine ve şiddetin azalmasına rağmen 1960'larda yeni gençlik kültürleri ve artan ırksal gerilimlerle ilgili bir dizi ahlaki panikle birlikte, düzensizlik ve halkın bunlarla ilgili endişeleri keskin bir şekilde arttı. 1960'larda ve 1970'lerde futbol şiddeti büyük ölçüde futbol stadyumlarıyla sınırlıydı. O zamandan beri eğilim giderek daha fazla dışarı çıkmaya başladı. 1990'lerde, Hillsborough felaketinin ardından stadyumlar koltuklu şekliyle ve eklenen hizmetlerle eğlenceli hale getirilmiştir. Bu durum alt gelir futbolu olarak görünen spor, orta ve üst sınıflarında

dikkatini çekmeye başlamıştır (Heydarinejad ve Gholami, 2012: 37-41). Sınıf farklılıklarının da artması, yaşanılan şiddet olaylarının başka bir bahanesi olmuştur.

Spor türlerinden en çok futbol çeşitli şiddet türleriyle ilişkilendirilmiştir. Futbol holiganlığı, genellikle şiddetli taraftar rahatsızlığı için bir etiket olarak kullanılmıştır. Bu fenomen, çeşitli ülkelerde ciddi bir sosyal sorun olduğunu kanıtlamış olmasına rağmen "İngiliz Hastalığı" olarak anılmaktadır. Şiddetli futbol grupları olan holiganlar, yaralanmalara, ölümlere ve ayrıca mülke zarar vermeyi amaçlayanlardır (Rookwood, 2019: 26-44). Kısaca holigan, psikopat ve sosyopat insan; holiganizm ise kontrolsüz, kurallara uygun olmayan, sistem dışı ve kabul görmeyen davranış şeklidir (Doğan, 2007: 111). Yakıp yıkan holiganların bu tür davranışları futbola özgü kapsamlı yasama, güvenlik ve polis müdahalelerini gerekli kılmıştır.

1.1.6. Futbolda Vandalizm

Vadallar, kamu malına, aracına veya ürününü hiç düşünmeden zarar veren kişilerdir. Sanat eserlerine, sokak lambalarına, müzelere, kamu binalarına, dükkanlara, toplu taşıma araçlarına, banklara, heykellere, çöp kurularına, bahçe ve park düzenlemelerine; kültürel, tarihi ve dini öneme sahip resim ve büstleri kırarak veya boyayarak zarar vermeyi kendine amaç edinmiş barbarlardır. Holiganizm'den farksız davranışları vardır. Stadyumları yakan, yıkan ve zarar vermekten keyif alan, polis ve özel güvenlik güçlerine dahi güç kullanmaktan geri durmayan bu kişiler tarih boyunca varlıklarını korumuşlardır ve önlenmesi güç psikopatlardır (Doğan, 2007: 116-117).

İnsanlar, diğer canlılar gibi doğuştan saldırgandır. Fakat bu güdüsünü eğitmek, bastırmak ve durdurmak toplumsal yaşam için zorludur. Kimi insanlar hastalık derecesinde kontrol edilemeyen eylemler sergilemekten kendini alıkoyamamaktadır. Ceza veya hapis onlar için kimi zaman ödül niteliğindedir. Tedavi olması ve eğitilmesi gereken Vandallar, her yerden olduğu gibi futboldan da uzaklaştırılması gerekir.

1.1.6. Futbolda Fair-Play ve Spor Ahlâkı

Sosyal ahlâk, sporunun bir bileşenidir. Fair-Play sadece etik bir davranış ya da tesadüfi davranış değildir. Tüm ahlâki kodları, psikolojiyi ve yazılı olmayan yasal kuralları temsil eder. Adil Oyun'un (Fair-Play) amacı, görevlilere, kurallara, kararlara ve rakiplere saygı duymak ve olumsuz duyguları kontrol altına almaktır. Ayrıca tüm bireylere eşit katılım fırsatı sağlamaktır. Olimpik Creed'in rekabete katılım, mücadele ve

karşılıklı saygının zaferden daha önemli olması gerektiği ideallerine benzemektedir (Veronica, vd., 2019: 19; Herdiyana ve Prakoso, 2016: 77-85).

Baron De Coubertin, 1896 yılında, adil oyun felsefesiyle, olimpiyatları yeniden başlattı. FIFA ile IOC anlaşarak, 1968 Olimpiyat Oyunlarında, Japonya'ya ilk FIFA Fair Play ödülünü verdi. Fakat oyunlar 1970'ler boyunca, kuruluş amacını unutan eylemlere şahit olmaya devam etti. Bunun üzerine, sahadaki sportmenlik dışı davranışlarla ilgili sorunlara (şiddetli meydan okumalar, zaman kaybetme ve sahte sakatlıklar gibi), saha dışında agresif ve şiddetli taraftar davranışlarına kadar birçok soruna çözümler arandı. FIFA'nın dahili "Fair-Play Kampanyası", konfederasyon başkanlarının, antrenörlerinin ve kaptanların 1982 Dünya Kupası için taahhüt vermeleri gerektiğine dair bir "Fair-Play Yemini" başladı (Stein, 2020: 320-328). Spor, insanın varlığından beri toplumla iç içe olan, ahlâk ve kültür oluşumda etkili bir etkendir. Toplumsal olgu olan futbol, izleme ve oynamada toplum ahlakını ortaya koyar. Futbol organizasyonların da sergilenen tüm olumsuz davranışların kişi kimliği değil vatandaşı olduğu ülke kimliği olarak yansıtılacağı ve algılanacağı bir gerçektir. Tüm sporlarda, Fair-Play (adil oyun) ruhu sporcuya ve spor yönetimine dahil edilmeli ve adil oyunun, kaliteli oyunlar sergileyeceği bir gerçektir.

1.1.7. Futbolda Seyirci Türleri

Seyirci tribünleri takımları desteklemek için dolduran insan topluluğu olarak tanımlamak mümkündür (Şahin, 2003: 50-52). Seyirci grupları çoğu zaman beklentilerini takımın ve kulübünün başarıları ile örtüştürmektedir (Yüksel, vd., 1998: 22-26). Kişi, takımla/sporcuyla özdeşleşerek ve psikolojik bağlantı kurarak, onlarla sevinmekte gerektiğinde de onlarla üzülmektedir (Erkal, Güven ve Ayan, 1998: 181-205; Güllü ve Güçlü, 2006: 686-689). Dünya'nın çoğu ülkedeki araştırmacılar seyirci türlerini, seyirci, televizyon izleyicileri, taraftarlar, fanatikler, mekâncılar, doyumsuzlar, sabırsızlar, deplasmancılar, takımla şahlananlar, bilmişler, uğura inananlar ve rasyonel seyirciler gibi birçok sınıflandırma yapmaktadır (Demir, 2009: 19). Bazı araştırmacılar ise uygun koşul bulduklarında takımını destekleyenler (geçici taraftar), kendi coğrafi bölgelerinin takımlarını destekleyenler, olanaklara veya uzaklığa bakılmadan kendilerini takımı için adayanlar, takımlarına hayatlarının her yönüyle çok bağlı olanlar ve işlevsiz gruplar şeklinde sıralamaktadır (Dalpian, vd., 2014: 564-577).

Deloitte, 2015 yılında yaptığı araştırmada taraftar sadakatinin sebeplerini araştırmış ve sonuç olarak; %40 memleketçilik, %22 mevcut konum, %14 aile tarihi, %10 takım performansı, %8 favori oyuncunun takımda varlığı ve %6 televizyondaki varlığı olarak bulunmuştur. Çoğu taraftar; büyüdükleri yere şu an da nerede yaşadıklarına, aile geleneğine veya takım performansına göre bir takım seçmektedir.

1.1.7.1. Seyirci

Seyirci, futbol organizasyonlarına katılarak aşırıya kaçmadan takımını destekleyen, rahatsız etmeden tezahüratlarda bulunan ve kazansa da kaybetse de maçtan zevk almasını bilenlerdir (Şahin, 2003: 50-52). Futbolun 12. oyuncusu olarak kabul edilen olan seyirciler, bir takımdan yana saf tutan ve doğrudan ya da televizyon gibi medya aracılığıyla izleyip takımına destek veren, takip edenlere denir (Arslanoğlu, 2005: 309). Seyircilerin; bilgi edinme, merak, futbolcuların fiziksel becerilerini görme, kaçış, güdülenme, davet, sosyal etkileşim, stadyum estetikliği, turistik, aile, heyecan, içsel ve dışsal motivasyon ihtiyacı gibi sebeplerden futbol organizasyonlarına dahil olduğunu söylenebilir (Trail, Anderson ve Fink, 2003: 154-180). Amacı sempati duyduğu takımı desteklemek olan seyirciler, en zararsız ve sporun amacına uygun hareketleri olan gruplardır.

1.1.7.2. Televizyon İzleyicileri

Futbola maçına katılmanın olası bir ikamesi de televizyondur. Bir futbol maçına katılmanın ana alternatiflerinden biri maçı evde televizyonda izlemektir (Allan, 2004: 123). Televizyonlar dünyada, sporun ve özellikle futbolun sevilmesinde önemli bir etken olmuş ve yapmış oldukları yayınlarla futbolu uzaklardan yakınlaştırmayı başarmıştır. 1990'lı yıllarda Türk toplumunda medya, daima gündemi belirlemiştir. Türk futbolunun uluslararası başarısı medyanın ve halkın ilgisini çekerek taraftarlığı arttırmıştır (Talimciler, 2003: 71-129). Aynı zamanda, dünyaya tüm oyunu tekrar tekrar izleme fırsatı sunarak; kulübü, futbolcuları ve oyunu tanıtma fırsatı vermiştir (Klose, 1993: 373-384).

Televizyon izleyicileri, coğrafi, ekonomik, sağlık, uzaklık, bilet bulamama, stadyumları güvensiz, hijyensiz bulma ve hava koşulları gibi olumsuzluklardan veya farklı sebeplerden maçları televizyondan izlemeyi tercih eden kişilerden oluşmaktadır. Televizyon herkese eşit şekilde müsabakanın izlenme fırsatını vermiştir. Televizyonun futbola diğer bir katkısı da futbol ekonomisinin oluşumunu etkileyerek, futbolu büyük bir endüstri haline dönüştürmüştür. Televizyon izleyicilerinin binler hatta milyonlara

ulaşması yayın ve sponsorluk gelirlerini de tetiklemiştir (Albayrak, 2016: 14-21). Televizyon izleyicileri, ulusal ve uluslararası düzeydeki yayınları izleyerek hem ev sahibi hem de deplasman kulüplerinin destekçisi olarak futbolun gelişmesine ve büyümesine de katkı sağlamaktadır (Coates, Humphreys ve Zhou, 2014: 961). En büyük etken de stadyumu güvenli bulmayan, konum olarak uygun olmayan, fiziksel rahatsızlıkları bulunan, bilet almakta veya bulmakta zorlanan ve zaman sıkıntısı çeken destekçiler için vazgeçilmez kaynak oluşturmaktadır.

1.1.7.3. Taraftarlar

Taraftarlar, oyuncular için bir dereceye kadar destek ile karakterize edilir. Fiziksel ve sesli bir varlık veya üstünlük göstererek ortak yapımcı olma hissine sahip olmak isteyenlerdir. Ayrıca bir maçta destek sağlayan ve maçı daha canlı ve dinamik hale getiren kişilerdir. Taraftarlar, takımla arasında aile ve arkadaşlık gibi dostluğa dayanan ve güçlü duygusal bağları olan geleneksel bir izleyici modelidir. Takipçiler ile kulüp arasında boşluk olduğu için bu boşluğu dolduran ve futbolda kulübü destekleyen modern seyirci türlerindendir (Bourgeon ve Bouchet, 2001: 1-47; Doewes, Purnama ve Islahuzzaman, 2020: 2). Kulübe, taraftarlara, stadyuma veya oyuna maddi zarar vermeseler de takımla kurdukları duygusal bağın güçlülüğü maça hâkim olma iç güdüleriyle etkilemektedir.

1.1.7.4. Fanatikler

Seyirci türlerinden fanatiklik, tuttuğu takımın tüm değerlerini kendi değerleri gibi benimsemiş, tüm özel hayatına takımını dahil etmiş ve tüm tutkusuyla takımına bağlı kişileri temsil eder. Bu kişiler hastalık derecesinde takımını sahiplenmekle kalmaz, ahlaki değerlerini maç esnasında kaybetmekten, argo, küfür söylemleri ve saldırganlık tutumları göstermekten de korkmazlar. Takımının kazanması için ellerinden geleni yapar ve bunları da meşru görürler. Aynı zamanda maçlarda stadyumları coşturan, rakip takıma hakaret etmeyi organize eden, hakemi ve oyunu yönlendirme çalışmakla kalmaz kural dışı davranışlarıyla medyanın olumsuz haber yapmalarına da sebebiyet vermektedir. Teknolojik haberleşme kanalları ve takım gurupları kurarak gruplar halinde hareket eden, şiddet eğilimleri oldukça fazla kişilerdir. Ayrıca beraberlerinde kavgaya hazırlık amaçlı kesici ve yakıcı aletler, taş ve sopa gibi alet buldururlar (Acet, 2003: 216-220; Kuru ve Var, 2009: 141-153; Acet, 2001: 32). Sporun ve toplumun yapısını bozan bir grup olsa da takımlarının gururu ve vazgeçilmezleri arasındadır.

1.1.7.5. Holiganlar (Saldıran Taraftarlar)

Holigan kavramı ilk defa Daily News gazetesinde 1898'de kullanılmıştır. Daily News'in haberlerinde, sürekli kavga çıkaran futbol taraftarına Patrick Hoolihan ya da Hooligan olarak adlandırmasından dolayı bu taraftarlara Holigan denilmektedir. Gazetedeki anlamı alkole ve ölçüsüz şiddete meyilli olan kişi şeklindedir (Hobbs ve Robins, 1991: 551-579; Simpson ve Weiner, 1989: 369). Holiganlık diğer seyirci türlerinin tanımlardan biraz farklı olarak taraftarlık duygusunun içerisinde saldırganlık, şiddet ve yıkıcılık barındırmasıdır (Koçer, 2012: 113-114). Bu grup için takımın kazanmasının ya da kaybetmesinin hiçbir önemi yoktur. Olay çıkarma, kavga etme ya da birilerine zarar verme bu grup için taraftarlık demektir (Arıkan ve Çelik, 2007: 109-132). Kendilerini maç günlerinde futbol müsabaka alanının içinde, dışında ve kalabalıklar da çıkardıkları olaylarla gösterirler (Jwell, vd., 2014: 429-450).

Holiganlık, küresel bir fenomendir. Bu sosyal mesele, mülke zarar verme, devletin güvenlik maliyetleri, sosyal düzenin bozulması hatta seyircilerin ölümü gibi olumsuz sonuçlara sahiptir (Block ve Lesneskie, 2018: 1142; Segura, vd., 2019: 838). Maçlar veya taraftarlarla ilgili saldırganlık etrafında yaşanan şiddetli çatışmalar, spor kulüplerinin itibarına zarar vermesine, para cezaları gibi yaptırımlara, seyirci olmadan yarışmalar düzenlemeye, bilet satışlarının azalmasına ve daha ciddi durumlarda spor müsabakalarından menedilmesine yol açar (Toder-Alon, Icekson, ve Shuv-Ami, 2019: 198). Holiganlık veya hayran temelli saldırgan davranışlar, anormal bir sosyal işlevsellik biçimi olarak kabul edilir (Newson, vd., 2018: 679) ve spor hayranlarındaki şiddet davranışını anlama ihtiyacı hem spor sosyologları hem de kriminologlar için özellikle kritik hale gelmiştir.

1.2. SALDIRGANLIK

1.2.1. Saldırganlık

Sosyoloji ve psikoloji alanındaki birçok araştırmacı, şiddet veya saldırganlık terimini çeşitli şekillerde tanımlamaya çalışmıştır. Genel anlamıyla saldırganlık, aşırı fiziksel güç kullanma, zarar verme veya yıkma, hükmetme, kontrol etme veya zarar verme niyetiyle temellenen sözlü veya fiziksel bir davranış olarak tanımlanmaktadır (Koroma, 2018: 43). Saldırganlık ve şiddet birçok olası etkene sahip karmaşık davranışlardır.

Öğrenme, insanları birçok yönden az ya da çok şiddet içeren ya da saldırgan hale getirmeye katkıda bulunur. Başkalarının davranışlarını pekiştirmek ve modellemek,

öğrenmenin başlıca biçimleridir (Frieze, Newhill ve Fusco, 2020: 18). Saldırganlıkta, genç yaşlarda sosyal ortamlardaki olumsuz rol modellere tanık olunarak onlarla kurulan iletişimde, gözlem yoluyla öğrenilen davranış şekilleridir. Çocuk yaşlarda ve genç yaşlarda bu modellerle etkileşimde olmak zorunda olan kişiler, isteyerek veya istemeyerek danışları örnek alabilir. Örnek aldığı davranışı da sözlü davranış, sözlü olmayan davranış (dışlama) veya fiziksel davranış (fiziksel saldırı) şeklinde sergileyebilir (Mote, 2020: 625). Ayrıca insanlar, korku, kaygı ve heyecan duyduklarında endişeye kapılıp kontrol kaybı yaşar (Korobeynıkov, vd., 2019: 62). Kontrol kaybı yaşayan bireylerin şiddet ve saldırganlık gibi olumsuz davranış sergilemesi de olası bir davranıştır. Saldırganlık, anti sosyal bir fenomendir ve fiziksel saldırı, sözlü saldırı, öfke ve düşmanlık şeklinde sıralanabilir. Psikolojik, genetik, biyolojik, sosyal çevre, yaşam koşulları, ekonomik zorluklar ve aile yapısı kişileri saldırganlığa iten unsurlardır.

Saldırgan yapılar, bireysel farklılıklar gösterir ve saldırganlık potansiyelinin başkaları tarafından öğrenilebileceği veya uyarılabileceği karmaşık yapılardır. Bazen tetiklemeyle yani kışkırtmalarla bazen de içsel olarak kişi saldırganlık gösterebilir. Kontrolün, kişiliğin önemli bir yönü olduğu unutulmamalıdır. Kontrol odağı bir bireyin hayatındaki olayların altında yatan ana nedenlere ilişkin algısını ifade eder. İyimserlik, iç kontrol odağıyla ve kötümserlik dış kontrol odağıyla ilişkilendirilmiştir (Sullad ve Jange: 2020: 215-216). Dua, meditasyon, pozitif düşünme ve hoşgörü insanları ruhsal sağlığa götürür. İnsanlar yok edici değil koruyucu olmalıdır. İnsanı insan yapan nitelikler, verme, anlama ve affetme yeteneğidir. Hayatı korumak ve tüm yaşam biçimlerinin, bireyselliğine ve bağımsızlığına saygı duymalıdır. Bu kuralı izleyerek daha fazla hoşgörü, anlayış, karşılıklı sevgi, yardım ve şefkat yalnızca bireyler arasında değil, tüm insanlar, uluslar, ırklar ve dini inançlar arasında da gelişir. Fakat insanların iş yükü, bozuk aile ilişkileri, sevgisizlik, ekonomik güçlükler, uykusuzluk, çalışma koşulları, duygusal yoksunluk saldırganlığa yönlendirmektedir. Toplumların aile düzeninin bozulması yetişen genç nesillerin gelişim ve sosyal uyum sağlayamamalarına sebep olmaktadır (Lee ve Lim, 2019: 2). Boşanmalar, kötü alışkanlıklar, özentilik, ekonomik zorluklar, sosyal ağlar veya iletişim problemleri tüm dünyada gençlik politikalarının üzerinde daha çok durulması gerektiğini göstermektedir. Son zamanlarda gençlik politikalarını belirleyenler, saldırganlığın önlenmesinde sporun kullanımıyla ilgilenmeye başladı. Devletler, tüm dünyada çocuk saldırganlığını önlemek için spor aktiviteleri ve spor alanları sunmaktadır (Back ve Lee, 2005: 1-5; Kelly, 2013: 261-283). Spor temelli önlemler ve yapılan

programlar, düşük maliyet içermektedir. Sayısının arttırılması ve zorunlu hale getirilecek yeni yasal düzenlemelere gidilmesi iyi bir gelecek için önem arz etmektedir.

1.2.2. Saldırgan Davranış Tutumları

Onaylanmamış saldırganlık ve şiddetin bir sonucu olarak ortaya çıkan fiziksel ve psikolojik zarar, endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. Saldırgan veya şiddet içeren davranışlar geliştiren insanlar toplum reddi yaşama konusunda daha yüksek risk altındadır. Madde bağımlılığı, ailesel sebepler ve akademik başarısızlık gibi sorunlar insanları saldırgan davranışların kronikleşmesine sebep olabilmektedir. Saldırganlık, insanları içeren kasıtlı ve gözlemlenebilir bir davranış olarak karakterize edilir; öfke, tehdit, zulüm, düşmanlık, nefret, şiddet, zorbalık, işkence ve intikam ile ilgilidir (Eklund, vd., 2009: 89-95; Nor, vd., 2020: 3280). Birçok araştırmacı saldırgan davranışları farklı farklı kategorileştirse de genel anlamda fiziksel saldırganlık, düşmanlık, öfke ve sözel saldırganlık şeklinde sıralanır.

1.2.2.1. Fiziksel Saldırganlık

Fiziksel gücün tehdit amaçlı veya kasıtlı olarak kullanımı fiziksel saldırganlıktır. Bazen insanları itaate zorlamak, cezalandırmak ya da düşüncesini kabullendirmek için ya zarar verir ya da zarar vermekle tehdit ederler. Diğer taraftan boyun eğmemek, kendini, hakkını, malını veya sevdiklerini korumak için saldırganlığa yönelenler bulunmaktadır. Fiziksel saldırganlık, proaktif tepkiler (birinin eşyalarını almak) veya tepkisel tepkiler (eşyalarının alınmasına tepki olarak birine vurmak) olarak yani kasıtlı olarak fiziksel güç kullanımı şeklinde iki farklı tepkiyle ortaya çıkmaktadır. Biri itme gibi küçük diğeri cinayet gibi büyük büyük sonuçlar doğurabilir. Aktif fiziksel saldırganlık; doğrudan tokat atma/cinayet, dolaylı olarak da kiralık katil tutma veya tuzak kurmaktır. Pasif doğrudan fiziksel saldırganlık, amaca ulaşmayı fiziksel varlıkla engelleme, dolaylı olarak da yaralı birine yardım etmeme şekli örnek verilebilir (Newman, vd., 2020: 3; Anderson ve Brushman, 2001: 23). Fiziksel saldırganlık, direk kişiye veya kişilere karşı saldırı anlamına gelir ve yaralanma, sakatlanma veya ölüm gibi sonuçlar doğurmaktadır.

1.2.2.2. Düşmanlık

Hayal kırıklığının, belirli amaç ve arzuları gerçekleştirmedeki engelin sonucu ortaya çıkmakta ve kaçınılmaz olarak saldırgan davranışla sonuçlanmaktadır. İnsan, aşağılandığında veya bir durum adına tahrik edildiğinde düşmanca saldırganlık (hostil) gösterir. Tüm sinirli insanlar, agresif tepki vermezler. Durumsal semptomlar ve öğrenilen

tepkiler saldırgan davranış olasılığını etkiler. Hayal kırıklığı, saldırganlık modeline bilişsel faktörler eklemiştir. Böylece saldırgan davranışlara eğilimde duygusal tepkilerin rolü büyüktür. Sporda düşmanlık takımı, rakibi ve rakip takımı anti sosyal davranış, zarar verme veya dezavantajlı duruma düşürmek amacıyla gönüllü eylemlerdir (Ahmadi, vd., 2011: 247-248; Sofia ve Cruz, 2017: 25). Düşmanlık besleyen seyirci türünün de holiganlık olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bilişsel olarak kin duruma giren öfke düzeyleri düşmanlığa dönüşmekte ve birçok kavgaların sebebi olabilmektedir.

1.2.2.3. Öfke

Öfke, bir hedefin engellendiğine ya da bir durumun kişinin güdülerine aykırı olarak algılandığına dair değerlendirmelerden kaynaklanan olumsuz bir duygusal tepkidir. Özellikle sosyal düzen ile ilgili endişeler ve kendine hakaretler etrafında merkezlenir. Bireyler bunu hissettiklerinde ihlalle başa çıkma ve olanları değiştirmek için harekete geçme gücü veya yeteneği sergilerler. Grup içi bir bağlamda, grup içi üyeler ekonomik kaynaklara, mülkiyete, kişisel özgürlüklere veya grup içi koordinasyona yönelik tehditler algıladığında öfke ortaya çıkabilir (Cottrell ve Neuberg, 2005: 770). Öfke kısa süreli olabileceği gibi uzun süreli olabilir. Bu durumda kişi saldırganlık dozunu da arttırmaktan korkmamaktadır.

1.2.2.4. Sözel Saldırganlık

Sözel saldırganlık, cinsel saldırı, aşağılayıcı dil gibi anti-sosyal etkileşimler ve benliğe saldıran davranış olarak tanımlanır. Sözel saldırganlık türleri olarak; kınama, etiketleme, sert emir, dalkavukluk, alay, hakaret, ret, düşmanca mülkiyet veya öncelik iddiası, duygusuz olgusal ifade, suçlama, eleştiri olarak değerlendirilen herhangi bir cümle veya ifade, müstehcenlik veya küfürler olarak sıralamak mümkündür. Psikolojik acıya neden olmak ve zarar verme niyetiyle açıkça ve doğrudan mağdura iletilir. Fiziksel ve sözlü eylemler yüz yüze (açık davranış) olmayı gerektirir ve doğrudan saldırganlık olarak kabul edilir (Nicholson ve Higgins, 2019: 2328-2337; Poling, vd., 2019: 128-129). Ebeveynlerin çoğu çocuklarına karşı sözlü saldırıda bulunur. Çocukların ebeveynlerini taklit etmeyle gelişim ve öğrenme başar. Taklit süreci, çeşitli sosyal bağlamlarda saldırganlık gibi sapkın davranışlara katılımla ilişkilendirilmiştir. Saldırgan davranışa karşı olumlu veya tarafsız bir tutuma sahip olan hayranlar, kararlarını haklı çıkarmaya, rasyonelleştirmeye ve davranışa katılmaya ve kişinin şiddet içeren davranışlarda bulunma istekliliğinde önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca sürekli sözlü saldırganlığa maruz kalmak belirli zaman sonra insanların duyarsızlaşmasına ve uygulamasına sebep

olmaktadır (Kabiri, vd., 2020: 3-4; Soral, Bilewicz ve Winiewski, 2018: 136-146). Sözel saldırganlık, aktif- pasif ve dolaylı- doğrudan olmak üzere çeşitlendirilebilir. Aktif sözel saldırganlık; doğrudan küfür ve hakaret etmek, dolaylı olarak da dedikodu ve söylentiler çıkarmaktır. Pasif doğrudan fiziksel saldırganlık ise küsmek konuşmayı reddetmek, dolaylı olarak dedikoduların yalan olduğunu bilmek ve karşı çıkmayıp engellememek örnek verilebilir.

1.2.3. Saldırganlığa Yol Açan Sebepler

1.2.3.1. Biyolojik ve Genetik Sebepler

Saldırganlığın biyolojik sebeplerine bakıldığında insan vücudundaki hipotalamus tarafından kontrolü sağlanan ve beyin sinir sistemindeki hasarlar saldırgan davranışlar sergilenmesine sebep olmaktadır. Biyolojik süreçlerin suç davranışının gelişiminde belirli düzeyde rol oynadığının kabul edilmesi zamanla artmaktadır. Biyoloji kader değildir ve şiddet uygulayan kişiyi şekillendiren biyolojik yatkınlıkların çoğunu yararlı bir şekilde değiştirilebilir. Yetişkin suçlarını önlemede bu kadar başarısız olunmasının nedenlerinden biri, bugüne kadar yapılan müdahalelerin suç üreten biyo-sosyal denklemin biyolojik tarafını sistematik olarak görmezden gelinmesidir. İyi veya kötü bir özelliğin biyolojik aktarımla az da olsa geçtiğini tek yumurta ikizlerine bakmakla kanıtlanabilir. Tek yumurta ve çift yumurta ikizleri arasında yapılan bir araştırmada, Tek yumurta ikizlerinden (MZ) biri suç işlediğinde diğerinin suç işleme şansının %70 oranında olduğunu ve suç oranlarının çift yumurta ikizlerine (DZ) göre daha yüksek olması, suçun kalıtsal bir bileşeni olduğu fikrine bazı kanıtlar oluşturuyor. Ayrıca, 1993'ten beri yürütülen ikiz çalışmaları, DZ ikizlerine göre MZ'de antisosyal ve saldırgan davranış için daha büyük bir uyum olduğu hipotezini doğrulamıştır. Çeşitli araştırmalar, doğum komplikasyonları yaşayan bebeklerin yetişkinlikte davranış bozukluğu, dürtüsel suç ve şiddet geliştirme olasılıklarının daha yüksek olduğunu göstermiştir. Öte yandan, doğum komplikasyonları kendiliğinden bir suça yatkınlık oluşturmayabilir. Daha sonra yetişkin suçunu ve şiddetini tetiklemek için olumsuz çevresel koşulların varlığını gerektirebilir. Anoksi (çok az oksijen alma), forseps uygulaması ve preeklampsi (gebelik zehirlenmesi) gibi doğum komplikasyonlarının beyin hasarına katkıda bulunduğu düşünülmektedir. Bu hasar da antisosyal ve suç davranışına yatkınlık oluşturabilir. Doğum şikayetleri ve anne reddi olan 4,269 canlı erkek doğumu üzerine bir araştırma yapıldı. Bebekler 18 yıl izlendi ve şiddete başvurma olasılıkları, yetişkinlikte suçlu olma olasılıkları oldukça yüksek bulundu. Genetik faktörlere bakıldığında genellikle karmaşık

şekillerde saldırganlık düzeylerine katkıda bulunur. Bazı bireyler, altta yatan genetikle ilgili olabilecek daha saldırgan kişiliklere sahip gibi görünmektedir. Yine de bu genetik etki nispeten zayıf görünmektedir (Raine, 2002: 44-60; Frieze, Newhill ve Furco, 2020: 18). Bireylerin doğuştan getirilen genetik etmenler nedeniyle suç işleme olasılıklarının diğerlerininkinden daha yüksek olduğunu savunan ve suç ilerlemenin doğuştan geldiğini düşünen birçok araştırma mevcuttur. Bunlardan bazıları; %40 oranında suçlu babaların çocuklarının da suç işlediği ve suçlu annelerin evlat verilmiş çocuklarında %50 oranında 18 yaşında suç işleme kayıtlarının olduğu yapılan literatür araştırmalarında görülmektedir (İl, 2003: 21-22) ve bu durum suç işleme olasılığının hepsi olmasa da yüksek oranda genetik faktörlere bağlı olduğunu söylenebilir.

Genetik faktörlerin saldırganlığa etkisini araştıran diğer bir çalışmada ise; doğrudan fiziksel saldırganlık %47 ve sözel saldırganlıkta %28 oranında olduğunu bildirmiştir (Coccaro, vd., 1997: 1432). Yapılan araştırmalarda biyolojik ve genetik olarak saldırganlık aktarım geçişi biyolojik ailelerin bıraktığı en kötü miras olsa da kalıtsallığın yanında görerek veya yaşayarak öğrenilen saldırganlığın kalıcılığı daha yüksektir.

1.2.3.1.1. Artmış Fizyolojik Uyarılma

Fizyolojik uyarılmadaki değişiklikler sıklıkla bilişsel ve duygusal zorluklara eşlik eder. Cilt ter bezlerinin sempatik innervasyonları yoluyla, artan uyarılma elektrodermal iletkenlikteki artışlarla ilişkilidir. Çevresel uyaranlar ve duygusal zorluklarla ortaya çıkarılabilir. Kötüye kullanılan maddeler için istek duymanın, içsel tepkilerdeki ve fizyolojik uyarılmadaki değişikliklerle ilişkilidir. Stres, uyarıcı ve caydırıcı ancak daha da önemlisi, etkilerine bireydeki bilişsel ve yatkınlık faktörlerinin aracılık ettiği davranışsal ve fizyolojik tepkileri ifade eder. Bir stres etkeni sonrasında, stres etkeni yoğunluğuna, doğasına ve süresine ve bunu yaşayan bireyin birkaç iç faktörüne bağlı olarak dalgalanacak karmaşık bir nörohormonal yanıt vardır. Ampirik araştırmalar, akut stres- bir stres etkeni hemen ardından gelen geçici bir psikolojik veya fizyolojik tepki- ve kronik veya kalıcı stres arasında ayrım yapar. Orta derecede stres ve uyarılma genellikle uyarlanabilir ve performansı artırabilirken, yüksek düzeyde stres ve kronik strese maruz kalma bazen bilişsel işlevi ve davranışsal performansı bozar. Kortizol, hipofiz-adrenokortikal eksenden salgılanır ve strese karşı kısa süreli direncin artırılmasında en kritik hormonlardan biri olduğu için, stres yanıtının saha değerlendirmesinde ortak bir hedeftir ve bir stres etkeni sonrasında kademeli olarak artar. 20-30 dakika içinde tepe

seviyelerine ulaşır ve stres sonrası yaklaşık bir saat boyunca yüksek seviyede kalır. Stres, kalp atış hızının artmasıyla ortaya çıkan sempatik sinir sistemini harekete geçirir ve artan kalp atış hızı, daha fazla uyarılmayı gösterir. Bu durumda kişinin istemli veya istemsiz şiddete yönlendirir (Wang, vd., 2019: 74-76; Arble, Daugherty ve Ametz, 2019: 759). Yaşam koşulları, baş edilmesi gereken zorluklar, iş hayatı, aile düzeni, bulunulan ortam etkenleri ve doğrudan iletilen gerginlikler kişiyi kalıcı strese sokabilir. Bu durum genellikle ya kişinin kendisine ya da dışa vurulan şiddetle son bulmaktadır.

1.2.3.1.2. Cinsiyet ve Hormonlar

Toplum, kızlarda ve erkeklerde saldırgan davranışları farklı bir şekilde ödüllendirir. Erkek çocuklar genellikle saldırgan davranışlarda bulunmaya daha teşvik edilir ve aileden, çevreden veya medyadan da saldırganlıkla ilgili tutumlar öğrenilir. Öğrenilen saldırganlığın yanında ortamdaki hayal kırıklığı ve diğer koşullar da saldırgan davranışların artmasına neden olabilir. Meta-analizler, kadınlara kıyasla erkeklerde gerçek dünyadaki ortamlarda kışkırtılmamış koşullar altında daha yüksek düzeyde saldırganlık ve daha yüksek fiziksel saldırganlık seviyeleri göstermiştir. Tahrik edilen koşullar altında da cinsiyet farklılıklarının azalması ve sözlü saldırganlığa kıyasla fiziksel olarak daha büyük cinsiyet farklılıklar gözlenmiştir. Ayrıca kadınların erkeklere göre iletişimde ve kendini ifade etmede başarısı erkeklere göre daha az saldırgan yapıya sahip olduğu düşünülmektedir İnsanlar ve hayvanlara bakıldığında her ikisinin de erkek olanlarında daha saldırgan davranışlar sergilediğini görmek mümkündür. Testosteron, kortizol ve oksitosin gibi hormonlar, saldırgan davranışları anlamada önemlidir. Hormonların ve cinsiyetin saldırganlık üzerinde etkisi yapılan araştırmalarla da ortaya konmuştur (Frieze, Newhill ve Fusco, 2020: 18; Archer, 2004: 291; Bettencourt ve Miller, 1996: 422; Acet, vd., 2016: 161).

Hormonlar insanların davranışlarını yönlendiren en temel faktör olup, genç yaşlarda görülen saldırgan davranışların, testosteron düzeyinin artışıyla bağlantılı olduğu gözlemlenmiştir. Testosteron ve monoamin oksidaz-A (MAOA) polimorfizmi, saldırganlık için potansiyel nöromodülatörlerdir. Benzer beyin devreleri üzerinde hareket ederek, insan davranışını etkileşimli olarak etkileyebilirler. Testosteronun saldırganlıkla ilişkili beyin aktivitesi üzerindeki rolü araştırılmış, testosteron ve öznel öfke görevden önce ve sonra değerlendirilmiştir. Testosteronun, öfke üzerindeki etkileşim sağladığı ve beyin sinyali üzerindeki etkileşimli etkilerin, duygusal tepkisellikle arttığını ortaya koymuştur. Saldırgan davranışlar incelendiğinde en çok araştırılanın cinsiyet hormonları

olduğu görülmektedir. Saldırganlığa ve suç işlemeye, androjen ve östrojen (cinsiyet bezleri), insülin (pankreas), adrenalin ve noradrenalin (böbrek üstü bezleri) gibi hormonlarında etkisi büyüktür. Saldırganlıkla ilgili çalışmalarda, suçluların erkeklik hormonu olan androjen seviyelerinin yüksek olduğu görülmektedir (Özaşçılar, 2016: 20; Wagels, vd., 2019: 1; İl, 2003: 22). Genellikle ergenlik döneminde ortaya çıkan hormonsal denilen saldırganlık tutumları yardım ve desteklerle atlatılamaz ise kalıcı duruma gelebilir.

1.2.3.1.3. Cinsel Uyarılma

Araştırmalar erkeklerde cinsel uyarılma ile artan cinsel zorlayıcı davranış olasılığı arasındaki ilişkiyi desteklemektedir. Cinsel uyarılma, ortalamanın üzerinde duygu düzenlemesi olan erkekler için cinsel baskıyı anlamlı bir şekilde artırmaktadır. Şiddetli pornografi, cinsel saldırganlıkla zayıf bir şekilde olsa ilişkilendirilmektedir. Cinsel saldırıların %66 kadarı, içki içer saldırganlardan meydana gelir. Uyarıcı maddelerin (alkol ve uyuşturucu vb.) cinsel uyarılmalarına ve cinsel tacizlere yol açtığı bilinmektedir (Ferguson ve Hartley, 2020: 1; Neilson, 2019: 2). Cinsel uyarılmalar sonucu arzusuna kavuşamayan bireylerin istediği elde etmek için sıkça şiddete başvururlar ve bunu yaparken çekinceleri ve korkular olmamaktadır. Kadın cinayetlerin büyük bir oranı bu şiddet sebebiyle olmaktadır. Reddedilmeyi kabullenemeyen çoğunlukla erkek bireyler ya cinayet işlemekte ya da sözel ve psikolojik olarak şiddete çok uzun bir zaman devam etmektedir.

1.2.3.1.4. İlaçlar, Alkol ve Uyuşturucu Bağımlılığı

Uyutuculardan bazıları doğrudan farmakolojik olarak şiddete neden olan ilaçlarla ve bazıları da dolaylı olarak uyuşturucuya ulaşmak için sergilenen saldırganlık tutumlarına sebep olur. Alkol, açıkça sarhoşluk-şiddet ilişkisini destekleyen en fazla kanıta sahip uyuşturucudur. Benzodiazepinler, opiatlar, psikostimülanlar ve fensiklidin (PCP) gibi ilaçlar şiddet olasılığını azaltır ancak bu ilaçları bırakmaya kalkanlarda yüksek seviyede saldırganlık görülmektedir (Hoaken ve Stewart, 2003: 1535-1538). Bazı hastalıklar da antiepileptik (AEİ) ilaçların saldırganlık, anormal davranış, öfke ve sinirlilik gibi birçok yan etkisi de vardır. İlaçların yanı sıra birçok alkol ve uyuşturucu türünün kişinin bilinç kaybı yaşamasına, halüsinasyonlar görmesine, cinsel saldırılara, intihar, şiddet, saldırı ve cinayet işlemesine sebep olmaktadır. 11 ülkenin suç istatistiklerine bakılarak bir araştırma yapılmış ve %61 oranında içkili oldukları

gözlemlenmiştir. Başka bir çalışmada ise binden fazla yetişkini telefonla arayarak bir rapor hazırlamış ve %67,9'u fiziksel saldırıyı sarhoşken işlediğini söylemiştir. Madde bağımlılığı olan bireyler en şiddetli antisosyalite sergilediğini ve ruhsal bozukluklar teşhisi konulduğu belirlenmiştir (Wells, Graham ve West, 2000: 628; Pihl ve Sutton, 2009: 1191). Dünya'nın her yerinde suçlu oranları incelendiğinde en yüksek oranda alkol, uyuşturucu ve etkin maddeleri kullanan bireyler olduğu görülmektedir. Kişilere güç, güven ve cesaret veren bu maddelerin yanı sıra kullanılan psikolojik ilaçlar sonucu da kişinin başta kendisi olmak üzere çevresine zarar gösterdiği bilinmektedir.

1.2.3.1.5. Nörotransmitterler (Sinirler Arası İletim Maddeleri)

Saldırgan ve psikolojik suçlularda EEG (elektroensefelogramlar) yani beynin elektiriksel eylemlerini ölçerek araştırılma yapılmaktadır. Beynin sol ve ön yarım küresinde var olan işlev bozuklukları saldırganlıkla bağlantılıdır (İl, 2003: 21-22). Ayrıca sinirler arası bağlantı hormonlarının saldırganlığa etkisi büyüktür. Serotonin hormonu, beyinde üretilmekte olan ve mutluluk hormonu olarak bilinen bu hormon yeterli üretilmediğinde depresyon, kişilik bozuklukları, kendine-çevresine zarar verme ve saldırganlık eğilimleriyle kişiyi etkilemektedir (Olivier, 2004: 382).

Abay ve Tuğlu'ya göre (2000: 22-23) saldırganlıkla ilişkili hormonlar:

- Norepinefrin: Böbrek üstü bezlerden salgılanarak, kalp atış hızını ve kan basıncını arttırarak durdurulamaz bir saldırganlığı ortaya çıkarabilir.
- Dopamin: sinir sistemindeki sinyal iletimini sağlar ve bozulduğunda kişide suç işleme dürtülerini arttırır.
- Vasopressin: Sadakat hormonu olarak bilinmektedir. Hipotamustan salgılanarak, saldırganlığın düzenlenmesinde ve azaltılmasında görevlidir.
- Gama amino bütirik asit (GABA): beynin aşırı duygulanması durumunda nöronların ateşlenmesini engelleyerek ve sakinlik yaratarak, saldırganlık azaltır.

1.2.3.1.6. Kromozom Anormallikleri ve DNA Polimorfizmi

Cinsiyet kromozomlarının normal dışı fazlalığı, merkezi sinir sisteminde bazı gelişim bozukluklarına sebebiyet vererek suç işleme ve saldırganlık gösterme eğilimlerine neden olmaktadır. Genetik bilgilerimizin gen adı verilen diziler halinde kendinde barındıran moleküle DNA denir. DNA, 24.000 farklı proteinin kodunu yani canlının hayatını ve soyunu devam ettirmesini sağlayan tüm bilgiyi içinde depolar. İnsanları birbirinden ayıran bu genlerde meydana gelebilecek bir bozukluk farklılığa

sebep olmaktadır. Kişiler arasında DNA dizisindeki farklılıklar %1'den fazla görülmekteyse Polimorfizmi (genetik farklılığı) ortaya çıkarır (Abay ve Tuğlu, 2000: 22; Aksoy ve Soydemir, 2017: 9-10). Bu küçük farklılık, istemsiz olarak eylemlerde saldırganlığa yol açabilmektedir.

1.2.3.2. Psikolojik Sebepler

Saldırganlık insanların ve hayvanların doğal bir eğilimidir. Bu durum toplum üzerinde büyük bir yük oluşturmaktadır. Saldırganlık eğilimleriyle baş etmek için toplum akıl sağlığı, adli tıp ve ıslah ortamlarında önleme ve tedavi çabaları tüm dünya devam etmektedir. Psikolojik olarak duygu bozuklukları ve bağlılıklar, saldırganlığı ortaya çıkarmaktadır. Dünya'da en çok satan ilaçlar arasında psikolojik ilaçlar yer almaktadır. Duygu düzensizliği, saldırganlık ölçütlerindeki önemli farklılıkları açıklayarak, çeşitli örneklerde (suçlular, psikiyatri hastaları ve toplum) saldırgan eğilimlerde güçlü bağlantılar göstermiştir (Garofalo, Gillespie ve Velotti, 2020: 60-63). Saldırganlığın psikolojik sebeplerinde bağlılık önemli bir yer tutar. Kuruluşlara, organizasyonlara, partilere, dine, ırka, örgütlere veya markaya bağlılığın artması, yönetim ve ilgili alanlardan (finans, pazarlama, ekonomi gibi) her birini yakından etkilemektedir. Bu bağlılığı sağlamak için ayrı ayrı birimler kurulmakta ve bu birimler, insanları kendilerine bağlamak için büyük bir gayret içine girmektedir. Fakat insanlar, bağlı olduklarının yokluğuna düştüğünde veya aşırıya kaçtığında saldırganlık eylemi göstermektedir.

1.2.3.2.1. Örgütsel Bağlılık

Bir bireyin belirli bir organizasyonla özdeşleşmesi ve buna dahil olmasıdır. Örgütsel bağlılığın duygusal, normatif ve sürekli olarak üçe ayırmak mümkündür. Kuruluşun hedeflerine ve sahip olduğu değerlerine şüphesiz ve güçlü bir inançla kabul vardır. Kuruluş adına önemli ölçüde çaba gösterme ve güçlü bir arzuyla örgüt üyeliğini sürdürme isteği vardır. Kişi, kendindeki bu duyguları zorunluluk duygusu olarak görmektedir (Durna ve Eren, 2011: 210; Xie, 2005: 48-49).

Varoluştan beri insanlar kendine ait olabileceği gruplar ve kurumlar bulmaya çalışır. Aileden ve arkadaş gruplarından başlayan bu ait olma iç güdüsü, zamanla spor takımlarına, siyasi partilere, örgütlere, dini gruplara hatta bazı tarikatlara aşırı bağlılıkla sonuçlanmaktadır. Herhangi bir örgüte aşırı bağlılık, her istenileni yapma ve kazanmak için gerekirse ölme vizyonu taşımaktadır. Bir amaç uğruna bir arayan gelen grup veya örgütlerin birbirlerine verdiği güç, doğası gereği içinde var olan bu olumsuz eylemlerin

kolayca dışa vurulmasını sağlamaktadır. Bu bağlılıklar uğruna insanlar, canını ve malını vermeye hazır duruma gelir.

1.2.3.2.2. Duygusal Bağlılık

Kuruluşlar, tüketicilerle duygusal bağlar kurmayı sürdürmek ve bu bağların sadakat ile sonuçlanabilmesi için sürekli olarak stratejiler ararlar. Bir markaya duygusal olarak bağlı olan bir tüketici her fiyatı ödeyerek sadık bir tüketici durumuna gelir. Bu sadık tüketici, marka müjdecisi olarak anılır ve marka tutkusunu kendi kimliklerine dahil ederler (Pourazad, Stocchi ve Pare, 2019: 547). Ticari kurum ve kuruluşların kullanmaktan çekinmedikleri duygusal bağlılık kurma çabaları, vazgeçilmez vizyonları arasındadır. Sadakat, karşılıksız maddi/manevi geri dönütler sağlarken kurumu veya kişileri vazgeçilmez konuma getirmektedir.

1.2.3.2.3. Davranışsal Bağlılık

Bir faaliyet veya davranış bağlılığı, dışarıdan veya içeriden, baskı altında veya bir faaliyete girmeye mecbur hissetme şeklinde motive edilmiş davranıştır (O'Neil ve Hodge, 2020: 607). Ailenin, gelenek ve göreneklerin, bağlı olduğu kurum ve kuruluşların kişiler üzerinde karakter denilen tutumların oluşmasını sağlar. Ait hissedilen yere uygun davranışlarda bulunma ve ona göre hayat yaşa davranışsal bağlılığın ortaya çıkmasına sebep olur. Davranışsal bağlılık, dini veya kültürel olarak oluşan, örf, adet, gelenek, görenek, batıl inanç şeklinde oluşabileceği gibi bulunduğu ortamın, grubun, örgütün veya kuruluşların tarzını benimsemekle de oluşabilir. Fanatizm boyutundaki bağlılıkta davranışsal sadakati doğurabilir.

1.2.3.2.4. Marka Bağlılığı

Kurumların, tüketicilerle uzun vadeli ilişkiler geliştirmesi rekabet avantajı sağlamaktadır. Marka bağlılığı, tercih edilen bir ürünü tutarlı bir şekilde tekrar satın alma davranışıdır. Marka memnuniyeti, sadakati, güveni ve marka bağımlılığını arttırıyor olsa da ekonomik koşullar ve sosyal çevrede bir o kadar etkili denilebilir. Bir tüketicinin belirli etkileşimlerle ilgili bilişsel, duygusal, tutumsal ve davranışsal olarak marka ile ilgili olan faaliyetleridir (Fermandes ve Moreira, 2019: 274). Dünya'da ayırt edilmeden her ticari kurumun oluşturduğunda yıkılamayacağı konuma sokan toplum üzerinde oluşturulmak istenilen marka bağlılığıdır. Toplum üzerinde fark edilmeden yapılan bu algı operasyonu sonucunda bireyler otomatikleşir ve markaya aşırı bağlılık sergiler. Başka markaya ya da

organizasyonlara yönelmenin ihanet olarak hissedilmesini sağlar ve sonucunda büyük kazanç sağlanır.

1.2.4. Saldırganlıkla İlgili Kuramsal Teoriler

Şiddetin kuramsal yaklaşımlarının iyi anlaşılması; saldırganlığın ve şiddetin ortaya çıkma sebebini anlama ve önleyici tedbirler alma, belirlenecek yasal düzenlemelerde ve güvenlik önlemlerinde yol gösterici durumundadır.

1.2.4.1. Freud'un İçgüdü/Psikanalitik Teorisi

İçgüdü teorisi, tüm bireylerin, serbest bırakılıncaya kadar sürekli olarak inşa edilen doğuştan gelen bir saldırgan güdüye sahip olduğunu belirtir (Bartlett ve Abrams, 2019: 509). 20. yüzyılın başlarında (1856-1939) Sigmund Freud tarafından geliştirilmiştir. Freud bilinçli farkındalığın, seviye olarak (bilinçli zihin, ön bilinçli zihin ve bilinçsiz zihin) ve bölüm olarak (ıd, ego ve süper ego) ikiye ayrıldığına değinir. Zihin, anında zevk elde etmeye ve acıdan kaçınmaya, ego ise gerçeklik ilkesine göre çalışır. İnsan, ahlâk kısıtlamaları getirerek ve mükemmellik için çabalayarak, ıd tatmin etmenin güvenli ve gerçekçi yollarını arar. Freud, saldırganlığı daha genel olarak doğuştan ve içgüdüsel bir insan özelliği olarak gördü ve çoğunlukla insan gelişiminin normal seyri içinde büyümesi gerektiğini belirtmiştir (Ibrahim ve Zamani, 2019: 100-101). İçgüdüsel ortaya çıkan ve insanın doğasında olan saldırganlığın sebeplerini, kontrolünü ve devam etmemesini sağlamak için teorilerin iyi anlaşılması gerekmektedir. Bu teoriler, tüm bilim dallarına yol göstermekte ve tedavi yöntemlerine de ışık tutmaktadır.

1.2.4.2. Sosyal Öğrenim Teorisi

Sosyal öğrenme teorisi, saldırganlığın öğrenilmiş ve pekiştirilmiş bir davranış olduğunu varsayar (Bartlett ve Abrams 2019: 511). 1997 yılında sosyal öğrenme teorisinin savunucusu Albert Bandura'dır. Bandura'ya göre saldırganlık öğrenilmiş bir davranıştır. İnsanlar davranışı gözlem, taklit, modelleme yoluyla çevrelerindeki topluluktan öğrendiklerini varsayar ve iki şekilde ortaya çıktığını belirtir. Diferansiyel ilişkilendirme, insanların suçla ilişkili değerleri ve davranışları öğrenmesi, diferansiyel takviye ise ödüllerin ve cezaların davranışımızı şekillendirdiği gerçeğini ifade eder. Kişinin sağlıklı yaşamı için öz düzenleme önemlidir (Bandura, 1997: 20-46; Bandura, 2001: 1-26). İyi aile, doğru sosyal çevre, eğitim, doğru örnekler, medya ve kitle iletişim kanallarının önemi bu açıdan oldukça önemlidir.

1.2.4.3. Şiddet Suçunun Bilişsel Teorisi

Bilişsel düşünce okulunun savunucusu Wilhelm Wundt'tır (1832-1920). Bilişsel saldırganlık teorisi, insanların inançlarının, şiddet uygulama, savaşa girme veya şiddetli adam kaçırma suçuna katılma olasılığını güçlü bir şekilde etkilediğini belirtir. Son yıllarda, özellikle şiddet içeren suçları kaçırma ile ilgili olduğu için açıklamak amacıyla bilişsel saldırganlık teorileri geliştirilmiştir. İnsanları öldürmeyi düşünmeyi kolaylaştırabilecek dini, ırksal veya diğer nedenlerle bir grup insanın başka bir gruptan üstün olduğu inancıdır. Birçok insan grubu, adaletsizliğin kurbanı olduklarına inanmaktadır. Mağdur olduklarına inanmak için iyi nedenleri olsa da bu inanç, misillemeyi haklı göstererek savaşı besler. Burada şunu belirtmek gerekir ki, bazı insanlar diğerlerinin yaşamda ilerlediğini gördüklerinde mutlu hissetmezler. Herkes, özellikle de en çok başarılı olanla bir rekabet halindedir. Bu, finansal olarak iyi olmayan insanları, daha iyi görülenlerle sağlıksız rekabete götürür. Ayrıca, güvensizlik duygusu, grupların iyi niyetle hareket etmediklerine, düşmanca davrandıklarına ve onlara zarar verme niyetinde olduklarına inanırlar. Güçlü uluslar bile bazen sorunlarını şiddet veya savaş yoluyla çözmenin barışçıl bir yolu olmadığını düşünürler (Eidelson ve Eidelson, 2003: 182; İbrahim ve Zamani, 2019: 102-103). Bu sebepten inançlar insanların saldırganlık tutumuna yol göstermektedir. Ekonomi, sağlık, eğitim gibi eşitsizlikler, finansal dağılımdaki adaletsizlikler, dini inançlar, bölgecilik, siyasi fanatiklik gibi etkenler kişiler arasında haklı saldırganlık sebebi olarak görülmektedir. Bu düşünceler hırsızlık kadar küçük savaşlar kadar büyük sonuçlar doğurabilir.

1.2.4.4. Hayal Kırıklığı- Engellenme Saldırganlık Teorisi

Engellenme-Saldırganlık Teorisi, John Dollard ve arkadaşları (1939: 28-37) tarafından önerilmiş ve saldırganlığın her zaman hayal kırıklığının bir sonucu olduğunu vurgulamıştır. Daha sonra Miller, Dollard ve Leonard Berkowitz tarafından geliştirilmiştir. Miller ve Dollard (1941: 267-268) göre hayal kırıklığı, bir hedefe ulaşmamızı engelleyen herhangi bir şeydir. Leonard Berkowitz (1978: 691-708) göre ise hayal kırıklığının, öfke ve saldırganlığa karşı duygusal hazırlık ürettiğini belirtmiştir. Öfke, bizi hayal kırıklığına uğratan biri veya durumu başka türlü davranmayı seçebildiğinde ortaya çıkar. Teoriler, insanların yalnızca sinir bozucu veya diğer caydırıcı koşullara tepki olarak saldırdıklarını, saldırganlığın önemli güdülerdeki hüsrana doğal bir tepki olduğunu ve hayal kırıklığının genellikle saldırgan davranışlara yol açtığını belirtir.

Kişi engellendiğinde öfkesi artar, şartlar uygun hale gelene kadar bekler ve saldırganlık gösterir (Acet, 2001: 47). Yoksulluk, hastalık ve işsizlik, genellikle insanların hayattaki hedeflerine ulaşmalarını engelleyen başlıca itici güçlerdir.

1.2.4.5. Nöromoral Antisosyal Davranışlar Teorisi

Nöromoral antisosyal davranışlar teorisi, ahlâkın altında yatan nöral devrelerde bozulmanın, çocuklarda, ergenlerde ve yetişkinlerde antisosyal şiddet içeren ve psikopatik davranışlar için ortak bir temel sağladığını savunur. Bu teori, ahlâki karar vermenin altında yatan beyin mekanizmaları ve antisosyal davranışlara hizmet eden beyin sistemlerini içerir (Raine, 2019: 64). Sıklıkla agresif ve antisosyal davranışta yer alan bir beyin bölgesi prefrontal kortekstir. Prefrontal korteks, yukarıdan aşağıya davranış izleme ve düzenleme, dürtü kontrolü, duygu düzenleme ve dikkat gibi çeşitli çeşitli yürütücü işlevler olarak gösterilmiştir (Lings, 2020: 268). Bu nedenle teorik olarak prefrontal kortikal işleyişi yukarı regüle etmek saldırgan ve antisosyal davranışı azaltabilir.

AKB, DEHB, alkol, uyuşturucu ve benzeri madde kullanımı, mental retardasyon (zekâ geriliği) teşhislerinin insanları saldırganlığa ve suç işlemeye itmektedir. AKB'nin (antisosyal kişilik bozukluğu) ve DEHB'nin (dikkat eksikliği ve hiperaktive bozukluğu) insanları, doğrudan suça ittiği ve dürtü kontrol eşiklerinin oldukça düşük olduğu yapılan çalışmalarla kanıtlanmıştır (Bozdoğan ve Avcı, 2020: 2916).

1.2.4.6. Genel Gerinim Teorisi

İlk olarak 1992'de Robert Agnew, gerginlik deneyiminin suç işlenmesinin önemli bir belirleyicisi olduğunu öne sürdü. Agnew (1992: 48) suçun, olumlu değer verilen hedeflere ulaşamama, değer verilen uyaranların ortadan kaldırılması veya olumsuz uyaranların sunulması şekilde olabileceğini vurgulamaktadır. Olumsuz koşulların sunulması, depresyon, stres ve yoksunluk gibi olumsuz duygu durumlarının uyarılması, suçlu/sapkın davranışın ortaya çıkmasına yol açtığı tahmin edilmektedir (Wojciechowski, 2019: 886-888). Kötü ekonomik koşullar, negatif ilişkiler, baskı, stres, korku gibi olumsuz duygu durumlarının insan üzerinde gerginlik yarattığı ve bu gerginliğin suç işleyerek ve başkalarına zarar vererek rahatlama arzusu doğurmaktadır.

1.3. FUTBOLDA SALDIRGANLIK VE ŞİDDET

1.3.1. Futbolda Saldırganlığın ve Şiddetin Etkileri

Hayatta kalmak için (beslenme, avlanma, toplama, kendini ve değer verdiklerini koruma) başvurulan şiddet, kozmik şiddet olarak tanımlanmaktadır. Şiddet, insanlık

tarihine bakıldığında hayatta kalabilmek için en gerekli unsurlardan biridir. Biyolojik ve genetik olarak da insan vücudu buna göre tasarlanmıştır. Kurumlarla kendini bağdaştıran bireyler müsabaka sırasında sürekli kaygı ve gerilim yaşarlar. Anksiyete dürtüleri, endişe, gerginlik, korku şeklinde ortaya çıkar ve insanı başka bir kişiliğe dönüştürür (Gümüşgül, 2016, 31; Karagözoğlu, Masten ve Baloğlu, 2005: 579). Takıma duygulan sevgi ve bağlılıkta insanın doğası gereği içinde var olan olumsuz duyguların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Çalışmalar, şiddetli ve kontrolsüz bir öfkenin, taraftar deneyiminin ortak bir parçası olduğu fikrini desteklemektedir. Özellikle de izleyiciler takımlarıyla yüksek oranda özdeşleştiğinde ve yoğun rekabetler varken, bu tür duygular kendini göstermektedir. Öfke ve saldırganlık, nispeten istikrarlı bir kişisel özellik olarak kabul edilir ve yalnızca sporda değildir. Öfke seviyeleri yüksek olanların, daha yüksek saldırganlık eğilimi sergilediği gözlemlenmiştir. Desteğin, rakibe gelecekte sağlayabileceği avantajlar korkuya, rakibin destek almasının haksızlığını düşünmek de büyük olasılıkla öfke duygularını körüklemeye yol açabilir (Jones, Grove ve Pickett, 2010: 89; Ahmadi, vd., 2011: 247-248; Bee, King ve Stornelli, 2019: 4-5). Öfke, skor, rakipten gelen tehdit veya yönetim kararları gibi meydana gelebilecek çok sayıda olay tarafından tetiklenebilir.

Futbolda düzensizlik, şiddet ve saldırganlık, oyun geleneğinin katılımcıları arasındadır ve 1863'te Futbol Federasyonu'nun kurulmasından çok önce var olmuştur. Şiddet, 19. yüzyılın başından ortalarına kadar devlet okullarında ve üniversite sistemlerinde "Alan Şiddeti" olarak yer verilmekteydi. Sanayileşme ve kentleşme arttıkça, insanlarla beraber futbol da kentlere taşındı. Ardından takımların ve liglerin sayıları da arttı ve saldırganlık olaylarında artış gözlendi (Cleland ve Cashmore, 2016: 124). Futbol gibi organize takım sporları, farklı alanlarda olumlu çocuk ve ergen gelişimini teşvik etmek ve saldırgan davranışları önlemek için ideal bir bağlam sağlamaktadır. Duygusal öz düzenleme, takım oyunu (iş birliği) ve adil oyun (ahlâki benlik) gibi sporla ilgili olumlu özellikler kazandırmak, genç birey yetiştirilmesinde ve topluma kazandırılmasında önemli bir etkendir. Futbol gibi sporlara oyuncu veya izleyici olarak katılmanın, sosyal-duygusal becerilerde olumlu veya olumsuz bir gelişmeye yol açabileceği gibi saldırgan davranışları önleyebileceği veya teşvik edebileceği, tamamen kişiye bağlıdır (Scheithauer, Leppin ve Hess, 2020: 51). Psikologlar, şiddeti, başka bir canlı kişiye zarar verme veya yaralama hedefine yönelik, böyle bir muameleden

kaçınmak için motive edilen bir davranış biçimi olarak tanımlamışlardır (Koroma, 2018: 43).

Seyircilerde şiddet ve saldırganlık, sık sık dünyanın birçok yerinde mevcut ve endişe verici olmaya devam ediyorken, dünya basınında sıkça yer alan futbolda şiddet olayları geçmişten günümüze hala devam etmektedir. Futbolda görülen spor saldırganlığı, spor şiddeti, seyirci şiddeti, taraftar şiddeti, kalabalık şiddeti, takım şiddeti ve oyuncu şiddeti şeklinde görülen birçok olumsuz durum spor olgusuna zarar vermektedir. Futbolda saldırganlık ve şiddete baktığımızda, kaba dillerle fiziksel olarak veya psikolojik olarak başkalarına zarar verme veya yaralama niyetiyle bir insan davranışıdır. Şiddet ise başkalarına (rakip taraftara, oyunculara, hakeme, antrenöre, güvenlik görevlisi vb.) zarar vermek veya yaralamak amacıyla fiziksel saldırıdır. Spor yarışmasında taraftar saldırganlığı ve şiddeti, yaygın bir fenomeni temsil etmekte, ölümlere, yaralanmalara ve mülke zarar vermeye neden olmaktadır (Lake, 2020: 50). Spor, geniş bir perspektiften zevk ve rekabet anlamına gelir. Sporda, ülkeler diğerleri üzerinde üstünlük kazanmak için çok çabalıyor ve müsabaka savaşa dönüşebiliyor. Sporda saldırganlık bir dizi faktörden (oyunun kuralları, hayal kırıklığı, içgüdü, mevcudiyet, uyarılma, çevresel sebep, özdenetim ve etrafındakilerin davranışları) kaynaklanabilmektedir (Jange, Raghavendra ve Sullah, 2020: 763).

Sporda şiddet, sporun rekabetçi hedefleriyle doğrudan ilişkisi olmayan zarar verici davranış olarak tanımlanır. Saldırganlığı ve şiddeti tanımlama görevi önemlidir çünkü hangi davranışları görünür kıldığımızı (içinde), bu davranışları nasıl değerlendirdiğimizi ve bunlara nasıl tepki vereceğimizi, açıklamaları ve çareleri nerede aradığımızı belirler. Araçsal şiddet (provoke edici olmayan bir durum), tepkisel/düşmanca şiddet (provoke edici bir durum) kuralların dışında meydana geldikleri sürece olabilir. Şiddeti tanımlamayı bu kadar zor kılan şeyin hem şiddetin nesnelliğini hem de öznelliğin bireyler, gruplar tarafından nasıl deneyimlendiğini, yaşandığını, gözlemlendiğini, temsil edildiğini, arzulandığını veya uygulandığını etkileyen ikili bir bakış açısı benimseme ihtiyacı olduğunu savunuluyor. Agresif eylemler katılımcılar için zararlı olabilirken, oyunun kuralları veya kanunları dahilinde olabilir (Spaaij ve Schailee, 2019: 37-44). Sporda kişilerarası şiddet; duygusal istismar, aşırı eğitim, zorbalık, fiziksel saldırganlık ve baskıdan cezalandırma ve cinsel istismara kadar farklı şekillerde ortaya çıkar (Ohlert, vd., 2020: 1).

Futbol kulübüne duygusal olarak bağlı olan ve özel hayatına entegre etmiş kişiler futbol taraftarıdır. Takımlar arasında duygusal bağ kuran bu kişiler maç zamanlarında kazanma hırsları ve benzeri sebeplerde şiddet olayları gösterebilirler. Spor olayları sırasındaki şiddet, seyircilerin ve güvenlik personelinin yaralanması, halkın güveninin azalması ve mülke zarar verilmesi gibi çeşitli olumsuz sonuçlar toplumsal ve kulüp adına büyük bir sorundur. Maç sırasında stadyum etrafındaki şiddetli çatışmalar, genellikle maç ve sezonluk biletlerin satışlarındaki azalmanın yanı sıra para cezaları ve hatta turnuvalardan diskalifiye olma gibi yaptırımlar yoluyla spor kulüplerinde potansiyel ekonomik ve itibar zararına yol açar (Toder-Alon, Icekson ve Shuv-Ami, 2019: 194-195).

Futbolda görülen şiddet türleri "oyuncu şiddeti, kalabalık şiddeti, bireyselleştirilmiş taraftar-oyuncu şiddeti, oyundan uzakta oyuncu şiddeti, sokak suçları; kendine karşı şiddet, bezdirme, taciz, tehdit, cinsel saldırı, partner istismarı, aile içi şiddet, koçlar, idareciler veya sağlık personeli tarafından yapılan suçlar, cinsiyetçilik, ırkçılık, dinsel kimlik şiddeti, işçilere ve güvenlik gibi organizasyondan sorumlu herkese karşı işlenen suçlar" olarak sıralanabilir (Spaaiji ve Schaillee, 2019: 36). Acet (2001: 52) ise kozmik (hayatta kalma), bilinçsiz, kaba kuvvet, kirli ve bilinçli şiddet olarak kategorileştirmiştir. Düşmanca ve rakip takımı bir araç olarak kullanarak öfke boşaltma, kendi takım taraftarlarını ve kulübünü koruma amaçlı özgeci saldırganlık türleri futbolda çok sık görülmektedir. Ebeveynlerini taklit ederek büyüyen gençler daha sonra tuttuğu takımın taraftarlarını, fanatik gruplarını taklit etmeye başlayacaktır. Taraftarların ve akranlarının rakiplerine karşı saldırganlık sergilediğini gören spor hayranlarının, taklit ve modelleme sürecinde saldırganlığa yönelme olasılığı daha yüksektir. Taklit, birincil grubun (aile ve arkadaşlar) ve ikincil grubun (kitle iletişim araçları) kaynağından etkilenir.

1.3.2. Futbolda Saldırganlık Türleri

Ne yazık ki ya sözlü saldırganlık ya da bir tür fiziksel şiddet olarak ifade edilen saldırgan davranış, spor etkinliklerinde seyirciler arasında sıklıkla görülür (Shoham, Dalakas ve Lhav, 2015: 22). Dünya futbolunda sıklıkla yaşanan bu sorun farklı şekillerde görülebilmektedir.

1.3.2.1. Bireysel Saldırganlık

Canlı spor etkinliklerine katılmak, dünya çapındaki taraftarlar için benzersiz ve heyecan verici bir hizmet deneyimidir. Taraftarın, kişisel olarak sergilediği, sözlü

saldırganlık veya fiziksel şiddet bireysel saldırganlık göstergesidir. Saldırganlık eylemlerinin spor dalları arasında en sık yaşanan ve toplum tarafından olağan görüldüğü tek yer futbol stadyumlarıdır (Shoham, Dalakas ve Lahav, 2015: 22-23). Kendini kalabalığın verdiği gücün arkasına alarak, sözlü veya fiziksel saldırganlık tutumlarını çekinmeden sergileyen kişilerin saldırganlık türüdür.

1.3.2.2. Kitlesel Saldırganlık

Kitlelerin bir olay sonucu (sevinmesiyle veya üzülmesiyle) sergiledikleri saldırgan ve şiddet davranışlarıdır. Grubun beraber karıştığı saldırganlık, suçluluk duygusunun kişilere paylaştığı ve sorumluluğun daha az hissedildiği ve ideolojilerin kabullendirilmesi amaçlı saldırganlık türüdür (Acet, 2001: 42). Bir grubun üyesi olma ve örgütsel bağlılıkların amacı da kitlesel saldırganlığı meşrulaştırmaktadır. Amaçlar ortak olduğundan birlikte güç edinme ve suçu paylaşacak kişiler edinme saldırganlığın ve şiddetin temelini oluşturur. Taraftarlar arası çıkan kavgaların ve stadyuma verilen zararların tamamı kitlesel saldırganlığın sonucudur.

1.3.2.3. Tamamen Şiddet İçeren Saldırganlık

Bu saldırganlık türü direk holiganları işaret etmektedir. Holiganların stadyuma, taraftarlara, futbolculara veya görevli tüm ekibe karşı içindeki düşmanlığının ve öfkenin dışavurumudur. Amaç kendini iyi hissetme, haklı görme ve istediği sonucu bulamama olabilir (Berkowitz, 1993: 43-44). Saldırganlıkta amaç fikrini ve arzusunu kabul ettirme düşüncesidir. İstediğini alma veya kendini savunma amacı taşır. Fakat tamamen şiddet içerek saldırganlıkta durum doğrudan amacı şiddet kılar. Amacı şiddet olan saldırganlık, türleri arasında en tehlikeli olanıdır ve tedaviye alınmalı ya da cezalandırılmalıdır. Futbol şiddet tarihine bakıldığında yaralanmaların hatta ölümlerin sebebi amacın tamamen şiddet olduğu bu saldırganlık türüne aittir.

1.3.3. Futbolda Saldırganlık Sebepleri

Futbolda saldırganlığı, oyun atmosferi, sporsever kimlik, ekip kimliği, sosyal sınıf ve sosyal uyum eksikliği etkilemektedir. Taraftar grupları ve taraftar baskısının hayranların saldırgan davranışlarında anahtar rol oynadığını belirtmiştir. Sosyal baskıların, özellikle akranlar tarafından sosyal kabullenmenin ve arkadaşların rolünün hayranların saldırgan davranışları üzerinde önemli bir etkisi olduğunu görülmektedir. Bazı çalışmalar da sosyal ve çevresel faktörlerin (akran grupları ve akran tutumları) taraftarların saldırganlığa katılımındaki önemli rolünü belgelemiştir (Kabiri, Rahmati ve

Sharepour 2016: 25; Shadmanfaat, vd., 2020: 279). Fiziksel saldırganlık, aktif- pasif ve dolaylı- doğrudan olmak üzere çeşitlendirilebilir.

Yapılan bir araştırmada, sporda şiddet ve saldırganlığın başlıca nedeni olarak siyaseti ortaya koymaktadır. Etnik federalizmdeki etnik siyaset, spor arenasında şiddet ve saldırganlıkla sonuçlanabilir. Siyasi gücün, altyapının ve ekonomik kaynakların daha yüksek otoritelerin bölgeleri veya ilçeleri ile siyasi olarak daha az temsil edilen diğer bölgeler veya mahalleler arası spor alanında şiddet sıkça görülmektedir. Adaletsiz dağılmış oyuncular, takımlar, antrenörler, ebeveynler, seyirciler, taraftarlar, yoksulluk düzeyleri ve kitle arasındaki kültürel farklılıklar şiddet ve saldırganlığı tetiklediği gözlenmiştir (Lake, 2020: 50-51). Futbol, binlerce kişiyi bir araya getirmektedir. Dolayısıyla binlerce kişi demek binlerce karakter ve psikoloji demektedir. Bireylerin, kişiliği ve davranışsal eğilimleri birbirinden farklıdır. Bu durum saldırganlığın önemli potansiyel nedenidir. Dünya, spor da saldırganlık için birçok önlemler almaya çalışsa da futbol tarihi kadar eski olan futbolda saldırganlık olayları durdurulamaz görünmektedir. Büyük kitlelerin varoluşu ve kalabalığın verdiği baskıyla kişi istemli veya istemsiz olumsuz tutumlar sergileyebilir.

1.3.3.1. Irkçılık

Irk, insan türündeki kalıtsal farklılıklardır. Tüm spor dallarında görülen ırkçılık; sloganlarla, pankartlarla, ilahilerle, aşağılayıcı takma adlarla hatta ölüm tehditleriyle kendini göstermekteydi. Futbol içinde ırkçılıkla mücadele, 1990'ler de başlamıştır. Futbolda en çok siyah oyuncuların maruz kaldığı ırkçılık saldırıları, spor anlayışının en kötü saldırganlık sebepleri arasındadır. 1970'lerde ve 80'lerde siyah oyuncuların genellikle maymun sesleri ve muzlarla karşılanırken, 2020'lerde kırmızı kartını "Siyah Oyuncu" diyerek kaldıran hakemlerden anlaşılacağı üzere ırkçılık günümüzde de hala devam etmektedir. 1993'te başlayan "Haydi Irkçılığı Futboldan Çıkaralım", "Irkçılığa Kırmızı Kart Göster", "Uluslararası Her Türlü Ayrımcılığı Ortadan Kaldırılması", "Irkçılık Kazandığında Spor Kaybettiğinde" gibi ırkçılık karşıtı kampanyalar ve hükümet önlemleri ırkçılığı ve siyahların yaşadığı sorunlara dikkat çekmek amaçlıydı ve bu gibi eylemler ırkçılığı ortadan kaldırmaya yöneliktir. Irk ve spor, bu ayrımda daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyan önemli değişkenlerdir (). 1889 yıllarında profesyonel sporcuların %25 siyahken, 1993/94 yıllarında Premier Lig' de %1'e düşmüştür. 1981'de Deptford' da 13 siyahı yakarak etrafta şu ilahileri söylüyorlardı: "Hepimiz hemfikiriz, zenciler benzinden daha iyi yanıyor" (Garland ve Rowe, 2001:52-60; Cleland, 2018: 454;

Nicholson ve Higgins, 2019: 2329; Carnibella, vd., 1996: 95). Görüldüğü üzere siyah doğanlar çocukluğunda yaşadığı dışlanma, hakaretler, sözlü veya fiziksel saldırılara, profesyonel olup dünyanın izlediği maçlarda da maruz kalmaktadır. Bu durum birçok önemli sporcuların futbolu bırakma sebepleri arasındadır.

İnsanların rengi veya inancı, üstünlük veya zayıflık olarak gösterilemez. Aynı toprakta yaşayanlar arasında bile mezhep farklılıkları futbolda düşmanlık gösterilerini görmemizi sağlıyor. Bazı milletler kendi zayıf yönlerini futbolun gücüyle kendilerini kanıtlamaya çalışmaktadır (Bozköylü, 2007: 8). İnsanların iç güdüsel olarak diğerlerinden üstün olma çabaları ve bu uğurda diğerlerini katlettiği insanlık tarihinden beri var olan bir durumdur. Tarihte kendini tanrı ilan eden krallarla başlayan ve ilahi güce sahip olduğunu iddia eden şeyhler ve şu an ki çoğu ülkenin iktidarları; üstünlük kurma, hâkim olma ve en iyisi olma peşindedir. Irkçılık sadece ten rengine yapılan tepki değildir. Kişilerin memleketi, siyasi görüşü, dini görüşü ve mezhebi, giyinme ve beslenme şekli, gelenek ve görenekleri, dinlediği müzik ve yaşam tarzlarına yapılan müdahalelerin hepsi ırkçılıktır. Türk, Kürt, Laz, Yahudi, Hristiyan, siyah, beyaz, sağcı, solcu, zengin, fakir veya dinci gibi insanları birbirinden koparan ve dışlayan hareketler ırkçılığa girmekte ve büyük toplumsal suç unsuru oluşturmaktadır. Irkçılığın spora zarar vermesini engellemek spor severlerin elindedir. İngiltere Ligi kulüpleri maçlara başlamadan önce tek dizinin üzerine çökerek ırkçılığa karşı protesto yapmaktadır. Bunun tüm ülkelerde ve maçlarda yapılması bilinçlenme adına önemli bir adım olabilir. İnsanlar, icatlarıyla ilerlese de tutumlarıyla gelişir.

1.3.3.2. Cinsel Kimlik

Cinsel kimlik, insanın doğumundaki biyolojik durumudur. Fakat cinsel kimlik bugüne kadar kavramsallaştırılarak, birçok olguyla (erkek/kadın işi, erkek/kadın oturuşu) eşleştirilmiştir. Güç dengesizliği bazı erkekleri galip gelmesi garanti olan kadınlara yöneltilmektedir. Her alanda olduğu gibi kadınların eşit haklar istediği alanlardan biri de spordur. Sporda kadın ve erkek eşitsizlikleri tarihten bu yana devam etmektedir. Spor branşlarının kadınsı spor ya da erkeksi spor söylemleri, kadın futbolunun tutulmaması, kadın hakemlere yapılan hakaretler futboldaki ayrımcılığa örnektir. Toplumda olduğu gibi sporda da kadınları erkeklerin gerisinde bırakmak isteyenler var (Anderson ve Anderson, 2008: 605-622; Çakmak ve Çelik, 2016: 304). Şiddete ve düşmanlığa karşı genel tutumların, kadınlara yönelik cinsel ve cinsel olmayan saldırganlığı bağımsız olarak etkilediği, kontrol altına alınsa bile tekrarlandığını öngörülmüştür (Anderson ve

Anderson, 2008: 622). Erkeklerin rekabet sevgisi, çocuk yaşta erkek üstünlüğünün aşılanması ve küçük yaşta futbol öğretilmesi sebep olabilir.

Futbol stadyumları ve futbolla ilgili sosyal medyalar hala bir erkek alanı olarak görülmektedir. Spor kulüplerinin facebook kullanan taraftar grupları ile yapılan bir çalışmada %72,8 oranında erkek kullanıcılarının olduğu gözlemlenmiştir. Artan sayıda kadın hayrana rağmen, taraftar topluluklarında genellikle kadınlar marjinalize ediliyorlar (Crawford, 2004: 19; Atalı, 2013: 116; Gosling, 2007: 415). Açık taciz ve düşmanlıkla, cinsiyetçi küfür ve hakaretlerle karşı karşıya kalıyorlar. Topluluk normundan erkeklik kavramıyla özleşmeyen kadınlar, taraftar topluluklarına girmekte zorlanıyorlar. Kadın futbol takımları, kadın hakemler, kadın yöneticiler ve kadın spor yazarları futbola layık görülmemekte ve alay konusu olmaktadır. Futbolla iç içe olan kadınların bu durumdan etkilenerek kimlik karmaşaları yaşadığı gözlenmektedir. Özellikle, genç kadın oyuncuları kabul görmek için cinsiyet kimliğini değiştirdiği ve erkek tavırlar sergileyerek onlardan biri olma arzusu gösterdikleri görülmektedir. Kulüpler büyüdükçe içki, kumar, cinsiyetçilik ve erkeksi kimliklerin sergilenmesi de arttı. Erkekler belirli bir takıma karşı ömür boyu sürecek bir kültürel ve sosyal ilişki geliştirmeye başladı (Fenton, vd., 2019: 2; Jeanes, 2011: 403-404; Cleland ve Cashmore, 2016: 124). Cinsel kimlik saldırganlığı, kadınları sahiplendikleri futboldan (oynamak ve seyretmek zevkinden) uzaklaştırmak ve sözle kadına cinsel içerikli rahatsızlıklar vermek olarak tanımlanabilir. Ayrıca, kadın seyircilerin artması futbolda saldırganlığın önüne geçmede bir etken olabileceği düşünülmektedir. Futbolu erkek oyunu olarak gören ve kadınların futbola olan ilgisindeki artışa karşı, cinsel kimlik saldırganlığını ortaya çıkmaktadır.

1.3.3.3. Ailesel ve Çevresel Sebepler

Şiddetin ve saldırganlığın öğrenildiği ve davranış sempatisinin kazanıldığı dönem çocukluk dönemidir. En önemli çocukluk risk faktörleri; yüksek cesaret veya risk alma, düşük zekâ, rahatsız bir aile, yaşanılan bölge, sağlık sorunları, katı ebeveyn disiplini, yüksek hiperaktivite, aile büyüklüğü, aile içi şiddet, ailenin olumsuz yaşam biçimi ve kültürü şeklinde sayılabilir. Bebek ve küçük çocuğun uyarlanabilir duygu düzenleme kapasitelerinin geliştirilme merkezi olarak ebeveyn-bebek ilişkisine odaklanılmaktadır (Farrington, 2019: 365-376; Dayton ve Malone, 2017: 150-165).

Ebeveynlerini taklit ederek büyüyen gençler daha sonra tuttuğu takımın taraftarlarını, fanatik gruplarını taklit etmeye başlayacaktır. Taraftarların ve akranlarının rakiplerine karşı saldırganlık sergilediğini gören spor hayranlarının, taklit ve modelleme

sürecinde saldırganlığa yönelme olasılığı daha yüksektir. Taklit, birincil grubun (yani aile ve arkadaşlar) ve ikincil grubun (yani kitle iletişim araçları ve önemli diğerleri) iki kaynağından etkilenir. Taklit süreci, çeşitli sosyal bağlamlarda saldırganlık gibi sapkın davranışlara katılımla ilişkilendirilmiştir. Saldırgan davranışa karşı olumlu veya tarafsız bir tutuma sahip olan hayranlar, kararlarını haklı çıkarmaya, rasyonelleştirmeye ve davranışa katılmaya ve kişinin şiddet içeren davranışlarda bulunma istekliliğinde önemli bir rol oynamaktadır (Kabiri, vd., 2020: 3-4).

Bölgesellik, potansiyel olarak yalnızca grup içi ve gruplar arası saldırganlığı değil, şiddet hatta savaş nedeni olabilmektedir. 1960'ların sonunda, sosyo-fiziksel çevrenin durumu ve bunun insan refahı üzerindeki etkisi üzerine artan bilimsel ilgi ve araştırmalar "Çevre Psikolojisi" gibi yeni bir disiplinin doğmasına sebep oldu. Psikolojideki çoğu alanla karşılaştırıldığında, çevre psikolojisi topluluk ve çevre sorunları için çözümler geliştirmeye daha fazla önem vermektedir (Sailo, 2018: 198-201). Bölgesellik ve bölgecilik, taraftarlar arasında gruplaşmalara ve sevilmeyen bölgelerin taraftarlarına da kin duyulmasına sebep olmaktadır. Çünkü kişilik çevreden etkileşimle oluşmakta ve saldırganlık dış uyaranlara bağlı ortaya çıkmaktadır. Günümüzün en büyük etkileşim alanı sosyal medyadır. Sosyal medya ve spor medyası, futbolcu, antrenör, spor yorumcuların ve spor kulübünün konuşmaları ve davranışları, hakem kararları ve TFF, rakip ve taraftar grupları, siyasiler, amigolar, tribün liderleri, hakemler, güvenlik güçleri ve semt kültürü futbol saldırganlığında çevresel sebeplerdendir (Polat ve Sönmezoğlu, 2016: 479-482). Yalçın ve Erdoğan'a göre (2013: 393) birçok sebebi olsa da bölgesel fakirlik, ekosistem bozuklukları, sosyal eşitsizlikler, suç oranının fazla olduğu yerlerde yaşama, düşmanca çevrede büyüme ebeveyn sorunları, fakirlik, doğum komplikasyonları, aile tarafından ret, engellilik, ihmal, beslenme ve bazı hastalıklar saldırganlık ve anti-sosyal davranışlar da çevresel sebepler arasındadır. Ülkemizdeki gecekonduların arasında dikilen rezidanslar gibi yaşanılan sosyal farklılıklar insanların kendilerini daima diğerlerinin aşağısında görmesine sebep olmaktadır. Ekonomik uçurumların olduğu mahallelerde çocukların algısı ve yetişkinlerin içinde yaşadığı baskı düşmanlığı ve öfkeyi de beraberinde getirmektedir.

1.3.3.4. Psikolojik Sebepler ve Duygusallık

Mensubiyet duygusu (ırk ayrılığı), madde bağımlılığı, engellenme, erotizm, algılar, grup faktörü, öfke kontrolsüzlüğü, kitle faktörü, arabesk hayat stili, kitlelerin büyüklüğü ve yoğunluğu futbolda seyirci davranışını etkileyen sebepler arasındadır. Aynı

zamanda cezalar, zorbalıklar ve fiziksel şiddet kişiyi psikolojik olarak saldırganlığa itmektedir (Şanlı, 2014: 36-37; Pengpid ve Peltzer, 2020: 2-3). Güçlü, vd.'e göre (2014: 183-185) irade zayıflığı ve tesir altında kalma, duygusallık, özenti ve taklit, telkin, sirayet ve yayılma, anonimlik (isimsizlik) gibi psikolojik özellikler seyircilerin tutumlarının yol göstericileridir. Seyirciler içinde bulunduğu kitlenin etkisi altında kalır. Duygusal yoğunluğun ön planda olduğu kitleden heyecan ve gerilim aktarımı yapılmakta ve grup liderleri gibi olmak, takımını herkesten çok desteklemek, daha çok bağırmak gibi eylemler görülmektedir. Bazen de tedirgin olma, korkma görülse de yine de grubu kendi gibi sahiplenme ve koruma iç güdüleri ön plana çıkar. Çoğu insan önemsiz ve amaçsızlıktan taraftarlık vasıtasıyla kendine bir isim elde ederler. Grup kimliği elde etme düşüncesiyle de tüm bu hareketler görülebilmektedir. Duygusal olarak da kinleri, can sıkıntıları, korkuları, kızgınlıkları, kaygı ve endişeleri, köpürme, nefret, düşmanlık, aşırı sinirlilik gibi duygusal duygu durumları da seyirci davranışlarını etkileyen sebepler arasındadır.

1.3.3.5. Eğitim, Ekonomik ve Sosyal Hayattaki Sorunlar

Kişinin özel hayatındaki ekonomik güçlükler (maaşını alamama, kirasını ödeyememe ve aile ekonomik sıkıntılar) futbola stres atma yeri olarak görmelerine neden olmaktadır. Futbolda yaşanılan hırsızlıklar, gasp ve ekonomik gelirlerinin az olduğu taraftar gruplarının çıkardıkları şiddet olayları futbolda yaşanılan olumsuz örneklerdendir. İtalya' da futbol taraftarları üzerinde yapılan bir çalışmada kargaşalara katılan futbol taraftarlarının genel olarak; genç, işsiz, şiddeti dış etkenlere bağlayan zayıf eğitimli fanatikler olduğu anlaşılmış ve işsiz erkeklerin yüksek düzeyde öfke gösterdiği tespit edilmiştir (Barlett ve Anderson, 2014: 309; Zani ve Kirchler, 1991: 5-21; Dalkılıç ve Kalkay, 2019: 85; Archer, Holloway ve McLoughlin, 1995: 325-342).

Şiddet içeren eylemlerin ekonomiyle bağlantısını kanıtlayan birçok bilimsel çalışmalar ve istatistikler mevcuttur. Suç oranlarının azaltılması hatta yok edilmesi için toplumun ekonomik ve sosyal sorunlarının çözülmesi gerekmektedir. Eğitimin, sağlığın, özgürlüğün ve ekonominin, adaletli ve eşit dağılımı olmadığı sürece olumsuz eylemlerin durdurulması veya çözülmesi mümkün değildir.

1.3.3.6. Yasaklı Madde ve Alkol Kullanımı

Saldırganlık, alkol ve uyuşturucu kullanımıyla doğrudan ilişkilidir. Bireylerde kendine zarar verme (intihar gibi) ve oto-agresif komplekslerin oluşumunda madde kullanımı (alkol, uyuşturucu, tütün) en önemli etkendir. Otomatik agresif davranış türleri

kendi kendine veya baskılama sonucunda ortaya çıkabilmektedir. Alkol ve uyuşturucu gibi madde kullanımı çevrede olup biteni algılama yeteneğimizi azaltarak ve testosteron seviyelerini artırarak saldırganlığa katkıda bulunur. Maç günü, maç öncesi veya maç sonrası kullanılan alkol; taraftarları daha risk almaya istekli, daha az bilinçli, daha uyarılmış daha duygusal ve daha agresif hale getirmektedir. Futbol holiganlığıyla ilgili resmi soruşturmaların çoğu, alkol sorunu üzerine yapılmıştır. Alkol ve benzeri madde alanların şiddete ve anti-sosyal davranışlara yöneldiği gözlenmiştir. Futbol maçları öncesi, maç sırası ve maç sonrası alkol içmek, holiganların futbol kültürü arasındadır (Grigoryeva ve Gavrichenkova, 2020: 116-122; Frieze, Newhill ve Fusco, 2020: 17; Graham ve Wells, 2003: 546; Carnibella, vd., 1996: 97).

Yapılan bazı araştırma örnekleri*:* Madde bağımlılığı olan taraftarların fiziksel ve cinsel şiddete eğilimleri olduğu görülmüştür. Şiddet içeren davranışların bir türünün ortaya çıkması muhtemelen diğer şiddet davranış biçimlerinin de ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır (Tzamalouka, vd., 2007: 73-85). İngiltere'nin galibiyet günlerinde alkolle ilgili şiddet suçlarının sayısında önemli bir artış bulundu. İngiltere'nin futbol zaferleri ve alkolle ilişkili aile içi istismar arasındaki nedensel bağlantıyla da son derece tutarlı sonuçlar gözlenmiştir (Trendl, Stewart ve Mullett, 2020: 1-40).

İnsan doğası gereği saldırganlığa meyilli canlılardır ve toplumsal hayatta bu duygularını ve dürtülerini kontrol ederek yaşarlar. Fakat insanlar kontrolünü alkol, uyuşturucu, ilaçlar veya diğer maddeler kullanarak kaybetmektedir. İstemli veya istemsiz ortaya çıkan olumsuz eylemler, futbol gibi birçok bahanelerle uygulayana ve çevresine zarar vermektedir. Futbol oyunlarında alkol bulunmasına ilişkin Avrupa çapında kısıtlamalar için öneriler, son zamanlarda Avrupa Parlamentosu tarafından yapılmıştır. Bu tür tekliflerin yasal statüsü şu anda net değildir. Böyle bir yaklaşım, taraftarlar tarafından alkol tüketiminde yaşanan geniş çaplı ülkeler arası farklılıkları ve bunun görünen etkilerini göz ardı etmektedir.

1.3.3.7. Skorlar ve Oturma Düzeni

Skor, maç sonucu takımların attığı gol sayısı demektir. Skorlar, futbol taraftarlarının en büyük saldırganlık sebepleri arasında yer almaktadır. Seyircilerin anlık duygu durumlarının verdiği rehavete kapılan seyirciler statlar da ulaşılabilen alanlara, kendilerine, rakip takıma, rakip taraftara, hakemlere, antrenörlere küfrederek veya bir şeyler fırlatarak şiddet göstermektedir. Yapılan bir çalışmada, sezon galibiyetinin seyirci

üzerindeki etkisinin azaldığı, sezon ilerledikçe mevcut sezon galibiyetinin etkisinin arttığı gösterilmiştir (DeSchriver ve Jensen, 2002: 311-330). Sporcuların yaşadığı kaybetme stresiyle sergilediği saldırgan tutumları, taraftarların yenilme ve kaybetme duygusuyla rakip takıma saldırması, skorun futboldaki saldırganlığa etkisini göstermektedir (Biçer, 2006: 172).

Ulusal Futbol Ligi'nin (NFL) normal sezonunda, aile içi şiddete ilişkin polis raporlarını kullanarak; pazar günleri erkeklerin eşlerine ve kız arkadaşlarına yönelik ev içi şiddeti uyguladıkları gözlemlenmiştir (Card ve Dahl, 2011: 103). Ayrıca, futbol zaferlerinin veya mağlubiyetlerinin aile içi istismara yol açtığı tespit edilmiştir (Trendl, Stewart ve Mullett, 2020: 1-40). Skorun yarattığı saldırganlık, sadece stadyumlarda değil izlenen her yerde kendini göstermektedir.

Bir münakaşa sırasında kavga eden veya münakaşaya giren seyirciler oturma düzenindeki yakınlıkları nedeniyle yaralanabilir veya olaylara istemsiz dahil olabilir. Çıkan kargaşaya dahil olma, yaralanma, tutuklanma, ezilme tehlikeleri veya maçı rahat izleyememe gibi olasılıklar bazı seyircileri spor etkinliklerine katılmamaya karar verdirir (Block ve Lesneskie, 2018: 1140).

Seyircilerin maçı izlediği konumu, görme açısı, rahatlığı, yakınındakiler, çıkan sözlü veya fiziksel olaylar ve yaşanılan kaybetme korkusu seyircilerin davranışlarını etkilemektedir. Her seyircinin maç izleme şekilleri, tezahüratları ve ses şiddeti birbirinden farklıdır. İnsanları skorlar kadar önündeki, yanındaki veya arkasındaki kişilerin tutumları kişiyi olumsuz etkileyebilir. Bu sebepten koltuk düzenlemeleri ve tribün güvenliği oldukça önem arz etmektedir.

1.3.3.8. Stadyum Yetersizlikleri ve Konforsuzluk

Futbolun endüstri ve ekonomik büyüklüğü taraftarları takımların müşterisi durumuna getirmiştir. Bir şirketin müşteri memnuniyetini sağlaması şirket için ne kadar önemliyse, kulüp içinde taraftar memnuniyeti de bir o kadar önemlidir. Futbol maçları ticaret kompleksleri haline dönüşmüştür. Maç izlemek amacının dışında takım ürünleri ve hizmetleri satın almak kulüp gelirlerini doğrudan etkilemektedir (Burgurcuoğlu, 2014: 54). Kulübün taraftar memnuniyeti; stadyuma giriş ve çıkış, park alanları, alınan güvenlik tedbirleri, lavabolar, temizlik, sıcaklık, kötü kokular, gürültü, sigara dumanı, hava kirliliği, ışıklandırma, kalabalık, oturma alanına giriş ve çıkış zorluğu, ses, ışık, renkler, afişler, hakaretin ve küfrün rahatsız edici durumu gibi beklentileri karşılamaktır. Konfor bulmadığında beklentileri karşılanamayan taraftar, saldırgan davranış tutumları

sergilemektedir. Dolayısıyla gerek taraftarlığın verdiği duygusal durumlar gerekse stadyuma varıştaki maddi ve manevi harcamalar memnun kalmayan müşterilerin yani taraftarın saldırgan tavırlar sergilemesi de kaçılamaz son olmaktadır.

Futbol stadyumlarında da oyuncu ve izleyici arasında mekânsal olarak sınırlara sahip, kapalı, bölümlere ayrılmış ve etkin gözetimler taraftarları dışlanmış hissetmelerine sebep olmaktadır. Hizmetler, spor organizasyonlarının yönetiminde önemli bir paya sahiptir (Bale, 1993:123; Svenson, 2003: 267-275). Spor organizasyonlarının başarısı, müşterilere sunulan hizmetlerin kalitesiyle ve müşterilerin hizmetlerden memnuniyet almalarını sağlamayla yakından ilişkilidir. Futbol kulüplerinin sürekli olarak rakiplerinden daha kaliteli ve farklı hizmetler sunmaları daha fazla seyirci toplayabilmek için her zamankinden daha önemli hale geldi. Bununla birlikte, spor organizasyonları hizmetleri her açıdan farklılık göstermektedir. Bu alandaki müşteriler gönüllüdür ve duygusal yatırım yapan kesimdir (Robinson, 2006: 67-84). Taraftar kitlesini stadyuma çekmek, rakiplere karşı daha aktif rol oynayabilmelerini sağlamak, takımı motive etmek, bilet satışı yapabilmek, forma gibi takım ürünlerini satabilmek, sponsor ve medyanın ilgisini çekebilmek için stadyum konforu önemli bir unsurdur. Futbol kulüpleri tarafından elde edilecek gelirin büyüklüğü de müşteri memnuniyetine ve faaliyetlerin verimliliğine bağlıdır. Türkiye'de UEFA standartlarına uygunluluk bakımından birçok stat mimari olarak çoğu ülkenin gerisinde kalmış eski statlardan oluşmakta, gerekli önem ve hizmet verilmemektedir. Ayrıca statlar da hapishane izlenimleri devam etmekte olup, tel örgülerin hapishane gibi demir parmaklıkları temsil etmesi insanlar üzerinde olumsuz duyguları ortaya çıkarmaktadır.

1.3.3.9. Rakip Takım Taraftarları ve Holiganlar

Toplum tarafından bastırılan ve ortaya çıkması durumunda ağır cezaların olduğu dünyada, insanların yasalmış gibi futbolu kendilerine rahatlama alanı gördükleri bilinmektedir. Rakip takımların bu durumu tetiklemesiyle kişilerin doğasında var olan saldırganlık tutumları ortaya çıkmaktadır. Takımlarına duygusal bağ ile bağlanan taraftarlar futbolun rekabetçi, yarışma özelliğinden etkilenerek ve rakip takımın kışkırtmasıyla da futbolda saldırganlık duygularını ortaya çıkarmaktadır. Futbolda rakip takım taraftarları futbolda saldırganlık sebeplerinin en başında gelmektedir (Kuru ve Var, 2009: 151). Taraftarlar anında ve kesin bir şekilde tepki vereceği unutulmamalıdır.

Şiddet davranışının farklı taraftar kulüpleriyle ilişkili normlara bağlı olduğu da varsayıldı. Dahası, şiddete katılımın sosyo-demografik değişkenlere bağlı olduğu varsayılmıştır (Zani ve Kirtcher, 1991: 5-21). Yani bireylerin gruplar halinde daha saldırgan hale geldiğini, davranışın grup normları tarafından kontrol edildiğini ve dolayısıyla saldırganlığın grubun şiddeti kabul etmesine bağlı olduğu söylenebilir.

1.3.3.10. Tribün Liderleri

İnsanlar ekonomik olarak rahatlasa da manevi eksiklikler ve tatminsizlikler yaşamaktadır. Dünya'nın her yerinden futbol erkekler için en büyük eğlence ve rahatlama alanlarıdır. Büyük aşk duydukları takımlara yüzlerce veya binlerce sesin aynı anda tezahürat yapması onların en büyük motivasyon ve içsel tatmin yaşama alanıdır. Hemen hemen her takım için bazen gönüllü bazen de kulüp görevlisi olarak tribünlerde bulunan ve amacının takım taraftarlarını eğlendirmek, coşturmak ve rakip takımın motivasyonunu düşürecek sloganlar atmakla görevlidir. Bu kişiler "Tribün Lideri" olarak tanımlanmaktadır. Takım için çalışan ve takımın olmazsa olmaz elemanları olan bu kişiler olumlu amaçları dışından olumsuz amaçlarla da hareket edebilmektedir (Polat ve Sönmezoğlu, 2016: 478). Tribünü dolduran kalabalığı şiddete ve saldırganlığa yönlendirme ve grup psikolojinden etkilenmelerini sağlayabilmektedir. Tribün liderleri yaptıkları şovlarla, rakip takıma veya rakip futbol oyuncularının motivasyonunu düşürmektedir. Aynı zamanda normal yaşantısında ağır başlı, sakin ve hiçbir şiddet olaylarına karışmamış bireylerin, yoğun kalabalığın çıkardığı ses ve taşkın davranışlarından etkilenerek olmadıkları bireylere dönüşmesi ve yaşanılan heyecanın etkisine kapılması da görülebilmektedir (Kuru ve Var, 2009: 142). Bu durumda tribün liderlerine büyük iş düşmektedir. İnsanları saldırganlığa itmeden takımları desteklemek konusunda yol gösterici konumda olmalıdır.

1.3.3.11. Şehre Aidiyet, Etnik Milliyetçilik ve Yerleşmiş Spor Kültürü

Milliyetçilik, devletin dilinde ulus sevgisi ise, bölgecilik dilinde ilin veya bölgenin sevgisi olarak tanımlanabilir (L'Hoeste, 2015: 85). "Kazanmak Her Şeydir", "Ne Pahasına Olursa Olsun Kazanmak", "Her Şeyden Önce Milletimiz" ve "Etnik Üstünlük" gibi ifadeler bulduklarında, spor gelişimi ve spor eğitim sistemleri için tehlike oluşturmaktadır. Olimpiyatlarda, ulusal ve uluslararası maçlarda, sıkça görülmektedir. Avrupa'nın politik ve ekonomik gücü, sporun evrenselliğini zedelemekte ve etnik milliyetçiliğin saldırganlık sebeplerinden biri haline dönüştürmüştür. Olimpizm felsefesi; vatandaşlık, iş birliği, sadakat, dürüstlük, takım çalışması, adil oyun, arkadaşlık, güven

ve iş birliği gibi değerleri vurgulamaktadır. Fakat her spor gibi futbolda da milliyetçilik, şehre aidiyetlik, bölgeselcilik ortaya koymakta ve spora her anlamda zarar vermektedir (Kelly ve Brownell, 2011: 109-110). Saldırganlığın şehre aidiyet sebepleri incelendiğinde, futbolda en çok yöresel ve ulusal futbol maçlarında görülmektedir. Ayrıca, ülkenin çeşitli bölgeleri için rakibin ulusal kimlik yapıları arasında yinelenen gerginlikten kaynaklanan gerilimler meydana gelmektedir.

Etnik gruplar daima kendilerini ötekilerden üstün ve farklı olarak görerek, kendi içinde ırk, dil, din, mezhep ve kimlik ayrımı yapmazlar fakat diğerlerini ötekileştirirler (Ramazani, 2013: 22). Taraftarların, takımlara karşı ulusal, etnik, bölgesel ve çete gibi kimliklerle etiketlendirmesi, taraftar saldırganlığın temelini oluşturur. Ultras (fanatik) gruplar eleştirel, kışkırtıcı ve etkili olmayı isterler. Sportif alanları ölüm-kalım savaş alanı, rahatlama mekânı olarak görmektedir. Spor kültürü ve eğitim eksiklikleri (spor kuralları, izleme ve oynama ahlâkı gibi) saldırganlık sorununun oluşmasında önemli etkenlerdir. Futbol izleyicilerinin yaptıkları politik propagandaları, ırkçılık gösterileri, sergilediği olumsuz milliyetçilik tavırları ile yerleşmiş spor kültürü maalesef olayların çıkmasına sebep olmaktadır. Eğitimsizlik ve yetersiz spor bilgisi, abartılı aidiyet duygusunun oluşmasına ve etnik milliyetçiliğe sebep olmaktadır. Aidiyetlik, futbolu savaş ortamına dönüştürdüğü gibi barış ortamına da dönüştürebilir. Futbol, dayanışma ve toplumsal barış ve beraberlik duygusunu tetikler. Milli maçlarda yaşanılan duygular ülke içindeki ırkçılık, mezhep ve din sorunları gibi sebepler, ortadan kalkarak omuz omuza dayanışma ve sevinç gösterilerine dönüşür. Ülke spor politikaları ve siyasi tutumlar futbola yöne veren olgular olduğu unutulmamalıdır.

Yapılan başka bir araştırmada ise İsrailli ve Filistinli gençler arasında kümülatif-geçmiş ve eşzamanlı olarak etnik-politik şiddete maruz kalmanın, grup içi ve grup dışı ciddi şiddet içeren davranışları ve antisosyal sonuçları öngörüp öngörmediği incelenmiştir. 162 İsrailli Yahudi ve 400 Filistinli gencin verilerine göre saldırganlığın, çocukluk ve ergenlik döneminde etnik-politik şiddete erken maruz kalmanın şiddet ve antisosyal sonucu olduğunu ortaya çıkmıştır (Dubow, vd., 2019: 296). Her ne sebeple olursa olsun şiddetle erken tanışan çocuklar gençlik ve yetişkinlik döneminde bu eylemleri sergilemekten çekinmemektedir.

1.3.3.12. Etkisiz Güvenlik Önlemleri ve Polis Tutumu

Güvenlik taraftarlar tarafından itici güçler olarak algılansa da taraftarların, oyuncuların ve görevli tüm ekiplerin güvenliği ve sağılığının korunması için şarttır.

Devletler tarafından güvenlik önlemleri üzerinde birçok yasal zorunluluklar mevcuttur. Özel ve Kamu görevlileri tarafından korunan stadyumlar bazıları için emniyet teşkil ederken bazıları için saldırganlık sebebi olabiliyor. Ev sahibi olan kulübün sorumluluğunda olan emniyet kapsamı geliştirilmiş ve gözetim teknolojileriyle de desteklenmiştir. Stadyum içi ve dışında çok sayıda güvenlik güçleri insanlara güven duygusundan ziyade olay çıkarmaları için dürtü niteliğinde olabilmektedir (Klauser, 2012: 1040-1048).

13 Kasım 2015 tarihinde Fransa ile Almanya arasında Stade de France'da düzenlenen dostluk maçında, terör saldırısı teşebbüsü yaşanmıştır. 1500 futbol taraftarının dünyanın en popüler sporunda terörizm tehdidine tepkisi incelenmiştir. Bu inceleme bazılarının ek güvenlik ve gözetleme önlemlerini güvende olmak için kabul ettiklerini, bazılarının buna aşırı derecede müdahaleci olarak algılayıp direndiklerini öne sürmektedir (Cleland ve Cashmore, 2018: 454). Güvenlik teknolojileri, yetkililerin arzu ettikleri hedefe ulaşmak için futbol seyircisinin davranışlarını şekillendirmeye, normalleştirmeye ve araçsallaştırmaya çalıştıkları denetim mekanizmalarındandır. Futbolda riskli seyirci kategorisinde olan kitleye ilişkin verilerin toplanması, analiz edilmesi, cezalandırılması ve hukuki olarak kullanılma olasılıklarına karşı kullanılması amacı güder. İstihbarat temellidir ve riskli eylemleri önleyici olduğu gözetim alanıdır (Spaaji, 2013: 167-180).

Stadyumlarda, abartılı polis sayıları, güvenliğin şüpheli tutumları, polis köpeklerinin kullanımı, biber gazı, güvenlik güçlerindeki bölgeselcilik yaklaşımı ve rakip takıma katı davranış biçimleri seyircilerin kendini baskı altında hissetmelerine ve şiddete yöneltmektedir.

1.3.3.13. Slogan, Bayrak, Tezahürat, Marş ve Pankartlar

Şiddet ve isyanlar, birçok ülkede futbol oyunlarında yıllarca sık sık meydana geldi. Irkçılık, futbol kulüplerinin rakiplerine karşı dil ve semboller kullandığı oyunlarda da yaygınlaştı. Bazen ırkçılık, futbol stadyumlarında aşırı sağ ve sol siyasi örgütler tarafından propaganda amacıyla ve şiddeti kışkırtmak için bir araç olarak kullanıldı. Rahatsız edici sloganların ve tezahüratların ortadan kaldırmak oldukça zordur. Çeşitli özel kuruluşların, futbol kulüplerinin, yerel ve ulusal hükümet organlarının, dil ve eylemlerden sorumlu olanları cezalandırmak için kurallar oluşturmaya başlaması önleyici faktör olmuştur

(Curtis, 2019: 273-290). Sözlü ve yazılı olarak karşı tarafın kişiliğini veya duygularını zedeleyen her türlü söylem saldırganlık kapsamında kabul edilmektedir.

Futbol taraftarları, kendi takımlarının renklerinde formalar, bayraklar, kazaklar, spor kıyafetler ve şapkaları gibi giysiler giyerler. Sadece sadakat ve özdeşleşmenin halka açık bir göstergesi değil, aidiyet sembolleri ile diğer seyircilere de meydan okumaktır. Bayraklar, kitlelerin arasından sıyrılmak ve raporlarında genellikle renkli teraslardan resimlere yer veren televizyon ekiplerinin dikkatini çekmek için kullanılır. Bu da hayranlara kendilerini televizyon medyası aracılığıyla deneyimleme fırsatı veriyor. Marjinal durumları göz önüne alındığında önemli bir güç duygusunun üremesi muhtemeldir. Stadyumlarda taraftarların, ilahiler, şarkılar söylemesi ve sloganlar atması ritüelleşmiş davranışlarındandır. Sloganlar, pankartlar, tezahürat veya marşlar; siyasi mesajlar, ırkçılık, cinsiyetçilik, homofobi, militarizm ve faşizm içerikli olduğunda futbola ve topluma zarar vermektedir (Merkel, 2012: 366). Biz şuuruyla hareket eden taraftarlar kendilerine ait slogan ve pankartlarla kendi düşüncelerini, aktarmaktan çekindikleri ve toplumsal mesajları futbol yoluyla insanlara duyurmak isterler.

Bir ulus için bayrak ve semboller ulusal kimliklerin şekillenmesinde oldukça önemlidir. Genel olarak halk arasında ulusal duyguların oluşmasına yardımcı olmaya, rejimlere ve milliyetçi hareketlere meşruiyet kazandırmaya hizmet ederler. Sloganlar, tezahüratlar, marşlar ve pankartlar takımlarını destelemek amaçlı olduğunda pozitif etki yaratmaktadır. Rakip takıma karşı yapılan sözlü, fiziksel ve görsel saldırılar, statta şiddet olaylarının yaşanmasına sebep olmakta ve sıklıkla bu tür şiddet olaylarına da tanık olmaktayız.

1.3.3.14. Özdeşleşme ve Biz Şuuru

Özdeşleşme yani aidiyet sosyal bir süreç olarak, psiko-sosyal ve sosyolojik ortamlarda gerçekleşir. Futbol' da özdeşleşmeyi, takımın taklit eden ve onunla hareket eden taraftarda görmekteyiz. Bu kişiler hayata "Biz ve Onlar" ve "Bize Karşı Onlar" şeklinde bakmaktadır. Biz şuuru oluşan, takımıyla özdeşen taraftarlar, grup halinde hareket ederek ortak stratejiye ve faaliyete hizmet ederler (Baş, 2008: 48-50). Uluslararası maçlarda (milliyetçilik duygusuyla) Türk takımlarıyla ve milli takımla tek yürek olmak, futbolda özdeşleşmeye iyi bir örnek olarak verilebilir. Irkçılığın boy gösterdiği biz şuuru ve aşırı özdeşleşme, karşı takımla olan maçlarını bir spor oyunu olarak değil savaş ve stadyumu da stadyum değil savaş alanı olarak görmektedir (Ramazani, 2013: 116;

Paksoy, 2014: 33). Taraftar egosu, takıma aşırı sevgi ve bağımlılık duygusu özdeşleşme ve biz şuurunun oluşumda etkili, psikolojik sorunlara yol açmaktadır.

1.3.3.15. Siyasi ve Politik Sebepler

I. Dünya savaşından sonra 1930 yılında ilk Dünya kupası düzenlenmiş ve siyasi propagandalar, siyasi güç gösterileri ve federasyon başkanlık seçimlerinde siyasilerin eli; futbolu ve siyaseti bir araya getirmiştir (Bozköylü, 2007: 7). Seçimlerde oy toplamak amacıyla da spor kullanılmaktadır. Ülkemizde 2018 seçimlerinde siyasi partilerin seçim beyannamelerinde kaç kez spor kelimesi kullandığı araştırılmış ve en çok AKP partinin (97 kez) kullandığı gözlemlenmiştir (Esen, Akça ve Özer, 2018: 729). Bu sebepten dolayı taraftarlar ve futbol ilgilileri arasında süre gelen bir anlaşmazlıklar ve şiddet olayları görülmektedir.

Türkiye'de futbol, federasyonlaşmadan özerkleşme sürecine kadar devlet elinde olduğu ve futbolu yönlendirdiği bilinmektedir. Günümüzde İsrail'de yapılan bir araştırma gösteriyor ki, İsrail gibi bazı ülkelerde devlet yönetimde olan futbol kulüplerinin varlığı bilinmektedir. İsrail'de futbol tarihinin siyaset yoluyla, bir oyundan "Metaya" (mal-ürün) dönüştürüldüğü; Politik Spor ve Emtia Spor olarak ikiye ayrıldığı belirtiliyor (Ben-Porat, 1998: 269). Yapılan başka bir araştırma ise ülke yönetiminin futbolu etkilediği yönündedir. Demokrat ülke otokrat ülkeye göre, futbol performansını iyileştirmeye yönelik etkileri olduğunu ve gelir eşitsizliğinin azalmasının da performansı arttırdığı görülmüştür. Ayrıca demokrasi, konuşma özgürlüğünü ve dernek kurma özgürlüğünü sağlar. Bu da yoksulluğu azaltır ve toplu eylemi teşvik eder. Böylece şeffaflık, adil rekabet ve rekabetçi denge sağlayarak, profesyonel futbolun büyümesini kolaylaştırır. İyi düzenlenmiş futbol federasyonları, futbol kulüplerine uzun vadeli yatırım yapılmasını sağlayan yetenek yetiştirme dahil olmak üzere profesyonel gelişim için sürdürülebilir ortamlar sağlar. Demokratik, şeffaf ve sürdürülebilir futbol federasyonları, ulusal futbol performansını iyileştirmek için önemlidir. Futbolda ulusal başarıyı açıklamak için, özellikle ekonomik kalkınma ve hükümet harcamaları yoluyla piyasadan ve devletten sağlanan finansmanın önemi oldukça yüksek olduğu unutulmamalıdır (Wan, Ng ve Lin, 2020: 981). Gelir eşitsizliğinin azalması futbol katılımını artırır. Çünkü eşitsizlik, düşük gelirli nüfusun spora erişimde karşılaştığı engelleri daha da kötüleştirir. Aksi halde taraftarlar arasında saldırganlık ve kulüpler arası çatışma hız kesmeden devam edecektir.

Dahası, devlet harcamaları spor başarısı için çok önemlidir (De Bosscher, vd., 2006: 185-189). Ekonomik olarak gelişmiş ülkelerin başarıları, kulüp gelirlerinin ve futbolcu gelirlerinin artmasıyla ilgilidir. Kalkınmış ülke konumu Lig başarı sıralamasında da görülmektedir. Siyasi güç başarıyı etkilemektedir.

1.3.3.16. Kulüp Yolsuzluğu ve Mafya

Yolsuzluk genellikle "kamu görevinin kişisel kazanç için kötüye kullanılması" (Treisman, 2000: 399) veya "yetkinin kişisel, alt birim veya örgütsel kazanç için kötüye kullanılması" olarak tanımlanır (Ashforth ve Anand, 2003: 2). Myint (2000: 35) ise yolsuzluğu, "kamu görevinin özel kazanç için kullanılması veya bir makam hamilinin kendi kişisel menfaati için resmi mevki, rütbe veya statü kullanımı" olarak da tanımlamıştır. Büyük bir ekonomiye yöne veren maçlar mafyanın da dikkatini çekmiş ve güçleri yettiğince futbola yön vermeye çalışmaktadır. Skorlar, futbol yazarları, hakem atamaları ve federasyon seçimleri gibi etkili süreçlerde devreye girdikleri de bilinmektedir (Kıraç, 2017: 3). Spor yolsuzluğunu "söz konusu sporda normalde gerekli olan performans seviyelerini elde etmekten kaçınan ve bunun yerine kasıtlı olarak başkalarının kazanmasına izin veren sporcuların davranışları veya bilinçli performans gösteren spor görevlilerinin davranışları olarak tanımlamıştır. Görevlerini ilgili kulüp, dernek, genel olarak rekabetçi sporlar/genel olarak toplumun hedefleri ve ahlaki değerlerine göre farklılık gösterecek şekilde tahsis ettikleri biçimidir" şeklinde tanımlanmaktadır (Maennig, 2008: 2-3). Sporda yolsuzlukla spor yarışmasının sonucunu kasten bozmaya çalışan herhangi bir yasadışı, ahlâksız veya etik olmayan faaliyet ve bu faaliyete daha fazla taraf olunması gün geçtikçe artmaktadır (Gorse ve Chadwick, 2010: 43).

Bugün dünyada popüler olan sporların çoğu on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda ortaya çıktı ve gelişti. Çok hızlı bir şekilde, yarışmaların sonucu üzerine bahis oynamakla yakından bağlantılı hale geldiler. Bahis şirketleri baskın bir sponsorluk kaynağı haline geldi ve birçok takımın ünlü formaları artık bahisçilerin logosuyla süslendi. Spor, kumarın ilişkili olduğu ürünü sağlar. Sporun kendisi ve taraftarlar, sonucundan finansal bir pay alarak bir oyunun heyecanını artırabildiğinde daha popüler hale gelir (Forrest, 2011: 14-26). Fakat kumarda kaybedenler tepkilerini zarar verme eğilimleriyle; maddi kayıplarının acısını stattan veya takımdan çıkarma isteği içindedir. Ayrıca kulüplerine haksız para girişi veya çıkışını istemeyen, takımına yakıştıramayanlar birçok şiddet içerikli eylemlerde bulunurlar.

1.3.3.17. Teşvik Primi ve Şike

Futbol içinde en büyük suçlardan biridir. Güvenilir kişiler aracılığıyla futbolculara ulaştırılan bu primler maçın sonucunu belirler. Kulüpler arası, kumarbazlar veya bahisçiler tarafından verilebilir. Skoru belirleyen kulüp, diğer kulübe veya ilgili kişilere maç sonunda anlaşmada belirlenen miktarı öder (Albay, 2019: 559-571). Yasal bir kanıt olmasa da bahisçilerin ve futbol müsabaka sonucuna kumar oynayan para babalarının oyuna şike karıştırarak skoru etkilediği bilenen bir gerçektir. Çünkü duygusal bağın dışında kâr amacı güden idarecilerin ve sporcu sayılarının fazla oluşu futbol ile bu ahlâk dışı davranışları birbirinden ayıramamaktadır. Ünlü profesyonel birçok sporcunun ve idarecilerin bu yasa dışı teşvik prim aldıkları ve şikeye karıştıkları dünya basını tarafından duyurulmuştur (Şahin, 1998: 19-52). Devletin yasal politikalarını dinlemeyen ve gizli yapılan bu anlaşmalar spor tarihinde daima vardı ve belli ki var olmaya da devam edecektir.

Futbol kazanma veya kaybetme oyunudur. Bunu iki takım ve taraftar grupları da bilmektedir. Fakat haksız yere kaybetme veya kazanma durumunda var olacağı açıkça bilinen şiddet olaylarının görülmesi kaçınılmazdır. Şike ve teşvik primleri ile maçlar satın alınmaktadır. Maç sonucunun önceden bilinmesi tamamen ahlâksız bir davranıştır. Gayesine ulaşmak isteyen kişilere izin vermemek tüm taraftarların, yönetimin, güvenlik güçlerinin, medyanın ve en önemlisi de devletin sorumluluğundadır.

1.3.4. Futbolda Saldırganlığa Yönelten Etken Gruplar

Seyirci sorunları, spor kültürünün olmayışı, sosyal medyanın yeterli kamusal bilgi vermeyişi, eğitim kurumları tarafından çocuk yaşta spor ahlâkı ve kültürü eğitiminin verilmeyişi futbol sorunlarının birkaçıdır (Acet, 2005: 55-90). İnsanlar arası iletişim düşmanlık veya dostluk kazandır. Sözlü, sözsüz veya yazılı iletişim yolları vardır (Acet, vd., 2018: 1365).

Bu iletişim faktörleri insanları saldırganlığa da ittirebilir. Bazıları iletişimle, algı yönetimi oluşturarak insanları kendi amaçlarına uygun olarak yönlendirme ve yönetme yolunu seçerler. Tüm birimler, şirketler, firmalar, dernekler, tarikatlar, din görevlileri ve hatta siyasi partiler bu yöntemi kullanırlar. Eğer bir amaç varsa ve insanları kendi lehinize kullanmak istiyorsanız "algı yönetimi" en iyi yoldur. Futbolda da istemli veya istemsiz belli gruplar taraftarı yönlendirir. Yanlış verilen kararları ya da hataları örtbas etmek, olayın yönünü başka tarafa çekmekle mümkün olabilir.

Futbol federasyonu, kulüp yöneticileri, futbolcular, hakemler, antrenörler, rakip seyirci ve amigolar, güvenlik güçleri, kitle iletişim araçları ve sosyal medyada taraftar gruplar, futbol saldırganlığını etkilemektedir. Bilinenin dışında kalabalığa karışan; liderler, atılganlar, psikopatlar, eylemciler, teröristler, provokatörler gibi iyi niyetli olmayan kişiler veya gruplarda saldırganlığı yönelten etken gruplar arasında yer almaktadır. Federasyonun, yanlış veya adaletsiz kararları; antrenörlerin ve teknik direktörün, jest veya mimikleri, taraftarı galeyana getiren sözleri veya oyunda aldığı kararları; oyuncuların, adaletsiz oyun sergilemesi, sözel veya fiziksel saldırganlık tutumları; provokatörlerin, pankartları veya marşları; amigoların veya tribün liderlerinin şiddete yatkın davranışlar sergilemesi yazılı basının veya kitle iletişim araçlarının, taraftarı kışkırtan haberleri; rakip takımın, marşları, hakaretleri, pankartları, jest veya mimikleri gibi etkenler sporda yaşanan olayların sebepleri arasındadır.

1.3.4.1. Futbolcular

Futbolcuların sportmenlik dışı davranışlar (dövüşmek, küfretmek, hakaret etmek, el-kol hareketleri gibi) sergilemesi taraftarları ve tüm izleyenleri etkiler. Dünya da birçok başarılı sporcuyu gerek futbol hayatıyla gerekse özel hayatıyla benimseyip, davranışlarını ve stillerini örnek olan insanlar var. Futbolcular gibi medya da yer edinmiş popüler insanlar her anlamda kendilerine dikkat etmeleri toplumsal açıdan önemlidir. Futbola yeni başlayan gençlerin kendine örnek aldığı sporcuların sportmenlik dışı oyunlarını ve hareketlerini kendilerine mal edeceği unutulmamalıdır. Fair-Play futbolcuların adaletli oyun sergilemelerine yön vermiş gibi gözükse de taraftarın gözünden haklı veya haksız tüm tutumları görülmektedir. Uluslararası transferlerde yer bulan herhangi başarılı bir yerli oyuncu, tüm takım taraftarların milliyetçi tutumlarıyla desteklenip gurur duyulurken; takımda başarılı olan ve ulusal transferlerle yer değiştiren oyuncular şiddete, hakarete maruz kalmaktadır. Sevilmeyen takımdan gelmiş oyuncular bile taraftarın tepkisiyle karşılaşır. Futbolcuların rekabetin başa baş olduğu müsabakalarıyla, mücadele etmeyen müsabakadaki seyircilerin video analizlerinin yapıldığı bir araştırmada, mücadele etmeyen takımların taraftarlarında yüksek oranda saldırganlık tutumları sergilediği görülmüştür (Sherrill ve Bradel, 2017: 54). Taraftarlar futbolculara ulaşamasa da tepkilerini sahaya bir şeyler fırlatarak ya da sosyal mecralarda göstermektedir.

Demirel'e (2013: 38-43) göre, sporcular spor tesisinin içinde veya çevresinde oyun kurallarına göre yüksek bir sportmenlik duygusu göstermelidir. Fair-Play bir oyun sergilemeli, hakemlerin ve diğer resmi görevlilerin görüşlerine, kararlarına saygı duymalı

ve saygı göstermelidir. Spor tesisine tehlikeli nesneler ile girmekten kaçınmalıdır. Sporcu şiddeti, en normal karşılanan şiddet türü arasındadır. Fakat stat içindeki tüm eylemlerin örnek oluşturacak ve kayıtlara geçeceği unutulmamalıdır.

1.3.4.2. Antrenörler

Sporcu yetiştirme ve sporcunun başarılı oyun sergilemesinde etkili ilk insandır. Başarılı bir futbol oyunu için antrenör mesleki eğitimin yeterli olması ve tecrübesiyle futbolu iyi yönetmesi, seyirci algısında önemlidir. Maçta futbolculardan sonra antrenör tepkileri en çok konuşulanlar arasındadır. Antrenörlerin, maç öncesi ve maç sonrası yorumları, maçtaki tutumları, maçtaki başarıları veya başarısızlıkları, taraftarların sergileyeceği hareketleri yönetmektedir (Yücel, Atalay ve Gürkan, 2015: 81).

Yapılan bir araştırmada, antrenörler ve teknik direktörler ile taraftarlar arası fiziksel yakınlık arttıkça, taraftarların saldırganlığının da (küfür, tehdit ve bağırma) arttığı gözlenmiştir (Claringbould, vd., 2018: 412). Taraftarların stat içi saldırganlığa yönelik tutumlarının sabit olmadığı ve duruma göre değişiklik göstermekte yani grup kimliklerinin eylem hatlarıyla değiştiğini söylenebilir (Levine, vd., 2005: 449). Antrenörler futbolculardan olduğu kadar taraftar gruptan ve medyadan da sorumludur. Antrenörlerin söylem ve hareketleri, maç içi aldığı tüm kararlar taraftarın tepkisine yol açmaktadır. Taraftar grupların saldırganlık ve şiddete yönelik davranışlarını engellemeyi kendine görev bilmelidir. Mesleki yeterliliği tam, medyayı iyi kullanan, iletişim gücü yüksek, liderlik vasfı olan ve fanatik grupları olumlu yönlendirebilen antrenörler başarılı olanlardır.

1.3.4.3. Kulüp Yöneticileri

Türkiye'de kulüp yöneticilerden kaynaklanan sorunların en büyük sebebi eğitimi ve işi her ne olursa olsun herkesin futbol yönetici olmasıdır. Futbol şiddetinin de en büyük sorumlusu olarak görülmektedir. Statlar da rant çeteleri kuran ve bedava bilet dağıtımı yaparak tribünde oluşan yanlış yapılanmalara çanak tutan isimler olarak görülmektedir (Demir, 2005: 44-46). Gönüllülük ve fedakârlıktan ziyade, yöneticiliğin getirdiği faydalardan yararlanmak ve medyada boy gösterme, tanınır olma amacıyla iş adamların ilgisini çekmektedir. Zenginlikleriyle kulübe fayda sağlayacağı düşünülen kimseler, kulübü zarara götürerek ayrılmaktadır. Kulübün başarısını olumsuz etkileyen ve boş umutlar dağıtan yöneticiler, takımla bağ kuran taraftarlar tarafından reddedilmekte ve tepkisel olarak da şiddet yoluna başvurmaktadır. Aynı zamanda taraftarlar arasında kulüp

yöneticiler tarafında gönüllü olan ya da belli bir ücret veya bilet teklifiyle, tezahürat ve şiddete yöneltmeye teşvik ettiğini ve taraftarları kışkırttıkları görülmektedir. Kulüp yöneticileri, sponsorluk ve televizyon yayın gelirlerini saymakta; taraftarları müşteri ve gelir kaynağı olarak görmektedir (Köse, 2015: 1-2; Merkel, 2012: 364). Aynı zamanda sporcuların parasının yatmaması, kulüp borçları, taraftar tarafından istenmeyen transferler, içerde dönen şike ve benzeri konulardan sorumlu olan kulüp yöneticileri, taraftarlar tarafından hoş karşılanmamaktadır.

1.3.4.4. Teknik Direktörler

Kulüp içindeki yönetim, teknik ekip, sporcu ve maddi sorunlar sosyal medya ve basın aracılığıyla taraftar bilgisine sunulmaktadır. Bu tip sorunları öğrenen ve bilen taraftar stat içinde teknik direktörün aldığı tüm kararları ve sebeplerini bilmektedir. As kadro, oyuncuyu oynatma veya oynatmama, maç sırasında oyundan çıkardığı veya oyuna aldığı futbolcular, seyircilerin saldırganlık sebebi olabilmektedir. Teknik direktörün kararları futbolcuları ne kadar profesyonel olursa olsun, maç kazanma veya maç kaybetme sonucunu doğurur. Aynı zamanda maç sırasında yaptığı tüm hareketler ve davranış şekilleri taraftarları kışkırtmakta ve rakip tarafı da kızdırmaktadır. Takımlarının başarısızlıklarına neden olanlara karşı, kızgınlık ve kin duygusunu ortaya çıkararak, şiddeti doğurmaktadır (Reyhan, Müniroğlu ve Yetim, 2019: 214). Çok fazla ülke değiştiren ve o ülkenin kültüründen etkilenen teknik direktör göreve yeni geldiği takımla ve taraftarla uyuşma sorunu yaşamakta ve kabul göremeye bilmektedir (Szymanski, Fitzsimmons ve Danis, 2019: 306). Çok kültürlü olmak insanların bilişsel mekanizmalarını ve iş deneyimlerini olumlu yönde etkiler. Çok kültürlü geçmişli olanlar bunu avantaja dönüştürerek, biriktirdikleri deneyimlerle profesyonel işler çıkarmalı ve takdir görmeyi bilmelidir.

1.3.4.5. Hakemler

Hakem, Arapça'da "Yargıç" anlamına gelir. Anlaşmazlıkları ve krizleri önlemek veya en aza indirmek için, karar yetkisi üzerinde olan ve oyunun belirlenen kurallara göre (FIFA kurallarına) uygun ve adil bir şekilde yönetilmesini sağlamalıdır. Maçları korku veya iyilik görmeden yönetmelidir. Maç başlamadan önce de her zaman futbol tesisini incelemelidir. Görevli memurlar, müsabaka alanında güvenlik ve güvenlik tehdidi oluşturabilecek davranışları cezalandırmalıdır. Kurallara uygun, yansız ve hızlı kararlar alabilmelidir. Resmi görevliler, spor tesisi içinde veya çevresinde rakip olan iki takım oyuncularını adil oyun ve sportmenliğe teşvik etmelidir (Şentuna, 2020:1530). Hollandalı

amatör futbolda yapılan bir araştırma, tartışmalı hakem kararlarının futbol sahalarındaki şiddetin en yaygın ve tetikleyici sebepleri arasında olduğunu vurgulamıştır (Spaaji ve Schaillee, 2019: 43-44). Yanlış verilen kararlar olduğunda ve seyirciler tarafından algılandığında; hakemlere meydan okuma, sözlü veya fiziksel şiddeti kendilerine hak görürler (Claringbould, vd., 2018: 411). Taraftarlar, yetkililerin yetkilerini tarafsız olarak kullanmalarını bekler. Fakat çoğu zaman yetkililerin davranışlarını bu beklentiyi karşılayacak şekilde deneyimlemezler.

Hakemin veya hakemin kararının maçta nihai olduğu iyi bilinen bir ideolojidir. Bir maç kötü yönetildiğinde, bazen spor sahasında kaosa neden olur. Bazen kötü yönetilen bir oyunda; oyuncular, antrenörler ve seyirciler spor tesislerinin tahrip edilmesi veya kavga gibi bazı sportmenlik dışı davranışlar sergilerler.

Yapılan bir araştırma da futbol seyircileri, hakem hatalarına %53 oranında saldırganlık eylemlerini tetiklediğini belirtmiştir (Acet, 2001: 195). Hakemin verdiği kararları ve oyun yönetimindeki başarısızlıklarının seyirciler üzerinde etkisini göstermektedir.

Türkiye'de futbol maçını yönetmek çoğu meslekten zordur. Kaybeden takım ilk olarak hakemleri suçlamakta ve basının uzun süre kararlarını yargıladığı bir meslektir. Bu suçlamalar onların kararlarını etkilemekte ve taraftarlarında tepkisine sebep olmaktadır. Taraftarı tatmin etmeyen yani istenmeyen kararlar sonucu müsabakada şiddet olayları veya saldırgan davranışlar sıkça görülmektedir (Tenenbaum, vd., 1997: 2). "VAR" (video hakem) uygulaması hakemlerin kendini ve kararlarını koruma açısından futbol camiasına yapılan başarılı bir uygulamadır.

1.3.4.6. Futbol Federasyonu

Federasyonun, Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı (1923-1936) ile temelleri atılmış, 3813 sayılı kanunla, spor kulüpleri şirketleşerek özerlik kazanmıştır. Her spor branşını ulusal ve uluslararası tüm müsabakada temsil etmekle görevli olan kurum spor federasyonlarıdır. Kurs, kamp, seminer, eğitim gibi faaliyetler yaparak, sporcu, hakem ve antrenörler yetiştirmekle görevlidir. Ayrıca, futbolcu, idareci, taraftar, üyeler ve müsabakada görev yapan her kişinin davranışından sorumludur. Türkiye Futbol Federasyonu; Türkiye'deki futbolun düzgün yönetme, gerekli ceza, küme düşürme ve tescil iptali gibi görev ve yetkileri olan, özerk en üst mercidir. Federasyonun kendi içindeki sorunları, aksayan veya adaletsiz kararlar verdiğini düşünen seyirciler tarafından

güvensizlikler oluşmakta ve seyirci saldırganlığını tetiklemektedir (Demirel, 2013: 30). Fakat günümüzde federasyonların birkaç kulübe yandaşlık yapması, cezalarda adil olmaması ve hakem hatalarına göz yumduğu düşünceleri insanların provokatif davranışlarda bulunmasına etki eder. Federasyonlar sadece taraftarın değil futbolcularında saldırgan tutumlar içinde olmasına sebep olabilir.

Spor tesislerindeyken sporun emniyeti ve güvenliği için tehdit oluşturan herhangi bir sporcuyu cezalandırmalı, spor katılımcılarının emniyet ve güvenliğini garanti altına alacak politikalar yapmalı, emniyet gereklerini duyurmalı ve herkes tarafından sıkı bir şekilde uyulmasını sağlamalıdırlar. Yalnızca kalifiye ve tarafsız görevlilerin oyunu yönetmesine izin verilmesini, tüm lojistik ve aletlerin yerinde ve iyi durumda olmasını, spor programlarının güvenli ve emniyetli bir spor tesisinde düzenlenmesini ve periyodik teftişine özen göstermelidir. Ayrıca, spor tesisi sahiplerinin emniyet ve güvenlikle ilgili ilgili devlet kurumlarından çalışmak için güvenlik ve güvenlik sertifikalarına sahip olmasını; spor tesislerinin uygun sigorta firmaları tarafından sigortalanmasını ve en önemlisi tüm güvenlik tehdit unsurlarını (silah, uyuşturucu ve diğer tehlikeli nesneler gibi maddeleri) yasaklanmalı ve spor tesisine girmesine izin verilmemelidir. Bunun içinde CCTV kameralarının yerleştirilmesini, aşırı kalabalık ve izdiham olaylarına karşı önlem alması gereklidir. Aksi taktirde suçlu olmayan taraftarların güvenliği tehdit edilecek ve bu durum memnuniyetsizliği arttıracaktır. Taraftar memnun olmazsa; maça gitmeme, lisanslı ürünler almama, şiddete yönelim, yayın kuruluşu abonelik iptali, takım değiştirme veya takım tutmamaya sevk edecektir. Bu sebepten dolayı spor federasyonlarının, birliklerinin ve yönetim organlarının sorumlulukları oldukça önem taşımaktadır (Bayram, 2011: 41-46). Kötü spor yönetmenliği, spor tesislerinin ve spor katılımcılarının güvenliği ve emniyeti için tehdit oluşturan şiddete neden olabilir.

1.3.4.7. Amigolar

Amigolar, stadyumu coşturan, tezahüratları, sloganları veya marşların ahenkli söylenmesini sağlayan, maçı yönetmeye kalkan, maça sık sık müdahalelerde bulunan ve gerektiğinde taraftarları saldırganlığa kışkırtan kişi veya kişilerdir. Amigoların özel hayatında bir işi olsa da çoğunun mesleği amigoluktur. Tüm taraftar tarafından tanınan, sevilen, takip edilen ve taraftarlarına ait sosyal medya hesap açıp taraftarları yöneten kişilerdir. Rakip takımların baskısı, rekabet ortamı, skor, tüm yönetim kadrosu, futbolcular ve güvenlik onlar için şiddete yönelme sebepleri olabilir. Tribün lideri, bedava bilet, tribün içi hiyerarşi sağlarken; amigolar, bağırmalarla ilgilenir. Bu görevleri

üstlenmek saygınlık, tanınırlık, takımlarıyla duygusal ve fiziksel bağ kurmalarına, en önemlisi maddi kazanç elde etmelerini sağlar. Birçok sebep saldırganlığa yol açtığından, hangi durumların ve hangi kişiye özgü özelliklerin saldırgan davranışı kolaylaştırdığını veya engellediğini anlamak çok önemlidir. Provokasyon, saldırgan davranışın en sık bildirilen yordayıcılarından biridir. Bununla birlikte, provokasyona tepkinin farklı saldırganlık biçimleri için evrensel olup olmadığı ve bireylerin bu tür sinyallere tepkileri açısından farklılık gösterip göstermediği belirsizliğini korumaktadır (Weidle, vd., 2019: 1-2). Acet, (2001: 207) çalışmasına katılan düzenli maç izleyen kişilerin amigolardan %75 olumsuz etkilendiği bildirmiştir. Seçilen amigoların iyi bir eğitim sürecinden geçirilmeleri ve devlet/kulüp yönetiminin denetimi altında sahneye çıkmaları, karşılaşılabilecek olumsuz durumların önüne geçmede yardımcı etken olabilmektedir.

1.3.4.8. Seyirciler

İnsanlar, kışkırtıldıklarında saldırganlıkları bakımından büyük ölçüde farklılık gösterirler. Sosyal provokasyonu izleyen saldırgan tepkiler, tepkisel saldırganlık olarak tanımlanmıştır. Saldırganlık için çeşitli biyolojik adaylar belirlenmiş olsa da bu adayların karmaşık etkileşimleri ve özellikle de saldırgan davranışın altında yatan sinir sinyali ve davranışları nasıl değiştirdikleri henüz netleşmemiştir (Cric ve Dodge, 1996: 996). Fakat genetik varyasyon gibi yatkın faktörler, reaktif saldırganlıktaki bireysel farklılıklara katkıda bulunabilir (Palumbo, vd., 2018: 117). Rakip seyircinin kışkırtmaları (şarkılar, marşlar, türküler veya küfürler gibi) sonucu takım oyuncuları arasındaki rekabetten daha fazla taraftarlar arasında rekabet doğurmaktadır. Kışkırtılan ve sözlü saldırılara uğrayan taraftar arası çıkan şiddet maç öncesi, maç sırası ve sonrasında fiziksel saldırganlığa hatta ölümlere bile sebep olabilmektedir. Rakip seyirci kışkırtmalarıyla sadece stadyumda değil maç izlenen her mekanlarda görülmektedir.

Taraftarlar, spor tesisinin içinde veya çevresinde gerçek sportmenlik ruhunu deneyimlemelidir. Uyuşturucu veya alkol etkisi altında tesislere gelmemeli ve tehlikeli nesneler (bıçak, silah ve patlayıcı gibi) sokmamalı ve spor kültürü eğitimi almalıdır. Kışkırtıcı beyanlarda, nefret söylemlerinden, tacizden sakınmalı, stat içine girmemeli ve nesneler fırlatmamalıdır. Seyirciler koltuk tahsisine ve düzenlemelerine göre kontrollü hareketlerle düzgün oturmalıdır. Spor organizatörlerine, stadyum görevlilerine ve kurallara saygı göstermeli; oyuncu, rakipleri, resmi görevli veya spor tüketicisini taciz etmemeli ve emniyetsiz atmosfer yaratabilecek herhangi bir kişi, durum veya nesneyi emniyet ve güvenlik personeline bildirmelidir. Taraftarların, fanatiklerin ve özellikle

holiganların; futbolu bir eğlence ve aktivite olarak görmeleri; stat içinde çıkardıkları her türlü olaylara artık son vermeleri ve bunun büyük bir suç olduğunu bilmeleri gerekmektedir. Şiddet ve saldırganlık içeren tüm olay ve durumlardan, ayrıca insanlara ve tesise zarardan kaçınmalılardır (Acet, 2001: 31-35). Spor tesisinin emniyeti ve emniyeti için kontrol edilmesi gereken kalabalığı başta seyirciler ve taraftarlar olmak üzere spor tüketicileri oluşturmaktadır. Bazen spor tüketicilerinin sportmenlik davranışları, bir spor tesisinin güvenliği ve emniyeti için tehdit oluşturur. Kalabalık dinamikleri, kişilerin sayısı ve kategorileriyle ilgilenir. Yüksek ve düşük profilli tüketicilerin dışında, engelliler de dikkate alınmalı ve katılan nüfus, sağlanacak güvenlik önlemlerinin türünü garanti etmelidir.

1.3.4.9. Güvenlik Güçleri

İzleyiciler için, güvenlik teftiş protokolü sıkı bir şekilde uygulanmak, stadyumlarının dış ve iç ortamında uygun güvenlik önlemleri benimsenmek, bilet ve kimlik kontrollerini yapılmak, stat girişleri ve çıkışlarında önlemler alınması, seyircilerin şiddet içeren davranışlarını önlenmek ve herkesin güvenliğini sağlamak, müsabakadan sorumlu güvenlik güçlerinin görevidir (Harati, vd., 2019: 191). İşinin doğru yapılmaması, esnek davranılması veya katı yapılması, sert tutum sergilemesi, ayrımcılık yapması, görmemezlikten gelmesi, egolu tavırları ve mesleki gücünü tatmin etmek istemesi gibi durumlarda taraftarların saldırganlık sebebi olabilmektedir. Ayrıca yerel güvenlik güçlerinin, ev sahibi taraftarları koruması, yandaşlık etmesi (taraf tutması) başlıca taraftar saldırganlık sebebidir. Rakip takım taraftarlarına güvenlik güçlerince uygulanan fiziksel şiddet, biber gazı veya cezai yaptırımlar görev talimatlarına uygunsuzdur. Güvenlik güçlerinin tutumu ve müdahalede geç kalma, bazen olayların daha da büyümesine ve durdurulamaz olmasına sebebiyet verebilir.

1.3.4.10. Kitle İletişim Araçları

Sosyal medya ve spor medyası, spor yorumcuların ve spor kulübünün tutumları, siyasiler, Türkiye Futbol Federasyonu kararları ve semt kültürü futbolda kitle iletişim araçlarıdır. Tüm bu aktörlerin oynadığı roller şiddeti önlemek veya arttırmak için önemli birer araçlardır. Medyanın izlenme veya okunma arzusu (reyting), yalan yanlış haberler, yöneticilerin kabul görmez tutumları (taraftarları rakip takıma karşı kışkırtma), siyasilerin gündem değiştirme çabaları taraftarları yapılan manşetlerle istemsiz saldırganlığa iter. Bu provoke edici durumlar rekabeti kızıştırmakta, düşmanlık ve öfke seviyelerini artırmaktadır (Ibanez, vd., 2012: 68-69). Kitle iletişim araçlarının seyirci saldırganlığını

%53 oranında arttırmaktadır (Acet, 2001: 198). Ayrıca eğitim seviyesi ne kadar düşerse, kitle iletişiminin seyirci şiddetine olan etkisi de o kadar artmaktadır (Koyuncuoğlu, Göktaş ve Demir, 2014: 46). Binlerce takipçisi olan futbol kulüplerinin sosyal medya mecralarında taraftar bilgilendirme, taraftar algısı oluşturma ve taraftarı yönlendirme yapılmaktadır. Kitle iletişim araçları gündemi belirlemede yardımcı bir faktördür. Kulüpler, bu vasıtayla olumsuz durumları bile olumluymuş gibi gösterebilmektedir. Bu mecralar doğru telkinlerde bulunarak, seyircileri doğru yöne yönlendirme yaparsa, futbol şiddet olayları en aza indirilebilir.

1.3.4.11. Medya ve Taraftar Gruplar

Gazeteciler ve televizyon kameraları hemen hemen her maçta mevcut olduğu için futbol holiganlığı oldukça görünür bir olgudur. 1960'lardan beri gazeteciler, maçın kendisi kadar kalabalığın davranışını da bildirmek için futbol maçlarına gönderiliyor. Medyanın etkisi, medyanın sansasyonellikten kaçınmasını, adil oyun ve sportif değerleri teşvik etmesini tavsiye eden son Avrupa Parlamentosu futbol holiganlığı raporunda vurgulanmıştır (SIRC, 2020). Tüm ülkede, futbolda yaşanan düzensizliklerden zevk alan holiganlar, medyanın bu tutumlarına da destek vermektedir. Sosyal medya, gazeteler, dergiler, spor kanalları futbol taraftarlarının birbirleriyle etkileşim kurma biçimini değiştirdi. Çevrimiçi topluluklar, futbol taraftarlarının diğer taraftarlarla bağlantı kurarak (Hedlund, 2014: 62) en sevdikleri kulübün oyuncuları, yöneticileri, yeni transferleri, maçları ve saha dışı etkinlikleri gibi konuları tartışmalarına olanak tanır. Bunu yaparken, hayranlar çevrimiçi topluluk içinde destekleyici, karşılıklı ilişkiler kurabilir ve burada "aşağı yukarı ilişkisel bir birey veya kolektif kaynak" olarak tanımlanan sosyal sermaye oluşturabilir. Bununla birlikte, sosyal medya aynı zamanda zorbalık, taciz ve saldırgan içerik veya görüşlerin paylaşıldığı alanlar haline gelebilir (Cleland, 2014: 419). Son zamanlarda yapılan birçok araştırma, medya şiddetini gerçek şiddetle ilişkilendirdi. En ciddi şiddet, intihar ve cinayetler, kitle iletişim araçlarında gösterilen olaylarla ilişkilendirildi (White, 1989: 423-433). Kulüplerin ekonomik güçleri rekabeti kızıştırmakta ve sosyal medya üzerinden yapılan tahrik içerikli açıklamaları uzun süre spor basınında, televizyon kanallarında ve spor dergilerinde yer edinmektedir. Ayrıca taraftar grupların sosyal mecralarda takipçi sayıları yadsınamayacak boyuta ulaşmıştır. Özgürce tüm eleştiriler, yorumlar, yargılar yapılabilen ve taraftarları bilgilendirme amacından çıkıp kışkırtma ve galeyana getirme amacı gütmektedir. Medya ve taraftar grupları, spor tesislerinin emniyet ve güvenliğini tehdit eden grupları veya kişileri duyarlı

hale getirmeli, güvenlik programlarının kapsam veya yayın ücretlerini sübvanse etmeli, uygun bir belgesel ve araştırma raporu hazırlamalı ve sporda şiddete karşı halkı duyarlı hale getirmeye yardımcı olmalıdır. Spor müsabakaları sırasında barışı, güvenliği ve güvenliği sağlamanın bir yolu olarak spor katılımcıları arasında sportmenlik ruhunu sürekli olarak teşvik etmeli ve yaymalıdır (Elendu ve Jenewari, 2018: 73). İzlenme ve okunma oranlarını arttırmak isteyen medya ve taraftar grup yorumcuları tarafından spor zarar görmektedir. Bu mecraların, programların devlet denetimine geçmesi, gerçek dışı bilgi sunan ve insanları olumsuz davranışlara sürükleyen medya gruplarının kapatılması doğru bir adım olacaktır.

1.3.4.12. Bahisçiler ve Kumarbazlar

Birçok ülkede kumarın bir halk sağlığı sorunu olduğu konusunda artan bir farkındalık var ve bu nedenle kumar davranışından kaynaklanan zararlar, düzensiz kumarbazların çok ötesine uzanıyor (Wardle, vd., 2019: 1-5). Fakat bahis oyunları kulüp ekonomisine destek ve futbolun gelişmesi adına dünyanın her yerinde önemli bir ek gelir olmuştur. Avrupa Birliği kamu tekelinden kaldırılmasını önerse de ülkemizdeki süreç devlet kontrolleriyle işlemektedir (Ektik, 2015: 24). Ülkemizde legal ve illegal kumar (bahis) siteleri mevcuttur. Futbol seyircilerinin yüksek oranda bu siteler üzerinden bahis oynadıkları bilinmektedir.

Spor bahis pazarlamasına yönelik endüstri harcaması son zamanlarda sürekli artarak milyarlarca dolar değerinde büyük bir sektör haline geldi. Bu da insanların gün geçtikçe artan ilgisini ve yönelimlerini göstermektedir. Bahisçiler taraftarlığı bir kenara bırakıp para kazanmak için, futbolu kullanır hale geldi. Maç izlemeye gelen, seyirci olan bahisçiler kaybettiklerinde hem takımlarının kaybetmesine hem de para kaybedeceğinden, saldırganlık düzeyi kat kart artmış oluyor (Houghton ve Moss, 2020: 2-3). Birçok ülke, spor bahislerine izin verir veya ülke çapında faaliyet göstererek ulusal piyangolarla bağlantılı olarak tekel spor bahisleri işlemlerine aktif olarak teşvik eder.

Spor olaylarında kumar, ekonomide farklı bir konumdadır. Dünyanın hemen hemen her yerinde bir tür yasal spor bahisleri vardır ve anekdot niteliğindeki kanıtlar, spor üzerine gayri resmi bahislerin yaygın olduğunu göstermektedir. Bahis oynayanların ve oynatanların futbola zarar vermesi, sporda Fair-Play anlayışını ortadan kaldırarak şiddeti tetiklemektedir. Maçlarda ve internette insanların durmadan karşısına çıkan bahis reklamlarının algı oluşumuna etki ettiği uyaranlar; insanları kumara yönlendirmektedir.

Bahis sitelerinin medya reklamları, marka yerleştirmeleri ve futbola sponsorlukları, futbolla bahissi özdeşleştirmiş ve bahis oynamayı halk arasında normalleştirmiştir. Bazı spor kulüpleri ve ligleri spor bahislerine karşı çıksa da etki elde edememişlerdir. Profesyonel ve amatör spor organizasyonları tipik olarak spor bahislerinin sporcular üzerindeki bozucu etkisinden (tehdit, hakaret, küfür gibi) bahsederler (Humphreys ve Soebbing, 2012: 15-37). Yasal olarak alkol ve tütün reklamlarının yasaklanması gibi bu tip reklam ve sponsorlukların da yasaklanması gerekmektedir. Çünkü, insanların kötü alışkanlıkları (bağımlılıkları) arasında olan kumar, insanları şiddete yönlendirirken; toplumsal düzene ve aile hayatına da etki ettiğin devlet tarafından yeni düzenlemelerle yasaklaması uygun gözükmektedir.

Spor ve bahisçilerin doğal ticari ortaklar olduğu düşünülebilir ve çağdaş sponsorluk düzenlemeleri açıkça her iki sektör için de avantajlı olma potansiyeline sahiptir (Forrest, 2011: 15). Aynı zamanda kanıtlanmamış olsa da büyük paraların döndüğü bahis sponsorluklarının takımların kazanmasına ya da kaybetmesine dolaylı yoldan etkilediği ve belirsiz olması gereken sonuçlar üzerine bahis oynamaktan kâr edebilecekler tarafından yarışmaların manipüle edilmesi olası görülmektedir.

1.3.5. Futbola Yön Veren Süreçler

Futbolu küresel tüketici kültürüne sağlam bir şekilde yerleştirmeye hizmet eden bu dönüşümler birbiriyle ilişkili beş geniş süreç tarafından yönlendirilmiştir. Üst düzey futbolun daha küreselleşmiş, ticarileştirilmiş, güvenlikleştirilmiş, medyatikleştirilmiş ve post modern bir spora dönüşümü, eleştirel taraftar tarafından farklı şekillerde tartışılmıştır. Futbolda birbiriyle ilişkili bu süreçler çeşitli şekillerde kanıtlanmıştır. Numerato ve Giulianotti (2018: 338-342)'ye göre en başarılı kulüplerin, turnuvaların, oyuncuların ve fikstürler için televizyon sözleşmelerinin ticari değerlerinde büyük artışlar meydana gelmiştir. Bu durum televizyon, dijital ve çevrimiçi platformlarda turnuvaların uluslar ötesi medya kapsamı; daha düzensiz futbolu, küresel oyuncu işgücü piyasasını, en zengin kulüpler ve diğerleri arasında derin rekabet eşitsizliklerini de peşinden sürüklemiştir. Yeni bir oluşum içine giren futbol küresel pazarda kendine yer edinmiş ve küresel markalar ve önde gelen oyuncular ile anlaşmalar imzalayarak kendi markalarını yaratmıştır ve futbol bambaşka bir şekle dönüşmüştür.

1.3.5.1. Futbolu Küreselleştirme

Küreselleşme, sosyal politikalardan kültüre, ekonomiden siyasete her alanda kendini göstermektedir. Dünya milletlerini birbirine yakınlaştırmak için yapılan her bir değişim birer globelleşme tanımıdır. Olimpiyatların başlamasıyla uluslararası düzeyde spor yapan ve izleyen kişi sayısında da artış olmuştur. Sporun sunulması, endüstriyel büyümesi, borsalaşması, yeni pazarlara ulaşması, şirketleşmesi, ticarileşmesi ve karlı bir müsabaka olması küreselleşme örneğidir. Televizyon, sosyal medya, radyo, internet gibi uluslararası ulaşım kanallarıyla insan algısı oluşturmak artık çok basitleşmiştir. Bu kanallarla yansıtılanlar, kültür, gelenek ve sosyal aile yapımızı da etkilemektedir. Küreselleşme bu sebepten en çok eğitimi etkilemektedir. Çünkü eğitimde yapılan değişim ve gelişim insan karakterini oluşumunun birincil derece etkileme alanıdır. Spor eğitimi, bu iktisadi büyümeden de nasibini almıştır (Şenduran, 2019: 348-360).

Çağdaş küreselleşme, yoğunlaştırılmış ulus ötesi bağlantıya ve küresel fikre (görüntü, insan, mal ve hizmet akışı) sahiptir (Appadurai, 1990: 296). Küreselleşme süreçler destekçileri; spor sponsorlukları, yayın gelirleri, spor turizmi, sportif mallar (futbol formaları ve kıyafetleri, maç biletleri, stadyum yiyecek ve içecekleri, DVD'ler ve ödemeli TV abonelikleri satın alma), bilet satışları, yeni iş sahaları, sportif programlar gibi tüketiciler ve tüketimle ilişkili yaşam dünyalarına aktarır. Finansal bölünmeler nedeniyle kulüp ve ulusal düzeylerde rekabet eşitsizlikleri artmaktadır. Futbol yetkilileri ve kulüp sahipleri organize taraftarları yok etmeye, eğlenceyi yok etmeye ve taraftarları tüketiciye dönüştürmeye çalıştırmaktadır (Numerato ve Giulianotti, 2018: 346). Bu sorun taraftarın eleştirilerine ve kulübe düşmanlık beslemelerine sebep olmaktadır.

Küreselleşmenin önemli etkilerinin başında; futbolu kullanarak birçok ülke Dünya'da varlığını ispatlama, gücünü gösterme ve ekonomik gelir elde etme fırsatı yakalamaktadır. Farklı milletten birçok sporcuyu bir araya getiren yapısının yanı sıra; milletçe gülme, eğlenme, sevinme, birlik ve beraberlik duygusunun (milliyetçilik) da halka aşılanmasını sağlar. Bu sebepten futbolun küreselleşmek kulüpler için kar sağlayan bir etken olsa da spor olgusuna zarar vermektedir.

1.3.5.2. Futbolu Metalaştırma/Ticarileştirme

İnsanların, hizmetlerin, fikirlerin ve nesnelerin piyasa değeri ile "Metalara" dönüştürülmesi (küresel serbest ticaret, kumar ve finansal ağlar, kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi ve daha derin sosyal eşitsizlikler) taraftarları rahatsız etmektedir (Harvey,

2005: 64-65). Futbolun metalaşması, küreselleşmesiyle doğru orantıda artışı tetikler. Doların altına yakın değer kazandırma çabasıyla, futbolu dolara yakınlaştırma çabası eştir. Sporun para getirisi olarak algılanması metalaşması demektir. Metalaşma ile futbol yerel spor kültürünü ortadan kaldırarak, zengin kulüplerin başarısı anlamına gelmektedir. Bundan kurtulmak mümkün olmasa da yerel değerlerin ortadan yok edilmesine izin verilmemelidir. Devletin halkın spor kültüründen uzaklaşmaması için ve metalaşmanın alt kulüplere ve alt kesin halka zarar vermeden gerçekleşmesini sağlayacak spor politikaları gerçekleştirmelidir. Eğer kulüpler şirketleşirse, amatörlüğünü ticari değerleriyle değiştirerek bazı kulüplerin yok olmasına sebep olacak. Ticarileşen futbola ulaşım zorlaşabilir ve düşük bütçeli taraftarı da kaybedebilir. Sporu branşına göre değerlendirmeden, her spor topluma indirgenmeli ve devlet himayesinde olmalıdır (Öğüt, 2014: 39-40). Futbol gelir kaynaklarını incelediğimizde; isim hakkı geliri, müsabaka geliri, reklam geliri, mal varlığı geliri, sponsorluk gelirleri, yayın hakkı gelirleri ve bahis oyunları gelirleri olduğunu görebiliriz. Bu kadar gelir futbolu ticari bir şirket haline dönüştürmektedir. Kar bekleyen ve zarar görmesi durumunda birçok kurum veya kuruluşları da zarar götüren bir orta unsur durumundadır. Ticari kuruluşların gelir arttırma yolları bulması ve talep göstermesi takım başarısı ile doğru orantıda artmaktadır. Ticarileşmesinin başka bir göstergesi ise futbol kulüplerinin halka arzıdır yani kulüpler ticarileşmeye başlamıştır. Hisselerinin borsa da işlem görmeye başlamasıyla, kulüpler hem ticarileştirmiş hem de ek gelir elde etmiştir (Ektik, 2015: 18-26).

Kimse dünya futbolunun bilenenden köklü bir yapısal dönüşüm geçirdiğini inkâr edememelidir. Seçkin düzeyde, futbolun finansmanı katlanarak büyürken oyuncular, seyirciler ve medya yorumcuları tarafından deneyimlendiği şekliyle oyunun kültürel organizasyonunda büyük değişiklikler devam etmektedir. Futbolun metalaştırılması, önemli sosyolojik tartışmaların konusu olmuştur ve sürekli karşılaştırmalı ampirik araştırma açısından nispeten sınırlı bir inceleme almıştır (Giulianotti, 2002: 25-46; Giulianotti, 2005: 386-410).

Ülkemizde şirketleşen ilk kulüpler, Beşiktaş, Fenerbahçe, Galatasaray gibi takımlardır. Ticarileşme ve ticari kaynaklardaki artış, kulüplerin başarısıyla doğru orantılıdır. Fakat yüksek bilet fiyatları, bilet tahsisindeki eşitsizlikler, başlama saatlerinin televizyon programlarına uyacak şekilde değiştirilmesi, yüksek fiyatlı takım formalarının sürekli değişmesi ve futbolun aşırı ticarileştirilmesi algısı, yeni taraftarları ve sponsorları çekmek için takım renkleri, kulüp ve stadyum isimleri gibi önemli kulüp sembollerini

değiştirme, taraftarlar tarafından gündeme getirilen ve itiraz edilen başlıca sorunlardır. Ülkemizde, ekonomik olarak geçim sıkıntısı çeken büyük bir kitle varlığı var. Artan bilet fiyatları, forma fiyatları ve TV abonelik fiyatları gibi unsurlar futbolu zengin futbolu algısına geri döndürmektedir.

1.3.5.3. Futbolu Güvenlikleştirme

Futbol kalabalık bir grupla organize edildiği ve kapalı alanlarda binlerce kişinin var olmasıyla kötü niyetli kişiler için oldukça avantajlı konumdadır. Terör eylemleri ve terörizm niyetli davranışları engellemek, müsabaka alanlarında var olan herkesin güvenliğini sağlamak oldukça zor ve maliyetli bir işlemdir. Devlet ve kulüp yönetimi bakımından güvenlik teknolojileriyle güvenlik sağlamak zorundadır. Tarihte güvenlik eksiklikleri birçok terör ve ölüm olaylarının meydana gelmesine sebep olmuştur. Bu sebepten profesyonel kulüplerde üst düzey güvenlik önlemleri alınmaya başlanmıştır.

Çeşitli sosyal alanları izlemek ve kontrol etmek için güvenlik teknolojilerinin, önlemlerinin ve stratejilerinin hızla yayılmasıyla işaretlenmiştir (Graham ve Wood, 2003: 227). Fan pankartlarının açılması, CCTV (kapalı devre kamera sistemi) teknolojisinin kapsamlı kullanımı, vücut kontrolleri ve girişlerde diğer yoğun güvenlik önlemleri gibi taraftar faaliyetlerinde güvenlik ve kulüp personelinin kısıtlamaları, deplasman maçları için seyahat eden taraftarların hareket özgürlüğünü düzenleme, piroteknik (patlayıcı ve parlayıcı malzeme teknikleri) gösterilerin kontrolü veya hayranların oyun seyretmek için ayakta durmalarını engellemeye çalışmak (Numerato, 2015: 120-138); taraftarın özgürlüğünü, rahatını ve konforunu bozulduğundan saldırganlık tutumlarının dürtülenmesine sebep olur.

1.3.5.4. Futbolu Medyatikleştirme

Kitlesel ve sosyal medyanın artan toplumsal varlığına ve etkisine hiç şüphe yoktur. Siyasileşme ile sonuçlanan refleksivizasyon, medya (magazin ve sosyal medya), bağımsız destekçi dernekleri ve hareketleri, konuya dayalı kampanyalar ve halk gösterileri dahil olmak üzere futbol da taraftar hareketlerinin büyümesi kanıtlanmıştır (Deacon ve Stanyer, 2014: 1034). Skor, oyuncular, hakemler, taraftar tutumları, yönetim, yönetim sorunları, transferler ve ücretleri gibi olguların yanı sıra siyasi görüşler, taraftarın mesajları, sözleri, pankartları, afişleri, stadyumda çıkan olaylar ve kamusal mesajlar gibi unsurlar da futbolla özdeştirilip medyatikleştirilmektedir.

1.3.5.5. Futbolu Post-Modernleştirme

Modern sınırların aşınması, kitle iletişim araçlarının artan kültürel etkisi ve yeni orta sınıfların artışı gibi post modern sosyal süreçlerin yayılmasıyla futbol, markalaşmıştır. Kulüpler, toplantı odasının dilini benimsemeyi sever ve taraftarları sürekli olarak müşteri olarak atıfta bulunur. Kulüpler artık kurum değil, projelerdir (Beck, Bonss ve Lau, 2003: 12). Taraftarların nasıl ve ne zaman hareket edeceğini (bir tüketici olarak) yönetmeye çalışmaları şiddetini doğurmaktadır. Modernleşme, futbolun evrensel boyutundan dolayı ortaya çıkmış olsa da modern ve geleneksel futbol arasında çatışmalar görülüyor (Taştan, 2009: 26). Yeni formatları kabul etmeyen kesimler, eski futbol seyrini istemesi büyük sorun olmaktadır.

1.4. STADYUMLARDA GÜVENLİK TEDBİRLERİ

Güvenlik herkesin sorumluluğunda olan bir kavramdır. Fakat bazı kişiler güvenlik hizmetlerini sunmak için eğitilir. Oyun alanı genellikle güvenlik görevlilerinin veya personelinin varlığı ve müdahalesi ile normale döner. Stadyumdaki seyircilerin ve taraftarların etrafında güvenlik personelinin varlığıyla makul düzeyde bir sakinlik sağlanabilir. Spor tesislerinin emniyetine ve emniyetine katkıda bulunabilecek faktörler veya koşullar vardır. Giriş, çıkış ve acil durum noktaları, çit ve çit, güvenlik personeli, stadyum kapasitesi, atık yönetimi, koltuk ve oturma dinamikleri, bilet ve bilet dinamikleri, stadyum erişim süresi, spor tesisi tasarımı ve yapımı, zayıf spor yönetmenliği, sporcular tarafından uyuşturucu kullanımı içerir (Elendu ve Jenewari, 2018: 73). Stadyumlarda insanlar çok fazla uyarılmalara maruz kalıyor. Aynı zamanda heyecan, stres ve zevk gibi duygularla çevresel faktörler birleşince, kişilik değişimleri yapılan araştırmalarda görülmektedir (Soygüden, Barut ve İmamoğlu, 2016: 3-4). Spor da kulüp, yönetici veya federasyonlarca, kanun sınırları dahilinde yeterli polis ve diğer güvenlik kurumlarının mevcudiyetini ve bunların göz ününde bulundurularak, alınacak güvenlik ve sağlık önlemleri daha faydalı olacaktır.

1.4.1. Stadyumlarda Güvenlik Önlemleri

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşinde ikinci sırada yer alan korunma ve güvende olma ihtiyacı, zaman ne kadar değişse de insanlar için daima önemli olmaya devam etmiştir. Toplumun varoluşundan beri insanlar güçlü olmaya gayret etmiş kendince önlemler almıştır. Devletin kuruluş amaçlarından biri de insanların iç içe yaşadığı toplumsal ortamı ve her bir vatandaşın güvenliğini, haklarını ve özgürlüğünü korumaktır (Güçlü, vd., 2014: 181). Spor organizasyonları büyük kitleleri bir araya getiren ve her

milletten insanı bir arada tutan bir alandır. Amacı kötü niyetli insanlar içinde mükemmel bir ortam olmaktadır.

Kalabalık mekanlarda terörist saldırıları ne yazık ki hem ülkemizde hem de denizaşırı ülkeler de gerçekliğimizin bir parçası olmakta. Yaşanan birçok trajedinin ışığında, stadyumlar, arenalar ve oyun alanlarının güvenli ve şiddet içermeyen yasal zorunluluğu, ülke genelindeki spor müsabaka alanlarına güvenlik odağını hızla artırmıştır. Birçok trajik olaylar nedeniyle, güvenlik standartları ve beklentiler hızla gelişiyor ve hem caydırıcı hem de koruyan önlemler içeren kapsamlı bir yaklaşım gerektiriyor. Her boyuttaki silahlara ve bıçaklara, zincir kayışlara ve hatta dışarıdaki içeceklere ve yiyeceklere yönelik yasaklar ve torba boyutlarındaki sınırlamalar, uygunsuz görünse de bunlar ihtiyaç duyulan temel güvenlik uygulamaları haline geldi. Çanta aramalarının uygulanması, gözetim kameralarının kurulması, metal dedektörlerin varlığı ve elde tutulan güvenlik "Wanding" cihazlarının kullanılması, teknolojik denetim mekanizmalarının kullanılması ve kameralarla mekanlarda daha güvenli bir ortam yaratılmaya çalışılmaktadır (O'Brien, 2016: 5). Ülkemizde 6222 sayılı sporda şiddet ve düzensizlikle ilgili kanun ve yönetmeliklerle güvenlik önlemleri ve cezai yaptırımlar belirlenmektedir. Emniyet genel müdürlüğü, jandarma komutanlığı, genel kolluk kuvvetleri ve özel güvenlik ekiplerince de stadyumda güvenlik önlemleri alınmaktadır.

1.4.1.1. Spor Tesis Tasarımı, İnşaatı ve Konfor

Antik Yunanlılar dünyanın bilinen ilk stadyumunu M.Ö. 8. yüzyılda Olympia'da inşa ettiler. Çamurdan oluşan koltuklarla çevrili basit bir parkur ve yargıçların Zeus'a adanmış oyunları gözlemlemesi için tek bir taş stattan oluşuyordu. Hayatta kalan en büyük antik Yunan stadyumu olan Panathenaic Stadyumu, dar bir pisti çevreleyen tüm mermer koltuklarında 45.000 seyirci taşıyordu. O zamandan beri oturma kapasitesinin genişletilmesi, çok amaçlı "beton çöreklerin" yükselip alçalması ve Amerikan banliyölerindeki nispeten ucuz araziye taşınan yeni stadyum inşaatı gibi çok şey değişti. Çoğu spor salonu hala aynı temel tasarımı ile tek ilgi odağı olarak oyunla analog bir deneyim sunmaktadır (Deloitte, 2016: 2). Spor tesisi mimarları, tasarımcıları ve yöneticileri, inşaat öncesinde veya sırasında en iyi uluslararası uygulamalar doğrultusunda stadyumun güvenlik düzenini ve tasarımını göz önünde bulundurmalıdır. Farklı engel biçimleri olan kişiler de dahil olmak üzere farklı potansiyel seyirci kategorileri, onların rahatlığı ve yaralanmadan stadyuma erişimleri için hazırlık yapılırken dikkate alınmalıdır. Tesis kullanıcısının yönlendirmesi için tabela olmalıdır.

Yeterli güvenlik ekipmanı ve politikaları, stadyumun mimari tasarımında bulunmalı, uygun şekilde izlenmeli ve uygulanmalıdır. Spor üreticileri ve tüketicileri için denetimli, kontrollü ve güvenli otoparklar sağlanmalıdır. Söker (2015: 18)'e göre, tüm bunların eksikliği tüketici durumunda olan seyircilerin memnuniyetiyle doğrudan ilişkilidir. Stadyum pazarlayan ve tasarlayan kişilerin bunları hesaplaması gerekmekte; güvenlik, sağlık ve zevk üçgeninin önemi üstünde durulmalıdır.

Geçmişten günümüze stadyumlar farklı formlarda inşa edilmektedir. Geometrik formda olarak; at nalı (U şeklinde), oval (elips şeklinde) ve dikdörtgen stadyumlar vardır. Mekânsal düzenlemelere göre ise; kapalı ve açık olarak ikiye ayrılmaktadır (Gürel ve Akkoç, 2011: 348). Stadyumlar, spor branşına özgü tasarlanan tesistir. Stadyuma katılım sayısı kulüplerin ekonomik geliridir ve oldukça önemli bir unsurdur. Doğal olarak stadyumun konumu, erişilebilirliği, güvenliği, giriş-çıkış rahatlığı, kapasitesi, konforu, temizliği ve park rahatlığı gibi etkenler hizmet kalitesini olarak belirlenmektedir. Katılımcıların eğlenme amaçlı etkinliklere katıldıkları unutulmamalıdır (Soygüden, Barut ve İmamoğlu, 2016: 4-6). Ayrıca Türkiye'de spor ve spor tesisleriyle ilgisi ve tecrübesi olmayan mimarlar ve inşaat firmalarıyla çalışılması sonucunda branşa uygun spor tesisleri inşa edilmemektedir. Yapılan tesisler müsabaka sonrasında kullanıma açılmamakta ve yeteri kadar faydalanılmamaktadır. Eksik ve yanlış yapılan bu yapılanmalar trajikomik bir durumdur. Rant uğruna ve ticari kazanç amaçlı yapılan anlaşmalar sonucunda başarılı tesis sayımız oldukça azdır. Stadyumlar da basit bir ihtiyaç olan wc bile konum ve sayı olarak yetersiz olabiliyor. Kullanılan malzemelerin ucuz ve kolay kırıla bilirliği sayesinde taraftarın stadyumlara atacak malzeme ihtiyacını karşılamaya yardımcı oluyor. Uzman, yeterli bilgi ve tecrübeye sahip insanlarla çalışılması ve büyük kulüplerin aksine küçük kulüplere (amatör spor kulüplerine) yatımların arttırılması gerekmektedir. Deloitte (2016)'e göre stadyumlar 3 katmandan oluşturulmalıdır. 1. katman taraftarın oturma alanı, 2. katman teknoloji servileri ve 3. katman teknoloji alt yapısı donanımları olmalıdır. Stadyumlar ne kadar yenilikçi ve eğlence odaklı olursa o kadar çok seyirci ve turist çekeceğini vurgulamaktadır. Stadyumların yeniliğe ayak uydurmaları, güvenli olmaları ve seyir zevki vermesi için gerekenler (Deloitte, 2016; Bulgurcuoğlu, 2014: 253);

- S&G uygunluk belgesi,
- Konumu, ergonomik özellikleri, ulaşımı ve oturma düzeni planlanması ve kurallara uygunluğu,

- Taraftarlara, koltukların konumu, ayrıcalıklar ve diğer stadyum olanakları gibi mekân ve oyun hakkında kritik bilgiler veren takım ve stadyum mobil uygulamaları,
- Giriş, çıkış, otopark noktalarında kolaylıklar,
- Acil durum için itfaiye ve ambulans giriş çıkış kolaylığı,
- Stadyum hijyeniği,
- Sağlık imkanlarının ve personelinin yeterli olması, acil müdahale edebilmeleri için gerekli planlar,
- Tuvaletlerin sayısı,
- Hava koşullarına uygun düzenlemeler,
- Yiyecek ve içecek siparişi teslimatı, restoran, market ve stadyum içi perakende satışlar için mobil ticaret ve ödeme çözümleri,
- Hayranların giriş için telefonlarını taramasına olanak tanıyan ve katılım geçmişlerinin "Sanal Bilet" veya "Dijital Mobil Biletleme" kaydedilmesi,
- Tekrar gelen taraftarlara özel teklifler, ödül programları ve benzersiz erişim sunan hizmetle, taraftar sadakati sağlanmalı,
- Engelli bireylerin giriş, çıkış ve oturma planlaması,
- Hayranların arenada birbirleriyle ve evdeki arkadaşlarıyla içerik paylaşmasını kolaylaştırmak için sosyal medya ile entegrasyonu olan ücretsiz wi-fi hizmeti,
- Sanal gözlüklerle, stadyumu tanıtma,
- Artırılmış gerçeklik ekranları aracılığıyla oyuncu ve oyun verilerini saha üzerinde görselleştirme,
- Hayranların oyun içi etkinliklerde sanal para birimi kullanabilir,
- Bahis oynadıkları bir "oyun içinde oyun" sistemi oluşturmak veya diğer mikro işlemler için stadyum tarafından sağlanan teknolojiyi kullanmak,
- Taraftarlara stadyum unsurları (oyun içi tabela, müzik, video mesajları) üzerinde kontrol vererek stadyum içi içeriği demokratikleştirmek,
- Stadyumdaki taraftarlar arasındaki ortak oyun içi deneyimlerine dayalı geçici bağlantıları güçlendiren geçici sosyal ağlar kullanmalıdır.

Stadyumların amacı gereği seyircilerin seyir zevki yaşayabilmesi için tasarlanan yapılardır. Gerekli donanımlara sahip olması katılımcıların, bu zevki tekrar tatmak

istemelerine yardımcı olacaktır (Özdilek, vd., 2018: 1202). Tesislerin; güvenliği, tesis yapısının sağlamlığı ve tasarımı, ihtiyaçların giderile bilirliği (yeme, içme, lavabo gibi), konforu, konumu, giriş ve çıkışlarının rahatlığı, personel tutumu, hizmetin sunulma şekli, her bir noktasının izlenebilirliğini engellememesi, aydınlatma ve ısı sorunu yaşatmaması gibi uygunluk seyircilerin memnuniyet seviyesini etkilemektedir. Kişi nerde olursa olsun, rahat değilse ve rahatsız edici çok fazla unsur varsa saldırganlaşır. Bunların en başında da hijyen, koltuk rahatlığı, ısıtma veya soğutma sistemleri, giriş, çıkış rahatlığı, ses sitemi ve wc yeterliliği olarak sıralanabilir (Acet, 2001: 273). Herhangi birinin eksikliği doğrudan kişiyi dürtüleme de etkili olacaktır. Bu yüzden tesislerin yapısı ve kullanılabilirliği önemlidir.

Futbolun tarihinden beri boyut atlayan stadyumlar, kulüplere göre birçok farklılıklar göstermektedir. Stadyumların simgeleri, büyüklüğü, rengi, şekli gibi birçok unsurlarla kulüp kültürünü yansıtmaktadır. Kulüplerin ekonomik gücü, stadyumlara bakıldığında fark edilmektedir. Sponsor bulmada zorluk çekmeyen kulüpler tesislerinin yapımını, onarımını ve kullanılan materyallerini kolayca bulmaktadır. Stadyumların tüm konforu, lüksü, güvenlik sayısı, güvenlik sistemlerinin, güvenlik önlemlerinin sayısı ve kalitesi de kulüplere göre değişmektedir.

1.4.1.2. Stadyum Kapasitesi ve Ulaşım

Canlı etkinlik pazarında özellikle futbol, daha fazla eğlenceye, büyük hayran kitlelerinin desteğini ve bilet gelirini en üst düzeye çıkarmak için yüksek kapasiteli stadyumlara duyulan istek gün geçtikçe büyüyor. Gelirdeki artış ve mekanların yüksek profilli etkinliklere ev sahipliği yapma kabiliyetinin bariz olumlu yönleri olduğu gibi modern stadyumların ve arenaların suçlular ve teröristler için potansiyel çekiciliği olmak üzere bazı olumsuz yönleri de vardır. Modern stadyumlar, onlara sahip olan ve onları işleten kuruluşlar için temel ticari varlıklardır. Los Angeles'taki Staples Center stadyumu koltuk başına yıllık 13.000 $'ın üzerinde bir gelir; dünyanın en zenginlerinden biri olan Real Madrid futbol kulüpleri, yıllık bilet geliri olarak 100 milyon £'dan fazla kazandırdığına bakıldığında, stadyumun bir kulüp için ne kadar önemli olduğu görülmektedir (Sieradzki ve Kelly, 2015: 73-74). Spor tesisi kullanıcılarını barındırırken spor tesisi arızası veya çökmesini önlemek için spor tesisi kapasitesi dikkate alınmalıdır. Spor alanlarında oturma ve ayakta konaklama için bölüme giriş kapasitesinin, bölümün tutma kapasitesinin, bölümün çıkış kapasitesinin, acil tahliye kapasitesinin ve nihai kapasitenin kontrolü ve önlemi alınmalıdır.

Stadyum tesisleri tasarlanırken, şehir içinde olması Dünya'da ve Türkiye'de tercih edilen bir durumdur. Sebebi ise futbolu halkla iç içe tutmak ve ulaşımın kolay olmasının istenmesidir. Fakat tesise katılım sayısı göz önünde bulundurulmalıdır. Giriş ve çıkışlarda izdiham yaşanmaması için, trafik ve ulaşım konforu tesis yapılmadan planlanması gerekir. Seyircilerin müsabakaya gidip gitmeme durumu bu gibi etkenlere bağlı olarak değişmektedir. Ulaşım ve konum, stadyum tasarımında en önemli maddeler arasında olmalıdır. FİFA'nın belirlediği kurallara uygunluk yakalanmalıdır (Tansel, 2013: 21-23). Çünkü maç öncesi ve sonrası alınan güvenlik önlemlerine ve personele ulaşım büyük zorluklar yaşatmaktadır. Trafiklerde yaşanan sorunlar ve rakip takımın sokaklarda beraber fazla zaman geçirmesi yaşanması olası şiddet olaylarını da beraberinde getirmektedir. 2019 yılında 6222 sayılı kanunda getirilen düzenlemedeki değişikliklerle spor alanı sadece müsabakanın gerçekleştiği alan değil, stadyuma giden ulaşım yolları ve alanlarda müsabaka alanı sayılacak ve cezalar ona göre uygulanacaktır. Tüm toplu taşıma araçlarının sayısı, yeterliliği ve ulaşım yolları denetlenmelidir. Uygun ulaşım yolları ve sistemleri seyirciler için sağlanmalı, olaysız maç için gerekli güvenlik önlemleri alınmalıdır.

1.4.1.3. Bariyerler ve Çitler

Stadyumun, tesisi güvence altına almak ve toplumdaki vandallardan (yakıp yıkanlardan) ve diğer suçlulardan daha güvenli hale getirmek için çitle barikatlanmaktadır. Spor sahasının sınırları, seyircilerin ve taraftarların kapsamlı kontroller ve onaylar olmadan, oyun alanına kolayca atlayamaması için çevresi çitle çevrilmektedir. Taraftarların stadyuma erişim sürelerinden önce bariyerlerin ve çitlerin kontrollerinin yapılması oldukça önemlidir (Harrison, 1974: 692-693). Kulüpler tel, duvar, bariyer ve engeller koyabilir. Aksi takdirde oyunu durduracak olayların çıkması olasıdır. Fakat bazı araştırmacılar bu bariyer ve tellerin kişiler üzerinde baskı oluşturduğu ve hapishane izlenimi vererek kişiler üzerinde gerginlik yarattığını düşünmektedir. Bariyerlerin gerektiğinde kolayca açılabilir teknolojide olması oldukça önemlidir. Stadyumda çıkabilecek yangın, deprem, çökme, kavga, terör olayları ve benzeri durumlarda bariyerle ölüm duvarı olabilir. Tarihte örnek olaylar yaşanmıştır. Yapılış amacı engellemek olan bariyerler ve çitler, ölüm sebebine dönüşebilir. Bu sebepten olumsuz durumlara karşı tedbirli inşa edilmeleri gereklidir.

1.4.1.4. Giriş, Çıkış ve Acil Durum Noktaları

Stadyumlar, yüksek yapılı ve çok katlı yapılardan oluşur. Kalabalığın akın ettiği giriş ve çıkış noktaları seyirciler için büyük sorundur. Bu sorunun giderilmesi de bir o kadar zor ve meşakkatli bir iştir. Stadyumlarda yaşanan yaralanmaların ve ölümlerin en çok yaşandığı yerlerden biri de acil durum noktalarındaki yığılmalardır. TFF'nin ve UEFA'nın aldığı kararlar doğrultusunda bazı önlemler vardır. Turnikelerin kurulması ve acil durum noktalarının sahaya değil de stadyum dışına açılması bunlardan biridir (Tansel, 2013: 33).

Bir stadyumun aynı noktada giriş, çıkış ve acil durum noktaları varsa kalabalığın kontrolü ve güvenliği de bir o kadar zorlaşır. Giriş noktaları, çıkış noktalarından ve acil durum noktalarından farklı, kalabalığın ve tesisin güvenliğini sağlayacak şekilde oluşturulmalıdır. Hakem ve oyuncuların giriş, çıkış ve acil durum noktaları aynı olmamalıdır. Spor yöneticisi, görevliler için her zaman ücretsiz geçiş sağlamak için tünellerin mevcut olmasını sağlamalıdır. Spor tesisi yöneticileri için hem giriş hem de çıkış yollarında yoğunluktan kaçınmak, yol gösterici ilke olmalıdır. Futbol maçı öncesinde, sırasında ve sonrasında herhangi bir izdiham olmamasını için tedbirli inşa edilmelidir ve kulüp yöneticileri tesisin güvenliği için giriş, çıkış ve acil durum noktalarını dikkate almalıdır.

İdeal ve standart bir stadyumun giriş, çıkış, acil durum yolları sayısı arttırılmalı ve kapıları fosforlu renklerle, işaretler veya özel çizimlerle stadyum içinde belirtilmeli, taraftarların göz önünde olmalıdır. Engelli seyirciler için giriş, çıkış veya acil durumlarda ulaşım ve sağlık sorunları yaşanmaması için gerekli önlemler alınmalı. Ayrıca futbol maçının başlangıcına kadar yeterli zaman aralıklarıyla erişilebilir hale getirilmelidir. Tesisin girişinde kalabalık, mücadele ve izdihamdan kaçınmak için erişim süresi etkinlikten en az üç saat önce olmalıdır. İzleyicilerin sıralanması giriş veya çıkış noktalarına yakın olmamalıdır. Tesise girmeden veya çıkmadan önce spor tesisi kullanıcılarının kontrolüne yardımcı olmak için kapalı devre televizyon (CCTV) kameralarının kullanılması teşvik edilmelidir. CCTV kameralar, gözetim ve güvenlik yedeklemesi olarak hizmet eder. Genel seslendirme sistemi ve kontrol noktası, yeterli iletişim için elektronik mekân operasyon merkezine/odasına bağlanmalıdır (Garland ve Rowe, 2001; Yıkılmaz, 2017: 40-41). Stadyum kullanıcılarının güvenlik modaliteleriyle tesisin giriş ve çıkış noktalarında manuel ve elektronik olarak aranması sağlanmalıdır. Örneğin; bomba tespit eden köpek ve teçhizat, elektronik ve manuel arama, bu güvenlik

yöntemlerinin yürütülmesi giriş noktasında değil kapıya çok yakın olmayan bir mesafede ve güvenlik görevlilerine yakın olmalıdır.

1.4.1.5. Giriş Turnikeleri, Dedektörler ve X-Ray Cihazı

Tesisin özelliğine göre girişlerde turnike veya benzeri sistemlerin kurulması, güvenlik birimlerinin giriş ve çıkışlarda arama yapabilmesi için kapı ve el tipi dedektör de kullanılması gerekmektedir (Marsh, vd., 1996: 46). Giriş turnikelerinde elektronik arama sistemleri oldukça önem arz etmektedir. Kişilerin yanında bulundurması yasak olan materyallerin (bıçak, silah gibi) tespit edilmesi, stadyum içi yaşanması olası can güvenliği metal dedektörler için önemli bir unsurdur. Ayrıca stadyum girişlerindeki X-Ray cihazlar, seyircilerin yanında bulundurduğu bavul, koli, el çantası, sırt çantası veya poşetlerin içini taramaya yardımcı olmaktadır. Güvenlik, sakıncalı görülen tehlikeli (bomba, silah, bıçak) ve yasaklı maddelerin (uyuşturucu gibi) kontrolü sonrasında, tespit edilen kişiyi stadyuma almama, polise teslim etme, malzemeye el koyma yetkisi bulunmaktadır.

1.4.1.6. Bilet kontrol ve Passolig Kart (E-Bilet)

Biletler, biletleme süreci ve dinamikleri, spor tesisine girmeden önce bazı güvenlik ve güvenlik kontrollerine hizmet eder. Bilet, bir spor tesisinde kalabalığı korumak için bir araç görevi görür. Bilet verilmesi, ilgilenen spor tüketicilerinin rahatı ve güvenliğinde olmalıdır. Elektronik bilet sistemine geçilmeden önce kâğıt biletleri elle kontrol edilerek, geçerli bilete sahip olan seyirciler istediği yerlere oturup, istedikleri yerde durmalara izin veriliyordu. 1900'lardan sonra futbol stadyumlarının farklı sektörlere hizmet etmesi ve bölümlere ayrılması, ayrıca yaşanılan şiddet olaylarının önüne geçilmesi adına elektronik bilet sistemini hayata geçirmiştir. 1989 yılında yüksek riskli taraftarlara sahip olan 5 büyük kulüp üzerine pilot bir çalışma yapıldı ve maç biletleri sadece kulüpleri tarafından verilen elektronik kimlik kartına sahip taraftarlara satıldı. İlk passolig uygulaması 2006 FİFA Dünya Kupası'nda yapıldı. Oyunun ticarileştirme amacıyla yapıldığını ve taraftar kaybedeceğini düşünen birçok kulüp uygulamayı reddetti. Bazıları da şiddet olayları sergilemeyen taraftarlar yok sayılarak şiddetli azınlık davranışını düzenleme olarak gördü. Günümüzde çoğu ülke bu kartı zorunlu kılmıştır (Spaaji, 2013: 168).

Türkiye'de, 14 Nisan 2011'de 6222 sayılı kanunla zorunlu hale getirilen ve 2014-2015 sezonunda ilk kullanımla devreye giren passolig kart, kişiye özel olarak stadyumlara

girişi sağlayan; devletin futbolu, denetleme ve gözetleme kimlik kartıdır (Çakmak, 2018: 29). Futbolu nizam altına almak ve bir düzen içine sokmak için, devlet yasal düzenlemekler yapmaktadır ve passolig kart uygulaması bunlardan biridir. Passolig kartta kişi fotoğrafı, Ad-Soyad ve Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası olmak zorundadır. Yabancı ise vatandaşı olduğu devletin adı ve pasaport seri numarası bunlara ek olarak yer almalıdır. 3 farklı seçenekle sezonluk kullanılmaktadır. Kişi istediği maç biletini kartına online yükleyerek, maçlara hızlı girebilmektedir. Aynı zamanda bazı şehirlerde ulaşım kartı, banka kartı ve kredi kartı olarak da kullanılabilmektedir. Kurulan özel satış noktalarından veya passolig.com adresinden ulaşılan kartlar, stadyum girişlerine kurulan elektronik geçiş sistemlerine okutularak stadyuma giriş sağlamaktadır. Stadyumda saldırganlık olayları çıkaran taraftarı tespit etmede ve önlemede etkili olduğu düşünülmektedir (Mumcu ve Karakullukçu, 2019: 49-50). 2015 yılındaki "Sporda Şiddet Raporuna" göre passolig kart devreye girdikten sonra suç olaylarında düşüş yaşandığı görülmektedir (Kayacan, 2019: 31). Passolig kart ile stadyuma girişlerin dijitalleşmesi ve teknolojinin stadyum güvenliğine katılımı şiddetinin önüne geçmede önemli bir adım olmuştur. Başkalarının yerine giriş yasaklanarak ve karaborsa sorunu giderilmiştir. Ayrıca suçluyu direk teşhis etme, maçlardan uzaklaştırma gibi cezalarda verilebilmektedir.

1.4.1.7. Biyometrik Yüz Tanıma Sistemi

Biyometrik güvenlik sistemleri; parmak izi tanıma, iris tanıma, el geometrisi tanıma, DNA tanıma, imza tanıma, yüz tanıma, retina tanıma, yüz tanıma ses tanıma ve damar tanıma şeklindedir (Şamlı ve Yüksel, 2009: 685). Suçluların teşhis edilmesinde önemli yer tutan bu sistem, 2009 yılında 3.422,3 milyar $ gelir ederken, 2014 yılında 9.368,9 milyar $ gelir elde etmeye başlamıştır. 6222 sayılı kanun, "kanunlara aykırı her türlü eylemi teşhis etmeyi" zorunlu kılmıştır. Bu teşhis için biyometrik yüz tanıma sistemi mutlak gerekli görülmektedir. Türkiye'de 2019 yılında Sabiha Gökçen Havaalanında kullanılmaya başlanan biyometrik yüz tanıma sistemlerinin, futbolda da uygulanması için yasa teklifi meclise sunuldu. Potansiyel suçluları statlardan uzaklaştırma ve suç işleyenleri anında tespit ederek güvenlik sağlamayı amaçlayan bu sistem üzerinde halen daha çalışmalar yapılmaktadır. Fakat yüksel maliyeti ve kullanım uzmanlığı dezavantaj sunsa da futbol için gerekli bir uygula olduğu düşünülmektedir. Hollanda da bir araştırma derneğinin 2005-2006 yılında yaptığı pilot çalışmayla biyometrik sistemler kullanıldı ve 2007'de Hollandalı 3 kulüp yasaklı taraftarı dışarıda tutmak için parmak izi teknolojisini

kullandı. Daha hızlı, mobil ve sürdürülebilir biçimleriyle kabul gördü. 2007'de göz tanıma sistemini ilk kullanan kulüp Hollanda da Alles Door Oefening (ADO) Lahey Futbol Kulübü oldu. Maç günlerinde stadyum kapılarında kulüp kart geçerliliğine bakıldı ve geçerli olanların tünelde yüz fotoğrafları çekildi. Kart fotoğraflarıyla kimlik doğrulama yapıldı ve kapı otomatik açıldı. Uyuşmama durumunda, seyirciye kapı açılmadı ve seyirci bu durumda geri dönmek zorunda kaldı. Cardiff kentinde 2017 yılında Şampiyonlar Liginde ilk olarak kullanılan biyometrik yüz tanıma, tespit ettiği 2470 potansiyel suçlu adaylarından, 173 tanesinin gerçek potansiyel suçlu adayı çıkmış ve %92 yanılması olumsuz imaj yaratmıştır. Fakat gelişen teknolojiyle %99,7 doğru çalışma oranıyla tekrar ülkeler arası ilgi duyulma sebebi haline gelmiştir. Futbolda güvenlik sistemlerinden passolig uygulamasının yeterli olmaması ve daha yeni teknikler kullanılması gerekmektedir. Bu yeni araç, parmak izi ve göz tarama gibi biyometrik tanımlamalar olabilir. Net bilgi ve sistematik olan bu bilgiler, ön tespitte ve denetim-kontrol mekanizmasında önemli bir durumdadır (İmamoğlu ve Akdenk, 2013: 329; Spaaji, 2013: 168-120; Akbaş, 2019: 1-2). Bu sistem değiştirilmesi imkânsız özellikleri ölçmesinden dolayı saldırganlık olaylarını önlemede önemli yer teşkil etmektedir.

1.4.1.8. Aydınlatma, Ses ve Isı Sistemi

Stadyumlar inşası gereği diğer yapılardan oldukça büyüktür. Bu durum aydınlatma, iletişim unsurları, ısıtma veya soğutma gibi enerji tüketimini olarak büyük kaynaklara ihtiyaç duyar. Tesislerin kullanımı durumunda kullanıcıları ve çevresi olumsuz etkilenebilmektedir. Kontrolü sağlanarak profesyonellerce doğru orantıda kullanılmadır (Arslan ve Gürer, 2015: 240). Agresif davranışlar sıcaklığın etkisi altında ortaya çıkabilmektedir. Saldırganlık ve sıcaklık arasındaki ilişki hem laboratuvarda hem de gerçek dünya ortamlarında deneysel olarak desteklenmiştir. Sıcaklık yükseldikçe, ilişkisel veya şiddetli saldırganlık olasılığı artar ve bu ilişki, ısı-saldırganlık hipotezi olarak adlandırılmıştır (Krenzer ve Splan, 2018: 83). Stadyum içinde sesin, gürültü boyutuna ulaşması ve aydınlatmanın olmaması korkuya ve paniğe, yüksek olması ise şiddeti tetikleyebilmektedir.

1.4.1.9. Devre Kamera Sistemi ve Elektronik Bilgi Bankası

2000'lerin başından bu yana CCTV (Kapalı Devre Kamera Sistemi) kameraların yaygınlaşması, insan davranışının görsel kayıtlarında keskin bir artışa yol açtı. Cep telefonlarındaki varlığıyla da veri havuzu oluşumunu sağladı (Naasauer ve Legewie, 2021: 135). Trafiği izleme, araç izleme, sosyal ortam güvenliği, toplu taşıma, yol ve kaza

izleme, ürün kontrolü, kalabalık yerlerdeki uygunsuz davranışların kontrolü, kural dışı hareket edenlerin tespiti ve ev güvenliği gibi amaçlarla da kullanılmaktadır. Pek çok ülke, kolluk kuvvetlerine suç ve şiddeti önlemede yardımcı olmak için çok sayıda kamu alanlarına gözetleme kamerası yerleştiriyor. Kamera sistemi, suç işlenmeden önleme, suçluları tespit etme, suç işleme tarihini ve saatini belirleme amacı taşımaktadır. Yapılan bir araştırmada, devre kamera sistemlerinin takılı olduğu alanlarda suç oranlarında düşüş yaşandığını ve caydırıcı bir özelliği olduğunu gözlemlemiştir (Gomez, Mejia ve Tobon, 2021: 12). Futbol bu sistemi; kaydetme, anlık ve tekrar izleme, anlık müdahale etme, stadyumda olay çıkaranları teşhis etme gibi amaçlarla kullanmaktadır. İnsanların davranış tespitinde, can ve mal güvenliğinde olmazsa olmaz güvenlik tedbiridir.

1.4.2. Spor Müsabakalarında Emniyet ve Güvenlik

Her stadyumun güvenlik personelini yeterli sayıda hem üniformalı hem de sivil giyimli kolluk kuvvetleri ile artırmak artık çoğu ülkede zorunlu bir hal almıştır. Bu güvenlik iyileştirmeleri, ekipman ve eğitimli personel açısından önemli bir maliyete sahip ve etkili olmakla kalmayıp yatırıma değerdir. Asi taraftarlar artık en büyük endişe olarak görülmemektedir. Bunun yerine, en büyük endişe, kitlesel şiddetin önlenmesi ve buna karşılık verilmesi haline gelmiştir. Spor mekanlarını yönetenler, özellikle katılım üretiminin tekrar eden bir zorluk haline geldiği bir çağda, artan güvenlik uygulamalarının taraftarlarca, hayal kırıklığına yol açmaması için dikkatli davranmalıdır (O'Brien, 2016: 5). Böylesine geniş bir kullanım ve ticarileşme modeli göz önüne alındığında, modern stadyumlar artık çok çeşitli tehditlerle karşı karşıyadır. Bunlar, kundakçılık (küçük çaplı hırsızlık), organize suç, protesto, sabotaj, yankesicilik ve anti-sosyal davranış gibi düşük seviyeli suçlardan ciddi organize suç, terörizm (araç veya kişi kaynaklı doğaçlama patlayıcı cihazlar (VBIED'ler ve PBIED'ler), kimyasal, biyolojik veya radyolojik (CBR) ajanlar, telemetri sistemlerinin kontrolü (ör. BT ve bina kontrol sistemleri)), itibar hasarı ve doğrudan eylem protestosu şeklinde gerçekleşebilir. Bu çeşitli tehdit ortamı, modern stadyumların tüm tehditlere karşı %100 korunmasının neredeyse imkânsız olacağı ve operasyonel bir ortamda açık ve erişilebilir kamusal alanlar olma yeteneklerini sürdürmeleri anlamına geliyor. Bu tür bir güvenliğin sağlanmasıyla ilgili maliyetler, tek bir stadyum bağlamında da engelleyici ve orantısız olacaktır. Güvenlik risklerinin azaltılmasının çok önemli olduğu bazı durumlarda, güvenlik sistemlerine yapılan sermaye yatırımı bir stadyumun toplam inşaat bütçesinin %1'inden fazlasını temsil edebileceğinden, bu değerlendirme tesis sahipleri için önemlidir. Teknoloji tipik olarak

5-10 yıl sonra geçerliliğini yitirdiğinden ve bu zaman içinde sürekli bakım ve değiştirme bütçesi gerektiğinden güveliği ikinci plana atmamak, aksine en çok bütçe ve zaman ayırımı yapılmalıdır (Sieradzki ve Kelly, 2015: 73-75). Tüm sporlarda, adil oyun ruhu sporcuya ve sporcu yönetimine dahil edilmelidir. Futbolcuların bu tutumu tüm yönetime ve taraftarlara örnek olacaktır. "Eşitlik, ırk, akraba, ikamet, inanç, siyaset, din ve mekanik deneyim eşitliğinden kaynaklanan uyum" ve "Toplumla çeşitli kesimlerin bağımsızlığından yoksun farklılıklara dayanan dayanışma" paydaşlar arasında sağlanmazsa saldırganlık ve şiddet olaylarının önüne geçmek neredeyse imkânsız bir hal alacaktır (Doewes, vd., 2020: 2353).

Ayrıca spor tesislerine erişim izni vermeden önce insanları ve nesneleri kontrol etmeli, aramalı veya taramalıdır. İzdihamı önlemek için spor tesisinin giriş ve çıkışındaki trafik akışını kontrol etmelidir. Barış ve düzeni sağlamak için spor tesisi içinde ve çevresinde stratejik noktalarda durmalıdır. Güvenlik raporlarını analiz etmeli ve her güvenlik tehdidine proaktif olarak karşı koymalıdır. Spor tesislerine giriş yapanların kimlikleriyle birlikte istatistiksel kayıtlarına sahip olmalı ve gözetim sağlamak için teknolojik araçlar kullanmalıdır. Spor tesisi; şiddet, emniyet ve güvenlik yasalarını, politikalarını formüle etmelidir. Spor tesislerinin bakım ve onarımı sürekli kontrol altında tutulmalıdır. İnşaatı ve bakımı için yetkili inşaat firmalarıyla sözleşme yapmalı ve sigorta kapsamında programları olmasını sağlamalıdır. Yaşanılan olumsuz durumlarda kırıp dökülen malzemelerin tedarikleri kulüpleri zor durumda bırakabilir. Diğer yandan, spor tesisleri için yeterli, nitelikli güvenlik personelinin, tüm güvenlik ekipmanı ve malzemelerini teminini uzmanlar tarafından periyodik olarak denetlemesi sağlamalıdır. Tüm bunlar için gerekli olan fon ve kaynakları bulmada da destek vermelidir.

Spor tesislerinde çevre ve güvenlik, katılımcı sayısını etkilemektedir. Bu sebepten güvenlik önlemleri, personel sayısı ve teknolojik materyallerin varlığı oldukça önemli unsurlardandır. Fakat ülkemizde çok pahalı olan güvenlik materyalleri ya az sayıda ya da hiç bulunmamaktadır. Ekonomik olarak güçlü kulüplerin tesisleri dışındaki, amatör kulüp stadyumları, fiziksek olarak hiç iyi durumda değildir. Alınan önlemler de yetersizdir. Mali akış ve desteğin adaletsiz dağılışı, birçok tesisi; spor turizminden ve seyircilerin katılım isteğinden mahrum bırakmaktadır. Yenilenmesi gereken, çürümüş durum da olan birçok tesis taraftarın yoksunluğuna sebep olmaktadır. Konforsuz, hijyen olmayan, eski ve çökme tehlikesi bulunan, yeterli güvenlik önlemi ve personeli bulunmayan tesisleri izlemeye giden kişileri olumsuz etkilemektedir. Bu durumlar, oyuncular, antrenörler,

hakemler ve benzeri personeller içinde güvenlik tehdidi demektir. Kötü niyetli kişilere hazır ortam sunulmaktadır.

1.5. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE FUTBOL ŞİDDETİ

1.5.1. Dünya'da Yaşanan Futbol Şiddet Olayları

Geçmiş yıllarda en büyük sorunları yaşayan ülkeler arasında Birleşik Krallık, Almanya, Hollanda ve İtalya olmak üzere bir dizi Avrupa ülkesi holiganlıkla mücadele etmiştir. Yıllardır holiganlık, futbolun işini doğrudan etkileyen sosyal bir sorun olarak kabul edilen en büyük sorun olmuştur. Bu sorun, Avrupa'daki birkaç ajansın uyanmasıyla sonuçlandı. 1980'lerin başında, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi'ni soruna adım atmaya ve futbol holiganizmi denen belaya acil bir çözüm bulmaya büyük ilgi göstermeye başladı. 1985 yılında Avrupa Konseyi ETS No. 120 Sözleşmesine göre bir dizi önlem getirmiş ve tüm tarafları şiddeti önlemek ve sorunu kontrol altına almak için bunları uygulamaya teşvik etmiştir (Yiapanas, Thrassou ve Vrontis, 2020: 223). Avrupa futbolu, esas olarak ilgili her kurumun belirli güvenlik prosedürleri ve yasaları altında çalışmasını sağlayacak entegre bir çerçevenin yokluğundan dolayı çok sayıda trajedi yaşadı. Aşağıdaki tabloda örnekler verilmiştir:

Tablo 1.1. Dünya'da Yaşanan Şiddet Olayları

Tarih	Takımlar	Olay	Ölü Sayısı	Yaralı Sayısı
05.04.1902	Glasgow-İskoçya	Tribün çökmesi	25	517
09.03.1946	Bolton-İngiltere	Duvarın çökmesi	33	400
24.05.1964	Lima-Peru	Hakemin golü iptal etmesi	318	500
23.06.1968	Aires-Arjantin	İki takım arası bariyerin olmaması	74	150
04.03.1971	Salvador- Brezilya	Stat dışında yaşanan kavga	4	1500
20.10.1982	Moskova- Rusya	Sovyet polisinin taraftarı katletmesi	341(61)	-
17.11.1982	Cali-Amerika	Maç sonunda çıkan olaylar	24	197
11.05.1985	Bradford-İngiltere	Bir sigara izmaritinin yangına neden olması	56	-
29.05.1985	Brüksel, Belçika	Heysel Faciyası	39	600
12.03.1988	Katmandu, Nepal	Kilitli olan kapı, seyircilerin ezilmesi	93	100
15.04.1989	Sheffield- İngiltere	Polislerin, dolu stada kapıları açması	95	-
13.01.1991	Orkney-Güney Afrika	Tribünde çıkan ayaklanma	40	-
05.05.1992	Bastia- Korsika	Tribün çökmesi	17	1900
16.06.1996	Lusaka- Zambiya	Skorun tribünde olaylara sebep olması	9	78
14.07.1996	Tripoli- Libya	Tribündeki ayaklanma	50	-
16.10.1996	Guetamala-Kosta Rika	Tribünde çıkan kargaşa	78	180
08.10.1997	Atalanta-Brescia	Şiddetli çatışmalar çıktı.	-	50
11.04.2001	Chiefs-Orlando Pirates	Hakem hatası ve stat yetersizliği	43	-
30.04.2001	KongoLupopo-Mazembe	İzdiham	14	-
09.05.2001	Gana Kumasi-Accra	Maçta çıkan olaylar	130	100<
25.03.2005	İran-Japonya	Skor	5	40
02.02.2007	Catania-Palermo	Seyirci şiddeti	2	153
29.03.2009	Fildişi Sahili- Malavi	Taraftar ve olumsuz polis tutumu	22	132
01.02.2012	Al-Masry-Al-Ahly SC	Kalabalığın stada inmesi	74<	1000<

Kaynak: Demir, 2005: 23-25; NTV arşiv, 2020; Erkalan, 2018: 29; Gümüşgül, 2016: 55

70'li yıllarda müsabaka alanında yaşanan şiddet oldukça fazlayken 10 yıl sonra müsabaka alanı dışında yaşanmaya başlamıştır. İtalya da aslında İngiltere kadar futbolda şiddet olaylarının fazla olduğu ülkedir. 1988-89 sezonunda futbolda 123 taraftar tutuklanmış, 513 yaralanma ve 2 kişi de ölmüştür. 94/95 sezonunda ülkede 2922 kişi kavgaya karışmış ve 778 kişi de polis tarafından tutuklanmıştır (Demir, 2009: 41).

Heysel Faciası olarak bilinen 1985 Avrupa Kupası finalinden önce, Brüksel'deki Heysel Stadyumu'nda, çoğu Juventus'un takipçisi olan 39 seyirci, çıkan olaylar sonucu ezilerek öldürüldü (Gould ve Williams, 2011: 586). İtalyan futbol ultralarının savaş hatları, bölgeler ve kasabalar arasındaki eski çekişmeler sebep olarak sunulmaktadır. 1990 yılında İtalya'da Dünya Kupası Finalleri düzenlendiğinde, "Ultra" gruplar, uluslararası rakiplerine karşı güçlerini birleştirmek için dar görüşlü düşmanlıklarının üstesinden gelemediler. Napoli taraftarları, Arjantin için oynayan yerel kahramanları Maradona'yı desteklemek için İtalyan milli takımını terk ederken, kuzeyli taraftalar ise Arjantin'e karşı oynayan herhangi bir takımı destekleyerek Maradona, Napoli ve güney bölgesine düşmanlıklarını gösterdiler. Bu, kuzey taraftarlar arasında, geleneksel bölgesel

düşmanlarına herhangi bir cesaret vermek yerine, Kamerun'un tutkulu desteğiyle tezahürat yapan dazlak- ırkçı unsurlarla sonuçlandı. Hem politikacılar hem de futbol kulüpleri İtalyan futbol fanatikleri için "mafyadan daha tehlikeliler" dediği gibi, futbolu mahvetmekle suçladılar. İtalyan ultralarının demografik profilleri bulunduğu bölgelere göre değişmektedir (Marsh, vd., 1996: 37; Scalia, 2009: 41).

Dünya futbol tarihinde Mısır Faciası olarak yerini alan 2012'de oynanan Al-Masry Club ve Al-Ahly SC maçında yaşandı. Kalabalığın stada inmesi sonucu bıçaklar ve silahlarla çıkan olaylarda, 74 kişi ölerek binden fazla kişide yaralandı. Ayrıca Gana'da polisin seyircilere uyguladığı yanlış tutum sonucu paniğe yol açarak, 127/130 taraftarın ölmesine sebep oldu (Cnntürk, 2014). Dünya'nın her yerinde boy gösteren holiganizm tarih boyunca birçok sebepten var olmuş ve birçok insanın yaralanmasına hatta ölmesine sebep olmuştur. Dünya futbolunun bir sorunu haline gelen holiganizm ülkelerin aldığı yasal tedbirlerle azalmaya devam etmektedir.

1.5.2. Türkiye'de Yaşanan Futbol Şiddet Olayları

Futbol, çeşitli tüketiciler ve çok sayıda paydaş arasında muazzam bir ekonomik ilgi yaratan ve sürekli yükselen bir iştir. Futbol taraftarları da kulüplerine sadıktır. Maç biletleri, kulüp satışları, sponsor markaları vb. birçok ürünü tüketir ve çok sayıda etkinliğe aktif olarak katılarak sevgilerini tekrar tekrar ifade ederler. Kulüpleriyle doğrudan bağlantılı olan taraftarlar marka sevgisini deneyimleyerek, tüketiciler daha tutkulu ve aktif olarak etkileşimde bulunmaya isteklidir. Müşteri sadakati oluşturmak için etkinlik organizatörleri, müşterilerin kendi ihtiyaçlarına göre hayran deneyimi sağlamalıdır. Futbol ticarileştirme ve üst düzey rekabet ile ilişkilendirilmiştir. Bu bağlantının bir sonucu taraftarlar arasındaki düzensizlik ve şiddetin yüzeyidir. Holiganlık, taraftarların herhangi bir normal spor faaliyetine müdahale eden yıkıcı, anti-sosyal ve şiddet içeren davranışları olarak tanımlanır. Düzensizlik olayları genellikle rakip taraftarlar arasındaki çatışmaları, hakaretleri veya ırkçı davranışları, nesne fırlatmayı, işaret fişekleri veya diğer yanıcı nesnelerin kullanımı, zift istilası ve mülkiyet hasarları şeklinde meydana gelir (Yiapanas, Thrassou ve Vrontis, 2020: 223). Holiganizm sorunu maalesef ülkemizde de dünya da olduğu gibi futbol tarihinde karşımıza çıkmaktadır. Futbol da yaşanan şiddet olaylarına karşı istatistik verilerimizin olmamasından dolayı net bir şekilde sayılara ulaşılamamaktadır. Futbolda şiddet ve düzensizlikle ilgili 5149 ve 6222 sayılı kanunlardan önce dürüst, sağlıklı çalışmalar ve veriler bulunmamaktadır. Ulaşılabilen bazı olaylar aşağıda verilmiştir;

Tablo 1.2. Türkiye'de Yaşanan Şiddet Olayları

Tarih	Takımlar	Olay	Ölü Sayısı	Yaralı Sayısı
17.09.1967	Kayserispor-Sivasspor	Maç esnasında olaylar çıktı ve 38'i Sivasspor taraftarı öldü.	40	500<
25.06.1969	Kırıkkalespor-Tarsus İdman Yurdu	Maç esnasında olaylar çıktı.	10	102
14.12.1991	Galatasaray-Beşiktaş	Beşiktaş taraftarı boynundaki Juventus atkısı sebebiyle Galatasaray taraftarınca dövülerek öldürüldü.	1	-
03.10.1993	Ankaragücü-Kocaelispor	Kocaelispor taraftarları arasında çıkan kavgada 1 kişi vurularak öldürüldü.	1	-
03.12.1993	Beşiktaş-Fenerbahçe	Maçtan 2 gün sonra kahvehanede sevinen Fenerbahçe taraftarı dövülerek öldürüldü.	1	-
26.04.1995	Türkiye-İsviçre	Türkiye'inin 2-1 galibiyet sevinciyle sokaklarda rast gele atışlardan vurularak 2 kişi öldü.	2	-
20.08.1995	Türkiye-Galler	Türkiye'nin 6-4 galibiyet sevinen şahıs pompalı tüfekle yanlışlıkla oğlunu vurdu.	1	-
05.04.2000	Galatasaray-Leeds United	İngiliz holiganlarla, Galatasaray taraftarları arasında Taksim Meydanında çıkan olayda 2 kişi öldü, 9 kişi yaralandı.	2	9
21.11.2004	Beşiktaş-ÇaykurRizespor	Karşılaşmanın 25. dakikasında 16 yaşındaki taraftar bıçaklanarak öldürüldü.	1	
08.07.2005	Fenerbahçe-Everton	Atatürk Olimpiyat Stadı hazırlık maçında silahla yaralama meydana geldi.	-	1
22.05.2007	Galatasaray-Fenerbahçe	Ali Sami Yen Stadyumu'nda 19 polis yaralandı.	-	19
18.12.2014	Galatasaray-Kızılyıldız	Basketbol maçında çıkan olaylar sonucu Sırplı bir taraftar bıçaklanarak öldü.	1	-

Kaynak: Demir, 2005: 23-25; Erkalan, 2018: 26-28

Emniyet genel müdürlüğü verilerine göre futbol, basketbol, voleybol, hentbol ve diğer branşlardaki müsabakalarda seyirci saldırganlığı; 2004-2008 yıllarında %93 ve 2008-2010 yıllarında ise %96 ile futbol başta geliyor (Üstünel ve Alkurt, 2015: 8). 2013 yılında da 200'e yakın maçta olaylar yaşanmış ve 1,884 seyirciye cezai işlem uygulanmıştır (Çakmak, 2018: 31). Dünya'da en çok izlenen ve taraftar kitlesi fazla olan futbol, binlerce kişiyi ağırlayan stadyumlarında şiddetin fazla olması da beklenen bir sonuçtur.

Türkiye'de futbol şiddeti, 40/43 kişinin ezilme ve havasızlıktan öldüğü ve net bir veri olmamakla birlikte 600 kişinin yaralandığı 1967'de Kayseri Atatürk Stadyumu'nda oynanan Kayserispor-Sivasspor maçında çıkan olaylarla, bambaşka bir hal almış ve toplumsal bir olay haline dönüşmüştür (Güçlü, vd., 2014: 181). Kayserisporun öne geçmesiyle başlayan gerginlik, ölümlerle ve yaralanmalarla sonuçlanmıştır. 43 Sivaslının öldürüldüğü maç sonrasında, iki şehir arasında bitmek bilmeyen karşılıklı şiddet olaylarının yaşanmasına sebep olmuştur. Şehir savaşına dönüşen maç için iki kulübe de ağır cezalar verilmiş ve Türkiye'de futbol başka bir boyut kazanmıştır.

Sonrasında spor sahalarındaki güvenlik yönetimi, son otuz yıl içinde giderek daha sofistike ve daha profesyonel hale geldi. Öncelikle futbol ve diğer spor etkinliklerinin taraftarlar (tüketiciler) için güvenli, emniyetli ve samimi bir ortam sağladığından emin olmak için devam eden bir değerlendirmeye dayanmaktadır. Seyirciler, her spor dalının can damarıdır. Onların kendi güvenliğinden endişe edecek bir ortama girdiklerini düşündürmek spora ve organizasyonlara zarar vermektedir. Etkinliğin tadını şenlikli bir ortamda güvenlikleri ve refahları hakkında endişeleri olmadan çıkarmalılar. Bu nedenle, stadyum güvenlikleri her zaman önce gelmeli ve bu prensibi sürdürmek için bir dizi ajansın yakın ve birlikte çalışması gerekir. Çünkü güvenlik ancak birleşik çabalarla sağlanabilir (Yiapanas, Thrassou ve Vrontis, 2020: 222; Booth, 1999: 46). Bu, spor tesislerinin emniyet ve güvenliğini sağlamak ve sürdürmek için hükümet, oyuncular, sporcular, resmi görevliler, spor federasyonları, dernekler, yönetim organları, taraftarlar, medya, ebeveynler, izleyiciler, sponsorlar ve güvenlik personeli gibi spor paydaşlarının ortak sorumluluklarını gerektirdiğini göstermektedir (Söker, 2015: 5). Spor paydaşlarının iş birliğinin yanı sıra spor ahlakı ve eğitiminin halka arz edilmesi de oldukça önemli bir faktördür. Yasal politikalar, kanunlar, güvenlik personelleri, güvenlik teknolojileri önemli önleyiciler olsa da halka spor ahlak ve eğitimi de arz edilmedir.

İKİNCİ BÖLÜM

GEREÇ VE YÖNTEM

2.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Futbol seyircilerinin stadyumlarda alınan güvenlik önlemlerine ilişkin seyirci algıları ve saldırgan davranış tutumları arasındaki ilişkiyi değerlendirmektir. Aynı zamanda seyircilerin güvenlik önlemleri algılarının, saldırganlığı ne derece etkilediğini incelemektir.

2.2. ARAŞTIRMA MODELİ

Tarama modeli, geçmişten beri var olan bir durumu betimlemeyi amaçlayan yaklaşımdır (Karasar, 2012: 77). Modelimiz belirlenen evrenden seçilmiş olan örneklem üzerinde nicel betimlemeyi sağlamak için yapılan genel tarama modellerinden "ilişkisel tarama modeli" kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli, iki veya daha fazla değişkenin arasında beraber değişim varlığını veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelidir. İlişkisel tarama modeli, korelasyon ve karşılaştırma araştırmaları yapmamızı sağlar (Karasar, 2004: 76).

2.3. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ

Türkiye Süper Lig kulüp taraftarları çalışmamızın evrenini oluşturmaktadır. Türkiye Süper Lig'de 2019 yılına kadar şampiyon olmuş beş takım (Beşiktaş, Bursaspor, Fenerbahçe, Galatasaray ve Trabzonspor) taraftarlarından; Süper Lig 2019-2020 Cemil Usta sezonunda stadyumda maç izlemiş olan taraftarlar çalışmamızın örneklem grubudur.

2.3.1. Araştırmanın Varsayımları

- Araştırmaya katılan futbol seyircilerinin online anket sorularını anlayarak ve doğru olarak yanıtladıkları,
- Araştırmaya katılan katılımcıların, soruları tümüyle kendi düşünceleriyle yanıtladıkları ve Süper Lig 2019-2020 Cemil Usta sezonunda (online anket başlığında belirtildiği gibi) maç izlemek için stadyuma gittiği,
- Araştırmada kullanılan yöntem ve tekniklerin araştırmaya uygun olduğu,
- Uygulanan istatistik yöntem değerlendirmelerinin, geçerli ve güvenilir olduğu varsayılmaktadır.

2.3.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

- Süper Lig 2019-2020 Cemil Usta sezonuyla,
- Süper Lig 2019-2020 Cemil Usta sezonunda stadyumda maç izlemiş olan Beşiktaş, Bursaspor, Fenerbahçe, Galatasaray ve Trabzonspor futbol seyircileriyle,

- Sporda Güvenlik Ölçeği ve Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nden elde edilen sonuçlarla,
- Araştırmada kullanılan yöntem, teknik ve analiz sonuçlarıyla,
- Araştırma konusu ile ilgili ulaşılabilen kaynakların sağladığı verilerle sınırlandırılmıştır.

2.4. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

1. Futbol seyircilerinin stadyum güvenlik algıları ile destekledikleri takım arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
2. Futbol seyircilerinin saldırganlık tutumları ile destekledikleri takım arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
3. Futbol seyircilerinin stadyum güvenlik algıları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
4. Futbol seyircilerinin saldırganlık tutumları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
5. Futbol seyircilerinin stadyum güvenlik algıları ile medeni durumu arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
6. Futbol seyircilerinin saldırganlık tutumları ile medeni durumu arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
7. Futbol seyircilerinin stadyum güvenlik algıları ile yaşı arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
8. Futbol seyircilerinin saldırganlık tutumları ile yaşı arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
9. Futbol seyircilerinin stadyum güvenlik algıları ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
10. Futbol seyircilerinin saldırganlık tutumları ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
11. Futbol seyircilerinin stadyum güvenlik algıları ile aylık geliri arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
12. Futbol seyircilerinin saldırganlık tutumları ile aylık delir düzeyi arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
13. Futbol seyircilerinin stadyum güvenlik algıları ile müsabakaya gitme sıklığı arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

14. Futbol seyircilerinin saldırganlık tutumları ile müsabakaya gitme sıklığı arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
15. Futbol seyircilerinin stadyum güvenlik algıları ile seyirciliğini tanımlama şekli arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
16. Futbol seyircilerinin saldırganlık tutumları ile seyirciliğini tanımlama şekli arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
17. Futbol seyircilerinin stadyum güvenlik algıları ile müsabakaya birlikte gittiği kişiler arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
18. Futbol seyircilerinin saldırganlık tutumları ile müsabakaya birlikte gittiği kişiler arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
19. Futbol seyircilerinin stadyum güvenlik önlemleri algıları ile saldırgan tutumları arasında ilişki yoktur.
20. Futbol seyircileri stadyum güvenlik algılarının, saldırganlık tutumlarına etkisi yoktur.
21. Futbol seyircileri stadyum güvenlik algılarının, fiziksel saldırganlık tutumuna etkisi yoktur.
22. Futbol seyircileri stadyum güvenlik algılarının, düşmanlık tutumuna etkisi yoktur.
23. Futbol seyircileri stadyum güvenlik algılarının, öfke tutumuna etkisi yoktur.
24. Futbol seyircileri stadyum güvenlik algılarının, sözel saldırganlık tutumuna etkisi yoktur.

2.5. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

2.5.1. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların kişisel bilgelerinin toplanması ve demografik olarak belli dağılımların tespiti için; desteklenen takım, cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim, ekonomik gelir, müsabakaya gitme sıklığı, seyirciliğini tanımlama şekli, maça birlikte gittiği kişiler, stadyum da yaşanan şiddetin sorumlusu, stadyumun saldırganlık düzeyine etkileri, skorun saldırganlık düzeyine etkileri, 622 sayılı kanunun yaptırım ve uygulamaların yeterliliği ve stadyumlarda alınan güvenlik önlemlerinin yeterliliği hakkında sorular sorulmuştur.

2.5.2. Sporda Güvenlik Ölçeği (SGÖ)

Araştırma kapsamında futbol taraftarlarının stadyumlarda alınan güvenlik önlemlerine ilişkin seyirci algısı düzeylerini tespit etmek amacıyla Taştan ve Yancı (2016) tarafından geliştirilen “Sporda Güvenlik Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek 20 maddeden ve 4 faktörden oluşmaktadır. Alınan güvenlik tedbirlerinin yeterliliği algısı

(10, 11, 12, 13, 20) 5 maddeden, çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme algısı (14, 15, 16, 17, 18, 19) 6 maddeden, stadyumlarda güvenlik sistemlerinin kullanılma algısı (4, 5, 6, 8, 9) 5 maddeden ve stadyumlara girişlerde kontrollerin yapılma algısı (1, 2, 3, 7) 4 maddeden oluşmaktadır. Her bir soru için 5'li Likert "Kesinlikle Katılıyorum (1), Katılıyorum (2), Kararsızım (3), Katılmıyorum (4), Kesinlikle Katılmıyorum (5)" olarak beşli derecelendirme yapılmıştır.

Taştan ve Yancı (2016: 392) Stadyumlarda Alınan Güvenlik Önlemlerine İlişkin Seyirci Algıları Ölçeği'nin, geçerlilik ve güvenirlik Cronbach Alfa analizinde, ölçeğin tamamının ,88 yani %88 düzeyinde güvenilir olduğunu tespit etmiştir.

2.5.3. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ)

Araştırma kapsamında futbol taraftarlarının saldırganlık düzeylerini tespit etmek amacıyla Buss ve Perry (1992) tarafından geliştirilen, Madran (2012) tarafından Türkçeye uyarlaması yapılan "Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği" kullanılmıştır. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) dünya literatüründe en çok tercih edilen saldırganlık ölçekleri arasındadır. Ölçek 29 madde ve 4 faktörden oluşmaktadır. 9 ve 16 reserve-scared test (ters puanlandırma) uygulanmıştır. Fiziksel saldırganlık (2, 5, 8, 11, 13, 16, 22, 25, 29) 9 maddeden, Düşmanlık (3, 7, 10, 15, 17, 20, 24, 26) 8 maddeden, Öfke (1, 9, 12, 18, 19, 23, 28) 7 maddeden ve Sözel saldırganlık (4, 6, 14, 21, 27) 5 maddeden oluşmaktadır. Ölçek 5'li likert tipinde "Kesinlikle Katılmıyorum (1), Katılmıyorum (2), Kararsızım (3), Katılıyorum (4), Kesinlikle Katılıyorum (5)" olarak derecelendirilmiştir.

Madran (2012: 4), Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin, Türkçe formunun geçerlilik ve güvenirlik Cronbach Alfa değerini ,85 düzeyinde yani %85 güvenilir olduğunu tespit etmiştir.

2.6. VERİLERİ TOPLANMASI

Her bir örneklem seçimine eşit seçilme olasılığı veren ve evrendeki tüm birimler örneğe seçilmek için eşit ve bağımsız şansa sahip olan "basit seçkisiz örnekleme yöntemi" kullanılmıştır (Büyüköztürk vd. 2017: 88). Çalışma için stadyumlarda maç öncesi ve maç sonrası yapılması planlanan anket çalışması, Covid-19 salgını sebebiyle "online" olarak uygulandı. Kısıtlamalar ve seyircisiz oynama kararıyla, veriler online olarak "https://www.onlineanketler.com/" adreste toplanmıştır. Kulüplerin, taraftarların, spor derneklerinin, spor gazete, dergi ve tv programlarının sosyal medya hesaplarına;

Facebook, Twitter ve İnstagram yoluyla dağıtılmıştır. Çalışmada veriler online olarak https://www.onlineanketler.com/ adreste toplanmıştır.

2.7. VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE ANALİZİ

Tez yazımında MS Word programı, verilerin düzenlenmesi ve grafiklerin çizilmesinde Windows MS Excel tablolama programı, istatistik testlerin yapılmasında Windows SPSS 20.0 İstatistik programı kullanılmıştır. Tez çalışmamızda topladığımız verilerin parametrik veya parametrik olmayan testlerden hangisinin uygun olup olmadığını belirlemek için ilk olarak verilerinin normal dağılım gösterip göstermediğine bakılacaktır. İlk olarak toplanan 699 verilerden hatalı veya boş bırakılan anketler veri setinden çıkarılarak 621 veri elde edilmiştir. Elde edilen veri setine ilişkin uç değerler ve çok değişkenli normallik varsayımının karşılanıp karşılanmadığı incelenmiştir.

Mahalanobis ve Cook's uzaklık değerleri ile incelenmiş ve 37 uç değer veri setinden çıkarılarak toplam 584 veri sayımızla çalışmaya devam edilmiştir. Araştırmada üçten fazla bağımsız değişkenimiz olduğu için [MAH_1]<16,27 olarak ele alınmıştır (Cook's ve Weisberg, 1982: 191).

Çalışmamızın normal dağılım gösterip göstermediği Kolmogrov-Simirnov, çarpıklık ve basıklık (Skewness ve Kurtosis) değerine göre karara varılacaktır. Çarpıklık ve basıklık kat sayıları +1 ve -1 aralığında olmasının yanı sıra +2 ve -2'nin de kabul gördüğü belirtilmektedir (George ve Malley, 2019: 208). Çalışmada kullanılan alt boyutların betimsel istatistikleri (kişi sayısı, ortalama, standart sapma, çarpıklık ve basıklık) incelenmiştir ve verilerin az bir farkla normal dağılmadığı gözlenmiştir. Fakat örneklemin büyüklüğü ve veri sayısı normallik kararında önemlidir. Merkezi limit teoremine göre örneklem sayısı 30 ve üzeri olduğu durumlarda dağılım normal kabul edilmektedir (Field, 2009: 156; Demir, Saaitçioğlu ve İmrol, 2016: 133). Çalışmamız normal dağılım göstermese de veri sayımız bizi parametrik testlere yönlendirmiştir.

Çoklu bağlantılık durumunu VIF (varyans enflasyon faktörü) ve TOL (Tolerans değeri) değerleriyle de incelenmiş ve VIF<10 ve TOL>,10 olmasıyla çoklu doğrusallığın olmadığını söylemek mümkündür (Dormann, vd., 2013: 27-46). Çalışmada kullanılan regresyon analizi bulgularında VIF değeri= 7,06 ile 1,97 aralığında ve TOL değeri= ,50 ile ,14 aralığında olması anlamlı ilişkinin olmaması yani çoklu doğrusallığın bulunmadığı anlamına gelmektedir.

Çalışmanın analiz güvenirliği için eta kare (r^2) değerlerinden faydalanılmıştır. Pearson Korelasyon analizinde değişkenler arası korelasyon <,80'den az olduğu ve

Durbin-Watson katsayısının normal aralığı 1,5-2,5 olduğundan, çalışmamızın 1,74 aralığı ile regresyon varsayımların da karşılandığını söyleyebiliriz. Durbin-Watson katsayısı 2'ye ne kadar yakın olursa varsayım o kadar iyi karşılanmış demektir (Field, 2009: 293).

Çalışmamızda kullanılan güvenlik ölçeği Cronbach Alpha değeri ,96 ve saldırganlık ölçeği Cronbach Alpha değeri ,91 bulunmuştur. Güvenlik ölçeğimizin %96, saldırganlık ölçeğinin %91 oranında güvenilir olduğunu göstermektedir.

Tablo 2.1. Çalışmada Kullanılan Ölçeklerin Cronbach Alfa Değerleri

Alt Boyutlar	Ölçek Cronbach Alpha Değeri	Çalışmamızın Cronbach Alpha Değeri	Madde Sayısı
Alınan Güvenlik Tedbirleri Yeterliliği Algısı	,84	,89	5
Çıkan Şiddet Olaylarının Güvenlik Güçleri Tarafından Engellenebilme Algısı	,78	,90	6
Stadyum Güvenlik Sistemlerinin Kullanılma Algısı	,79	,90	5
Stadyum Girişlerinde Kontrollerin Yapılma Algısı	,74	,94	4
Toplam Güvenlik Ölçeği Puanı	**,88**	**,96**	**20**
Fiziksel Saldırganlık	,78	,82	9
Düşmanlık	,71	,77	8
Öfke	,76	,73	7
Sözel Saldırganlık	,48	,53	5
Toplam Saldırganlık Ölçeği Puanı	**,85**	**,91**	**29**

İstatistik testlerde ilk olarak gruplara ait demografik özelliklerin analizi için Tekli ve Çok Frekansları Analiz yöntemi kullanılmıştır. İstatistiki analiz olarak Bağımsız Grup T-Testi, Tek Yönlü ANOVA, Çoklu Korelasyon ve Hiyerarşik Regresyon testleri uygulanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

3.1. KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNİN ANALİZİ

Bu bölümde katılımcılarımızın desteklediği takıma göre demografik özelliklerinin (cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim, aylık gelir, müsabaka izlemeye gitme sıklığı, taraftarlığını tanımla şekli ve müsabaka izlemeye birlikte gittiği kişiler) ve müsabakalarda yaşanan saldırganlıkla ilgili dört sorunun ("Stadyumda saldırganlığının ve şiddetin sorumlusu sizce kimdir?", "Takımınızın galibiyeti veya mağlubiyetinin sizi saldırganlaştırdığını hissediyor musunuz?", "6222 sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanundaki yaptırımlar ve uygulamalar sizce yeterli mi?", "Stadyumda alınan güvenlik önlemler sizce yeterli mi?") frekans ve yüzdelik dağılımları yer almaktadır.

3.1.1. Katılımcıların Desteklediği Takımlara Göre Dağılım Yüzdeleri

Grafik 3.1. Katılımcıların Desteklediği Takımlara Göre Dağılım Yüzdeleri

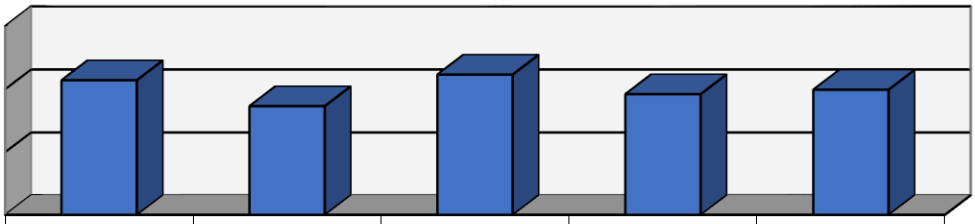

	Beşiktaş	Bursaspor	Fenerbahçe	Galatasaray	Trabzonspor
%	21,4	17,3	22,3	19,2	19,9

Analiz sonuçlarına göre Beşiktaş (n=125), Bursaspor (n=101), Fenerbahçe (n=130), Galatasaray (n=112) ve Trabzonspor (n=116) katılımcıdan oluşmaktadır. Çalışmadaki en yüksek katılımcı sayısını; Fenerbahçe taraftarı %22,3'ünü oluştururken, Bursaspor taraftarı %17,3'ü en düşük katılımcı sayısına sahiptir. Toplam veri sayımızı 584 taraftar oluşturmaktadır.

3.1.2. Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Cinsiyet Dağılımı

Grafik 3.2. Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Cinsiyet Dağılımı

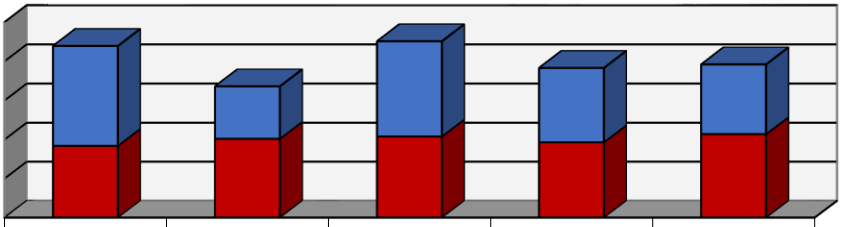

	Beşiktaş	Bursaspor	Fenerbahçe	Galatasaray	Trabzonspor
Kadın	25,5	13,4	24,3	19	17,8
Erkek	18,4	20,2	20,8	19,3	21,4

En yüksek erkek katılımcı %21,4 ile Trabzonspor taraftarları (n=72) iken; en düşük erkek katılımcı sayısı %18,4 ile Beşiktaş taraftarlarına (n=62) aittir. En yüksek kadın

katılımcı %25,5 Beşiktaş taraftarlarına aitken (n=63); en düşük kadın katılımcı sayısı %13,4 ile Bursaspor taraftarlarına (n=33) aittir. Katılımcılardan 337'si erkek ve 247'si kadın olmak üzeri toplam 584 kişi katılmıştır.

3.1.3. Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Medeni Durumu

Grafik 3.3. Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Medeni Durumu

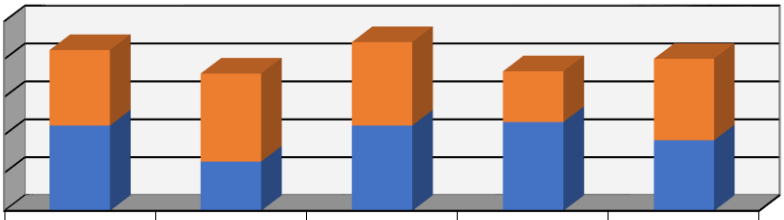

	Beşiktaş	Bursaspor	Fenerbahçe	Galatasaray	Trabzonspor
Evli	19,9	23,2	22	13,4	21,5
Bekar	22,5	13	22,5	23,4	18,6

Analiz sonuçlarına göre en yüksek bekar katılımcı %23,4 (n=79) Galatasaray taraftarında iken en yüksek evli katılımcı %23,2 (n=57) Bursaspor taraftarlarındadır. Katılımcıların 338'i bekar ve 246'sı evli medeni durumuna sahiptir.

3.1.4. Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Yaş Dağılımı

Grafik 3.4. Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Yaş Dağılımı

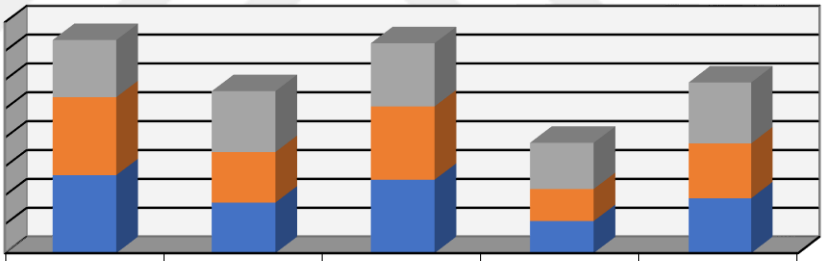

	Beşiktaş	Bursaspor	Fenerbahçe	Galatasaray	Trabzonspor
40 Yaş ve Üzeri	19,8	21,1	21,9	16	21,1
19-39 Yaş	27	17,5	25,4	11,1	19
18 Yaş ve Altı	27	17,5	25,4	11,1	19

Katılımcıların yaş aralıkları incelendiğinde; 18 yaş ve altı (n=63), 19-39 yaş arası (n=284) ve 40 yaş ve üzeri (n=237) kişi çalışmamıza katılmıştır.

3.1.5. Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Eğitim Durumu Dağılımı

Grafik 3.5. Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Eğitim Durumu Dağılımı

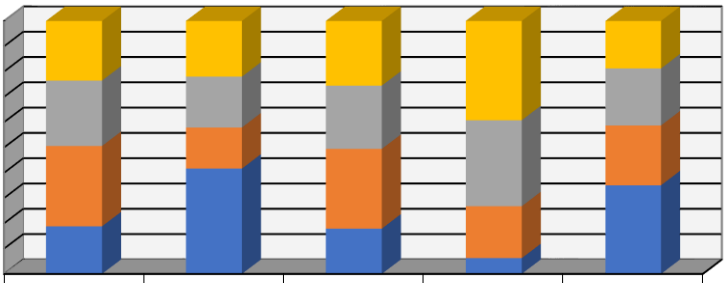

	Beşiktaş	Bursaspor	Fenerbahçe	Galatasaray	Trabzonspor
Lisansüstü	19,3	18,3	22	23,9	16,5
Üniversite	21,2	16,7	21,5	20,7	19,8
Lise	26	13,5	27,1	12,5	20,8
İlköğretim	15,4	34,6	15,4	3,8	30,8

Çalışmada yer alan katılımcıların eğitim durumu dağılım yüzdeleri yer almaktadır. Katılımcılar, ilköğretim (n=26), lise (n=96), üniversite (n=353) ve lisansüstü (n=109) eğitime sahiptir. Eğitimi düzeyi en yüksek (lisansüstü) taraftar grubu, Galatasaray %23,9 (n= 26), eğitim düzeyi en düşük (ilkokul) olan ise Bursaspor %34,6 (n=9) olarak görülmektedir.

3.1.6. Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Aylık Gelir Dağılımı

Grafik 3.6. Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Aylık Gelir Dağılımı

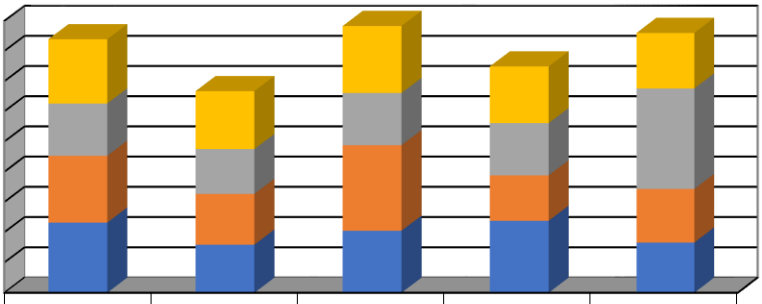

	Beşiktaş	Bursaspor	Fenerbahçe	Galatasaray	Trabzonspor
5001 ve Üzeri	21,3	19,2	22,2	18,8	18,4
3001-5000 TL	17,3	14,8	17,3	17,3	33,3
1001-3000 TL	22,1	16,8	28,3	15	17,7
1000 TL ve Altı	23,2	15,9	20,5	23,8	16,6

Analiz sonuçlarına göre katılımcılardan 1000 TL ve altı (n=151), 1001-3000 TL (n=113), 3001-5000 TL (n=81) ve 5001 ve üzeri (n=239) aylık gelire sahiptir. Aylık geliri 5001TL ve üzeri olan taraftar grubu %22,2 (n=53) Fenerbahçe taraftarları olurken, en düşük gelir %15,9 (n=36) Bursaspor taraftarlarının olmuştur.

3.1.7. Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Müsabakaya Gitme Sıklığı

Grafik 3.7. Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Müsabakaya Gitme Sıklığı

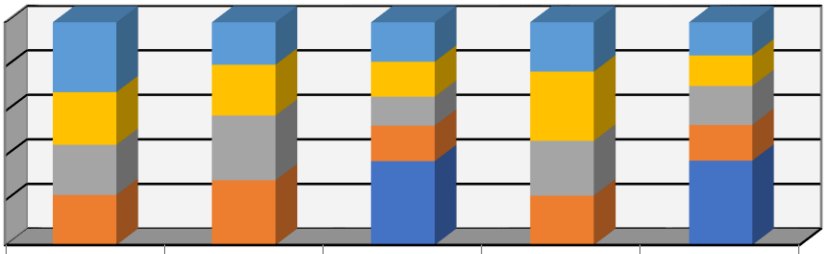

	Beşiktaş	Bursaspor	Fenerbahçe	Galatasaray	Trabzonspor
Yılda1-2 Kez	24,2	15,2	23,6	17,3	19,7
Yılda 4-5 Kez	18,2	18,2	20,9	24,3	18,2
Ayda 1-2 Kez	17,3	23,1	17,3	19,2	23,1
İki Haftada 1Kez	17,3	23,1	21,2	17,3	21,2
Her Hafta	0	0	50	0	50

Çalışmada yer alan katılımcılardan her hafta (n=2), iki hafta 1 kez (n=52), ayda 1-2 kez (n=52), yılda 4-5 kez (n=148) ve yılda 1-2 kez (n=330) maç izlemek için stadyuma gitmektedir. Her hafta stadyuma maç izlemeye giden Fenerbahçe ve Trabzonspor taraftarlarıdır.

3.1.8. Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Seyirciliğini Tanımlama Dağılımı

Grafik 3.8. Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Seyirciliğini Tanımlama Dağılımı

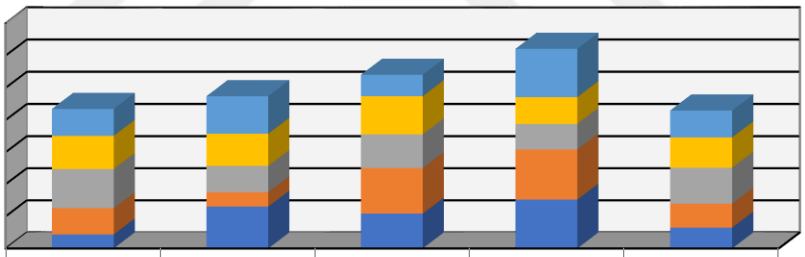

	Beşiktaş	Bursaspor	Fenerbahçe	Galatasaray	Trabzonspor
Holigan	16,7	23,3	13,3	30	16,7
Fanatik	20,7	20,1	23,7	16,6	18,9
Taraftar	24,4	16,3	21	15,9	22,4
TV İzleyicisi	16,4	9	28,4	31,3	14,9
Seyirci	8,7	26,1	21,7	30,4	13

Çalışmada yer alan katılımcılar "Seyirciliğinizi Nasıl Tanımlarsınız?" sorusuna seyirci (n=23), tv izleyicisi (n=67), taraftar (n=295), fanatik (n=169) ve holigan (n=30) olarak kendini tanımlamaktadır. Kendini holigan olarak tanımlama sayısının en fazla olduğu takım Galatasaray (n=7) olmuştur. "Fanatik" grupta Beşiktaş, "Taraftar" grupta Beşiktaş ve Trabzonspor, "TV izleyici" grubunda Fenerbahçe ve "Seyirci" grubunda Galatasaray olmuştur.

3.1.9. Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Maça Birlikte Gittiği Kişiler

Grafik 3.9. Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Maça Birlikte Gittiği Kişiler

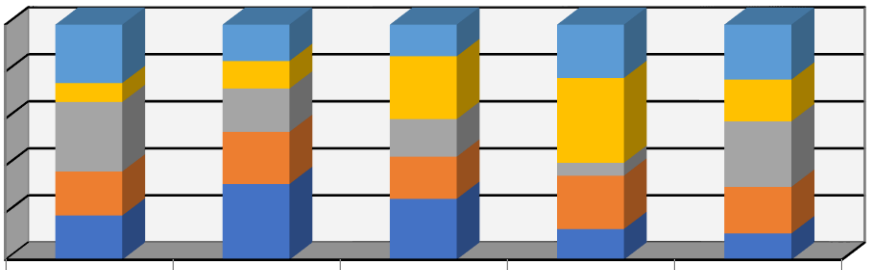

	Beşiktaş	Bursaspor	Fenerbahçe	Galatasaray	Trabzonspor
Çocuklarımla	28	12	16	20	24
Kız Arkadaşımla	9,1	9,1	31,8	31,8	18,2
Eşimle	33,3	14,3	19	4,8	28,6
Arkadaşlarımla	21,1	17,2	21,3	20	20,3
Tek Başıma	21,2	25	30,8	11,5	11,5

Çalışmada yer alan katılımcılar "Stadyuma maç izlemeye kimlerle gidersiniz?" sorusuna; tek başına (n=52), arkadaşlarıyla (n=464), eşiyle (n=21), kız arkadaşlarıyla (n=22) ve çocuklarıyla (n=25) maç izlemeye gitmektedir.

3.1.10. Katılımcılara Göre Stadyumda Saldırganlığın ve Şiddetin Sorumlusu

Grafik 3.10. Katılımcılara Göre Stadyumda Saldırganlığın ve Şiddetin Sorumlusu

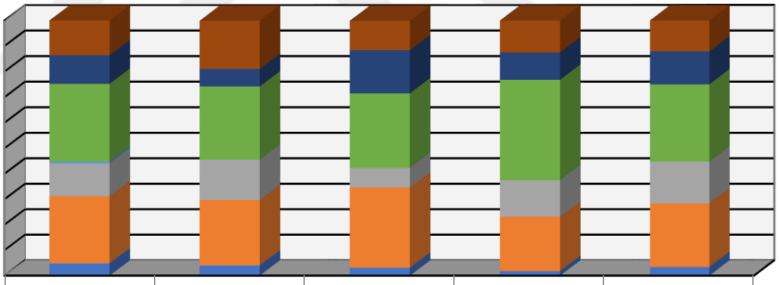

	Beşiktaş	Bursaspor	Fenerbahçe	Galatasaray	Trabzonspor
Hakem	13,6	18,8	11,5	12,5	12,1
Medya	11,2	6,9	16,9	10,7	12,9
Holiganlar	30,4	28,7	29,2	39,3	30,2
Güvenlik Güçleri	0,8	0	0	0	0
Yöneticiler	12,8	15,8	7,7	14,3	16,4
Taraftarlar	26,4	25,7	31,5	21,4	25
Sporcular	4,8	4	3,1	1,8	3,4

Çalışmada yer alan katılımcılar "Sizce stadyumda yaşanan şiddet ve saldırganlığın sorumlusu kimdir?" sorusuna Holiganlar (n=184), Taraftar (n=153), Hakem (n=79), Yöneticiler (n=77), Medya (n=70), Sporcular (n=20) ve Güvenlik Güçleri (n=1) cevabını vermiştir. Katılımcıların verdiği cevaplara göre; 184 kişinin evet, demesiyle en fazla şiddetin sorumlusu "Holiganlar" gösterilmiştir.

3.1.10. Katılımcıların Stadyumun Saldırganlık Düzeylerini Arttırma Düşünceleri

Grafik 3.11. Katılımcıların Stadyumun Saldırganlık Düzeylerini Arttırma Düşünceleri

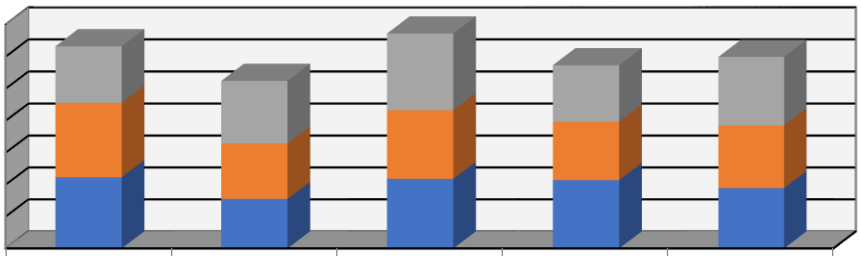

	Beşiktaş	Bursaspor	Fenerbahçe	Galatasaray	Trabzonspor
Hayır	17,6	19,5	23,9	17,6	21,4
Kısmen	23,3	17,4	21,5	18,3	19,6
Evet	22,3	15,5	21,8	21,4	18,9

Çalışmada yer alan katılımcılar "Stadyumun, saldırganlık düzeylerinizi arttırdığını düşünüyor musunuz?" sorusuna evet (n=206), kısmen (n=219) ve hayır (n=159) cevabını vermişlerdir. Bulgulara göre stadyumun, saldırganlık düzeyini kısmen etkilediği söylenebilir.

3.1.12. Katılımcıların Skorların Saldırganlık Düzeylerini Arttırma Düşünceleri

Grafik 3.12. Katılımcıların Skorların Saldırganlık Düzeylerini Arttırma Düşünceleri

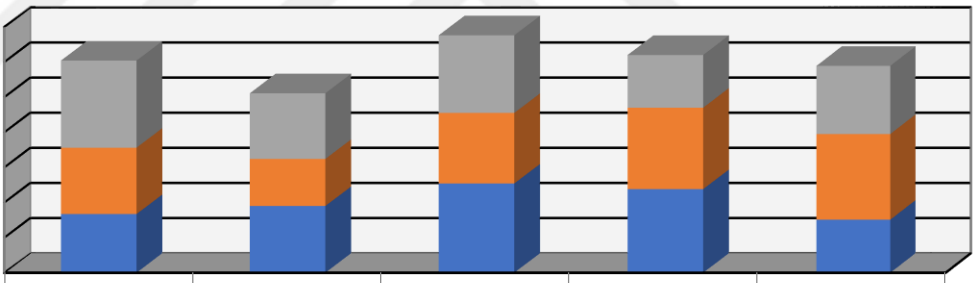

	Beşiktaş	Bursaspor	Fenerbahçe	Galatasaray	Trabzonspor
Hayır	24,8	18,7	22,1	15	19,4
Kısmen	18,9	13,4	20,1	23,2	24,4
Evet	16,7	19	25,4	23,8	15,1

Çalışmada yer alan katılımcılar "Tuttuğu takımların galibiyetinin veya mağlubiyeti saldırganlık düzeylerinizi arttırıyor mu?" sorusuna evet (n=126), kısmen (n=164) ve hayır (n=294) cevabını vermişlerdir. Bulgulara göre skorun, saldırganlık düzeylerini arttırmadığı söylenebilir.

3.1.13. Katılımcıların 6222 Sayılı Kanun Hakkındaki Düşünceleri

Grafik 3.13. Katılımcıların 6222 Sayılı Kanun Hakkındaki Düşünceleri

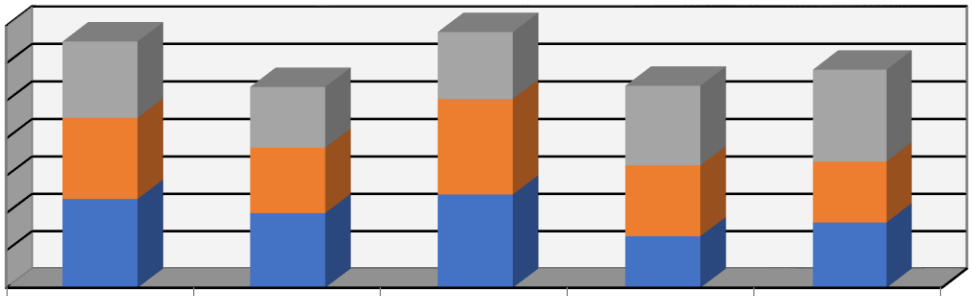

	Beşiktaş	Bursaspor	Fenerbahçe	Galatasaray	Trabzonspor
Hayır	20,3	16,2	17,8	21,2	24,5
Kısmen	21,7	17,5	25,5	19	16,3
Evet	23,8	20	25	13,8	17,5

Çalışmada yer alan katılımcıların "6222 sayılı sporda şiddet ve düzensizliğin önlenmesine ilişkin kanundaki yaptırımların ve uygulamaların yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?" sorusuna evet (n=80), kısmen (n=263) ve hayır (n=241) cevabını vermiştir. Bulgulara göre 6222 sayılı kanunu, kısmen yeterli gördüklerini belirtmiştir.

3.1.14. Katılımcıların Stadyumları Güvenli Bulma Düşünceleri

Grafik 3.14. Katılımcıların Stadyumları Güvenli Bulma Düşünceleri

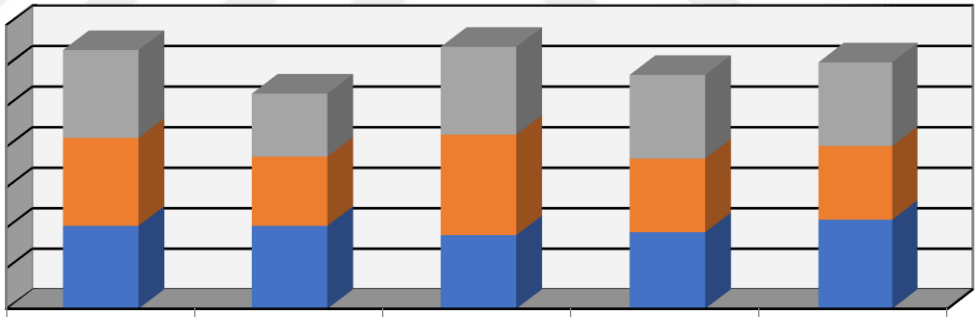

	Beşiktaş	Bursaspor	Fenerbahçe	Galatasaray	Trabzonspor
Hayır	21,6	15,5	21,6	20,6	20,6
Kısmen	21,7	17,1	24,8	18,2	18,2
Evet	20,5	20,5	18,2	18,9	22

Çalışmada yer alan katılımcılar "Stadyumda alınan güvenlik önlemleri sizce yeterli mi? sorusuna evet (n=132), kısmen (n=258) ve hayır (n=194) cevabını vermiştir. Bulgulara göre stadyumları, kısmen güvenli bulduklarını belirtmiştir.

3.2. HİPOTEZ ANALİZLERİ

3.2.1. Hipotez 1: Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Güvenlik Algıları

Tablo 3.1. Desteklenen Takıma Göre Güvenlik Önlemleri Algıları

Güvenlik Algısı	Tutulan Takım	N	X̄	Ss	ANOVA	df	F	p	eta²
Alınan Güvenlik Tedbirleri Yeterliliği Algısı	Beşiktaş	125	16,99	5	Gruplar arası	4	2,60	**,03**	,13
	Bursaspor	101	15,62	4,39	Gruplar içi	579			
	Fenerbahçe	130	16,06	5,50	**Toplam**	583			
	Galatasaray	112	15,02	4,67					
	Trabzonspor	116	16,15	4,54					
	Toplam	584	16	4,89					
Çıkan Şiddet Olaylarının Güvenlik Güçleri Tarafından Engellenebilme Algısı	Beşiktaş	125	21,08	6,47	Gruplar arası	4	6,82	**,00**	,21
	Bursaspor	101	18,82	6,21	Gruplar içi	579			
	Fenerbahçe	130	19,96	6,70	**Toplam**	583			
	Galatasaray	112	17,24	6,42					
	Trabzonspor	116	20,62	5,48					
	Toplam	584	19,61	6,46					
Stadyum Güvenlik Sistemlerinin Kullanılma Algısı	Beşiktaş	125	17,58	6,12	Gruplar arası	4	6,11	**,00**	,20
	Bursaspor	101	15,47	5,62	Gruplar içi	579			
	Fenerbahçe	130	16,59	6,35	**Toplam**	583			
	Galatasaray	112	14,30	6,05					
	Trabzonspor	116	17,38	5,49					
	Toplam	584	16,33	6,06					
Stadyum Girişlerinde Kontrollerin Yapılma Algısı	Beşiktaş	125	14,63	5,10	Gruplar arası	4	8,22	**,00**	,23
	Bursaspor	101	12,54	5,57	Gruplar içi	579			
	Fenerbahçe	130	13,64	5,48	**Toplam**	583			
	Galatasaray	112	11,10	5,52					
	Trabzonspor	116	14,30	5,18					
	Toplam	584	13,30	5,50					

Desteklenen takıma göre stadyum güvenlik önlemleri algıları arasında istatistiksel bir anlamlı farklılık olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır. Analizimizde çıkan farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Post Hoc Testi yapılmıştır. Varyanslar homojen olmadığı için (p<,05) Games-Howell testi tercih edilmiştir.

Analiz sonuçları; tüm güvenlik algıları alt boyutu desteklenen takımlara göre anlamlı farklılıklar göstermektedir. Stadyum güvenlik önlemleri algıları ile desteklenen takımlar arasında; alınan güvenlik tedbirleri yeterliliği algısı [F(4-579)=2,60; p=,03]; çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme algısı [F(4-579)=6,82; p=,00]; stadyum güvenlik sistemlerinin kullanılma algısı [F(4-579)=6,11; p=,00] ve stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı [F(4-579)=8,22; p=,00] *anlamlı farklılık vardır.*

Post Hoc Testi sonuçlarına göre, "alınan güvenlik tedbirleri yeterliliği algısına" göre, Beşiktaş ve Galatasaray taraftarları arasında anlamlı farklılık vardır. Beşiktaş taraftarının puanları (X̄=16,99), Galatasaray taraftarların puanlarından (X̄=15,02) anlamlı düzeyde daha yüksektir. "Çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından

engellenebilme algısına" göre, Beşiktaş, Galatasaray, Fenerbahçe ve Trabzonspor taraftarı arasında anlamlı farklılıklar vardır. En yüksek puan ($\bar{X}$=21,08) Beşiktaş taraftarlarına aitken, en düşük puan ($\bar{X}$=17,24) Galatasaray taraftarlarına aittir. "Stadyum güvenlik sistemlerinin kullanılma algısı" göre, Beşiktaş, Galatasaray, Fenerbahçe ve Trabzonspor taraftarı arasında anlamlı farklılıklar vardır. Beşiktaş taraftarları en yüksek puana ($\bar{X}$=17,58) sahipken, Galatasaray taraftarları ($\bar{X}$=14,30) en düşük puana sahiptir. "Stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı" göre, tüm takım taraftarları arasında anlamlı farklılıklar söz konusudur. Beşiktaş taraftarları en yüksek puana ($\bar{X}$=14,63) sahipken, Galatasaray taraftarları ($\bar{X}$=11,10) en düşük puana sahiptir. Beşiktaş taraftarının güvenlik önlemleri algıları diğer taraftar gruplarından anlamlı derece daha yüksek olduğu ve en düşük güvenlik algısının ise Galatasaray taraftarlarına ait olduğu görülmektedir.

3.2.2. Hipotez 2: Katılımcıların Desteklediği Takıma Göre Saldırganlık Tutumları

Tablo 3.2. Desteklenen Takıma Göre Saldırganlık Tutumları

Saldırganlık Tutumları	Tutulan Takım	N	$\bar{X}$	Ss	ANOVA	df	F	P	Eta
Fiziksel Saldırganlık	Beşiktaş	125	29,53	8,04	Gruplar arası	4	2,66	**,03**	,13
	Bursaspor	101	27,71	8,29	Gruplar içi	579			
	Fenerbahçe	130	30,38	8,24	**Toplam**	583			
	Galatasaray	112	27,91	7,97					
	Trabzonspor	116	30,08	7,82					
	Toplam	584	29,20	8,12					
Düşmanlık	Beşiktaş	125	26,41	6,20	Gruplar arası	4	1,80	,12	,11
	Bursaspor	101	24,86	6,48	Gruplar içi	579			
	Fenerbahçe	130	26,75	6,32	**Toplam**	583			
	Galatasaray	112	25,20	6,32					
	Trabzonspor	116	26,00	6,42					
	Toplam	584	25,90	6,36					
Öfke	Beşiktaş	125	22,69	5,62	Gruplar arası	4	1,02	,39	,08
	Bursaspor	101	22,04	8,25	Gruplar içi	579			
	Fenerbahçe	130	22,58	6,50	**Toplam**	583			
	Galatasaray	112	21,25	5,72					
	Trabzonspor	116	22,59	5,91					
	Toplam	584	22,26	6,42					
Sözel Saldırganlık	Beşiktaş	125	16,71	3,67	Gruplar arası	4	1,50	,20	,10
	Bursaspor	101	15,71	3,91	Gruplar içi	579			
	Fenerbahçe	130	16,62	3,93	**Toplam**	583			
	Galatasaray	112	16,04	3,48					
	Trabzonspor	116	16,60	3,83					
	Toplam	584	16,37	3,77					

Desteklenen takıma göre saldırganlık tutumları arasında istatistiksel bir anlamlı farklılık olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır. Analizimizde çıkan farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Post Hoc Test yapılmıştır. Varyanslar homojen olduğu için (p>,05) Tukey testi tercih edilmiştir.

Analiz sonuçları; desteklenen takımlar ile fiziksel saldırganlık [F(4-579)=2,66; p=,03] arasında *anlamlı farklılık* vardır. Düşmanlık [F(4-579)=1,80; p=,12], öfke [F(4-579)=1,02; p=,39] ve sözel saldırganlık [F(4-579)=1,50; p=,20] alt boyutu ile desteklenen takımlar arasında ise *anlamlı farklılık yoktur.* Post Hoc Testi sonuçlarına göre, gruplar arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır.

3.2.3. Hipotez 3: Katılımcıların Cinsiyete Göre Güvenlik Algıları

Tablo 3.3. Cinsiyete Göre Stadyumda Alınan Güvenlik Önlemleri Algıları

Güvenlik Algısı	Cinsiyet	N	X̄	Ss	df	t	p
Alınan Güvenlik Tedbirleri Yeterliliği Algısı	Erkek	337	15,75	4,98	582	-1,46	,14
	Kadın	247	16,35	4,77			
Çıkan Şiddet Olaylarının Güvenlik Güçleri Tarafından Engellenebilme Algısı	Erkek	337	18,84	6,24	582	-3,40	**,00**
	Kadın	247	20,67	6,64			
Stadyum Güvenlik Sistemlerinin Kullanılma Algısı	Erkek	337	15,69	6,01	582	-2,98	**,00**
	Kadın	247	17,20	6,04			
Stadyum Girişlerinde Kontrollerin Yapılma Algısı	Erkek	337	12,91	5,64	582	-2,05	**,04**
	Kadın	247	13,85	5,28			

Cinsiyete göre stadyumda alınan güvenlik önlemleri algıları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Bağımsız Örneklem T-Testi uygulanmıştır.

Analiz sonuçları; alınan güvenlik tedbirleri yeterliliği algısı arasında t(582)=-1.46; p=,14 *anlamlı bir fark yoktur. "*Çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme algısı" arasında t(582)=-3,40; p=,00, "stadyum güvenlik sistemlerinin kullanılma algısı" arasında t(582)=-2,98; p=,00 ve "stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı" arasında t(548,77)=-2,05; p=,04 *anlamlı bir farklılık vardır*. Katılımcıların cinsiyete değişkenine göre güvenlik algılarının farklılık gösterdiği ve kadınların, erkeklere göre güvenlik algılarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

3.2.4. Hipotez 4: Katılımcıların Cinsiyete Göre Saldırganlık Tutumları

Tablo 3.4. Cinsiyete Göre Saldırganlık Tutumları

Saldırganlık Tutumları	Cinsiyet	N	X̄	Ss	t	df	p
Fiziksel Saldırganlık	Erkek	337	27,77	7,60	-5,08	582	**,00**
	Kadın	247	31,16	8,41			
Düşmanlık	Erkek	337	25,35	6,20	-2,46	582	**,01**
	Kadın	247	26,66	6,51			
Öfke	Erkek	337	21,64	6,66	-2,73	582	**,00**
	Kadın	247	23,10	5,97			
Sözel Saldırganlık	Erkek	337	15,78	3,61	-4,44	582	**,00**
	Kadın	247	17,17	3,86			

Cinsiyete göre saldırganlık tutumları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Bağımsız Örneklem T-Testi uygulanmıştır.

Analiz sonuçları; cinsiyet değişkenine göre katılımcıların; "fiziksel saldırganlık" t(582)=-5,08; p=,00, "düşmanlık" t(582)=-2,46; p=,01, "öfke" t(582)=-2,73; p=,00 ve "sözel saldırganlık" t(582)=-4,44; p=,00 tutumları arasında *anlamlı bir farklılık vardır*. Katılımcıların cinsiyete değişkenine göre saldırganlık tutumlarının farklılık gösterdiği ve kadınların erkeklere göre saldırganlık puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

3.2.5. Hipotez 5: Katılımcıların Medeni Duruma Göre Güvenlik Algıları

Tablo 3.5. Medeni Duruma Göre Stadyumda Alınan Güvenlik Algısı

Güvenlik Algısı	Medeni Durum	N	X̄	Ss	df	t	p
Alınan Güvenlik Tedbirleri Yeterliliği Algısı	Bekar	338	16,03	4,75	582	-,14	,88
	Evli	246	15,97	5,11			
Çıkan Şiddet Olaylarının Güvenlik Güçleri Tarafından Engellenebilme Algısı	Bekar	338	19,37	6,48	582	-1,06	,29
	Evli	246	19,95	6,44			
Stadyum Güvenlik Sistemlerinin Kullanılma Algısı	Bekar	338	16,12	5,99	582	-,97	,32
	Evli	246	16,62	6,16			
Stadyum Girişlerinde Kontrollerin Yapılma Algısı	Bekar	338	13,07	5,40	582	-1,26	,20
	Evli	246	13,65	5,64			

Medeni duruma göre stadyumda alınan güvenlik önlemleri algıları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Bağımsız Örneklem T-Testi uygulanmıştır.

Analiz sonuçları; medeni durum değişkenine göre katılımcıların "alınan güvenlik tedbirleri yeterliliği algısı" t(582)=-,14; p=,88, "çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme algısı" t(582)=-1,06; p=,29, "stadyum güvenlik sistemlerinin kullanılma algısı" t(582)=-,97; p=,32 ve "stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı" t(582)=-1,26; p=,20 arasında *anlamlı bir fark yoktur.* Katılımcıların evli veya bekar olmasının, stadyum güvenlik algısına etki etmediği görülmektedir.

3.2.6. Hipotez 6: Katılımcıların Medeni Duruma Göre Saldırganlık Tutumları

Tablo 3.6. Medeni Duruma Göre Saldırganlık Tutumları

Saldırganlık Tutumları	Medeni Durum	N	X̄	Ss	t	df	p
Fiziksel Saldırganlık	Bekar	338	29,41	7,81	,71	582	,47
	Evli	246	28,92	8,53			
Düşmanlık	Bekar	338	25,95	5,93	,21	582	,82
	Evli	246	25,83	6,92			
Öfke	Bekar	338	22,33	5,60	,29	582	,77
	Evli	246	22,16	7,40			
Sözel Saldırganlık	Bekar	338	16,39	3,64	,14	582	,88
	Evli	246	16,34	3,96			

Medeni duruma göre saldırganlık tutumları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Bağımsız Örneklem T-Testi uygulanmıştır.

Analiz sonuçları; "fiziksel saldırganlık" t(582)=,71; p=,47, "düşmanlık" t(582)=,21; p=,82, "öfke" t(582)=,29; p=,77 ve "sözel saldırganlık" t(582)=-,14; p=,88 arasında *anlamlı bir fark yoktur.* Katılımcıların evli veya bekar olmasının saldırganlık tutumu alt boyutları üzerinde etkisinin olmadığı gözlenmiştir.

3.2.7. Hipotez 7: Katılımcıların Yaşa Göre Güvenlik Algıları

Tablo 3.7. Yaşa Göre Stadyumda Alınan Güvenlik Önlemleri Algıları

Güvenlik Algısı	Yaş	N	X̄	Ss	ANOVA	df	F	p	eta
Alınan Güvenlik Tedbirleri Yeterliliği Algısı	18 yaş ve altı	63	17,56	4,98	Gruplar arası	2	4,05	**,01**	,11
	19-39 yaş	284	15,63	4,96	Gruplar İçinde	581			
	40 yaş ve üzeri	237	16,05	4,74	**Toplam**	583			
	Toplam	584	16,01	4,90					
Çıkan Şiddet Olaylarının Güvenlik Güçleri Tarafından Engellenebilme Algısı	18 yaş ve altı	63	20,54	7,30	Gruplar arası	2	3,29	**,03**	,10
	19-39 yaş	284	18,92	6,80	Gruplar İçinde	581			
	40 yaş ve üzeri	237	20,20	5,73	**Toplam**	583			
	Toplam	584	19,61	6,47					
Stadyum Güvenlik Sistemlerinin Kullanılma Algısı	18 yaş ve altı	63	17,71	6,62	Gruplar arası	2	2,61	,07	,09
	19-39 yaş	284	15,86	6,19	Gruplar İçinde	581			
	40 yaş ve üzeri	237	16,52	5,71	**Toplam**	583			
	Toplam	584	16,33	6,06					
Stadyum Girişlerinde Kontrollerin Yapılma Algısı	18 yaş ve altı	63	14,05	5,63	Gruplar arası	2	2,66	,07	,09
	19-39 yaş	284	12,78	5,63	Gruplar İçinde	581			
	40 yaş ve üzeri	237	13,75	5,28	**Toplam**	583			
	Toplam	584	13,31	5,51					

Yaş değişkenine göre stadyum güvenlik önlemleri algıları arasında istatistiksel bir anlamlı farklılık olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır. Analizimizde çıkan farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Post Hoc Testi yapılmıştır. Varyanslar homojen olmadığı için (p< ,05) Games-Howell testi tercih edilmiştir.

Analiz sonuçları; "alınan güvenlik tedbirleri yeterliliği algısı" [F(2-581)=4,05; p=,01], "çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme algısı" [F(2-581)=3,29; p=,03] *anlamlı farklılık vardır. "*Stadyum güvenlik sistemlerinin kullanılma algısı" [F(2-581)=2,61; p=,07] ve "stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı" [F(2-581)=2,66; p=,07] ile yaş değişkeni arasında ise *anlamlı farklılık yoktur.*

Post Hoc Testi sonuçlarına göre; stadyum güvenlik önlemleri algıları, yaş değişkenine göre; "alınan güvenlik tedbirleri yeterliliği algısında" 18 yaş ve altı taraftarlar (X̄=17,56) ile 19-39 yaş (X̄=15,63) ve "çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme algısında" da 18 yaş ve altı taraftarlar (X̄=20,54) ile 19-39 yaş (X̄=18,92) arasında anlamlı farklılık vardır. 18 yaş ve altı katılımcıların puanları, 19-39 yaş katılımcılardan daha yüksek bulunmuştur.

3.2.8. Hipotez 8: Katılımcıların Yaşa Göre Saldırganlık Tutumları

Tablo 3.8. Yaşa Göre Saldırganlık Tutumları

Saldırganlık Tutumları	Yaş	N	X̄	Ss	ANOVA	df	F	p	eta
Fiziksel Saldırganlık	18 yaş ve altı	63	29,44	8,40	Gruplar arası	2	,96	,38	,05
	19-39 yaş	284	29,62	8,03	Gruplar İçinde	581			
	40 yaş ve üzeri	237	28,64	8,15	**Toplam**	583			
	Toplam	584	29,20	8,12					
Düşmanlık	18 yaş ve altı	63	26,27	6,54	Gruplar arası	2	1,77	,17	,07
	19-39 yaş	284	26,32	6,03	Gruplar İçinde	581			
	40 yaş ve üzeri	237	25,30	6,67	**Toplam**	583			
	Toplam	584	25,90	6,36					
Öfke	18 yaş ve altı	63	23,03	5,37	Gruplar arası	2	,84	,42	,05
	19-39 yaş	284	22,37	5,64	Gruplar İçinde	581			
	40 yaş ve üzeri	237	21,91	7,46	**Toplam**	583			
	Toplam	584	22,26	6,42					
Sözel Saldırganlık	18 yaş ve altı	63	16,10	4,25	Gruplar arası	2	1,37	,25	,06
	19-39 yaş	284	16,63	3,70	Gruplar İçinde	581			
	40 yaş ve üzeri	237	16,12	3,73	**Toplam**	583			
	Toplam	584	16,37	3,77					

Yaş değişkenine göre saldırganlık tutumları arasında istatistiksel bir anlamlı farklılık olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır.

Analiz sonuçları; yaş değişkeni ile "fiziksel saldırganlık" [F(2-581)=,96; p=,38], "düşmanlık" [F(2-581)=1,77; p=,17], "öfke" [F(2-581)=,84; p=,42] ve "sözel saldırganlık" [F(2-581)=1,37; p=,25] arasında *anlamlı farklılık yoktur.* Bu durumda katılımcıların yaş değişkenin saldırganlık tutumları üzerinde etkisi olmadığı söylenebilir.

3.2.9. Hipotez 9: Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Güvenlik Algıları

Tablo 3.9. Eğitim Durumuna Göre Güvenlik Algıları

Güvenlik Algısı	Eğitim	N	X̄	Ss	ANOVA	df	F	p	eta
Alınan Güvenlik Tedbirleri Yeterliliği Algısı	İlköğretim	26	14,54	4,57	Gruplar arası	3	14,26	**,00**	,26
	Lise	96	18,86	4,28	Gruplar İçinde	580			
	Lisans	353	15,49	4,78	**Toplam**	583			
	Lisansüstü	109	15,51	5,02					
	Toplam	584	16,01	4,90					
Çıkan Şiddet Olaylarının Güvenlik Güçleri Tarafından Engellenebilme Algısı	İlköğretim	26	17,69	4,89	Gruplar arası	3	10,12	**,00**	,22
	Lise	96	22,80	6,13	Gruplar İçinde	580			
	Lisans	353	19,08	6,50	**Toplam**	583			
	Lisansüstü	109	19,01	6,17					
	Toplam	584	19,61	6,47					
Stadyum Güvenlik Sistemlerinin Kullanılma Algısı	İlköğretim	26	15,19	5,47	Gruplar arası	3	11,78	**,00**	,24
	Lise	96	19,58	5,02	Gruplar İçinde	580			
	Lisans	353	15,80	6,16	**Toplam**	583			
	Lisansüstü	109	15,46	5,87					
	Toplam	584	16,33	6,06					
Stadyum Girişlerinde Kontrollerin Yapılma Algısı	İlköğretim	26	11,54	4,80	Gruplar arası	3	10,29	**,00**	,22
	Lise	96	16,03	4,27	Gruplar İçinde	580			
	Lisans	353	12,82	5,54	**Toplam**	583			
	Lisansüstü	109	12,92	5,82					
	Toplam	584	13,31	5,51					

Eğitim düzeyine değişkenine göre stadyum güvenlik önlemleri algıları arasında istatistiksel bir anlamlı farklılık olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır. Analizimizde çıkan farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Post Hoc Testi yapılmıştır. Varyanslar homojen olmadığı için (p<,05) Games-Howell testi tercih edilmiştir.

Analiz sonuçları; "alınan güvenlik tedbirleri yeterliliği algısı" [F(3-580)=14,26; p=,00], "çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme algısı" [F(3-580)=10,12; p=,00], "stadyum güvenlik sistemlerinin kullanılma algısı" [F(3-580)=11,78; p=,00] ve "stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı" [F(3-580)=10,29; p=,00] ile eğitim durumu değişkeni arasında *anlamlı farklılık vardır.*

Post Hoc Testi sonuçlarına göre, stadyum güvenlik algıları tüm alt boyutlarında eğitim durumlarına göre farklılıklar gözlenmiştir. Eğitim durumu lise olan katılımcılar her alt boyutta en yüksek puana sahipken, eğitim durumu ilköğretim olan katılımcılar en düşük puana sahiptir.

3.2.10. Hipotez 10: Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Saldırganlık Tutumları

Tablo 3.10. Eğitim Durumuna Göre Saldırganlık Tutumları

Saldırganlık Tutumları	Eğitim	N	X̄	Ss	ANOVA	df	F	p	eta
Fiziksel Saldırganlık	İlköğretim	26	30,00	6,54	Gruplar arası	3	1,15	,32	,07
	Lise	96	30,32	8,60	Gruplar İçinde	580			
	Lisans	353	29,12	8,25	**Toplam**	583			
	Lisansüstü	109	28,30	7,56					
	Toplam	584	29,20	8,12					
Düşmanlık	İlköğretim	26	26,73	5,33	Gruplar arası	3	2,43	,06	,11
	Lise	96	27,03	7,47	Gruplar İçinde	580			
	Lisans	353	25,90	6,14	**Toplam**	583			
	Lisansüstü	109	24,72	6,11					
	Toplam	584	25,90	6,36					
Öfke	İlköğretim	26	25,42	10,83	Gruplar arası	3	2,25	,08	,10
	Lise	96	22,09	6,18	Gruplar İçinde	580			
	Lisans	353	22,16	6,10	**Toplam**	583			
	Lisansüstü	109	21,94	6,13					
	Toplam	584	22,26	6,42					
Sözel Saldırganlık	İlköğretim	26	16,65	3,68	Gruplar arası	3	,97	,40	,07
	Lise	96	16,85	4,35	Gruplar İçinde	580			
	Lisans	353	16,33	3,78	**Toplam**	583			
	Lisansüstü	109	15,98	3,20					
	Toplam	584	16,37	3,77					

Eğitim düzeyine değişkenine göre saldırganlık tutumları arasında istatistiksel bir anlamlı farklılık olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır.

Analiz sonuçları; "fiziksel saldırganlık" [F(3-580)=1,15; p=,32]; "düşmanlık" [F(3-580)=2,43; p=,06]; "öfke" [F(3-580)=2,25; p=,08] ve "sözel saldırganlık" [F(3-580)=,97; p=,40] ile katılımcıların eğitim durumları arasında *anlamlı farklılık yoktur.*

Katılımcıların saldırganlık tutumlarının eğitim düzeylerine göre farklılık göstermediği gözlenmiştir.

3.2.11. Hipotez 11: Katılımcıların Aylık Gelire Göre Güvenlik Algıları

Tablo 3.11. Aylık Gelire Göre Güvenlik Algıları

Güvenlik Algısı	Aylık Gelir	N	X̄	Ss	ANOVA	df	F	p	eta
Alınan Güvenlik Tedbirleri Yeterliliği Algısı	1000 TL ve altı	151	15,47	4,40	Gruplar arası	3	1,17	,32	,07
	1001-3000 TL	113	15,81	5,18	Gruplar İçinde	580			
	3001-5000 TL	81	16,49	4,26	**Toplam**	583			
	5001 ve üzeri	239	16,28	5,25					
	Toplam	584	16,01	4,90					
Çıkan Şiddet Olaylarının Güvenlik Güçleri Tarafından Engellenebilme Algısı	1000 TL ve altı	151	17,89	6,85	Gruplar arası	3	9,86	**,00**	,22
	1001-3000 TL	113	18,44	6,92	Gruplar İçinde	580			
	3001-5000 TL	81	21,78	5,17	**Toplam**	583			
	5001 ve üzeri	239	20,53	6,03					
	Toplam	584	19,61	6,47					
Stadyum Güvenlik Sistemlerinin Kullanılma Algısı	1000 TL ve altı	151	15,04	6,27	Gruplar arası	3	8,10	**,00**	,20
	1001-3000 TL	113	15,32	6,18	Gruplar İçinde	580			
	3001-5000 TL	81	18,64	4,73	**Toplam**	583			
	5001 ve üzeri	239	16,84	6,02					
	Toplam	584	16,33	6,06					
Stadyum Girişlerinde Kontrollerin Yapılma Algısı	1000 TL ve altı	151	11,55	5,53	Gruplar arası	3	13,11	**,00**	,25
	1001-3000 TL	113	12,58	5,28	Gruplar İçinde	580			
	3001-5000 TL	81	15,80	4,21	**Toplam**	583			
	5001 ve üzeri	239	13,92	5,58					
	Toplam	584	13,31	5,51					

Aylık gelir değişkenine göre stadyum güvenlik önlemleri algıları arasında istatistiksel bir anlamlı farklılık olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır. Analizimizde çıkan farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Post Hoc Testi yapılmıştır. Varyanslar homojen olmadığı için (p<,05) Games-Howell testi tercih edilmiştir.

Analiz sonuçları; "alınan güvenlik tedbirleri yeterliliği algısı" ile aylık gelir [F(3-580)=1,17; p=,32] arasında anlamlı farklılık yoktur. "Çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme algısı" [F(3-580)= 9,86; p=,00], "stadyum güvenlik sistemlerinin kullanılma algısı" [F(3-580)=8,10; p=,00] ve "stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı" ile aylık gelir değişkeni arasında [F(3-580)=13,11; p=,00] *anlamlı farklılık vardır.*

Post Hoc Testi sonuçlarına göre, "alınan güvenlik tedbirleri yeterliliği algısı" ile aylık gelir arasında anlamlı bir farklılık yoktur. "Çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme, stadyum güvenlik sistemlerinin kullanılma ve stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısına" göre tüm gelir sahipleri arasında anlamlı farklılıklar vardır. 300-5000 TL aylık gelire sahip katılımcılar en yüksek puana sahipken, 1000 TL ve altı gelire sahip katılımcılar en düşük puana sahiptir.

3.2.12. Hipotez 12: Katılımcıların Aylık Gelire Göre Saldırganlık Tutumları

Tablo 3.12. Aylık Gelire Göre Saldırganlık Tutumu

Saldırganlık Tutumları	Aylık Gelir	N	X̄	Ss	ANOVA	df	F	p	eta
Fiziksel Saldırganlık	1000 TL ve altı	151	28,26	7,63	Gruplar arası	3	3,76	**,01**	,13
	1001-3000 TL	113	30,61	8,79	Gruplar İçinde	580			
	3001-5000 TL	81	31,01	7,34	**Toplam**	583			
	5001 ve üzeri	239	28,52	8,19					
	Toplam	584	29,20	8,12					
Düşmanlık	1000 TL ve altı	151	25,62	5,52	Gruplar arası	3	2,93	**,03**	,12
	1001-3000 TL	113	27,27	6,41	Gruplar İçinde	580			
	3001-5000 TL	81	26,46	6,81	**Toplam**	583			
	5001 ve üzeri	239	25,25	6,60					
	Toplam	584	25,90	6,36					
Öfke	1000 TL ve altı	151	21,79	5,39	Gruplar arası	3	,49	,68	,05
	1001-3000 TL	113	22,73	7,91	Gruplar İçinde	580			
	3001-5000 TL	81	22,49	5,67	**Toplam**	583			
	5001 ve üzeri	239	22,25	6,48					
	Toplam	584	22,26	6,42					
Sözel Saldırganlık	1000 TL ve altı	151	16,15	3,53	Gruplar arası	3	2,04	,10	,10
	1001-3000 TL	113	16,76	4,11	Gruplar İçinde	580			
	3001-5000 TL	81	17,09	3,76	**Toplam**	583			
	5001 ve üzeri	239	16,08	3,74					
	Toplam	584	16,37	3,77					

Aylık gelir değişkenine göre saldırganlık tutumları arasında istatistiksel bir anlamlı farklılık olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır. Analizimizde çıkan farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Post Hoc Testi yapılmıştır. Varyanslar homojen olmadığı için (p<,05) Games-Howell testi tercih edilmiştir.

Analiz sonuçları; katılımcıların saldırganlık tutumları ile aylık gelir değişkeni arasında "fiziksel saldırganlık" [F(3-580)=3,76; p=,01] ve "düşmanlık" [F(3-580)=2,93; p=,03] *anlamlı farklılık vardır.* "Öfke" [F(3-580)=,49; p=,68] ve "sözel saldırganlık" [F(3-580)=2,04; p=,10] ile aylık gelir değişkeninin arasında *anlamlı farklılık görülmemektedir.*

Post Hoc Testi sonuçlarına göre, fiziksel saldırganlıkta 1000 TL altı ile 3001-5000 TL aylık gelire sahip olanlar arasında anlamlı farklılık görülmektedir. 3001-5000 gelire sahip olan katılımcıların fiziksel saldırganlık tutumları 1000 TL ve altı gelir sahiplerine göre daha yüksek düzeydedir. Düşmanlık alt boyutunda ise 3001-5000 TL ile 5001 TL ve üzeri aylık gelire sahip olanlar arasında anlamlı farklılık gözlenmektedir. 30001-5000 TL gelir sahipleri, 5001 TL ve üzeri gelir sahiplerine göre daha yüksek puana sahiptir.

3.2.13. Hipotez 13: Katılımcıların Müsabakaya Gitme Sıklığına Göre Güvenlik Algıları

Tablo 3.13. Müsabakaya Gitme Sıklığına Göre Güvenlik Algıları

Güvenlik Algısı	M. Gitme Sıklığı	N	X̄	Ss	ANOVA	df	F	p	eta
Alınan Güvenlik Tedbirleri Yeterliliği Algısı	Her hafta	2	17	2,83	Gruplar arası	4	,56	,69	,06
	İki haftada 1 kez	60	15,77	5,15	Gruplar İçinde	579			
	Ayda 1- 2 kez	54	15,12	4,73	**Toplam**	583			
	Yılda 4-5 kez	157	16,06	5,18					
	Yılda 1-2 kez	348	16,15	4,77					
	Toplam	621	16,01	4,90					
Çıkan Şiddet Olaylarının Güvenlik Güçleri Tarafından Engellenebilme Algısı	Her hafta	2	19,50	2,12	Gruplar arası	4	1,44	,21	,09
	İki haftada 1 kez	60	18,23	6,50	Gruplar İçinde	579			
	Ayda 1- 2 kez	54	18,38	6,45	**Toplam**	583			
	Yılda 4-5 kez	157	19,57	6,68					
	Yılda 1-2 kez	348	20,05	6,36					
	Toplam	621	19,61	6,47					
Stadyum Güvenlik Sistemlerinin Kullanılma Algısı	Her hafta	2	17,50	3,54	Gruplar arası	4	1,66	,15	,10
	İki haftada 1 kez	60	14,77	5,75	Gruplar İçinde	579			
	Ayda 1- 2 kez	54	15,42	5,90	**Toplam**	583			
	Yılda 4-5 kez	157	16,17	5,99					
	Yılda 1-2 kez	348	16,78	6,15					
	Toplam	621	16,33	6,06					
Stadyum Girişlerinde Kontrollerin Yapılma Algısı	Her hafta	2	14	2,83	Gruplar arası	4	1,51	,19	,10
	İki haftada 1 kez	60	12,23	5,74	Gruplar İçinde	579			
	Ayda 1- 2 kez	54	12,21	5,37	**Toplam**	583			
	Yılda 4-5 kez	157	13,16	5,58					
	Yılda 1-2 kez	348	13,72	5,44					
	Toplam	621	13,31	5,51					

Müsabakaya gitme sıklığı değişkenine göre stadyum güvenlik önlemleri algıları arasında istatistiksel bir anlamlı farklılık olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır.

Analiz sonuçları; "alınan güvenlik tedbirleri yeterliliği algısı" [F(4-579)=,56; p=,69], "çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme algısı" [F(4-579)=1,44; p=,21], "stadyum güvenlik sistemlerinin kullanılma algısı" [F(4-579)=1,66; p=,15] ve "stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı" [F(4-579)=1,51; p=,19] ile müsabakaya gitme sıklığı değişkeni arasında *anlamlı farklılık yoktur.*

Seyircilerin müsabakaya gitme sıklığının, stadyum güvenlik önlemleri algılarına etkisinin olmadığı söylenebilir.

3.2.14. Hipotez 14: Katılımcıların Müsabakaya Gitme Sıklığına Göre Saldırganlık Tutumu

Tablo 3.14. Müsabakaya Gitme Sıklığına Göre Saldırganlık Tutumu

Saldırganlık Tutumları	M. Gitme Sıklığı	N	X̄	Ss	ANOVA	df	F	p	eta
Fiziksel Saldırganlık	Her hafta	2	23	5,66	Gruplar arası	4	1,42	,22	,09
	İki haftada 1 kez	52	28,25	8,46	Gruplar İçinde	579			
	Ayda 1- 2 kez	52	28,67	8,96	**Toplam**	583			
	Yılda 4-5 kez	148	28,38	8,33					
	Yılda 1-2 kez	330	29,85	7,81					
	Toplam	584	29,20	8,12					
Düşmanlık	Her hafta	2	26,50	3,54	Gruplar arası	4	,42	,79	,05
	İki haftada 1 kez	52	26,02	7,22	Gruplar İçinde	579			
	Ayda 1- 2 kez	52	24,94	6,98	**Toplam**	583			
	Yılda 4-5 kez	148	25,72	6,56					
	Yılda 1-2 kez	330	26,11	6,05					
	Toplam	584	25,90	6,36					
Öfke	Her hafta	2	17,50	4,95	Gruplar arası	4	2,04	,08	,11
	İki haftada 1 kez	52	21,08	6,66	Gruplar İçinde	579			
	Ayda 1- 2 kez	52	23,73	9,16	**Toplam**	583			
	Yılda 4-5 kez	148	21,55	6,00					
	Yılda 1-2 kez	330	22,56	5,99					
	Toplam	584	22,26	6,42					
Sözel Saldırganlık	Her hafta	2	12,50	3,54	Gruplar arası	4	1,18	,31	,09
	İki haftada 1 kez	52	15,62	4,11	Gruplar İçinde	579			
	Ayda 1- 2 kez	52	16,63	3,98	**Toplam**	583			
	Yılda 4-5 kez	148	16,34	3,94					
	Yılda 1-2 kez	330	16,48	3,60					
	Toplam	584	16,37	3,77					

Müsabakaya gitme sıklığı değişkenine göre saldırganlık tutumları arasında istatistiksel bir anlamlı farklılık olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır.

Analiz sonuçları; "fiziksel saldırganlık" [F(4-579)=1,42; p=,22], "düşmanlık" [F(4-579)=,42; p=,79], "öfke" [F(4-579)=,08; p=,11] ve "sözel saldırganlık" [F(4-579)=1,18; p=,31] ile müsabakaya gitme sıklığı değişkeni arasında *anlamlı farklılık yoktur.*

Seyircilerin müsabakaya gitme sıklıklarının saldırganlık tutumlarına etkisinin olmadığı söylenebilir.

3.2.15. Hipotez 15: Katılımcıların Seyirciliğini Tanımlamasına Göre Güvenlik Algıları

Tablo 3.15. Seyirciliğini Tanımlamasına Göre Güvenlik Algıları

Güvenlik Algısı	Seyirciliğini Tanımlama	N	X̄	Ss	ANOVA	df	F	p	eta
Alınan Güvenlik Tedbirleri Yeterliliği Algısı	Seyirci	23	16,57	5,38	Gruplar arası	4	1,30	,26	,09
	TV izleyicisi	67	15,27	4,69	Gruplar İçinde	579			
	Taraftar	295	16,41	4,64	**Toplam**	583			
	Fanatik	169	15,58	4,95					
	Holigan	30	15,70	6,73					
	Toplam	584	16,01	4,90					
Çıkan Şiddet Olaylarının Güvenlik Güçleri Tarafından Engellenebilme Algısı	Seyirci	23	19,52	7,61	Gruplar arası	4	2,65	**,03**	,13
	TV izleyicisi	67	18,70	6,18	Gruplar İçinde	579			
	Taraftar	295	20,46	6,29	**Toplam**	583			
	Fanatik	169	18,66	6,37					
	Holigan	30	18,83	7,69					
	Toplam	584	19,61	6,47					
Stadyum Güvenlik Sistemlerinin Kullanılma Algısı	Seyirci	23	16,17	6,41	Gruplar arası	4	4,72	**,00**	,17
	TV izleyicisi	67	15,19	6,17	Gruplar İçinde	579			
	Taraftar	295	17,38	5,73	**Toplam**	583			
	Fanatik	169	15,18	6,26					
	Holigan	30	15,13	6,15					
	Toplam	584	16,33	6,06					
Stadyum Girişlerinde Kontrollerin Yapılma Algısı	Seyirci	23	12,70	5,80	Gruplar arası	4	4,54	**,00**	,17
	TV izleyicisi	67	12,01	5,36	Gruplar İçinde	579			
	Taraftar	295	14,24	5,32	**Toplam**	583			
	Fanatik	169	12,51	5,53					
	Holigan	30	12,00	5,97					
	Toplam	584	13,31	5,51					

Katılımcıların seyirciliğini tanımlama değişkenine göre güvenlik algıları arasında istatistiksel bir anlamlı farklılık olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır. Analizimizde çıkan farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Post Hoc Testi yapılmıştır. Varyanslar homojen olmadığı için (p<,05) Games-Howell testi tercih edilmiştir.

Analiz sonuçları; "alınan güvenlik tedbirleri yeterliliği algısı" [F(4-579)=1,30; p=,26] ile katılımcıların kendini tanımlama değişkeni arasında anlamlı farklılık görülmemektedir. "Çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme algısı" [F(4-579)=2,65; p=,03], "stadyum güvenlik sistemlerinin kullanılma" [F(4-579)=4,72; p=,00] ve "stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı" [F(4-579)=4,54; p=,00] ile seyirciliği tanımlama değişkeni arasında *anlamlı farklılık vardır.*

Post Hoc Testi sonuçlarına göre, kendini taraftar olarak tanımlayan ile fanatik olarak tanımlayan katılımcıların "çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme ve stadyum güvenlik sistemlerinin kullanılma algısı" arasında farklılık gözlenmiştir. Taraftarların puanları fanatiklerin puanlarından anlamlı düzeyde yüksektir. "Stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısına" baktığımızda ise taraftar, tv

izleyicisi ve fanatik katılımcıların arasında farklılık görülmektedir. Kendini taraftar olarak tanıtan katılımcılar en yüksek puana sahipken, tv izleyicileri en düşük puana sahiptir.

3.2.16. Hipotez 16: Katılımcıların Seyirciliğini Tanımlamasına Göre Saldırganlık Tutumları

Tablo 3.16. Seyirciliğini Tanımlamasına Göre Saldırganlık Tutumları

Saldırganlık Tutumları	Seyirciliğini Tanımlama	N	X̄	Ss	ANOVA	df	F	p	eta
Fiziksel Saldırganlık	Seyirci	23	27,61	8,02	Gruplar arası	4	1,59	,17	,10
	TV izleyicisi	67	27,76	8,42	Gruplar İçinde	579			
	Taraftar	295	29,97	7,77	**Toplam**	583			
	Fanatik	169	28,70	8,30					
	Holigan	30	28,90	9,45					
	Toplam	584	29,20	8,12					
Düşmanlık	Seyirci	23	25,22	7,05	Gruplar arası	4	,90	,46	,07
	TV izleyicisi	67	26,06	6,66	Gruplar İçinde	579			
	Taraftar	295	26,23	6,18	**Toplam**	583			
	Fanatik	169	25,21	6,29					
	Holigan	30	26,77	7,31					
	Toplam	584	25,90	6,36					
Öfke	Seyirci	23	21,83	6,21	Gruplar arası	4	3,14	**,01**	,14
	TV izleyicisi	67	21,96	6,15	Gruplar İçinde	579			
	Taraftar	295	22,80	5,82	**Toplam**	583			
	Fanatik	169	21,07	6,21					
	Holigan	30	24,67	11,29					
	Toplam	584	22,26	6,42					
Sözel Saldırganlık	Seyirci	23	15,83	3,35	Gruplar arası	4	2,61	**,03**	,13
	TV izleyicisi	67	16,40	3,71	Gruplar İçinde	579			
	Taraftar	295	16,74	3,67	**Toplam**	583			
	Fanatik	169	15,66	3,78					
	Holigan	30	17,07	4,73					
	Toplam	584	16,37	3,77					

Katılımcıların seyirciliğini tanımlama değişkenine göre saldırganlık tutumları arasında istatistiksel bir anlamlı farklılık olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır. Analizimizde çıkan farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Post Hoc Testi yapılmıştır. Varyanslar homojen olduğu için (p>,05) Tukey testi tercih edilmiştir.

Analiz sonuçları; "fiziksel saldırganlık" [F(4-579)=1,59; p=,17] ve "düşmanlık" [F(4-579)=,90; p=,46] alt boyutları ile katılımcıların kendini tanımlama değişkeni arasında anlamlı farklılık görülmemektedir. "Öfke" [F(4-579)=3,14; p=,01] ve "sözel saldırganlık" [F(4-579)= 2,61; p= ,03] ile seyirciliği tanımlama değişkeni arasında *anlamlı farklılık vardır.*

Post Hoc Testi sonuçlarına göre, kendini taraftar, fanatik ve holigan olarak tanımlayan katılımcıların "öfke" puanları arasında anlamlı farklılık görülmektedir. Holiganların puanları en yüksek iken en düşük puan fanatik taraftarındır. "Sözel

saldırganlık" alt boyutunda ise taraftar ile fanatik katılımcıların arasında anlamlı farklılık vardır. Taraftarların puanları fanatiklerden daha yüksek görülmektedir.

3.2.17. Hipotez 17: Katılımcıların Müsabakaya Birlikte Gittiği Kişilere Göre Güvenlik Algıları

Tablo 3.17. Müsabakaya Birlikte Gittiği Kişilere Göre Güvenlik Algıları

Güvenlik Algısı	M. Birlikte Gittiği Kişiler	N	X̄	Ss	ANOVA	df	F	p	eta
Alınan Güvenlik Tedbirleri Yeterliliği Algısı	Tek başıma	52	15,96	5,41	Gruplar arası	4	,58	,67	,06
	Arkadaşlarımla	464	16,05	4,82	Gruplar İçinde	579			
	Eşimle	21	16,90	5,93	**Toplam**	583			
	Kız arkadaşımla	22	15,68	4,50					
	Çocuklarımla	25	14,80	4,75					
	Toplam	584	16,01	4,90					
Çıkan Şiddet Olaylarının Güvenlik Güçleri Tarafından Engellenebilme Algısı	Tek başıma	52	19,50	7,04	Gruplar arası	4	1,66	,15	,10
	Arkadaşlarımla	464	19,74	6,37	Gruplar İçinde	579			
	Eşimle	21	21,57	6,06	**Toplam**	583			
	Kız arkadaşımla	22	17,77	6,90					
	Çocuklarımla	25	17,48	6,56					
	Toplam	584	19,61	6,47					
Stadyum Güvenlik Sistemlerinin Kullanılma Algısı	Tek başıma	52	16,02	6,53	Gruplar arası	4	,73	,56	,07
	Arkadaşlarımla	464	16,44	6,01	Gruplar İçinde	579			
	Eşimle	21	17,33	6,16	**Toplam**	583			
	Kız arkadaşımla	22	15,59	6,01					
	Çocuklarımla	25	14,72	6,13					
	Toplam	584	16,33	6,06					
Stadyum Girişlerinde Kontrollerin Yapılma Algısı	Tek başıma	52	12,75	5,74	Gruplar arası	4	1,07	,36	,08
	Arkadaşlarımla	464	13,48	5,50	Gruplar İçinde	579			
	Eşimle	21	14,05	4,99	**Toplam**	583			
	Kız arkadaşımla	22	11,82	5,22					
	Çocuklarımla	25	12,04	5,70					
	Toplam	584	13,31	5,51					

Müsabakaya birlikte gittiği kişilere göre güvenlik algıları arasında istatistiksel bir anlamlı farklılık olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır.

Analiz sonuçları; "alınan güvenlik tedbirleri yeterliliği algısı" [F(4-579)=,58; p=,67], "çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme algısı" [F(4-579)=1,66; p=,15], "stadyum güvenlik sistemlerinin kullanılma algısı" [F(4-579)=,73; p=,56] ve "stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı" [F(4-579)=1,07; p=,36] ile müsabakaya birlikte gittiği kişiler değişkeni arasında *anlamlı farklılık yoktur.*

Seyircilerin müsabakaya birlikte gittiği kişi değişkenlerinin güvenlik algısına etkisinin olmadığı söylenebilir.

3.2.18. Hipotez 18: Katılımcıların Müsabakaya Birlikte Gittiği Kişilere Göre Saldırganlık Tutumları

Tablo 3.18. Müsabakaya Birlikte Gittiği Kişilere Göre Saldırganlık Tutumları

Saldırganlık Tutumları	M. Birlikte Gittiği Kişiler	N	X̄	Ss	ANOVA	df	F	p	eta
Fiziksel Saldırganlık	Tek başıma	52	29,83	8,73	Gruplar arası	4	2,41	**,04**	,12
	Arkadaşlarımla	464	29,32	8,02	Gruplar İçinde	579			
	Eşimle	21	31,57	7,61	**Toplam**	583			
	Kız arkadaşımla	22	27,77	9,28					
	Çocuklarımla	25	25,00	6,93					
	Toplam	584	29,20	8,12					
Düşmanlık	Tek başıma	52	27,87	7,37	Gruplar arası	4	1,99	,09	,11
	Arkadaşlarımla	464	25,73	6,27	Gruplar İçinde	579			
	Eşimle	21	26,86	6,26	**Toplam**	583			
	Kız arkadaşımla	22	26,05	6,15					
	Çocuklarımla	25	24,04	5,61					
	Toplam	584	25,90	6,36					
Öfke	Tek başıma	52	23,71	9,27	Gruplar arası	4	1,24	,29	,09
	Arkadaşlarımla	464	22,13	6,05	Gruplar İçinde	579			
	Eşimle	21	23,52	5,75	**Toplam**	583			
	Kız arkadaşımla	22	21,91	6,77					
	Çocuklarımla	25	20,84	5,82					
	Toplam	584	22,26	6,42					
Sözel Saldırganlık	Tek başıma	52	17,60	4,19	Gruplar arası	4	2,67	**,03**	,13
	Arkadaşlarımla	464	16,21	3,80	Gruplar İçinde	579			
	Eşimle	21	17,86	2,20	**Toplam**	583			
	Kız arkadaşımla	22	16,27	3,25					
	Çocuklarımla	25	15,64	3,21					
	Toplam	584	16,37	3,77					

Müsabakaya birlikte gittiği kişilere göre saldırganlık tutumları arasında istatistiksel bir anlamlı farklılık olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır. Analizimizde çıkan farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Post Hoc Testi yapılmıştır. Varyanslar homojen olmadığı için (p<,05) Games-Howell testi tercih edilmiştir.

Analiz sonuçları; "düşmanlık" [F(4-579)=1,99; p=,09] ve "öfke" [F(4-579)=1,24; p=,17] ile müsabakaya birlikte gittiği kişiler değişkeni arasında anlamlı farklılık görülmemektedir. Fakat "fiziksel saldırganlık" [F(4-579)=2,41; p=,04] ve "sözel saldırganlık" [F(4-579)=2,67; p=,03] ile müsabakaya birlikte gittiği kişiler değişkeni arasında *anlamlı farklılıklar vardır.*

Post Hoc Testi sonuçlarına göre, arkadaşlarıyla, çocuklarıyla ve eşiyle maça giden katılımcıların fiziksel saldırganlık puanları arasında farklılık görülmektedir. Eşiyle maç izlemeye giden katılımcıların fiziksel saldırganlık puanları en yüksek iken çocukları ile gidenler en düşük puana sahiptir. Sözel saldırganlık alt boyutunda ise eşiyle ve arkadaşlarıyla gidenlerin puanları arasında anlamlı farklılık vardır. Eşiyle gidenlerin puanları arkadaşlarıyla gidenlerden daha yüksektir.

3.2.19. Hipotez 19: Katılımcıların Güvenlik Algıları ile Saldırgan Tutumları Arasındaki İlişki

Tablo 3.19. Güvenlik Önlemleri Algıları ile Saldırgan Tutumları Arasındaki İlişki

	Fiziksel Saldırganlık	Düşmanlık	Öfke	Sözel Saldırganlık
Alınan Güvenlik Tedbirlerinin Yeterliliği Algısı	,31**	,33**	**,15****	,26**
Çıkan Şiddet Olaylarının Güvenlik Güçleri Tarafından Engellenebilme Algısı	**,46****	,29**	,29**	,38**
Stadyumlarda Güvenlik Sistemlerinin Kullanılma Algısı	,42**	,30**	,27**	,34**
Stadyumlara Girişlerde Kontrollerin Yapılma Algısı	**,47****	,29**	,31**	,35**

Korelasyon analizleri, değişkenler arası ilişkinin yön ve gücünü, ölçmek istenildiğinde kullanılır (Büyüköztürk, 2015: 31). Araştırma konumuz olan seyircilerin stadyum güvenlik önlemleri ve saldırganlık tutumları arasındaki ilişkinin yön ve gücünü görmek için korelasyon analizinden faydalanıldı.

Analiz sonucunda genel olarak *pozitif yönlü orta düzeyde bir ilişki* bulunmaktadır.

Katılımcıların, fiziksel saldırganlık ile çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme (r=,46, p<,01) ve stadyuma giriş kontrollerinin yapılma algısı (r=,47, p<,01) arasında pozitif ve orta düzeyde bir ilişki görülmektedir. Öfke ile alınan güvenlik tedbirlerinin yeterliliği algısı (r=,15, p<,01) arasında da pozitif yönde zayıf bir ilişki görülmektedir.

3.2.20. Hipotez 20: Katılımcıların Güvenlik Algılarının, Saldırganlık Tutumlarına Etkisi

Tablo 3.20. Güvenlik Algılarının Saldırganlık Tutumlarına Etkisi

Yordayıcı Değişkenler	B	β	R	R^2	F	t	p
Sabit	65,99					22,85	,00
Alınan Güvenlik Tedbirlerinin Yeterliliği Algısı	,21	,04				,91	,36
Çıkan Şiddet Olaylarının Güvenlik Güçleri Tarafından Engellenebilme Algısı	,75	,22				3,04	,00
Stadyumlarda Güvenlik Sistemlerinin Kullanılma Algısı	-,37	-,10	,44	,19	35,17	-1,05	,29
Stadyumlara Girişlerde Kontrollerin Yapılma Algısı	1,17	,30				3,23	,00

Güvenlik algılarının, saldırganlığa etkisini, etki düzeyini ve etki yönünü görebilmek için hiyerarşik regresyon analizinden yararlanılmıştır.

Saldırganlık için hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına göre, "alınan güvenlik tedbirleri yeterliliği algısı" (β=,04, p>,05), "çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme algısı" (β=,22, p<,05) "stadyumlarda güvenlik sistemlerinin kullanılma algısı" (β=-,10, p>,05) ve "stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı"

(β=,30, p<,05) saldırganlık tutumunu yordamaktadır (R=,44; R^2=,19; F=35,17; p=,00). Sonuç olarak, elde edilen model saldırganlığa ait toplam varyansın %19'unu açıklamaktadır.

Saldırganlığı; algılanan güvenlik tedbirleri yeterliliği algısı, %4 (pozitif yönde) artırırken; 1 puanlık artışı ,21 puan artırmaktadır. Çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme algısı, %22 (pozitif yönde) artırırken; 1 puanlık artışı ,75 puan artırmaktadır. Stadyumlarda güvenlik sistemlerinin kullanılma algısı saldırganlığı %10 (negatif yönde) azaltırken; 1 puanlık artışı -,37 puan azaltmaktadır. En önemli yordayıcı olan stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı (t=3,23) %30 (pozitif yönde) artırırken; 1 puanlık artışı 1,17 puan artırmaktadır.

3.2.21. Hipotez 21: Katılımcıların Güvenlik Algılarının Fiziksel Saldırganlığa Etkisi

Tablo 3.21. Güvenlik Algılarının Fiziksel Saldırganlığa Etkisi

Yordayıcı Değişkenler	B	β	R	R^2	F	t	p
Sabit	18,09					17,15	,00
Alınan Güvenlik Tedbirlerinin Yeterliliği Algısı	,00	,00				,00	,99
Çıkan Şiddet Olaylarının Güvenlik Güçleri Tarafından Engellenebilme Algısı	,38	,30				4,21	,00
Stadyumlarda Güvenlik Sistemlerinin Kullanılma Algısı	-,24	-,18	,49	,24	47,72	-1,90	,05
Stadyumlara Girişlerde Kontrollerin Yapılma Algısı	,57	,38				4,32	,00

Fiziksel saldırganlık için hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına göre; alınan güvenlik tedbirleri yeterliliği algısı (β=,00, p>,05) fiziksel saldırganlığı yordamazken, çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme algısı (β=,30, p<,05), stadyumlarda güvenlik sistemlerinin kullanılma algısı (β=-,18, p<,05) ve stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı (β=-,38, p<,05) fiziksel saldırganlık tutumunu yordayan değişkenlerdir (R=,49; R^2=,24; F=47,72; p=,00). Sonuç olarak, elde edilen model saldırganlığa ait toplam varyansın %24'ünü açıklamaktadır.

Fiziksel saldırganlığı; alınan güvenlik tedbirleri yeterliliği algısı etkilememektedir. Çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme algısı %30 (pozitif yönde) artırırken; 1 puanlık artışı ,38 puan artırmaktadır. Stadyumlarda güvenlik sistemlerinin kullanılma algısı fiziksel saldırganlığı %18 (negatif yönde) azaltırken; 1 puanlık artışı fiziksel saldırganlığı -,24 puan azaltmaktadır. En önemli yordayıcısı olan stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı (t=4,32), %38 (pozitif yönde) artırırken; 1 puanlık artışı ,57 puan artırmaktadır.

3.2.22. Hipotez 22: Katılımcıların Güvenlik Algılarının Düşmanlığa Etkisi

Tablo 3.22. Güvenlik Algılarının Düşmanlığa Etkisi

Yordayıcı Değişkenler	B	β	R	R^2	F	t	p
Sabit	18,42					20,67	,00
Alınan Güvenlik Tedbirlerinin Yeterliliği Algısı	,30	,23				4,33	,00
Çıkan Şiddet Olaylarının Güvenlik Güçleri Tarafından Engellenebilme Algısı	,01	,01				,23	,81
Stadyumlarda Güvenlik Sistemlerinin Kullanılma Algısı	,03	,03	,35	,12	20,75	,28	,77
Stadyumlara Girişlerde Kontrollerin Yapılma Algısı	,12	,10				1,12	,25

Düşmanlık için hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına göre; alınan güvenlik tedbirleri yeterliliği algısı (β=,23, p<,05), çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme algısı (β=,01, p>,05), stadyumlarda güvenlik sistemlerinin kullanılma algısı (β=,03, p>,05) ve stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı (β=,10, p>,05) düşmanlık tutumunu pozitif yönde yordayan değişkenlerdir (R=,35; R^2=,12; F=20,75; p=,00). Sonuç olarak, elde edilen model, saldırganlığa ait toplam varyansın %12'sini açıklamaktadır.

Düşmanlığı; en önemli yordayıcısı olan algılanan güvenlik tedbirleri yeterliliği algısı (t=4,33), %23 (pozitif yönde) artırırken; 1 puanlık artışı ,30 puan artırmaktadır. Çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme algısı ise %1 (pozitif yönde) düşmanlığa artırırken; 1 puanlık artışı ,01 puan artırmaktadır. Stadyumlarda güvenlik sistemlerinin kullanılma algısı %3 (pozitif yönde) artırırken; 1 puan artışı ,03 puan artmaktadır. Stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı %10 (pozitif yönde) artırırken; 1 puanlık artış düşmanlığı ,12 puan artırmaktadır.

3.2.23. Hipotez 23: Katılımcıların Güvenlik Algılarının Öfkeye Etkisi

Tablo 3.23. Güvenlik Algılarının Öfkeye Etkisi

Yordayıcı Değişkenler	B	β	R	R^2	F	t	p
Sabit	17,41					19,18	,00
Alınan Güvenlik Tedbirlerinin Yeterliliği Algısı	-,09	-,07				-1,35	,17
Çıkan Şiddet Olaylarının Güvenlik Güçleri Tarafından Engellenebilme Algısı	,18	,18				2,33	,02
Stadyumlarda Güvenlik Sistemlerinin Kullanılma Algısı	-,12	-,11	,32	,10	17,53	-1,12	,26
Stadyumlara Girişlerde Kontrollerin Yapılma Algısı	,36	,31				3,21	,00

Öfke için hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına göre; alınan güvenlik tedbirleri yeterliliği algısı (β=-,07, p>,05), çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme algısı (β=,18, p<,05), stadyumlarda güvenlik sistemlerinin kullanılma algısı (β=-,11, p>,05) ve stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı (β=,31, p<,05)

düşmanlık tutumunu yordayan değişkenlerdir (R=,32; R^2=,10; F=17,41; p=,00). Sonuç olarak elde edilen model, saldırganlığa ait toplam varyansın %10'unu açıklamaktadır.

Öfkeyi; algılanan güvenlik tedbirleri yeterliliği algısı %,07 (negatif yönde) azaltırken; 1 puanlık artışı -,09 puan azaltmaktadır. Çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme algısı ise %18 (pozitif yönde) artırırken; 1 puanlık artışı,18 puan artırmaktadır. Stadyumlarda güvenlik sistemlerinin kullanılma algısı %11 (negatif yönde) azaltırken; 1 puanlık artışı -,12 puan azaltmaktadır. En önemli yordayıcı olan stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı (t=3,21), %31 (pozitif yönde) öfkeyi artırırken; 1 puanlık artış ,36 puan artırmaktadır.

3.2.24. Hipotez 24: Katılımcıların Güvenlik Algılarının Sözel Saldırganlığa Etkisi

Tablo 3.24. Güvenlik Algılarının Sözel Saldırganlığa Etkisi

Yordayıcı Değişkenler	B	β	R	R^2	F	t	p
Sabit	12,06					23,15	,00
Alınan Güvenlik Tedbirlerinin Yeterliliği Algısı	-,00	-,00				-,01	,98
Çıkan Şiddet Olaylarının Güvenlik Güçleri Tarafından Engellenebilme Algısı	,17	,29				3,88	,00
Stadyumlarda Güvenlik Sistemlerinin Kullanılma Algısı	-,03	-,05	,39	,15	25,91	-,51	,60
Stadyumlara Girişlerde Kontrollerin Yapılma Algısı	,10	,15				1,65	,09

Sözel saldırganlık için hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına göre; alınan güvenlik tedbirleri yeterliliği algısı (β=-,0, p>,05) sözel saldırganlığı etkilemezken; çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme algısı (β=,29, p<,05), stadyumlarda güvenlik sistemlerinin kullanılma algısı (β=-,05, p>,05) ve stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı (β=,15, p>,05) düşmanlık tutumunu yordayan değişkenlerdir (R=,39; R^2=,15; F=25,91; p=,00). Sonuç olarak elde edilen model, saldırganlığa ait toplam varyansın %15'ini açıklamaktadır.

Sözel saldırganlığı, çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme algısı %29 (pozitif yönde) artırırken; 1 puanlık artışı sözel saldırganlığı ,17 puan artırmaktadır. Stadyumlarda güvenlik sistemlerinin kullanılma algısı sözel saldırganlık %5 (negatif yönde) yordamaktadır. Stadyumlarda güvenlik sistemlerinin kullanılma algısındaki 1 puanlık artış sözel saldırganlık -,03 puan azaltmaktadır. Stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı %15 (pozitif yönde) artırırken; 1 puanlık artış sözel saldırganlığı ,10 puan artırmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA

4.1. TARTIŞMA

4.1.1. Hipotez 1: Futbol Seyircilerinin Stadyum Güvenlik Algıları ile Destekledikleri Takım Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur

Katılımcıların stadyum güvenlik algıları ile destekledikleri takım arasında istatistiksel bir anlamlı farklılık olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way ANOVA) uygulanmıştır.

Analiz sonuçları; güvenlik algısının tüm alt boyutlarında, Beşiktaş taraftarlarının güvenlik algıları diğer takım taraftarlarına göre yüksek bulunurken, Galatasaray taraftarları en düşük puanı almıştır. Seyircilerin desteklediği takım ile stadyum güvenlik algıları arasında anlamlı farklılık olduğu anlaşılmıştır.

Bu sonuca göre Hipotez 1 reddedilmiştir.

Zıt takım bağlılıkları genellikle taraftarların şiddetine katkıda bulunan ağırlaştırıcı bir faktördür. Bu sebepten taraftarın güvenlik algılarının, desteklediği takımlara göre farklılık göstermesi normal kabul edilebilir. Her kulübün tarihi, kültürü, ekonomik gücü ve oyun tarzı, oyuncuların ve yönetimin oyun tutumu, seyircilerle iletişimi, kulübün başarıları veya başarısızlıkları, karşılaşmanın hangi ilde, hangi stadyumda, hangi takımlar arasında olduğu ve alınan önlemlerin farklılığı gibi etkenler, güvenlik algısındaki farklılığın sebebi olarak söylenebilir.

Kayacan (2019: 48) ve Bulgurcuoğlu (2014: 253) katılımcıların, stadyumda alınan güvenlik önlemlerini yeterli bulduğunu fakat bazı takım seyircilerinin stadyumda yaşanan saldırganlıktan zevk aldığını belirtmiştir. Hall, vd., (2009: 1) araştırmaya katılan 1.642 izleyiciden %52'si, başına olumsuz bir durum geldiğinde ne yapacaklarını bilmediğini belirtmiştir. Seyircilerin aynı zamanda maç kaybedip olay çıkardıklarında güvenlik güçlerinden anlayış ve hoşgörü beklediğini, personel davranışlarını da %32,1 haksız gördüğünü belirtmiştir (Rona, 2003: 86). Alınan güvenlik önlemlerin şekli ve boyutunun, her stadyumda ve her maçta farklı olması, seyircilerin taraftarlık düzeyi algısında da farklılık yaratmaktadır.

4.1.2. Hipotez 2: Futbol Seyircilerinin Saldırganlık Tutumları ile Destekledikleri Takım Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur

Katılımcıların saldırganlık tutumları ile destekledikleri takım arasında istatistiksel bir anlamlı farklılık olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır.

Analiz sonuçları; katılımcıların fiziksel saldırganlık tutumları ile desteklenen takımlar arasında farklılıklar görülmektedir. Taraftarların, fiziksel saldırganlık puanlarını yüksekten düşüğe göre sıralamak gerekirse; Fenerbahçe, Trabzonspor, Beşiktaş, Galatasaray ve Bursaspor şeklindedir.

Bu sonuca göre Hipotez 2 reddedilmiştir.

Sosyal öğrenim kuramına göre kişiler, öğrenme yoluyla olaylara karşı çıkma eylemi gösterirler. Oyuncuların sahadaki çekişmeleri, tribünlere de yansımaktadır. Belirli kulüp taraftarlarının psikolojik bağlılığı seviyeleri (fanatik ve holigan sayısı), çıkan olaylarla doğru orantıdadır. Bölgecilik veya ezeli rakip takım taraftarı arasında oynanan maçta ne kadar önlemler alınırsa alınsın, istenmeyen olumsuz olaylar sürekli yaşanmaktadır. Kulüplerin, memleketi yani bağlı olduğu bölgeler, şehirler veya ülkeler; taraftar kitlesini fazlasıyla ilgilendirir. Ülke düşmanlığı veya kent savaşları varsa bu durum stadyumlara taşınır ve maça savaş gözüyle bakılır. Maçı kaybetmek demek savaşta mağlup olmak demektir ve taraftarlar; stadyuma, güvenlik güçlerine, hakemlere, oyunculara ve yöneticilere saldırır. Maç sırasında sahaya bir şeyler fırlatarak başlar ve maç sonrası kavgalara kadar devam eder.

Rona, (2003: 99) futbolda şiddet olaylarına dahil olan kişilerin; destekledikleri takımın başarısıyla mutlu ve güçlü hissettiğini, kendi varlıklarını da başarıya dahil ettiklerini, aksi durumda saldırgan olabildiğini çalışma bulgularında tespit etmiştir. Çünkü, bulunulan fiziki ortam ve hissedilen duyguların yoğunluğu, insanların demografik farklılıklarına rağmen tüm tutumunu etkiler ve belirler (Miller, 2011: 29). Seyircilerin, desteklenen takıma göre suça karışma oranları incelenmiş; Bursaspor taraftarlarının %74,8 oranla en fazla suça karışan taraftar olduğu ve en çok işlenen suçun ise sözel saldırganlık (hakaretli tezahürat) ve stadyumda olay çıkarmak olduğu tespit edilmiştir (Erkalan, 2018: 19-27). Bektaş (2016: 71) ise, Galatasaray ve Fenerbahçe taraftarların diğer takım taraftarlarına göre saldırganlık/şiddet düzeylerini anlamlı derecede yüksek bulmuştur.

Manisaspor taraftarlarının maç öncesi, geçmiş olaylardan ve medya yayınlarından, maç sırasında da hakemlerin yanlış tutumlarından etkilendiği görülmektedir (Koyuncuoğlu, Göktaş, Demir, 2014: 41). Seyirciler, oyunculardan ve oyundaki tüm görevlilerden etkilendiği için takımlara ve maçlara göre saldırganlık düzeyinin değişebileceği söylenebilir.

4.1.3. Hipotez 3. Futbol Seyircilerinin Stadyum Güvenlik Algıları ile Cinsiyetleri Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur

Katılımcıların stadyum güvenlik algıları ile cinsiyetleri arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Bağımsız Örneklem T-Testi uygulanmıştır.

Analiz sonuçları; katılımcıların, çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme, stadyum güvenlik sistemlerinin kullanılma ve stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Stadyuma maç izlemeye giden taraftarların cinsiyete göre güvenlik algılarının farklılık gösterdiği ve kadınların, erkeklere göre güvenlik algılarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Bu sonuca göre Hipotez 3 reddedilmiştir.

Cinsiyet, tüm algılarda genel olarak farklılık yaratmaktadır. Çünkü kadınların ve erkeklerin; genetik, biyolojik ve hormonal farklılıklarının yanı sıra sosyal yaşamdaki farklılığı da söz konudur. Güvenlik algısı, güçle, tecrübeyle ve dayanıklılıkla da alakalıdır. Yaratılış gereği kadınların hassas, duygusal ve fiziki olarak erkeklerden daha güçsüz oluşu bu farklılıklardan bir kaçıdır. Stadyumlar, futbol tarihinden günümüze kadar yoğun olarak erkekleri ağırlamaktadır ve futbol, erkeklerin ilgisinin fazla olduğu bir spor branşıdır. Kadınlar, sıklıkla gitmediği ve gittiğinde karşı cinslerin sayıca üstün olduğu yerlerde istemsiz stres, korku ve kaygı seviyelerinin artmasına yol açabilir. Ayrıca korunma ihtiyaçları ve olumsuz durumlarda güvenliğin var olması, kadınların tüm sosyal ortamlarda en dikkat ettiği unsurdur. Bu sebepten dolayı, stadyum gibi kalabalık yerlerde, güvenlik ihtiyaçlarının ve güvenlik algılarının erkeklere göre daha yüksek olması normal kabul edilebilir.

Scurich ve John, (2014: 767) göreceli güvenlik, adalet, etkililik ve caydırıcılık derecelendirmeleri, cinsiyete göre farklılık göstermediğini tespit etmiştir. Kuş (2019: 42) yaptığı çalışmasında müsabaka alanında polisin aldığı güvenliğin yeterliliği ile cinsiyet arasında anlamlı farklılık görememektedir. Yücel, vd. (2018: 48) de çalışmasında katılımcı kadınların, erkeklere göre alınan güvenlik tedbirleri yeterliliği ve çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme algısını daha yüksek bulmuştur. Yapılan literatür araştırmalarında benzer sonuçlar sık görülmekte ve bulgularımızı desteklemektedir (Taştan, 2019: 59; Kara, 2020: 248; Kayacan, 2019: 39).

Maç izlemeye zevk almak, eğlenmek ve destek için gidilmektedir. Sorun yaşanmadıkça güvenlik algısı ve güvenlik ihtiyacı hissedilmeye bilinir. Fakat kadınlara karşı işlenen suçlar (yaralama, tehdit, gasp ve ölüm) tüm dünyada durdurulamayan bir

sorundur. Bu sebepten, kalabalığın etkisiyle erkeklere göre kadınların güvenlik algısının yüksek çıkması şaşırtıcı bir sonuç değildir.

4.1.4. Hipotez 4: Futbol Seyircilerinin Saldırganlık Tutumları ile Cinsiyetleri Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur

Katılımcıların saldırganlık tutumları ile cinsiyetleri arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Bağımsız Örneklem T-Testi uygulanmıştır.

Analiz sonuçları; katılımcıların saldırganlık tutumlarının tüm alt boyutları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık vardır. Cinsiyet, değişkenine göre saldırganlık tutumlarının tüm alt boyutların da kadınların, erkeklere göre saldırganlık puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Bu sonuca göre Hipotez 4 reddedilmiştir.

Erkeklere yasaklanan ve kadın seyircilere kapıları açılan stadyumlarda, bildiği gibi kadın saldırganlığının, erkeklerden farksız olduğu görülmüştür. Sebebi olarak da "stres, üzüntü, korku ve hayal kırıklığı" gibi duyguların tüm canlılarda cinsiyet fark etmeksizin eşit miktarda saldırganlaştırdığı söylenebilir. Saldırganlık tutumunun genetik, biyolojik ve hormonal (testeron hormonu) olarak erkeklerin lehine sonuç çıkarması beklenmektedir. Fakat insanların saldırganlığında cinsiyete göre farklılık, güç gerektiren fiziksel saldırganlıkta görülmektedir. Düşmanlık, öfke ve sözel saldırganlıklar cinsiyete göre farklılık göstermemektedir.

Şiddet kullanımındaki kalıcı cinsiyet farklılıklarına rağmen, son araştırmalar genç kadınların sanıldığından daha sık şiddet kullandığını göstermektedir. Ayrıca gün geçtikçe hapishanedeki kadın suçlu sayısında da artış meydana gelmektedir (Harrison ve Beck 2006: 598: Cobbina, Like-Haislip ve Miller, 2010: 597). Maddi veya manevi faydalanmalar, gasp, duygusal baskılar, korkular, ihanet, şiddet, hakaret, küfür, taciz ve tecavüz gibi durumlara karşı korunma ihtiyacı kadınları şiddete yönlendirebilmektedir.

Literatür'de saldırganlık tutumu incelendiğinde, erkeklerin puanını yüksek bulan çalışmalar (Bayram, 2011: 104; Şahin, 2003: 104-121; Gür 2015: 112; Borroniet, vd., 2014: 199; Acet, 2001: 262; Tunç, 2019: 38) ve kadınların puanını yüksek bulan çalışmalar (Yıldırım, 2017: 48; Gacar ve Karahüseyinoğlu 2010: 1079; Crick ve Grotpeter, 1995: 712; Gümüşgül, 2016: 116) mevcuttur. Araştırmalar, bulgularımızı desteklemektedir. Tutkun, vd., (2010: 23) ve Bektaş (2016: 65) gibi çalışmalar ise saldırganlığın cinsiyete göre farklılık göstermediğini bularak çalışmamıza ters düşmektedir ve sonuçları düşündürücüdür.

4.1.5. Hipotez 5: Futbol Seyircilerinin Stadyum Güvenlik Algıları ile Medeni Durumu Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur

Katılımcıların stadyum güvenlik algıları ile medeni durumu arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Bağımsız Örneklem T-Testi uygulanmıştır.

Analiz sonuçları; Futbol seyircilerinin stadyum güvenlik algıları tüm alt boyutları ile medeni durumları arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

Bu sonuca göre Hipotez 5 kabul edilmiştir.

Güvenlik genel itibariyle, insanların can ve mal güvenliği için vardır. İnsanlar bulunduğu her yerde güvende ve korunmada olmak ister. Stadyum gibi kalabalık yerlerde ilk düşünülen algı olması beklenir. Kendini önemseyen ve başarılı insanlar için kaybedecek çok şey varken, kimisi için bu durum tam tersidir. Medeni durum bunlardan biridir. Evli bireylerin, bekar bireylere göre sorumluluğu fazla olduğundan sonucun evli bireylerin lehine çıkması beklenmektedir. Fakat zevk alınan ve ilginin belli bir alana yoğunlaştığı durumlarda kişi kendini kaybedebilir. Kendinden çok ilgi duyduğu alanı önemser ve duygularını dorukta yaşar. Futbolda, bu ilgi alanları arasındadır. Kişiye göre değişebilen özellikler, maç esnasında yaşanan aşırı heyecan, stress, korku, kaygı, keyif veya tam tersi üzüntü gibi duygu durumlarında kaybolabilir. Ancak güvenlik kavramı, medeni halin verdiği sorumluluk, aile olma, çocuk sahibi olma gibi aidiyet duygularıyla daha fazla anlamlanabilir.

Kayacan (2019: 49)'a göre evli taraftarların stadyum güvenlik önlemlerinin yeterliliği algısı, bekar olanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Fakat medeni durumun müsabakalarında alınan güvenlik önlemlerine ve hizmet kalitesine göre farklılık göstermediğini bulan çalışmalar literatürde daha fazla gözlenmiştir (Kuş,2019: 44; Taştan, 2014: 51; Yılmaz, 2021: 64). Kısacası, kişinin güvenlik algısı evli veya bekar olmasına göre değişmediğini gösteren bulgularımız, literatüre ters düşmektedir.

4.1.6. Hipotez 6: Futbol Seyircilerinin Saldırganlık Tutumları ile Medeni Durumu Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur

Katılımcıların saldırganlık tutumları ile medeni durumu arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Bağımsız Örneklem T-Testi uygulanmıştır.

Analiz sonuçları; katılımcıların saldırganlık tutumlarının tüm alt boyutları ile medeni durum arasında anlamlı bir farklılık görülmemektedir.

Bu sonuca göre Hipotez 6 kabul edilmiştir.

Saldırganlığın altında birçok sebep yatmaktadır. Kişilerin, saldırganlık tutumu bilinçli veya bilinçsizce ortaya çıkan ve kontrol edilmesi güç bir davranıştır. Bu durum ortaya çıktığında medeni halin (evli veya bekar) etkili olmayacağını düşünmekteyiz.

Birçok unsur saldırganlığın düzeyin, etkilese de yapılan çalışmalar gösteriyor ki saldırganlık, medeni duruma göre farklılık göstermemektedir (Erşan, vd., 2009: 237; Çakır, 2019: 36; Murat, vd., 2018: 12).

Bazı çalışmalar ise medeni durumun saldırganlık tutumunu etkilediğini bulmuştur (Kılınç ve Uludağ, 2017: 825; Aksoy, 2017: 25). Saldırganlık puanlarını evli bireylerde yüksek bulan (Kızmaz, 2006: 247) ve bekar bireylerde yüksek bulan (Pala, (2003: 84; Caz, vd., 2015: 17) çalışmalar da mevcuttur. Medeni duruma göre saldırganlığın değişmesi, kişilerin sorumluluk duygusuyla ilişkili görülse de saldırganlık eyleminin, genellikle bilinçli verilen kararlar sonucu gerçekleşmediğini düşünmekteyiz.

4.1.7. Hipotez 7: Futbol Seyircilerinin Stadyum Güvenlik Algıları ile Yaşı Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur

Katılımcıların güvenlik algısı ile yaşı arasında istatistiksel bir anlamlı farklılık olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way ANOVA) uygulanmıştır.

Analiz sonuçları; alınan güvenlik tedbirleri yeterliliği algısı ve çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme algısı anlamlı farklılık vardır. 18 yaş ve altı katılımcıların alınan güvenlik tedbirleri yeterliliği algısı diğer yaş kategorisindeki katılımcılardan daha yüksek bulunmuştur.

Bu sonuca göre Hipotez 7 reddedilmiştir.

Genç bireylerin (okul çağında ve ergenlik döneminde) kalabalık ve kendini güvensiz hissettiği ortamlarda, kaygı, stres ve korku gibi duygulara kapılabilirler. Ayrıca daha önce yaşanmış olumsuz olaylar bilgisi, fiziki çevre, şüpheli kişiler, güvenlik sayısı, önlemler, kalabalık, gürültü ve güçsüzlük hissedebilirler. Yapılması planlanan olumsuz eylemlere karşı dikkatli olmak veya başlarına kötü bir durum gelmemesi için kontrollü olmak adına güvenlik algılarının yüksek çıktığını düşünmekteyiz.

Bazı çalışma bulguları çalışmamıza benzerlik göstererek yaşa göre güvenlik algılarında farklılıklar tespit etmiştir. 19-25 yaş (Kayacan, 2019: 49), 15-25 yaş (Kara, 2020: 249; Zelyurt, 2011: 160) ve 42 yaş üzeri (Yücel, vd., 2018: 48) gurubunda olan katılımcılarda futbol maçlarında güvenlik önlemleri yeterliliğini daha yüksek olduğunu

bulunan çalışmalar mevcuttur. Türkiye'nin, Bursa ilinde 2012-2016 yılları arasında emniyet kayıtlarına geçen sporda şiddet ve düzensizlik suç istatistiklerine göre, %99 oranında suç işleyenlerin 18-30 yaş aralığındaki erkek taraftarlardan oluştuğu ve suç sebeplerinin en fazla olanları; taşkınlık çıkarma, stadyumlara yasaklı madde sokma, kötü tezahüratlarda bulunma ve tesis malına zarar verme şeklinde olduğu gözlemlenmiştir (Erkalan, 2018: 32-38). Bu sebepten dolayı, bulgularımızda 18 yaş altı katılımcıların güvenlik algı puanlarının diğerlerine göre daha yüksek çıkması şaşırtıcı görülmemektedir.

4.1.8. Hipotez 8: Futbol Seyircilerinin Saldırganlık Tutumları ile Yaşı Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur

Katılımcıların yaş değişkenine göre saldırganlık tutumları arasında istatistiksel bir anlamlı farklılık olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way ANOVA) uygulanmıştır.

Analiz sonuçları; katılımcıların yaşı ile saldırganlığın tüm alt boyutu arasında anlamlı farklılık görülmemektedir.

Bu sonuca göre, Hipotez 8 kabul edilmiştir.

Ergenlik dönemindeki kişilerin saldırganlık seviyeleri yüksek ve davranış kontrol düzeyleri daha düşüktür. Aile hayatındaki bozulmalar, geleceğe dair umutların azalması, sosyal adaletsizlik ve eşitsizlik gibi hislere kapılan gençlerin, sosyal kurallara aykırılık göstermesi hemen hemen tüm toplu alanlarda kendini göstermektedir. Saldırganlığın yaşla doğrudan ilişkisi olmasa da yaşlı bireylere göre gençlerin daha saldırgan, daha düşüncesiz davrandıklarını, ergenlik döneminin bireylerde gerginlik yarattığını ve bu sebepten saldırganlığın yaşa göre farklılık gösterdiğini düşünmekteyiz. Çalışma sonucumuz bu açıdan düşündürücü diyebiliriz.

Stadyumda şiddet olaylarına karışanların yaş ortalaması %64,7 oranında 21 yaşı göstermektedir. Bolonya'da fanatik taraftarların ortalama yaşının 21, Bologna'da 28 ve Napoli'de 36 olduğu belirlenmiştir (Marsh, vd., 1996: 37; Scalia, 2009: 41). Ergenlik yaşının gün geçtikçe düştüğünü gösteren birçok araştırma mevcut. Amerika'da kız çocuklarının ergenlik yaşı 1970'lerde 12 yaş; 2011'de 9 yaşa düştüğü bildiriliyor (BBC, 2018). Erken ergenlik, birçok sorunu da beraberinde getirdiğini düşünülmektedir. TÜİK, (2019) verilerine göre, 12-17 yaş grubunda suç işleyen 13.015 çocuk, 2019 yılında ceza infaz kurumuna hükümlü olarak girmiştir. Görüldüğü üzere, ülkemizde suç işleme yaşının gittikçe düştüğü ve suç sayısının da arttığı görülmektedir.

Gençlerin, yaşlılara göre şiddetli davranış düzeylerinin 7 kat daha yüksek olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur (Başoğlu, 1998: 53). Şiddet olaylarına

karışanların yaş ortalaması, 1996 yılında İtalya'da fanatik taraftarlar üzerinde yapılan bir çalışmada; %64,7 oranında 21 yaşı göstermektedir (Marsh, vd., 1996: 37). Yakın zamanda yapılan çalışmalarda da görüldüğü üzere saldırganlık ve şiddete meyil yaşı 18 yaş altına düşmüştür (Gümüşgül, 2016: 128; Beşkat, 2016: 64). Kurudirek, (2014: 69), Çakır (2019: 31) ve Tunç (2019: 39) genel olarak saldırganlığın yaşa göre farklılaşmadığı sonucuyla çalışmamızı desteklese de tam tersi olduğunu düşünmekteyiz.

4.1.9. Hipotez 9: Futbol Seyircilerinin Stadyum Güvenlik Algıları ile Eğitim Düzeyi Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur

Katılımcıların eğitim düzeyine göre stadyum güvenlik önlemleri algıları arasında istatistiksel bir anlamlı farklılık olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır.

Analiz sonuçları; katılımcıların eğitim düzeyine göre stadyum güvenlik önlemleri algılarının tüm alt boyutları arasında anlamlı farklılık vardır. Eğitim durumu lise olan katılımcılar, her alt boyutta en yüksek puana sahipken, ilköğretim olanlar en düşük puana sahiptir.

Bu sonuca göre Hipotez 9 reddedilmiştir.

Güvenlik algısı, olumsuz durumlarda kendini korumak için kişilerin yapması gerekenleri bilme isteğiyle oluşur ve bilinç gerektirir. Eğitim durumu yüksek bilinçli kişilerin güvenlik algılarının yüksek olması, alınan önlemlere daha dikkatli bir gözle bakması ve algılaması, devletin ve ilgili kurumların beklediği bir durumdur. İlkokul mezunu olanların en düşük güvenlik algısına sahip olması beklenen bir sonuçken; lisan ve lisansüstü eğitimin, liseye göre düşük çıkması beklenmeyen bir sonuçtur. Eğitimle, şiddet ve saldırganlığın önüne geçilebileceğini düşünmekteyiz.

Bazı çalışmalara göre; eğitim durumu yükseldikçe futbolda alınan güvenlik önlemleri algısı da artmaktadır (Kayacan, 2019: 50; Taştan, 2014: 53). Yüksel, vd., (2018: 49-50) stadyum güvenlik algılarının seyircilerin eğitim durumuna göre farklılık gösterdiğini, en yüksek puanı alan katılımcıların eğitim durumunun ilkokul olduğunu tespit etmiştir. Çalışmamıza benzer sonuçlar gösteren bu çalışma eğitimi yüksek olan kişilerin, güvenlik algısını daha düşük bulmuştur. Bu sebepten bulgularımız dahil bu sonucu bulan tüm çalışma sonuçlarının şaşırtıcı olduğu söylenebilir.

4.1.10. Hipotez 10: Futbol Seyircilerinin Saldırganlık Tutumları ile Eğitim Düzeyi Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur

Katılımcıların eğitim düzeyine göre saldırganlık tutumları arasında istatistiksel bir anlamlı farklılık olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır.

Analiz sonuçları; katılımcıların, saldırganlık tutumları ile eğitim durumları arasında anlamlı farklılık yoktur.

Bu sonuca göre Hipotez 10 kabul edilmiştir.

Tüm dünyada suç oranları durmadan artmaktadır. Eğitimin suç işleme oranını azalacağını bulgulayan birçok çalışma mevcuttur. Suç işleyen ve suç işlemeye meyilli olan kişiler yer, zaman ve kişi fark etmeksizin eylemlerini gerçekleştiriyor veya planlıyorlar. Kanunlarda ve yönetmeliklerdeki cezalar ağırlaştırılmadıkça futbol saldırganlığının durdurulamayacağını ancak eğitimle, adaptasyonla, önlemlerle ve kurallarla azaltılabileceğini düşünmekteyiz.

Sonuçlarımız gösteriyor ki tribün ve futbol sevgisinin kişiler üzerindeki etkisi, eğitim durumu tarafından etkilenmemektedir. Bireylerin eğitimi düzeyleri, meslekleri veya sosyal konumlarının, stadyuma girdiği anda tamamen kaybolduğunu söyleyebiliriz.

Karagözoğlu ve Ay (1999: 27-31) düşüncemizi destekleyerek, futbol seyircilerinin kalabalığa girdiğinde şahsiyet kaybı yaşadıklarını ve bu sebepten dolayı futbol şiddetinin durdurulamaz olduğunu vurgulamıştır. Çalışma bulgularımızın destekleyen birçok çalışma da bulunmaktadır (Yavuz, 2015: 129; Çakır, 2019: 33; Kuru ve Var, 2009: 150; Duyar, 2011: 57; Başoğlu, 1998: 54). Fakat bulgularımıza ters düşen çalışmalarda mevcuttur (Gür, 2015: 115; Tunç, 2019: 38).

Futbol taraftarlarının eğitim seviyesi ne kadar düşerse, saldırganlık tutumunun o kadar arttığı görülmektedir (Kurtiç, 2006: 52; Erdem ve Ulu, 2004: 120; Koyuncuoğlu, Göktaş ve Demir, 2014: 48).

Acet, 1997'deki çalışmasında katılımcıların %60'ı ve 2011'deki çalışmasında %61,4'ü, futbol seyirci şiddetinin eğitim düşüklüğünden kaynaklandığını ve eğitim düzeyinin artmasıyla kişilerin saldırganlık seviyelerinin azaltılabileceğini vurgulamıştır. Doğan, (2007: 110) da çalışmasında saldırganlığı en önemli etkileyen faktörün, eğitimsizlik olduğu belirtilmiştir.

TÜİK (2019) verilerine göre 2019 yılında suç işleyen 281.605 kişiden en fazla; hırsızlıkta %62,1, yaralamada %51,1, uyuşturucu kullanma ve satma %51, öldürme %46,1 ve cinsel suç %50,2 oranında ortaokul ve ilkokul mezunu, ceza infaz kurumu

tarafından hüküm giymiştir. Eğitim durumu üniversite olanlar ise en fazla yaralama suçu işlemiştir. Bu sonuçta eğitimin arttıkça, suç işleme oranlarının düştüğünün kanıtıdır.

4.1.11. Hipotez 11: Futbol Seyircilerinin Stadyum Güvenlik Algıları ile Aylık Geliri Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur

Katılımcıların aylık gelirine göre stadyum güvenlik önlemleri algıları arasında istatistiksel bir anlamlı farklılık olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır.

Analiz sonuçları: katılımcıların, çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme, stadyum güvenlik sistemlerinin kullanılma ve stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı ile tüm gelir sahipleri arasında anlamlı farklılıklar görülmektedir.

Bu sonuca göre Hipotez 11 reddedilmiştir.

Aylık gelir sosyal yaşama bakışı etkilemektedir. Kişilerin geliri eğitim, meslek, sosyal statüsü, yaşam tarzı, iletişim şekilleri gibi davranışlarıyla yakından ilişkilidir. İşsiz veya geliri düşük olanların, yüksek gelirli kişilere göre güvenlik algı puanlarının düşük çıkması normal kabul edilebilir. Ekonomik rahatlık, olumsuz eylemleri azalttığı ve güvende olma arzularının daha yüksek olduğu varsayılmaktadır.

Kaplan, Sadock ve Grebb (1998: 171)'e göre işsiz, düşük gelirli veya borçlu bireylerin suç işleme oranları, ekonomik geliri yüksek kişilere göre daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Bulgurcuoğlu, (2014: 266) 1501-2000 TL aylık gelir sahiplerinin personel tutumunu yetersiz bulurken; diğer stadyum güvenlik hizmetlerini yeterli bulmuştur. Çakır, (2019: 42) saldırganlık ile aylık gelir arasında anlamlı farklılık tespit edememiştir ve çalışma sonuçlarımıza ters düşmektedir. Güvenlik algısı kişinin güvenlik ihtiyacıyla eş değerdir. Ekonomik gelir kişiler arasında birçok sosyal farklılığa sebep olabileceği gibi güvenlik algısında da farklılığa sebep olacağı düşünülmektedir.

4.1.12. Hipotez 12: Futbol Seyircilerinin Saldırganlık Tutumları ile Aylık Gelir Düzeyi Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur

Katılımcıların aylık gelirine göre saldırganlık tutumları arasında istatistiksel bir anlamlı farklılık olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır.

Analiz sonuçları; katılımcıların, fiziksel saldırganlık ve düşmanlık alt boyutları ile aylık gelir değişkeni arasında anlamlı farklılıklar görülmektedir.

Bu sonuca göre Hipotez 12 reddedilmektedir.

Gelirin düşüklüğü, kişilerde ekonomik sorun ve psikolojik rahatsızlıklara sebep olmaktadır. Hayatın zorluklarıyla mücadele eden kişilerin daha saldırgan tutumlar sergilemesi beklenmektedir. Orta gelir sahipleri için işçi sınıfı demek yanlış olamayacaktır. Futbol, işçi sınıfına ait olduğu düşünülen zamanlarda, futbolda saldırganlık ve şiddet olayları en üst seviyede yaşanmaktaydı. Seyircilerin, eğitim seviyelerinin yükselmesi ve burjuva kesiminde futbola dahil olması, şiddet ve saldırganlık olaylarında azalmalara neden olduğu söylenebilir. Suç olaylarının tarihten günümüze olan istatistikleri incelendiğinde benzer sonuçlar görülmektedir.

İtalya'da futbol taraftarları üzerinde yapılan bir çalışmada, kargaşalara katılan futbol taraftarlarının genel olarak; genç, işsiz, şiddeti dış etkenlere bağlayan, zayıf eğitimli fanatikler olduğu ve işsiz erkeklerin yüksek düzeyde öfke gösterdiği tespit edilmiştir (Barlett ve Anderson, 2014: 309).

Erkalan (2018: 25) sporda şiddet olaylarına karışan katılımcıları incelemiştir. Meslek olarak %40'ı işçi ve %31,6'sı öğrenci olduğu görülmüştür. Sonuçlar, gelir düzeyi düşük olanların saldırganlık ve şiddet düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Olumsuz toplumsal değişikliklerden kaynaklanan stres ile kötü ekonomik zaman göstergelerinin düşmanlığa aracılık ettiği, saldırganlık ve düşmanlıkla ilişkili olduğu yapılan çalışmalarda belirlenmiştir (Barlett ve Anderson, 2014: 309; Camadan ve Yazıcı, 2017: 225; Kurtiç, 2006: 45). Rona, (2003: 89) polis kayıtlarında adı geçen ve suç olaylarına karışan futbol seyircilerinin, gelir düzeylerinin düşük olduğunu gözlemlemiştir. Çoğu çalışma sonuçlarımızı destekler niteliktedir. Cuma (2017: 98), Tunç (2019: 38) ve Bektaş (2016: 67) da ailenin aylık gelirine göre çocuklarda saldırganlık ve şiddet puanlarında anlamlı farklılıklar görememiştir.

4.1.13. Hipotez 13: Futbol Seyircilerinin Stadyum Güvenlik Algıları ile Müsabakaya Gitme Sıklığı Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur

Katılımcıların müsabakaya gitme sıklığına göre stadyum güvenlik önlemleri algıları arasında istatistiksel bir anlamlı farklılık olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır.

Analiz sonuçları; katılımcıların müsabakaya gitme sıklığı ile stadyum güvenlik önlemleri algıları tüm alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

Bu sonuca göre Hipotez 13 kabul edilmiştir.

Futbol seyircileri, ekonomik sıkıntılar, konum, maç saatleri, ulaşım, bilet bulamama veya çalışma saatleri gibi birçok sorunlardan dolayı çok sık maç izlemeye stadyuma gidememektedir. Çok sık gidenler ile daha az gidenlerin güvenlik algısı arasında farklılığın çıkması bekleniyordu. Fakat maç sırasında ve maç sonrasında canlı izlenen maçlar ve futbol programları, stadyumda çıkan tüm olayları seyircilere sunmaktadır. Bu sebepten dolayı, stadyum dışında maç izleyen kişilerinde anlık tüm olaylara hâkim olması, seyirciler arasında benzer güvenlik algıları yarattığı söylenebilir. Ancak stadyuma sık gidenlerin alınan güvenlik önlemleri algısı ile ekran başında izleyenlerin ya da az gidenlerin algısı arasında farklılık beklenmektedir.

Stadyumların sağladığı güvenlik, konfor ve ihtiyaçlarının giderilebilmesi, seyircilerin tercihinde önemli rol oynamaktadır. Yapılan çalışmada katılımcıların %79,7'si futbola yapılan yatırımları yetersiz bulmuş ve %45,1'i stadyumların ihtiyaçlarını gideremediğini belirtmiştir (Arıkan, Göktaş ve Yıldıran, 2004: 555-556). Stadyumlar, seyircilerin stada gitme sıklığını etkilemektedir.

Kayacan (2019: 50) müsabakaya gitme sıklığının, futbol güvenlik önlemleri yeterliliği algısını etkilemediğinden, çalışmamızı desteklemektedir. Fakat çoğu çalışma, sonuçlarımıza ters bulgular sunmaktadır. Seyirci, ne kadar sık müsabakaya giderse güvenlik algısının o kadar arttığı tespit edilmiştir (Kuş, 2019: 45; Taştan, 2019: 63). Ayrıca, seyircilerin müsabakalara gitmesinde, stadyumlarda alınan güvenlik önlemlerinin %57 etkili olduğunu görülmüştür (Taştan, 2014: 45).

Stadyumlarda yaşanan güvenlik sorunları dünya medyası tarafından izlenmektedir. Spor tesisinin de bir pazarlaması olmalıdır. Müsabakaya gitme sıklığını alınan önlemleri doğrudan etkilemektedir. Ulusal maçlar ve dev organizasyonlarda (örn. Olimpiyatlar veya Dünya Kupası) kötü imaj bırakan ülkelere katılım sayısı da düşmektedir (Donaldson ve Ferreira, 2007: 370). Çoğu taraftar stadyumları güvenli bulmadığından ekrandan maç izlemeyi tercih etmektedir. Bu algının kaldırılması için güvenlik konusunun üzerinde daha fazla durulması gerektiğine inanmaktayız.

4.1.14. Hipotez 14: Futbol Seyircilerinin Saldırganlık Tutumları ile Müsabakaya Gitme Sıklığı Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur

Katılımcıların müsabakaya gitme sıklığı değişkenine göre saldırganlık tutumları arasında istatistiksel bir anlamlı farklılık olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır.

Analiz sonuçları; katılımcıların saldırganlık tutumları tüm alt boyutu ile müsabakaya gitme sıklığı değişkeni arasında anlamlı farklılık yoktur.

Bu sonuca göre Hipotez 14 kabul edilmiştir.

Saldırganlığın, müsabakaya gitme sıklığına göre farklılık göstermemesi tahmin edilen bir sonuçtur. Saldırganlık kontrolü zor ve engellenmesi güç eylem şeklidir. Aşırı sahiplenme, bağlılık ve sevme duygusuyla açıklanabilmektedir. Çoğu fanatik taraftarın değişik sebeplerle sıklıkla stadyumda maç izlemeye gidemediklerini gittiğinde ise sık gidenlerle benzer davranışlar sergileme olasılığının yüksek olduğunu ve seyirci saldırganlığının, televizyon veya benzeri araçlarla izleyenler ile stadyumda izleyenler arasında farklılığın olmadığını varsaymaktayız.

Yavuz, (2015: 129) çalışmasında, seyircilerin müsabakaya gitme sıklığı ile saldırganlık tutumları arasında anlamlı bir farkın olmadığını ortaya koyarak çalışmamızı destekler niteliktedir. Can, Kendirli ve Polat (2020: 258) ise katılımcıların müsabakaya gitme sıklığının, saldırganlık ve taraftar özdeşleşme arasında orta düzeyde pozitif ilişkisi olduğunu, iletişim becerilerinin artmasıyla saldırganlığın azaltılabileceğini ortaya koymuştur.

Araştırmalar, seyircilerin %67,8'inin takımlarını desteklemek için stadyuma gittiğini, %32,2'sininde deşarj ve zevk amaçlı stadyuma gittiğini (Koyuncuoğlu, Göktaş ve Demir, 2014: 48), sık giden katılımcıların medya tarafından, nadiren gidenlerin ise taraftarlardan etkilendiklerini tespit etmiştir. (Uzun, vd., 2012: 307). Çalışmalar, müsabakaya gidenlerin gitme sıklığının, saldırganlık üzerinde etkilerini ortaya koyarak çalışma bulgularımıza ter düşmektedir.

4.1.15. Hipotez 15: Futbol Seyircilerinin Stadyum Güvenlik Algıları ile Seyirciliğini Tanımlama Şekli Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur

Katılımcıların seyirciliğini tanımlama değişkenine göre güvenlik algıları arasında istatistiksel bir anlamlı farklılık olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır.

Analiz sonuçları; kendini taraftar olarak tanımlayan ile fanatik olarak tanımlayan katılımcıların, çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme ve stadyum güvenlik sistemlerinin kullanılma algısı ve stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı arasında anlamlı farklılık görülmektedir.

Bu sonuca göre Hipotez 15 reddedilmiştir.

İnsanların kişilik özellikleri, bulundukları ortama ve duruma göre değişebileceğini ve grup olmada sosyal kimlik kaybının yaşanabileceğini varsaydığımızdan, her algısının olduğu gibi güvenlik algısının da değişebileceğini düşünmekteyiz. Örneğin, fanatikler ve holiganlar kaybetmeyi asla sindiremezler. Kendilerince hak aramak ve olay çıkarmak onlar için çok normaldir. Takımlar ile seyirciler arasında kurulan bağın derecesi, güvenlik algısını doğrudan etkileyeceğini düşünmekteyiz.

Taraftarlığın altında birçok sebep vardır. Bu sebeplere göre dünya da sınıflandırmalara gidilmiştir. Sınıflandırmalar genel olarak, spordaki güvenliğe sorun çıkarma ve olaylarla karışma derecelerine göre yapılmaktadır (Dalpian, vd., 2014: 564-577). Kayacan, (2019: 50) seyirciliğini tanımlama şekli ile güvenlik yeterliliği algısı arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır. Fakat taraftarların takımlarıyla kurdukları bağ ve sevginin yoğunluğu, destekleme şekilleri ve düzeyleri bakımından güvenlik algılarında farklılık beklenmektedir.

4.1.16. Hipotez 16: Futbol Seyircilerinin Saldırganlık Tutumları ile Seyirciliğini Tanımlama Şekli Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur

Katılımcıların seyirciliğini tanımlama değişkenine göre saldırganlık tutumları arasında istatistiksel bir anlamlı farklılık olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır.

Analiz sonuçları; katılımcıların, öfke ve sözel saldırganlığı ile seyirciliği tanımlama değişkeni arasında anlamlı farklılık vardır.

Bu sonuca göre Hipotez 16 reddedilmiştir.

Kendisini taraftar, fanatik ve holigan olarak tanımlayan katılımcıların öfke puanları arasında anlamlı farklılık görülmektedir. Holiganların puanları en yüksek iken en düşük puan fanatik taraftarındır. Sözel saldırganlık alt boyutunda ise taraftar ile fanatik katılımcıların arasında anlamlı farklılık vardır.

Bilindiği üzere fanatik ve holigan taraftarlar futbol saldırganlığında etkili gruplardır. Genel olarak stadyumda çıkan olaylarında baş aktörleridir. Takımlarına aşırı bağlılık ve özdeşleşme bu gruplarda daha yüksektir. Taraftar ve seyirci ise takımını izlemekten keyif alan, uysal denilen gruptur. Bu grupların saldırganlık puanları arasında farklılık görülmesi beklenen bir sonuçtur.

Zelyurt (2011: 160) çalışmasında %31,9 oranında kendilerini holigan ve fanatik olarak değerlendirmiştir. Ayrıca %90'nının maç günü bir olaya karıştıklarını belirtmiştir. Buna rağmen, fanatik ve taraftarların; sözel saldırganlıktan tahrik olma puanları, diğerlerine göre daha yüksek puan almıştır. Bu sonuç, çalışmamızı destekler niteliktedir.

Holiganlar, sporda şiddet ve saldırganlığın etiketlenmiş adıdır. Şiddetli futbol grupları olan holiganlar; yaralanmalara, ölümlere ve ayrıca mülke zarar vermeyi amaçlayanlardır (Rookwood, 2019: 26-44). Futboldaki şiddetin birçok sorumlusu olsa da asıl kaynağın futbol seyircileri olduğunu bilinmektedir (Talimciler, 2006: 91). Öyle ki bir kulübe taraftar olan kişilerin, taraftar olmayan kişilere göre saldırganlık ve şiddet düzeylerin yüksek bulunmuştur (Şanlı, 2014: 81). Her sevginin ve her bağlılığın düzeyi kişiye göre değişmektedir. Futbolda bu bağlılık seviyelerine göre sınıflandırılan gruplar arasında farklılık görülmesi olağan sonuç kabul edilmelidir.

4.1.17. Hipotez 17: Futbol Seyircilerinin Stadyum Güvenlik Algıları ile Müsabakaya Birlikte Gittiği Kişiler Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur

Katılımcıların güvenlik algıları ile müsabakaya birlikte gittiği kişiler arasında istatistiksel bir anlamlı farklılık olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır.

Analiz sonuçları; katılımcıların, müsabakaya birlikte gittiği kişiler ile alınan güvenlik tedbirleri yeterliliği algısı arasında anlamlı farklılık yoktur.

Bu sonuca göre Hipotez 17 kabul edilmiştir.

İnsanlar, beraber olduğu kişilere göre; gidilen alanlarda farklı tutumlar sergilemektedir. Stadyuma giden grupların; seyirciliğini tanımlama şekilleri, maça gitme sebebi ve maç izleme şekilleri gibi etkenler kişilerin algısında farklılığa sebep olabilir. Maça gidilme sebebi eğlenmek olan katılımcılar ile kavga çıkarmak, küfretmek, deşarj olmak veya bağırıp, çağırmak olan kişiler arasında güvenlik algısında farklılık beklemekteyiz.

Kayacan, (2019: 50) taraftarların maç izlemeye birlikte gittiği kişilere göre güvenlik algıları arasında anlamlı farklılık görülmemekte ve çalışma sonucumuzu desteklemektedir. Engellenmenin tüm canlıda olduğu gibi insanlarda da her zaman saldırganlığa yol açmaktadır (Fromm, 1993:99-100). Güvenlik da stadyumdaki şiddeti engellemek için ordadır. Engellenen bireyler de saldırganlaşmaktadır. Kişilerin beraber olduğu insanlara güvenme düzeyi, onun gücüne güç katacağından yaşanması olası olumsuz olaylara, daha hızlı katılım sağladığını düşünmekteyiz.

4.1.18. Hipotez 18: Futbol Seyircilerinin Saldırganlık Tutumları ile Müsabakaya Birlikte Gittiği Kişiler Arasında Anlamlı Bir Farklılık Yoktur

Katılımcıların müsabakaya birlikte gittiği kişilere göre saldırganlık tutumları arasında istatistiksel bir anlamlı farklılık olup olmadığını araştırmak için parametrik testlerden Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır.

Analiz sonuçları; katılımcıların, fiziksel ve sözel saldırganlık tutumları ile müsabakaya birlikte kişiler arasında anlamlı farklılık görülmektedir.

Bu sonuca göre Hipotez 18 reddedilmiştir.

Saldırganlık, bilişsel olduğu kadar algısaldır. Müsabaka izlerken seyircilerin yanında olan kişiler ve hissettirdiği rahatlığa göre saldırganlık düzeyi değişebilir. Ayrıca yanındaki kişilerin yakınlık derecesi, korumacılığını iki katına çıkarabilir. Çalışmamızda eşiyle gidenlerin saldırganlık puanı yüksek görülmüştür. Seyircilerin eşlerine gösterilen olumsuz tutumun, kendisine yapılmış gibi algılamasından dolayı ve korumacılık iç güdüsüyle daha kavgacı olabildiği söylenebilir. Çocuklarıyla gidenlerin düşük saldırganlık göstermesinin sebebi ise korunmaya muhtaç çocuklarının zarar görmemesi için ebeveynlerin olaylara karışmak istememesi olduğunu düşünmekteyiz.

Saldırganlık, çevrenin etkisiyle ve varlığıyla ortaya çıkan davranıştır. Zorlama ve tahrik etme saldırganlığı tetikler (Anderson ve Bushman, 2002: 32). Taklit etme yoluyla çevresindeki saldırganlığı uygulamaya meyilli olan insanlar, yanındaki kişilerden de etkilenir. Bu sebepten seyircilerin müsabakada yanında olan kişilere göre saldırganlık tutumları farklılık gösterebilir.

4.1.19. Hipotez 19: Futbol Seyircilerinin Stadyum Güvenlik Önlemleri Algıları ile Saldırgan Tutumları Arasında İlişki Yoktur

Katılımcıların stadyum güvenlik algıları ile saldırgan tutumları puanları arasındaki ilişkiyi incelemek için Korelasyon analizi uygulanmıştır.

Analiz sonuçları; katılımcıların saldırganlık tutumu ile stadyum güvenlik algısı arasında ilişki bulunduğunu göstermektedir. En güçlü ilişki; fiziksel saldırganlık ile çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme ve stadyuma giriş kontrollerinin yapılma algısı arasındadır. En zayıf ilişki ise öfke ile alınan güvenlik tedbirlerinin yeterliliği algısı arasındadır.

Bu sonuca göre Hipotez 19 reddedilmiştir.

Güvenlik önlemlerinin saldırganlıkla doğrudan ilişkisi olduğu gibi dolaylı yoldan da ilişkisi vardır. Alınan güvenlik önlemleri bazı katılımcıların şiddet ve saldırgan tutumlarını caydırırken, bazılarının arttırabilmektedir. Bu durum kişilerin niyetiyle alakalıdır. Tehdit içeren eylemlerim önceden önüne geçebilmek, caydırmak ve suçluların veri havuzunu oluşturmak, stadyumlarda güvenlik için oldukça önemlidir. Bulgularımız gösteriyor ki stadyum giriş kontrolleri, aramalar ve güvenlik personellerin tutumu seyircilerin saldırganlığını arttırmaktadır. Görüldüğü üzere, engellenme teorisinde de belirtildiği gibi kişileri engellemek saldırganlığı etkilemektedir.

Kişi engellendiğinde öfkesi artar, şartlar uygun hale gelene kadar bekler ve saldırganlık gösterir (Acet, 2001: 47). Çünkü spor, saldırganlığın ve şiddetin bazen putlaştırıldığı, bazen kınandığı ancak çoğu zaman meşrulaştırıldığı veya en azından tolere edildiği bir insan etkileşimi alanıdır (Bredemeier, 1983: 48-49). Spor şiddeti, profesyonellerden amatörlere kadar her seviyesinde meydana gelir. Oyun içinde veya tribünlerde sıkça karşımıza çıkar. Lake, (2020: 50)'e göre şiddetinin yedi ana kategorisini: Saldırı, dövüş, sözlü taciz, atış istilası, bir şeylerin fırlatılması (bir şişe, işaret fişeği veya madeni para), *vandalizm, terörizm* şeklinde tanımlanmaktadır. Kalabalık seven bireyler, kişisel yalnızlığından kurtularak kendini güçlü hissetmekte ve bu gücü içindeki öfkeyi boşaltmada futbolu fırsat bilmektedir. Takım uğruna kenetlenmiş grupların gücüyle yalnız asla yapamayacağı içindeki saldırganlığı göstermekte zorluk çekmemektedir (Arıkan ve Çelik, 2007: 109-132). Kamera sistemlerinin takılı olduğu alanlarda suç oranlarında düşüş yaşandığını ve caydırıcı bir özelliği olduğunu gözlemlemiştir (Gomez, Mejia ve Tobon, 2021: 12). Bileşik Krallık 'ta, 1500 taraftarın katıldığı bir çalışma; futbolda şiddete karışan kişilerin şiddet olaylarında yaşanan düşüşün sebebi olarak; iyi polis davranışı %56, CCTV'nin sağladığı caydırıcılığı %50 ve stadyumlardaki gelişmeleri %56 gösteriyor (Cleland ve Cashmore, 2015: 124). Kişileri engellemek veya durdurmak için gösterilen tutum çok önemlidir. Güvenlik personelinin adaletsiz, kurallara aykırı ve sert tutumu, yaşanılan olayları daha da kışkırtabilir. Kışkırtılan taraftarlar ile güvenlik arasında ciddi boyuta ulaşan, güç kullanma yaşanabilir.

4.1.20. Hipotez 20. Futbol Seyircileri Stadyum Güvenlik Algılarının Saldırganlık Tutumlarına Etkisi Yoktur

Katılımcıların stadyum güvenlik algılarının, saldırganlık tutumlarına etkisini, etki gücünü ve etki yönünü belirlemek için hiyerarşik regresyon analizi uygulanmıştır.

Analiz sonuçları; saldırganlık tutumları içindeki değişkenliğin %19'u güvenlik algılarından kaynaklandığını göstermektedir. Her bir algılanan güvenlik tedbirleri yeterliliği algısı %4 (pozitif yönde) ve çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme algısı ise %22 (pozitif yönde) saldırganlığı artırmaktadır. En önemli yordayıcı olan stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı %30 (pozitif yönde) saldırganlığı artırırken; stadyumlarda güvenlik sistemlerinin kullanılma algısı saldırganlığı %10 değerinde azalttığını söyleyebiliriz.

Bu sonuca göre Hipotez 20 reddedilmiştir.

Stadyumlar insanların gönülden bağlı olduğu ve özel hayatında önemli yeri olan takımlarına destek vermek için gittikleri bir tesistir. Binlerce taraftarı ağırlayan bir mekânda her türlü suçta yaşanmaktadır. Hırsızlıktan kavgalara, yaralamalardan ölümlere kadar. Böyle bir alanın güvenliğinden hem devlet hem de tesis yöneticileri sorumludur. Saldırganlık tutumu yapısı gereği planlanabilse de genel olarak birden ortaya çıkar ve önlenmesi güçleşir. Fakat maçlardaki takımların fanatik ve holiganizm taraftar sayısı, yaşanması olası saldırganlık ve şiddet olaylarını tahmin etmeye destek sağlar. Takımlara göre önlem ve güvenlik personeli sayısı stadyumlarda arttırılır. Güvenliğin var olması memnun olunacak bir durum olarak algılanması gerekse de kötü niyetli kişiler içini yok edilmesi gereken bir duvardır. Sporda saldırganlığı etkileyen birçok unsur vardır. Güvenlik, saldırganlığı yok etme niyetli bir kavram olduğu için saldırganlığı doğrudan etkiler.

Lorenz, Freud, McDougall ve diğer birçok araştırmacı saldırganlığın insanlarda doğuştan var olduğunu bunun giderilmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir. İnsanlar istediği davranışları sergilemede, engellenme hissederse buna tepki göstermesi ve varlığını istememesi de bir o kadar normal kabul edilebilir. Millward (2009) ve O'Neill (2005) de sosyolojik bir perspektiften futbol maçlarında uygulanan polislik tarzının taraftar şiddetinin gelişimi ile son derece alakalı olduğunu savunuyorlar. Brechbühl vd. (2017: 861) çalışmasında, ultras'ların kendi bağımsız güçlerinin güvenlik güçlerinden daha iyi olduğunu ve herhangi bir meydan okumada sonucun kendileri lehine olduğunu, sayıca kendilerinin daha fazla olduğunu belirtmişlerdir. Bu çalışmalardan da anlaşılacağı üzere güvenlik, kimileri için bir tehdittir.

Ayrıca, yapılan bir araştırmada bazı olayların, ilk şiddet eyleminin güvenlik geldikten sonra meydana geldiğini tespit etmiştir (Block ve Lesneskie, 2018: 1147).

Yıldırım (2009: 51-52)'a göre, güvelik güçlerinin çıkan olaylara engel olmamasının yaşanan saldırganlığı etkilediğini belirtmiştir. Sonuçlarına göre, stadyum güvenlik önlemlerin yetersiz oluşu, güvenlik personelinin seyircilere suçlu gibi bakmaları, zor kullanma ve deplasmancılara kötü davranışta bulunmaları seyirci saldırganlığında etkili olduğu görülmektedir.

Sporda yaşanan şiddet ve saldırganlık olayların oluşumu veya artışı sorusuna, katılımcıların %50'si polisin etkili olduğunu belirtilmektedir (Uzun, vd., 2012: 306). Bu ve benzer çalışmalar, bulgularımızı desteklemektedir. Yani, güvenlik önlemelerinin ve güvenlik tutumunun saldırganlığı etkilediği görülmektedir.

4.1.21. Hipotez 21: Futbol Seyircileri Stadyum Güvenlik Algılarının Fiziksel Saldırganlık Tutumuna Etkisi Yoktur

Katılımcıların stadyum güvenlik algılarının, fiziksel saldırganlık tutumlarına etkisini, etki gücünü ve etki yönünü belirlemek için hiyerarşik regresyon analizi uygulanmıştır.

Analiz sonuçları; katılımcıların güvenlik algıları, fiziksel saldırganlık içindeki değişkenliğin %24'ünü etkilemektedir. Çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme algısı ise %30 (pozitif yönde) ve en önemli yordayıcı olan stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı %38 (pozitif yönde) fiziksel saldırganlığı artırmaktadır. Ayrıca, stadyumlarda güvenlik sistemlerinin kullanılma algısı, fiziksel saldırganlığı %18 değerinde azaltmaktadır.

Bu sonuca göre Hipotez 21 reddedilmiştir.

Seyircilerin fiziksel saldırganlığını, güvenlik personellerinin olaylara müdahalesi ve giriş kontrollerinin yapılması artırmakta olduğu görülmüştür. Teknolojik materyallerin ve sistemlerin saldırganlığı azalttığı görülmektedir. Güvenlik sistemlerinin sayısının arttırılması, futbol saldırganlığının önüne geçebilmek için doğru bir yöntem olabilir.

Skor, oyuncular, hakem, yöneticiler, rakip takım, alkol ve uyuşturucu gibi birçok sebep fiziksel saldırganlığı tetikler. Saha içi, saha çevresi veya saha dışında yaşanılan fiziksel saldırganlıklar için alınan güvenlik önlemleri de bunlardan biridir. Kişi kavgada en çok onu tutanı veya önleyene öfke duyar. Stadyumları, kavga yerleri ve deşarj olma alanları gibi gören organize eylem plancıları için güvenlik personelleri, polis köpekleri,

bariyerler, tel örgüler, güvenlik sistemleri veya yapılan arama kontrolleri birer duvarıdır. Bu sebepten dolayı da fiziksel saldırganlığı arttırdığını düşünmekteyiz.

Yapılan bir araştırma gösteriyor ki, kimliklerinin gizli kalması şartıyla, seyircilerin en az üçte birinde rakip taraftarı, rakip takımdan bir oyucuyu veya antrenörü yaralama isteği bulunmaktadır (Wann, vd., 1999: 607). Bu araçsal saldırganlıkla, takımlarının kazanma şansının artacağı zannedilmektedir. Mevcut öz bildirim verilerinin geçerli olma olasılığının çok yüksek olduğu bilinmektedir.

Fiziksel saldırganlık, saldırganlık tutumları arasında en tehlikeli olanıdır (Anderson ve Brushman, 2001: 23). Bir temas söz konusudur ve bu temas sonucunda yaralanmalar veya ölümler gerçekleşebilir. Brechbühl, Dimech ve Seiler, R. (2017: 882) çalışmasında, polisin saldırgan davranışları hedef aldığı seyircileri güçsüzleştirirken stadyum güvenlik çalışanlarının saldırgan davranışları şiddet arayan taraftarları güçlendirdiği gözlemlemiştir. Demirel (2013: 67), stadyumdaki yetersiz önlemler, güvenlik personelinin deplasman seyircilerine karşı sert tutumu ve zor kullanmaları seyircileri saldırganlaştırdığı bulgularını ortaya koymuştur ve çalışmamızı desteklemektedir. Ayrıca sivil güvenlik personellerinin olumsuz etkileri olduğu ve çıkan olaylarda etkisinin, üniformalı güvenlik personellerine göre daha yetersiz olduğu gözlenmektedir (Blocka ve Lesneskieb, 2018: 1147). Güvenlik personelleri, sözlü komutlar, fiziksel güç, biber gazı veya materyallerle müdahale ederler. Üniformalı olay yerine yaklaşan güvenliği seyirciler üzerinde olumsuz algı yaratması da olağan bir sonuçtur. Stadyumlarda güvenlik sağlamak ve olay çıkmadan müdahale etmek zordur. Olayı görerek gelen güvenlik personelleri genellikle ya müdahale etmekte, etkili olmakta zorlanır ya da geç kalmıştır ve sadece görgü tanıklarının anlatımına göre davranmaktadır. Bu sebepten dolayı da olay yerinde gördüğü herkesi aynı kefede değerlendirdiğinden herkese suçlu gözüyle bakarak müdahale etmekte veya yanlış kararlar verebilmektedir. Bu da çıkan olayları kızıştırmaya ve olayların büyümesine sebep olabilir.

4.1.22. Hipotez 22. Futbol Seyircileri Stadyum Güvenlik Algılarının Düşmanlık Tutumuna Etkisi Yoktur

Katılımcıların stadyum güvenlik algılarının, düşmanlık tutumlarına etkisini, etki gücünü ve etki yönünü belirlemek için hiyerarşik regresyon analizi uygulanmıştır.

Analiz sonuçları; katılımcıların güvenlik algıları, düşmanlık içindeki değişkenliğin %12'sini etkilemektedir. Düşmanlığı, en önemli yordayıcı olan algılanan

güvenlik tedbirleri yeterliliği algısı %23 (pozitif yönde), çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme algısı ise %1 (pozitif yönde), stadyumlarda güvenlik sistemlerinin kullanılma algısı %3 (pozitif yönde) ve stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı %10 (pozitif yönde) düşmanlığa artırmaktadır.

Bu sonuca göre Hipotez 22 reddedilmiştir.

Futbolda düşmanlık; maç akışının, oyuncuların, hakemlerin ve skorun hayal kırıklığı yaşatmasıyla başlar ve güvenliğe, medyaya, rakip takım oyuncularına ve rakip taraftarlara karşı duyulan anti-sosyal davranışlarla son bulur. Zarar verme eylemi taşır ve ezeli rakip olgusunu doğurur. Taraftarlar düşmanlığı ulaşamadığı kişilere veya gruplara gösteremediğinden, stadyumlara veya rakip takım taraftarlarına karşı beslemeye başlar. Ezeli rakiple oynanan maçlarına giden deplasmancılar düşmanlıkla, savaşa gider gibi gider. Kendilerini durdurmak için orda olan güvenliğe, güvenlik önlemlerine ve stadyuma zarar vermeye başlar. Seyircileri, bu durumdan ve bu algıdan kurtarmak neredeyse imkansızdır. Ezeli rakiplerin, ezeli rakip olma geçmişi neredeyse kuruluşlarından beri vardır. Güçlü takımlar kendi aralarında mücadele ederken; saha dışında taraftarlar da kendi aralarında bu mücadeleyi devam ettirmektedir.

Öfke ve saldırganlık seviyeleri yüksek olanların, daha yüksek saldırganlık eğilimi sergilediği gözlemlenmiştir (Ahmadi, vd., 2011: 247-248). Çoğu taraftar kendilerini en sevdikleri takımı desteklemek için orada olduklarını düşünse de bazı taraftarlar gayri meşru, polis davranışına muhalefet açısından ortak sosyal kimlik oluştururlar. Bu süreç, taraftarların birleşmesine yol açarak, polisin eylemleri, toplu direnişine meşruiyet veren güçlendirme algıları yaratır ve kalabalığın verdiği güçle toplu çatışmalar yaşanır (Drury ve Reicher, 1999: 6). Sporun temeline ve varoluş amacına; öfke, düşmanlık ve şiddet yakışmamaktadır. Fakat sevilen ve kurulan bağların yoğunluğu bu duyguların yok olmasına engel olmaktadır.

4.1.23. Hipotez 23: Futbol Seyircileri Stadyum Güvenlik Algılarının Öfke Tutumuna Etkisi Yoktur

Katılımcıların stadyum güvenlik algılarının, öfke tutumlarına etkisini, etki gücünü ve etki yönünü belirlemek için hiyerarşik regresyon analizi uygulanmıştır.

Analiz sonuçları; katılımcıların güvenlik algıları, öfke tutumunun içindeki değişkenliğin %10'nunu etkilemektedir. Öfkeyi, algılanan güvenlik tedbirleri yeterliliği algısı %,7 (negatif yönde) ve stadyumlarda güvenlik sistemlerinin kullanılma algısı %11

(negatif yönde) azaltmaktadır. Fakat çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme algısı %18 (pozitif yönde) ve stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı %31 (pozitif yönde) öfkeyi artırmaktadır.

Bu sonuca göre Hipotez 23 reddedilmektedir.

Futbolda öfke; ırkçılık, etnik köken, siyasi ve dini inanç farklılıklarından kaynaklı şiddetin dışa vurumun da önemli bileşendir. Düşmanca hareketler, yüksek sesle söylenen lakaplar, şarkılar, marşlar, yorumlar şeklindeki saldırılardır. Direk kişiyi aşağılamayı amaçlar ve yoğun uyarılma vardır. Seyircilerin öfkeleri, nefretleri ve kinleri çoğu oyuncunun, tarih boyunca sporculuk hayatını bitirmiştir. Taraftarlar, rakiplerinin motivasyonunu düşürmek ve mutsuz etmek amaçlı böyle tutumlar sergilemektedir. Bağlanmanın, olduğu yerde öfke muhakkak vardır ve futbol bağlanmanın, sevginin güçlü olduğu bir alandır. Binlerce kişiyi ağırlayan stadyumlar, binlerce karaktere de ev sahipliği yapıyor. Güvenlik önlemleri, kişilerin istediği gibi hareket etmelerini kısıtladığında, saldırganlığa etkisi muhakkak vardır.

Yaşanılan öfke durumlarında saldırganlık artar ve riskli davranışlar ortaya çıkar (Deffenbacher, vd., 2003: 702). Güvenlik güçlerinin sert tutumu, giriş kontrolleri, aramalar, bekletmeler ve kuşkucu bakışları, taraftarları öfkelendirmektedir (Brechbühl, Dimech ve Seiler, 2017: 881). 1.015 spor seyircileri üzerinde yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre; hayranların yaklaşık üçte biri duygu, korku ve riskten kaçınma ilkelerini sergiliyor. Hayranların çoğu, güvenliklerini korumanın bir yolu olarak ek güvenlik ve gözetleme önlemlerini kabul ederken; diğerleri buna aşırı derecede aşırı ve müdahaleci olduğu için direniyor ve deneyimlerini olumsuz yönde etkilediğini savunuyor (Cleland, 2018: 144). Literatürdeki çalışmalar benzer sonuçlar göstermekte ve çalışma bulgularımızı destekler niteliktedir.

4.1.24. Hipotez 24: Futbol Seyircilerinin Stadyum Güvenlik Algılarının, Sözel Saldırganlık Tutumuna Etkisi Yoktur

Katılımcıların stadyum güvenlik algılarının, sözel saldırganlık tutumlarına etkisini, etki gücünü ve etki yönünü belirlemek için hiyerarşik regresyon analizi uygulanmıştır.

Analiz sonuçları; katılımcıların güvenlik algılarını, saldırganlık davranışı içindeki değişkenliğin %15'ini etkilemektedir. Sözel saldırganlığı, alınan güvenlik tedbirleri yeterliliği algısı etkilemezken; çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından

engellenebilme algısı ise %29 (pozitif yönde) ve stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı %15 (pozitif yönde) artırmaktadır. Stadyumlarda güvenlik sistemlerinin kullanılma algısı sözel saldırganlığı %5 (negatif yönde) azaltmaktadır.

Bu sonuca göre Hipotez 24 reddedilmiştir.

Stadyumlarda alınan güvenlik önlemlerinden, vitrinde olan güvenlik güçlerine çok iş düşmektedir. Stadyumların güvenliğini, hizmet kalitesini ve memnuniyetini sağlamakta onların görevleri arasındadır. Polislerin ve özel güvenlik birimlerinin eğitim alanları farklı olabilir. Bu farklılık, güvenlik yönetiminde yaşanabilecek olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Bulgularımıza göre, güvenlik güçlerinin çıkan olayları engelleyebilme ve girişlerde yaptığı kontrollerle, seyirci sözel saldırganlığını toplam %44 arttırmakta; güvenlik sistemleri ise %5 azaltmaktadır. Katılımcıların anket sorularına verdikleri cevaplara bakılırsa, güvenlik personellerin tutumundan ve güvenliği sağlamasından memnun olmadığı sonucu çıkarılabilir. Bu sonuç seyircilerin güvenlik personellerine hakaret, küfür gibi olumsuz söylemlerine etki edebilir.

Güvenlik güçlerinin gereksiz güç kullanmaları seyircileri saldırganlığa yönelttiği-görülmektedir (Demirel, 2013: 69). Eğitimsiz güvenlik güçleri ve farklı birimlerden görevlendirilen polis memurlarının şiddeti ve gerginliği yüksek maçlarda tutarsız davranış sergilemeleri, seyircileri kızdırmakta ve ateşi daha da yükseltmektedir (Erdemir, 2014:5). Bu sebepten stadyumlarda güvenlik adı altında eğitimler verilmeli ve eğitimi alan kişilerin maçlarda görevlendirilmesi oldukça önemlidir (Üstünel ve Alkurt, 2015: 166). Zelyurt, (2011: 214) ise katılımcıların, %67,7'sinin futbolda yaşanan şiddetten ve %62,6'sının stadyumda yaşanan küfürlerden rahatsız olduğunu; %26'sının ise şikayetçi olmadığını tespit etmiştir. Acet (2001: 233) seyircilere küfürün davranış boyutunu sormuş; seyircilerin %55'i hatalı, %11,4'ü suç ve %22,5'i de deşarj olmak olarak görmektedir. Taraftarların maça gitme niyeti ile güvenlikten rahatsız veya memnun kalma düzeyi birbiriyle yakından ilişki göstermekte olduğu söylenebilir.

SONUÇLAR

Çalışma konumuz: Futbol seyircilerinin, stadyumlarda alınan güvenlik önlemlerine ilişkin seyirci algıları ve saldırganlık davranış tutumları arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi.

Çalışma amacımız: Futbol saldırganlığının birçok sebebi vardır. Bunlardan bir tanesi de stadyumda alınan güvenlik önlemleridir. Literatürde, stadyum güvenlik önlemlerinin seyirci algıları ve seyirci saldırganlığını etkileyen çalışmalar mevcuttur. Fakat saldırganlığı etkileyen unsur olarak güvenlik algılarının etkisi ve ilişkisi az sayıda araştırılmıştır. Teoride olan bu boşluğu doldurmak adına, bu çalışmayı gerçekleştirdik.

Çalışmamıza, Süper Lig 2019-2020 Cemil Usta sezonunda maça gitmiş ve Süper Lig de şampiyon olan Türkiye'nin beş büyük kulübü kabul edilen (Beşiktaş, Bursaspor, Fenerbahçe, Galatasaray ve Trabzonspor) taraftarları dahil edilmiştir. Bu kulüpler; ekonomik gücüyle, stadyum kalitesiyle ve taraftar sayısıyla diğerlerine göre daha güçlü kabul edilir. Kulüplerin gücü stadyumda alınan güvenlik önemlerinin ve kullanılan güvenlik sistemlerinin sayısıyla ve kalitesiyle doğru orantıda olduğu düşünülmektedir. Çalışmanın sınırlılıkları bu özellikler dikkate alınarak belirlenmiştir ve ekonomik gücü fazla olan kulüplerin güvenlik algısının, seyirciler üzerindeki etkisini ölçmek amaçlanmıştır. Bilindiği üzere, 2019 yılında 6222 sayılı sporda şiddet ve düzensizliğin önlenmesine ilişkin kanunda cezai yaptırımların ağırlaştırılması da göz önünde alınarak, Cemil Usta sezonunda stadyuma gitmiş 584 taraftar örnek grubumuzu oluşturmuştur. Çalışmama konumuzun, amacına uygun olarak analizler yapılmış ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Demografik özelliklere göre seyircilerin stadyum güvenlik önlemlerine ilişkin seyirci algıları ve saldırganlık tutumları analiz sonuçları aşağıdaki gibidir:

Futbol seyircilerinin demografik özelliklerine göre "Stadyum Güvenlik Önlemleri Algıları" incelenmiş; katılımcıların, desteklediği takımlara, cinsiyetlerine, yaşlarına, eğitim durumlarına, aylık gelirlerine ve seyirciliğini tanımlama şekillerine göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Aynı zamanda katılımcıların medeni durumlarının, müsabaka gitme sıklıklarının ve stadyuma maç izlemeye beraber gittiği kişilerin stadyum güvenlik algısına bir etkisinin olmadığı görülmektedir.

Futbol seyircilerinin demografik özelliklerine göre "Saldırganlık Tutumları" incelenmiş; katılımcıların, desteklediği takımlara, cinsiyetlerine, aylık gelirlerine,

seyirciliğini tanımlama şekillerine ve stadyuma maç izlemeye beraber gittiği kişilere göre saldırganlık tutumlarında farklılıklar tespit edilmiştir. Aynı zamanda katılımcıların medeni durumlarının, yaşlarının, eğitim durumlarının ve müsabakaya gitme sıklıklarının saldırganlık tutumları üzerinde bir etkisinin olmadığı görülmektedir.

Araştırmamızın kişisel bilgi formuna 4 adet soru yerleştirilmiştir. Sorular ve çıkan sonuçlar aşağıdaki gibidir:

"Stadyumun, saldırganlık düzeylerinizi arttırdığını düşünüyor musunuz?" sorusuna verilen cevaplara göre, stadyumun, saldırganlık düzeylerini kısmen etkilediği belirtmişlerdir.

"Tuttuğunuz takımların, galibiyeti veya mağlubiyeti (skor) saldırganlık düzeylerinizi arttırıyor mu?" sorusuna verilen cevaplara göre, skorun kendilerini saldırganlaştırmadığı belirtmişlerdir.

"6222 sayılı sporda şiddet ve düzensizliğin önlenmesine dair kanundaki yaptırımların ve uygulamaların yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?" sorusuna verilen cevaplara göre, kısmen yeterli görmüşlerdir.

"Stadyumlarda alınan güvenlik önlemleri sizce yeterli mi? sorusuna verilen cevaplara göre, kısmen güvenli bulduklarını belirtmişlerdir.

Anket sorularından olan önemli birkaç maddeye verilen cevaplar:

Maç esnasında güvenlik görevlilerinin olması, şiddet olaylarının engellenmesinde seyirciler %32,4 etkili, %23,1 kararsız ve %44,5 etkisiz cevabını vermiş,

Stadyumlarda güvenli bir ortamda maç izleyebilmede seyircilerin %29,1'i izleyebildiğini, %29,6'sı karasız kaldığını ve %41,3'ü de güvenli maç izleyemediğini belirtmiştir.

Stadyumlarda özel güvenlik görevlilerin olması seyircilerin %28,6'sına güven verirken %46,4'üne güven vermemektedir.

Stadyumlarda polis ve jandarmanın olması ise seyircilerin %32,7'sine güven verirken %49'una güven vermemektedir.

Seyircilerin, stadyum güvenlik önlemlerine ilişkin seyirci algıları ile saldırganlık tutumları arasındaki ilişki analiz sonuçları aşağıdaki gibidir:

Futbol seyircilerinin güvenlik algısı ile saldırganlık tutumlarının ilişkisi incelenmiş; katılımcıların güvenlik algısıyla saldırganlık tutumları arasında güçlü ve pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Katılımcıların saldırganlık tutumu ile stadyum güvenlik algısı arasında en güçlü ilişki fiziksel saldırganlık ile çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme ve stadyuma giriş kontrollerinin yapılma algısı arasındadır. En zayıf korelasyon ilişkisi ise öfke ile alınan güvenlik tedbirlerinin yeterliliği algısı arasındadır.

Seyircilerin, stadyum güvenlik önlemlerine ilişkin seyirci algılarının, saldırganlık tutumlarına, etki analiz sonuçları aşağıdaki gibidir:

Futbol seyircilerinin güvenlik algısının, saldırganlık tutumuna ve tüm alt boyutlarına etkisini incelenmiştir. Güvenlik algısının, saldırganlığa ait toplam varyansın %19'unu açıklamaktadır. Stadyum seyirci güvenlik algısı; fiziksel saldırganlığı %24, düşmanlığı %12, öfkeyi %10 ve sözel saldırganlığı %15 etkilemektedir. Ancak alınan güvenlik tedbirleri yeterliliği algısı alt boyutunun, fiziksel ve sözel saldırganlığı etkilemediği gözlenmiştir.

Seyircilerin, stadyum güvenlik önlemleri ilişkin seyirci algıları alt boyutlarının, saldırganlık tutumlarına, etki analiz sonuçları aşağıdaki gibidir:

Algılanan güvenlik tedbirleri yeterliliği algısı %4, çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme algısı %22 ve stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı %30 (pozitif yönde) artırırken; stadyumlarda güvenlik sistemlerinin kullanılma algısı saldırganlığı %10 (negatif yönde) azaltmakta olduğu görülmektedir.

Seyircilerin, stadyum güvenlik önlemlerine ilişkin seyirci algılarının, saldırganlık tutumları alt boyutuna etki analiz sonuçları aşağıdaki gibidir:

Fiziksel saldırganlığı; çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme algısı %30, stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı %38 (pozitif yönde) artırmaktadır. Stadyumlarda güvenlik sistemlerinin kullanılma algısı ise fiziksel saldırganlığı %18 (negatif yönde) azaltmaktadır.

Düşmanlığı, algılanan güvenlik tedbirleri yeterliliği algısı %23, çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme algısı %1 ve stadyumlarda

güvenlik sistemlerinin kullanılma algısı %3, stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı %10 (pozitif yönde) düşmanlığı artırmaktadır.

Öfkeyi; çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme algısı %18 ve stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı %31 (pozitif yönde) öfkeyi artırmaktadır. Algılanan güvenlik tedbirleri yeterliliği algısı %,07 ve stadyumlarda güvenlik sistemlerinin kullanılma algısı %11 (negatif yönde) düşmanlığı azaltmaktadır.

Sözel saldırganlığı, çıkan şiddet olaylarının güvenlik güçleri tarafından engellenebilme algısı %29 ve stadyum girişlerinde kontrollerin yapılma algısı %15 (pozitif yönde) artırmaktadır. Stadyumlarda güvenlik sistemlerinin kullanılma algısı %5 azaltmaktadır.

Yapılan analiz sonuçlarına göre stadyumda alınan önlemler, saldırganlığı etkilediği görülmektedir. Alınan önlemler, spor katılımcıların bazılarına rahatsızlık verdiği ve engellenme iç güdüsüyle saldırganlaştırdığını söylemek yanlış olmayacaktır.

İnsanlar, birçok gruba veya örgüte gönülden bağlılık hisseder. Fanatik bağlılığı olanlar, bağlı olduğu grup veya örgüt için adam bile öldürebilir. Sevgi neye veya kime gösterilirse gösterilsin, aşırılığı zarar vermeye başlar. Sahada edilmesi gereken mücadele onlara gönülden bağlı olan seyirciler arasında da devam etmektedir. Bu rekabet ortamından kötü niyetli kişiler faydalanarak, amacına uygun zarar verme eğilimleri gerçekleştirirler. Grup olmanın verdiği özgüven, yaşanılan kimlik kaybı, aşırı bağlılık ve özdeşleşme, fanatiklik ve maçın verdiği duygu karmaşası, sosyo-demografik faktörleri geride bırakarak, kişileri olmadığı birine dönüştürmekte ve saldırganlaştırmaktadır.

Binlerce seyirci kapasiteli stadyumlarda, farklı karakterde ve psikolojide insanları bir araya getirmektedir. Bu insanları kontrol etmek, güvenliğini sağlamak ve bunları yaparken insanlara hoşgörülü olmak tahmin edilenden de zordur. İstenmeyen güvenlik tutumlarının ve materyallerin, insanların doğuştan var olan saldırganlığını, tetiklediğini düşünerek bu araştırmayı yapma ihtiyacı duyduk. Düşüncelerimizi yapılan literatür araştırmaları ve bulgularımız destekler niteliktedir.

Dünya'da ve ülkemizde futbol saldırganlığını önlemek için çalışmalar yapılmış ve yapılmaya da devam etmektedir. Saldırganlığın sebebini ve önlemenin yollarını araştıran birçok bilim insanının da dediği gibi ne yapılırsa yapılsın saldırganlığı yok etmek mümkün değil ancak azaltmak veya bastırmak mümkündür. Bu yapabilmek içinde

saldırganlığın sebeplerini iyi bilmek gerekir. Seyirci saldırganlığını etkileyen biyolojik, psikolojik ve genetik faktörlerin yanı sıra dış etkenlerde saldırganlığı tetikler. İnsanlar, dürtülendiği veya güdülendiği zaman saldırganlığını engellemek mümkün değildir. Araştırma konumuz olan stadyum güvenlik önlemleri, şiddet ve saldırganlığı engelleyici faktör olduğundan, insanların saldırganlık tutumlarını tetiklediği gözlenmiştir. Katılımcıların cevaplarından yola çıkarak, stadyumlarda alınan güvenlik önlemlerinden güvenlik personellerinin tutum, davranış ve olaylara müdahale tarzları şiddetin ve saldırganlığın önlenmesinden ziyade arttırdığını göstermektedir. Ayrıca seyircilerin çoğuna göre polis, jandarma ve özel güvenlik personellerinin güven vermediği, stadyumlarda güvenli maç izlenemediği ve olayların güvenlik görevlilerince etkili olarak engellenemediği çalışma bulgularımızca ortaya konmuştur.

Tez sonuçlarını özetlersek; stadyumda alınan güvenlik önlemleri, seyircilerin saldırganlığını %19 etkilediği, çıkan şiddet olaylarında güvenlik güçlerinin tutumu ve stadyum girişlerindeki yapılan kontrollerin, saldırganlıkla anlamlı pozitif bir ilişkisi olduğu söylenebilir. Saldırganlığı azaltan ise stadyumlardaki güvenlik sistemlerinin varlığı olarak görülmektedir. Seyirci şiddetini azaltmak için gerekli motivasyon mevcutsa, bu gibi çalışmalar, hangi müdahalelerin başarılı olma olasılığının en yüksek olduğu tartışması için bir temel sağlamalıdır.

ÖNERİLER

Önerilerimiz bulgulara, yapılan literatür araştırmalarına ve öngörülerimize dayanarak hazırlandı. Futbolda seyirci şiddetinin önüne geçilmesi için gerekli olan önlemler ve yapılacak çalışmalara destek olacağını düşünmekteyiz.

1. Sonuçlarımıza göre seyirci saldırganlığını en fazla güvenlik personellerinin tutumu ve müdahale şekli arttırmaktadır. Stadyum güvenliği bambaşka bir uzmanlık gerektirmektedir. Stadyumlarda görevlendirilen polis, jandarma, zabıta, kolluk kuvvetleri, özel ve kamu güvenlik personellerinin değil de stadyum güvenlik birimleri oluşturulmalıdır. Spor organizasyonlarında, görevlendirilmek üzere spor güvenlik personelleri yetiştirilmeli ve kurslarda uzun bir eğitim sonrası mezun edilmelidir. Şiddetin önüne geçmek için şiddet uygulamanın doğru olmadığı konusunda eğitilmelidir. Aynı zamanda eğitim sonrası hekimler tarafından, psikolojik, öz kontrol, oto kontrol, öfke kontrolü ve kişilik testleri gibi testlere tabi tutulmalıdır. Kişinin sorumluluk, saldırganlık, risk alma, hız, dikkat, algılama, hafıza gibi yeteneklerine göre değerlendirilmeye alınmalı; milli eğitim bakanlığı, çalışma bakanlığı ve sağlık bakanlığının da onayı ile sporda güvenlik olma yetkisi verilmelidir. Ayrıca her kulübün değişmeyen kadrolu güvenlik ve yetki birimleri olması stadyumu iyi tanıma ve kontrolünün hızlı olması için gerekli görülmektedir.
2. İlgili bakanlıklarca bir ekip oluşturulmalı ve Avrupa liglerindeki her maç izlenip analiz edilmelidir. Avrupa'da uygulanan güvenliğin, ülkemizde de uygulanabilirliği incelenmeli ve gerekli gelişim, değişim ve uyum sağlanmalıdır.
3. Spor tesis yapım ve inşasında görevli mühendisler ve mimarla birlikte mutlaka spor bilimci uzmandan destek alınmalıdır. Bu destek, daha bilinçli, daha güvenli ve daha sağlıklı tesislerin ortaya çıkmasına yardımcı olabilir.
4. Bulgularımızda, stadyumda çıkan şiddetin sorumlusu olarak en fazla holiganlar, ardından taraftarlar ve hakemler gelmektedir. Zor mesleklerden olan hakemlik art niyetli kişilerce kötüye kullanılmaktadır. İstemsiz hatalı kararlarının yanı sıra bilerek ve isteyerek adaletsiz veya yandaş tutumlar sergileyen hakemlerde vardır. Bu durum seyircilerin tepkisine yol açmaktadır ve seyirci saldırganlığı yüksek düzeyde etkilemektedir. Günümüzde varlığı devam eden bu hakemlerin tespit edilerek menedilmesi veya ağır cezalar alması gerekmektedir.
5. Ülkemizde lise mezunu, lisansı veya kulüp belgesi olan ve kurs ücretini ödeyenler birkaç haftada hakem olabilmektedir. Bu şartlara düzenlemeler getirilerek spor

bilimleri fakültesi öğrencisi veya mezunu olan kişilerin başvurabileceği kurslar düzenlenerek, kursların eğitim süreleri uzatılmalı ve ders içerikleri yoğunlaştırılmalıdır. Ayrıca spor bilimleri fakültelerinde antrenörlük bölümlerinin varlığı gibi hakemlik bölümlerinin açılması ve burada yetiştirilen hakemlerin milyonları ilgilendiren spor camiasında yer bulmaları sağlanmalıdır.

6. Skorun ve maçta alınan kararların, seyircileri olumsuz etkilediği bulgularımızda ve yapılan çalışmalarda görülmektedir. Türkiye futboluna yeni adım atan ve hakemlere kurtarıcı olarak gelen VAR (Video Yardımcı Hakem Sistemine) sisteminin daha etkin kullanılması, izleyicilere anlık paylaşılması, kısa sürede sonuca ulaşması seyircilerin olaya hâkim olmasını sağlayarak, seyirci tepkilerinin azalmasına etki edeceğini ve hakemlerin üzerindeki ağır baskının da hafifleyeceğini varsaymaktayız. Başarılı kullanımlarıyla dikkati üzerine çeken Premier Ligi örnek alınarak VAR sistemi kullanılmalıdır. Türkiye'deki pozisyon incelemelerinde geciken kararlar, sürekli VAR'a gidilmesi, seyirciye VAR görüntülerinin aktarılmaması durumlarında saldırganlık olaylarının daha da artmasını sağlamaktadır.
7. Stadyumlarda kullanılan güvenlik sistemleri pahalı cihazlardır. Birçok kulüp, bu ücreti karşılayamadığından veya gereksiz gördüğünden satın almamaktadır. Fakat araştırma bulgularımız güvenlik sistemlerinin saldırganlığı azalttığını göstermektedir. Bu sebepten alınacak önlemlerin başında bu sistemlerin ve cihazların alınması varsa sayısının arttırılması önerilir.
8. Eğitimin her alanda olduğu gibi sporda önemi büyüktür. Spor eğitimi verilirken, seyircilik eğitimi göz ardı edilmektedir. Stadyumlarda olayların yaşanmasını istemiyorsak, seyircilik eğitimi, spor kültürü, spor ahlakı ve erdemlilik eğitimleri okullarda beden eğitimi dersinin müfredatına sokulmalıdır. Çocuk yaşta edinilmesi gerek bu derslerin verilmemesi geçmişten günümüze var olan sporda şiddeti önlenemez kılmaktadır.
9. Her çocuğun spor yapması için gerekli ortam hazırlanmalıdır. Tüm ilkokul, ortaokul ve liselerde, spor salonlarının kurulması, müsabakaların düzenlenmesi ve spor organizasyonlarına her çocuğun izleyici veya oyuncu olarak katılması zorunlu hale getirilmesi gerekir. Bu zorunluluğun çocukluktan başlayarak, spor kültürünün topluma yerleşmesinde önemli bir adım olacaktır.
10. Stadyumların eğlenceli bir oyun alanı olarak yediden yetmişe ilgi çeken bir merkez haline getirebilmek için, arena havasından kurtulması şarttır. Binlerce hatta milyonlarca dolar harcanarak yapılan bu yapılar; tel örgüleri, bariyerleri, demir

parmaklıkları, seyirciler arasında kurulan etten duvarları, renkleri, müzikleri ile insanların spor algısını değiştirmiş ve stadyumları arena olmaktan kurtaramamıştır. Stadyumların yapılanmasında değişikliklere gidilmesi şarttır. Daha yeşil ve daha sanatsal yapılara dönüştürülmesi önerilir. Uluslararası düzeyde yapılan bu yapıların futbol harici birçok müsabakaya ev sahipliği yapması; günlük kullanım için halka açılması, konser alanlarına ve oyun alanları dönüştürülmesi, futbolla ilgilenmeyen kişilerin bile o stadyumda kendine yer edinmesi ön yargıların kırılmasına yardımcı olabileceğini düşünmekteyiz.

11. Futbolda kadınlara güven bulunmamaktadır. Futbol, "erkek oyunudur" anlayışının yok olması için gerekli çalışmalarının yapılması gerekir. Gün geçtikçe kadınlar oyuncu ve hakem olarak futbola dahil olmuştur. Fakat erkek futbolu kadar gelişmesi ve ilgi görmesi zor görülmektedir. Kadın futbolunun, medya desteğine ihtiyacı vardır. Seyirci olarak da stadyumlara katılımları teşvik edilmelidir. Bunu sağlamak için bayanlara ve çocuklara indirimli bilet uygulaması yardımcı olabilir. Kadınların ve çocukların dahil oluşları stadyumlarda yaşanan olayların sayısında azalmalara sebep olabileceğini düşünmekteyiz.
12. Müsabakaya bulgularımızda da görüldüğü üzere katılımcıların çoğu arkadaşlarıyla veya tek başına katılımı tercih etmektedir. Eşlerin, çocukların ve yakın akrabaların tercih edilmesini sağlamak, stadyumlarda veya çevresinde yaşanılan olayların en aza indirilmesine katkı sağlayabilir. Bunun için destekleyici ücretlendirme, aileye hediye veya indirimli bilet (Aile Passolig Kart) gibi kampanyalar uygulanabilir. Ayrıca rakip takımların maç biletlerini beraber almaları durumunda sağlanacak indirim, rakip takımların arasındaki ezeli rakip algısı yıkmaya yardımcı olabilir.
13. Passolig Kart sahiplerine üyeliklerinde alınan mail adreslerine maç sonrası anket yollanmalıdır. Ankette, stadyumların güvenliği, hijyeniği, ulaşımı, konforu ve müsabakayla ilgili de skor, yönetim, oyuncular, hakem, seyirci ve rakip taraftarla ilgili sorular sorularak görüşleri alınmalıdır. Hem seyirci görüşü alınmış olmalı hem de stadyumlarla ilgili olması gereken ve beklenen düzenlenmeler varsa giderilmelidir.
14. Oturma düzeni seyirci saldırganlığında etkili görülmektedir. Bu sebepten tribünlerdeki oturma düzeninde, takım üyelikleri, ceza geçmişi ve müsabakaya katılım sıklığı gibi etkenler göz önüne alınarak bilet satışları gerçekleştirilebilir.
15. Alkol, insan davranışlarını yönlendirdiği kuşkusuz bilinen bir gerçektir. Spor müsabakalarında olan çıkaran ve ceza alanların çoğu alkollü seyircilerden oluşmaktadır. Bu sebepten dolayı sürücülere uygulanan alkol kontrolünün tribün

girişlerinde de uygulanması ve belirlenecek olan uygun promil dışındaki seyircilerin, stadyum girişlerinin yasaklanması önerilir.

16. Stadyumların ücretsiz ihbar hattı olmalıdır. Seyircileri güvenliğin içine katarak, tribün içinde veya çevresinde bir olaya şahit olunduğunda veya olayın gerçekleşeceği düşünüldüğünde, stadyumlara özel numaraya kısa mesaj atarak, konumunu ve olayı bildirmesi sağlanmalıdır. Bu durumda ihbarlardan yetkili olan merkez güvenlik personellerine haber verebilir ve olay gerçekleşmeden veya olay esnasında müdahale edilebilir.
17. Seyircilerden ve okullu gençlerden gönüllüler ve koçlar belirleyerek, futbol organizasyonlarına dahil edilmelidir. Kulüplerin çocukları ve kadınları destekleyen projeler yapması önerilir.
18. Maç reklamlarında, rakip takım kardeşliğin ön planda olduğu reklamlara yer verilmelidir. Maç reklamlarının, savaş arenası havasından kurtulması sağlanmalıdır.
19. Hakemlerin, oyuncuların, antrenörlerin, yönetimin, güvenlik personellerinin, amigoların, medyanın kısacası futbolla ilgili tüm kişiler veya birimlerin eğitimi, denetimi ve takibi yapılmalıdır. Günümüzde profesyonel sayılan yöneticilerin ve hakemlerin, her geçen gün türeyen medyanın spor benliğinin ve spor kültürünün olmaması seyircileri de etkilemektedir. Yapılan kışkırtmalara, hatalara veya yanlışlara anında müdahale edilmeli ve cezalandırılmalıdır.
20. Çalışmamızın bulgularına göre çoğu taraftar, 6222 sayılı kanunu yeterli görmemektedir. Literatür araştırmaları da 6222 sayılı kanun ve cezai yaptırımlar hakkın çok az bilgisi olduğunu gösteriyor. Futbol stadyumlarında görsel ve işitsel olarak maç öncesi, maç arası veya maç bitiminde seyircilere anons yoluyla yasanın aktarılması, stat içinde yasal cezalar ve yaptırımlar hakkında bilgilendirme yapılması gereklidir. Spor programlarının ve kitle iletişim araçlarının sporda şiddet konusu üzerinde durması ve halkı bilinçlendirmesi, şiddeti caydırmada faydalı olabilir.
21. Cezaların kulübe değil de seyircilere yönelik olması, seyircileri şiddetini bastırmada önleyici bir etken olabilir. Cezalar anlık verilmeli ve kamuoyuyla anlık paylaşılmalıdır. Kamu oyununda, şiddet görüntülerine daha az yer vermeleri sağlanmalıdır.
22. Cezaların yanı sıra ödüllendirme sisteminin de var olması gereklidir. Sezon sonlarında, en az kart sayısı, penaltılar, gol sayıları, çıkan olaylar ve yapılan başarılı müdahaleler, iyi seyirci, en iyi stadyum, en iyi amigo, en iyi hakem ve Fair-Play ödülleri Cumhurbaşkanlığı, Başbakan, Gençlik ve Spor bakanlığı nezdinde

dağıtılmalıdır. Ödül ve gerekli bütçeyi de ilgili bakanlıklar, spor toto ve futbol federasyonu karşılamalıdır.

23. "Sporda Şiddete Hayır" sloganlı televizyon ve kitle iletişim araçlarında kamu spotları düzenlenmelidir. Ayrıca geçmişte yaşanan olaylar sonucu, ölen seyircilerin yakınlarının, yaralanan seyircilerin ve olaya şahit olan katılımcılarında yer aldığı belgeseller hazırlanılmalı ve insanlara sunulmalıdır. Kısacası, medya dilinin değiştirilmesi şart görülmektedir.
24. Amigoların, kulüplerin kendi personellerinden sayılması ve amigolara kesilen cezaların kulüplere yansıtılması gerekmektedir.
25. Taraftarlara en yakın amigolar ile güvenlik birimlerinin, kulüp bünyesinde çalışması ve sürekli iş birliği içinde olması önerilir. Olayların amigolar (tribün liderleri) tarafından anında ihbar edilmesi ve müdahalenin erken yapılması, olayların büyümesini engelleyeceğini düşünmekteyiz.
26. Stadyumlar, sağlıklı fiziksel koşullar sunmalı, acil durumlarda stadyumu boşaltabilecek teknoloji ve kolaylıkta yapılanmalıdır.
27. Sosyal öğrenme kuramına göre saldırganlık sonradan öğrenilen ve taklide dayalı bir davranış biçimidir. Bu sebepten sporcular, antrenörler, teknik yönetim ve hakemler örnek davranışlar sergilemelidir. Sık sık spor kanallarına konuk olabilir ve araftarları sporda şiddet ve saldırganlıktan uzak tutmak için uyarabilir.
28. Çalışmamız; Beşiktaş, Bursaspor, Fenerbahçe, Galatasaray ve Trabzonspor taraftarlarına uygulandığından, diğer kulüplerle de çalışılabilir.
29. Salgından dolayı maçlar seyircisiz oynanmakta ve dışarı çıkma yasaklarından dolayı bu çalışma, online uygulanmıştır. Covid-19 salgını dolayısıyla evlerine kapanan insanların saldırganlık seviyelerinin arttığı yapılan araştırılmalarda görülmektedir. Yasaklar kalktığında seyircilerin saldırganlık tutumu ile stadyum güvenlik algılarının, maç öncesi ve maç sonrası stadyumlarda veri toplanarak hazırlanması önerilir.
30. Taraftarların, hakemlerin, yöneticilerin, teknik yönetimin, yasaların, medyanın, tribün liderlerinin (amigoların), stadyum yapılarının, stadyum müziklerinin, stadyum konumlarının ve stadyum konforunun, seyircilerin saldırganlık tutumuna etkisi araştırılabilir.
31. Toplumda suç ve şiddetle mücadele konusunda gerçekten ciddiysek, suça neden olan psikolojik, biyolojik ve genetik faktörlere daha fazla dikkat edilmesi gerekir. Uzmanlar tarafından suç işleme olasılığı yüksek kişiler tespit edilmeli ve önceden önlemler alınmalıdır.

EKLER

EK-1 KİŞİSEL BİLGİ FORMU

ÖLÇEKLER

"Katılımcıların dikkatine **Cemil USTA Süper Lig (2019-2020) Sezonlarında MAÇA GİDEN; Beşiktaş, Bursaspor, Fenerbahçe, Galatasaray ve Trabzonspor** taraftarlarının katılımı **ZORUNLUDUR**. Değerli katılımcı, bu anket DOKTORA TEZ çalışmasında kullanılmak üzere hazırlanmış olup verilen cevaplar Hiçbir Şekilde Üçüncü Bir Şahıs, Kurum veya Kuruluşa Verilmeyecektir. Çalışma sonunda elde edilecek çıktının DOĞRULUĞU VE GÜVENİRLİĞİ açısından vereceğiniz cevaplar önem arz etmektedir. Lütfen her soruya size uygun olan şıkkı (X) işaretiyle işaretlemeye özen gösteriniz. Çalışmamıza yaptığınız katkıdan dolayı teşekkür ederiz."

A. KİŞİSEL BİLGİLER

1. Tuttuğunuz Futbol Takımı
( )Beşiktaş ( )Bursaspor ( )Fenerbahçe ( )Galatasaray ( )Trabzonspor

2. Cinsiyetiniz

( )Erkek ( )Kadın

3. Medeni Haliniz

( )Bekar ( )Evli

4. Yaşınız

( )18 yaş ve altı ( )19-39 yaş ( )40 ve üzeri yaş

5. Eğitim Durumunuz

( )İlköğretim ( )Lise ( )Üniversite ( )Lisansüstü

6. Ekonomik Geliriniz

( )1000 TL ve altı ( )1001-3000 TL ( )3001-5000 TL ( ) 5001 ve üstü

7. Ne sıklıkla spor müsabakası izlemeye gidersiniz?

( )Her hafta ( )İki haftada 1 kez ( )Ayda 1-2 kez ( )Yılda 4-5 kez ( )Yılda 1-2 kez

8. Futbol seyircisi olarak seyirciliğinizi nasıl tanımlarsınız?

( )Seyirci ( )TV izleyicisi ( )Taraftar ( )Fanatik ( )Holigan

9. Stadyumlara maç izlemeye kimlerle birlikte gidersiniz?

( )Tek başıma ( )Arkadaşlarımla ( )Eşimle ( )Kız arkadaşımla ( )Çocuklarımla

10. Stadyumda saldırganlığının ve şiddetin sorumlusu sizce kimdir?

( )Sporcular ( )Taraftarlar ( )Yöneticiler ( )Güvenlik Güçleri ( ) Holiganlar ( ) Medya ( )Hakem

11. Stadyumun saldırganlık düzeyinizi arttığını düşünüyor musunuz?
( ) Evet ( )Kısmen ( ) Hayır

12. Takımınızın galibiyeti veya mağlubiyetinin (skorun) sizi saldırganlaştırdığını hissediyor musunuz?
( ) Evet ( )Kısmen ( ) Hayır

13. 6222 sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanundaki yaptırımlar ve uygulamalar sizce yeterli mi?
( ) Evet ( )Kısmen ( )Hayır

14. Stadyumda alınan güvenlik önlemler sizce yeterli mi?
( ) Evet ( )Kısmen ( ) Hayır

EK 2: SPORDA GÜVENLİK ÖLÇEĞİ

STADYUMLARDA ALINAN GÜVENLİK ÖNLEMLERİ İFADELERİ **(1) Kesinlikle Katılıyorum……(5) Kesinlikle Katılmıyorum**	**Kesinlikle Katılıyorum**	**Katılıyorum**	**Kararsızım**	**Katılmıyorum**	**Kesinlikle Katılmıyorum**
1.Stadyuma ilk yaklaşılan noktada arama ve yapılabilecek güvenlik bariyeri bulunmaktadır.					
2.Stadyum giriş kapılarında kontrollü giriş yapılabilmesi için kontrollü geçiş turnikeleri bulunmaktadır.					
3.Stadyumlara girişlerde üst araması yapılmaktadır.					
4.Stadyumlara girişlerde kimlik kontrolü yapılmaktadır.					

EK 3: BUSS-PERRY SALDIRGANLIK ÖLÇEĞİ

BUSS-PERRY SALDIRANLIK ÖLÇEĞİ **(1) Kesinlikle Katılmıyorum…… (5) Kesinlikle Katılıyorum**	**Kesinlikle Katılmıyorum**	**Katılmıyorum**	**Kararsızım**	**Katılıyorum**	**Tamamen Katılıyorum**
1. Bazı arkadaşlarım benim öfkeli biri olduğumu söylerler					
2. Gerekirse hakkımı korumak için şiddete başvurabilirim					
3. Birisi bana fazlasıyla iyi davrandığında "acaba benden ne istiyor" diye düşünürüm					
4. Arkadaşlarımın görüşlerine katılmadığım zaman bunu onlara açıkça söylerim					

EK 4: SPORDA GÜVENLİK ÖLÇEĞİ İZİN BELGESİ

"Sporda Güvenlik Ölçeği"'ni Kullanma İzin belgesi

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Doktora Öğrencisi **Özlem EKİZOĞLU'nun** Doktora Tezinde, geliştirmiş olduğum "Sporda Güvenlik Ölçeği"'ni kullanmasına tarafımca izin verilmiştir.

Dr. Hacı Şükrü TAŞTAN

EK 5: BUSS-PERRY SALDIRGANLIK ÖLÇEĞİ İZİN BELGESİ

İlgili makama,

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı'nda doktora tezini yürütmekte olan Özlem EKİZOĞLU'nun, uyarlama çalışmasını gerçekleştirmiş olduğum **Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği**'ni araştırmasında kullanması uygundur. Saygılarımla bilginize sunarım…

Prof. Dr. H. Andaç Demirtaş-Madran

KAYNAKLAR

Abay, E. ve Tuğlu, C. (2000). Şiddet ve Agresyonun Nörobiyolojisi. *Klinik Psikiyatri,* 3(1), 21-26.

Acet, M. (1997). *Futbol Seyircisinin Sosyo-Kültürel Yapısının Şiddet Eylemine Etkisi, Voleybol ve Basketbol Seyircileri ile Karşılaştırılması.* Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

Acet, M. (2001). *Futbol Seyircisini Fanatik ve Saldırgan Olmaya Yönelten Sosyal Faktörler.* Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Acet, M. (2003). *Futbolda Şiddet ve Önlenmesi Sempozyumu.* Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi, 137-220.

Acet, M. (2005). *Sporda Saldırganlık ve Şiddet.* İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, (1. Baskı), 43-173.

Acet, M., Bebek, Ö, Işık, U. ve Besler, M. (2018). GoalBall Sporcularının İletişim Düzeylerinin Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *International Eurasian Conference on Sport Education and Society* (15-18 November 2018, Mardin-TURKEY).

Acet, M., Canbaz, M., Yılmaz, T., Şahin, M. ve Işık, U. (2016). Taekwondo Hakemleri ile Antrenörlerinin Ego, Kişilik ve Saldırganlık Düzeylerinin Cinsiyet Faktörüne Göre İncelenmesi. *International Journal of Sport Culture and Science*, 4(Special Issue 1), 156-162.

Agnew, R. (1992). Foundation for a General Strain Theory of Crime and Delinquency. *Criminology*, 30(1), 47-88.

Ahmadi, S.S., Besharat, M.A., Azizi, K., & Larijani, R. (2011). The Relationship Between Dimensions of Anger and Aggression in Contact And Noncontact Sports. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, (30), 247-251.

Akbaş, Y. (2019). "Türkiye'deki stadyumlara 'yüz tanıma teknolojisi geliyor", https://www.donanimhaber.com/Turkiye-deki-stadyumlara-yuz-tanima-teknolojisi--geliyor111975 [24.11.2020].

Aksoy, K. (2017). Çalışanların fiziksel aktivite düzeyi ile saldırganlık düzeyi arasındaki ilişkisi: Afyonkarahisar'da bir uygulama. *Türkiye Spor Bilimleri Dergisi*, 1(1), 21-30.

Aksoy, Z.B. ve Soydemir, E. (2017). Polimorfizm. *Güncel Gastroenteroloji Dergisi*. Ankara Üniversitesi, Biyoteknoloji Enstitüsü, Ankara, (21), 1-13.

Aladanlı B. ve Çördük Ü. (2009). *Futbol Tarihi ve Sporda İlkeler*,1. Basım. İstanbul, Yeşil Elma Yayıncılık, 8-197.

Albay, F. (2019). *Her Yönüyle Spor*. Güven Plus A.Ş. Yayınları. İstanbul, 556-593.

Albayrak, V. (2016). *Elazığspor'a Bağlı Taraftarlar Dernek Üyelerinin Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Diyarbakır.

Allan, S. (2004). Satellite Television and Football Attendance: the not so Super Effect. *Applied Economics Letters*, *11*(2), 123-125.

Anderson, C. A., & Anderson, K. B. (2008). Men Who Target Women: Specificity of Target, Generality of Aggressive Behavior. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression,* 34(6), 605-622.

Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2001). Effects of violent video games on aggressive behavior, aggressive cognition, aggressive affect, physiological arousal, and prosocial behavior: A meta-analytic review of the scientific literature. Psychological science, 12(5), 353-359.

Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2002). "Human Aggression", *Annual Reviews, Pschology,* Vol. 53, pp. 27-51.

Appadurai, A. (1990). Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy. Theory, Culture & Society, 7(2-3), 295-310.

Arble, E., Daugherty, A. M., & Arnetz, B. (2019). Differential Effects of Physiological Arousal Following Acute Stress on Police Officer Performance in a Simulated Critical İncident. *Frontiers İn Psychology,* 10, 759.

Archer, J. (2004). Sex Differences in Aggression in Real-World Settings: A Meta-Analytic Review. *Review of General Psychology,* 8(4), 291-322.

Archer, J., Holloway, R., & McLoughlin, K. (1995). Self- Reported Physical Aggression Among Young Men. *Aggressive Behavior,* 21(5), 325-342.

Argan, M., ve Katırcı, H. (2008). *Spor Pazarlaması*, (2. Basım). Nobel Yayın Dağıtım. Ankara

Arıkan, A. N., Göktaş, Z. ve Yıldıran, İ. (2004). Farklı Branşlardaki Spor Seyircilerinin Spor Ortamına İlişkin Görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi.* 12(2), 551-560.

Arıkan, Y. (2007). Futbolda Şiddet ve Polis. *Polis Bilimleri Dergisi,* 9(1-4), 109-132.

Arıpınar, E. (1992). *Türk Futbol Tarihi*. Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları. İstanbul; (1), 7-8.

Arkonaç, A. S. (1998). *Psikoloji Zihin Süreçleri Bilimi*. 2. Baskı, İstanbul: Alfa Basım Yayınevi. 284-293.

Armstrong, G., & Harris, R. (1991). Football Hooligans: Theory and Evidence. *The Sociological Review*, 39(3), 427-458.

Arslan, A.G.N. ve Gürer, T.K. (2015). Sürdürülebilir Stadyum Tasarımları İçin Teknik Tavsiye ve Gereklilikler: Yeşil Gol. *2nd International Sustainable Buildings Symposium.* (28-30 Mayıs). Ankara.

Arslanoğlu, K. (2005). *Futbolun Psikiyatrisi*. 1. Baskı, İthaki Yayınları, İstanbul, 309.

Ashforth, B. E., & Anand, V. (2003). The normalization of corruption in organizations. Research in Organizational Behavior, 25, 1-52.

Atabeyoğlu, C. (1985). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Spor.* Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, 6, 1474-1518.

Atalı, L. (2013). *Türkiye Futbol Federasyonu Spor Toto Süper Ligi Spor Kulüplerinin ve Taraftarlarının Facebook Kullanımı.* Doktora Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bolu.

Back, J., & Lee, Y. (2015). The role of Student-Teacher Relationship on Effects of Maltreatment on Juvenile Delinquency. *GSTF Journal of Psychology (JPsych),* 1(2), 1-5.

Bakan, İ., ve Kefe, İ. (2012). Kurumsal Açıdan Algı ve Algı Yönetimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 2(1), 19-34.

Bale, J. (1993). The Spatial Development of the Modern Stadium. *International Review for the Sociology of Sport*, 28(2-3), 121-133.

Bandura, A. (1997). Social Learning Theory of Aggression. In Social Psychology 9th Edition. *McGraw-Hill Comp*, Inc, New York.

Bandura, A. (2001). Social Cognitive Theory: An Agentic Perspective. *Annual Review of Psychology*, 52(1), 1-26.

Barlett, C. P., & Anderson, C. A. (2014). Bad News, Bad Times, and Violence: The Link Between Economic Distress and Aggression. *Psychology of Violence*, 4(3), 309.

Bartlett, M. L., & Abrams, M. (2019). Anger and aggression in sport. In M. H. Anshel, T. A. Petrie, & J. A. Steinfeldt (Eds.), APA handbooks in psychology series. APA handbook of sport and exercise psychology, Vol. 1. Sport psychology (p. 509–528). *American Psychological Association.*

Baş, M. (2008). *Futbolda Taraftar ve Takım Özdeşleşmesi (Trabzonspor Örneği).* Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Başoğlu, C. (1998). *Saldırganlık Davranışının Biyolojik Belirleyicilerinin Araştırılmasına Yönelik Bir Çalışma*. Uzmanlık Tezi. Genelkurmay Başkanlığı, Gülhane Askeri Tıp Akademisi. İstanbul.

Bayram, A. (2011). *Futbol Seyircilerinin Taraftarlık ve Şiddet İfadelerine Yaklaşımlarının İncelenmesi.* Gazi Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Bayram, N. (2017). *Sosyal Bilimlerde SPSS ile Veri Analizi.* Ezgi Kitapevi. 6. Baskı.

BBC, (2018). Erken Ergenlik Kız Çocuklarını Nasıl Etkiliyor? https://www.bbc.com/turkce/vert-fut-44632201 [21.04.2021].

Bebek, Ö. (2017). *Tüketicilerin Spor Sponsorluğu Algıları ve Sponsorluğun Tüketici Davranışlarına Etkileri (Sakaryaspor Kulübü Örneği).* Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Sakarya.

Beck, U., Bonss, W., & Lau, C. (2003). The Theory of Reflexive Modernization: Problematic, Hypotheses and Research Programme. *Theory, Culture & Society*, 20(2), 1-33.

Bee, C., King, J., & Stornelli, J. (2019). Are You with us or Against us? The Role of Threat and Anger in Sport Sponsorship. *Journal of Business Research*, 1-10.

Benedetti, M. (1998). " El césped ." In cuentos de fútbol , ed. J. Valdano. *Buenos Aires: Aguilar*, 55 – 87.

Ben-Porat, A. (1998). The Commodification of Football in Israel. *International Review for the Sociology of Sport,* 33(3), 269-276.

Berkowitz L. (1993). Aggression. New York: *Mcgraw-Hill.;* 56–58

Berkowitz, L. (1978). Whatever Happened to the Frustration-Aggression Hypothesis?. *American Behavioral Scientist*, 21(5), 691-708.

Beşkat, M. (2016). *Futbol Seyircilerinin Empatik Eğilimleri ile Sporda Saldırganlık Ve Şiddet Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Şanlıufra İli Örneği).* Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü. Kütahya.

Bettencourt, B., & Miller, N. (1996). Gender differences in Aggression as a Function of Provocation: A Meta-Analysis. *Psychological Bulletin*, 119(3), 422.

Biçer, T. (2006). Türk Futbolcu Profilinin Psikolojik ve Sosyolojik Açıdan İncelenmesi. *Türk Futboluna Yapısal Bakış Sempozyumu,* 1. Baskı, İstanbul Haliç Üniversitesi, İstanbul, 8-9 Mayıs, s. 170, 172.

Block, S., & Lesneskie, E. (2018). A Thematic Analysis of Spectator Violence at Sporting Events in North America. *Deviant Behavior*, 39(9), 1140-1152.

Booth, K. (1999). *Human Rights in Global Politics.* Cambridge University Press. United Kingtom. 45-104.

Borges, J.L. ve A. Bioy C. (2011). ' Esse Est Percipi .' R. Fontanarrosa (Ed.), Cuentos de fútbol argentino. *Buenos Aires: Alfaguara*, 11 – 14.

Bourgeon, D. & Bouchet, P. (2001). La Recherche D'expériences Dans la Consommation du Spectacle Sportif (Experience Seeking in the Sporting Event Consumption). *Revue Européenne de Management du Sport,* 6, 1-47.

Bozdoğan, B.Y., ve Avcı, M. (2020). Mükerrer Suçluluk, Davranım Bozukluğu ve Antisosyal Kişilik Bozukluğu'nun Ortak Değişkenleri Üzerine Bir Derleme. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi,* 15(24), 2912-2936.

Bozköylü, E. (2007). *Dünya'da ve Türkiye'de Futbolun Değişim Süreci 2002- 2005 Verileriyle Türkiye'de Oyuncu Performansı Üzerine Ekonometrik Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Brechbühl, A., Schumacher Dimech, A., & Seiler, R. (2017). Policing Football Fans in Switzerland-A Case Study Involving Fans, Stadium Security Employees, and Police Officers. *Policing: a Journal of Policy And Practice*, 4 (14).

Bredemeier, B. J. (1983). Athletic Aggression: A Moral Concern. *In Sports Violence* (pp. 47-81). Springer, New York, NY.

Bulgurcuoğlu, A., Küçük, V., Kepoğlu, A., Yorulmazlar, M.M, ve Özçalı, Ü. (2018). Stadyumun Fiziksel Özelliklerinin Futbol Seyirci Gruplarının Memnuniyet Düzeylerine Etkisi. *Avrupa Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, (4), 103-116.*

Bulgurcuoğlu, A.H. (2014). *Stadyum Pazarlaması ve Stadyumlarda Müşteri Memnuniyeti.* Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

Buss, A. H., & Perry, M. (1992). The Aggression Questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63(3), 452.

Büyüköztürk, Ş. (2015). *Veri Analizi El Kitabı.* Pegem Akademi. 21. Baskı.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Pegem Akademi, 1-360.

Camadan, F. ve Yazıcı, H. (2017). Üniversite Öğrencilerinde Gözlenen Saldırganlık Eğilimlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 7(2), 225-234.

Can, B., Kendirli, K. ve Polat, E. (2020). Basketbol ve Futbol Seyircilerinin Taraftar Özdeşleşme Düzeyi, İletişim Becerisi ve Saldırganlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi,* 6(2), 243-264.

Card, D., & Dahl, G. B. (2011). Family Violence and Football: The Effect of Unexpected Emotional Cues on Violent Behavior. *The Quarterly Journal of Economics*, 126(1), 103-143.

Carnibella, G., Fox, A., Fox, K., McCann, J., Marsh, J., & Marsh, P. (1996). Football violence in Europe. *Unpublished report to the Amsterdam Group.*1-97

Caz, Ç., Göksel, A. G., Yazıcı, Ö. F. ve Belli, E. (2015). Gençlik hizmetleri ve spor il müdürlüğünde görevli personellerin saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi,* 17(2), 8-19.

Claringbould, IEC, Heres, L., Loyens, KM, van Romondt Vis, PJC, Müller, E., Vorstenbosch, JMG ve van Eekeren, FJA (2018). 'Zo is het voor niemand leuk': Een vergelijkend casusonderzoek naar de sociale constructie van integriteit in het Nederlands voetbal.

Cleland, J. (2014). Racism, Football Fans, and Online Message Boards: How social Media Has Added a New Dimension to Racist Discourse in English Football. *Journal of Sport and Social Issues,* 38 (5). 415-431.

Cleland, J. (2019). Sports Fandom in the Risk Society: Analyzing Perceptions and Experiences of Risk, Security and Terrorism at Elite Sports Events. *Sociology of Sport Journal,* 36(2), 144-151.

Cleland, J., & Cashmore, E. (2016). Football Fans' Views of Violence in British Football: Evidence of a Sanitized and Gentrified Culture. Journal of Sport and Social İssues, 40(2), 124-142.

Cleland, J., & Cashmore, E. (2016). Football Fans' Views of Violence in British Football: Evidence of a Sanitized and Gentrified Culture. *Journal of sport and social issues*, *40*(2), 124-142.

Cleland, J., & Cashmore, E. (2018). Nothing will be the Same Again After The Stade De France Attack: Reflections of Association Football Fans on Terrorism, Security and Surveillance. *Journal of Sport and Social Issues,* 42(6), 454-469.

CNNTÜRK, (2014). Spor Tarihine Geçen Facialar. https://www.cnnturk.com/fotogaleri/spor/diger-sporlar/spor-tarihine-gecen-facialar. [17/06/2021] adresinde ulaşılmıştır.

Coates, D., Humphreys, B. R., & Zhou, L. (2014). Reference- Dependent Preferences, Loss Aversion, and Live Game Attendance. *Economic Inquiry*, 52(3), 959-973.

Cobbina, J. E., Like-Haislip, T. Z., & Miller, J. (2010). Gang Fights Versus Cat Fights: Urban Young Men's Gendered Narratives of Violence. *Deviant Behavior*, 31(7), 596-624.

Coccaro, E.F., Kavoussi, R. J., Cooper, T. B., & Hauger, R. L. (1997). Central Serotonin Activity and Aggression: İnverse Relationship with Prolactin Response to D-Fenfluramine, But Not CSF 5-HIAA Concentration, in Human Subjects. *American Journal of Psychiatry*, 154(10), 1430-1435.

Cole, M., & Packer, M. (2019). Culture and Cognition. *Cross- Cultural Psychology: Contemporary Themes and Perspectives*, 243-270.

Cook, R. D., & Weisberg, S. (1982). Residuals and influence in regression. New York: Chapman and Hall.

Cottrell, C. A., & Neuberg, S. L. (2005). Different emotional reactions to different groups: a sociofunctional threat-based approach to" prejudice". *Journal of personality and social psychology*, *88*(5), 770.

Crawford, G. (2004). Consuming Sport: Fans, Sport and Culture. *Abingdon*: Routledge. 1-178.

Cresswell, J., Rogers, C., Halvorsen, J., & Bonfield, S. (2019). Ideal Football Culture: A Cultural Take on Self- Determination Theory. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 49(2), 198-211.

Crick, N. R., & Dodge, K. A. (1996). Social İnformation- Processing Mechanisms in Reactive and Proactive Aggression. *Child Development*, 67(3), 993-1002.

Crick, N.R., & Grotpeter, J.K. (1995). Relational Aggression, Gender, and Social Psychological Adjustment. *Child Development*, 66(3), 710-722.

Curtis, M. (2019). Antisemitism and European Football. *Antisemitism Studies*, 3 (2), 273-290.

Çakır, A.B. (2019). *Alkol Madde Kullanımı Sonucu Denetimli Serbestlik Tedbirlerine Tabi Tutulan Fanatik Futbol Taraftarları Bireylerde Saldırganlık Davranışının*

İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. İzmir.

Çakmak, M.N. (2018). Modern Toplumun Ontolojik Çıktısı: Passolig Uygulaması. *Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives,* 6 (1) (2018) 29-41.

Çakmak, M.N. ve Çelik, V.O. (2016). Futbolda Şiddet ve Erkeklik: Nefer Taraftar Grubu Örneği. *Journal of Sociological Studies/Sosyoloji Konferanslari*, (54), 2, 299-331.

Dalkılıç, M., ve Kalkay, Y. K. (2019). Sporda Şiddet ve Saldırganlık. Ereğli International Science and Academic Congress. (2), *Ereğli International Science and Academic Congress*, Mach 9-10, Konya 85.

Dalpian, P. R. C., Zylbersztejn, V. S., Batistella, Z., & Rossi, C. A. V. (2014). Fanatical Women and Soccer: an Exploratory Study. Soccer & Society, 15(4), 564-577.

Dayton, C. J., & Malone, J. C. (2017). Development And Socialization Of Physical Aggression İn Very Young Boys. *Infant Mental Health Journal*, 38(1), 150-165.

De Bosscher, V., De Knop, P., Van Bottenburg, M., & Shibli, S. (2006). A Conceptual Framework for Analysing Sports Policy Factors Leading to İnternational Sporting Success. *European Sport Management Quarterly*, 6(2), 185-215.

De Hollanda, B.B. (2020). Football culture and sports history in Latin America: from the Progressive Era to Contemporary Times. *In Inequalities and the Progressive Era.* Edward Elgar Publishing, 306-320.

De Rivera, J. (2003). Aggression, Violence, Evil, and Peace. *Handbook of Psychology*, 569-598.

Deacon, D., & Stanyer, J. (2014). Mediatization: Key Concept Or Conceptual Bandwagon?. *Media, Culture & Society*, 36(7), 1032-1044.

Deffenbacher, J.L., Deffenbacher, D.M., Lynch, R.S., & Richards, T.L. (2003). Anger, Aggression, and Risky Behavior: a Comparison af High and Low Anger Drivers. *Behaviour Research And Therapy*, *41*(6), 701-718.

Deloitte, "Bir Platform Olarak Stadyum". https://www2.deloitte.com/us/en/pages/consumer-business/articles/integrating-venue-technology-sports-business.html [16.12.2020].

Deloitte, "Futbol Finansı Yıllık Değerlendirme Raporu 2019". https://www2.deloitte.com/tr/tr/pages/consumer-business/articles/deloitte-uk-annual-review-of-football-finance-2019.html [16.12.2020].

Deloitte, "Hayran Etkileşimini Geliştirmek İçin Bir Oyun Planı". (2015). https://www2.deloitte.com/us/en/pages/consumer-business/articles/sports-loyalty-scoreboard.html [16.12.2020].

Demir, B. (2009). *Görsel Medya'nın Spordaki Şiddete Etkisi.* Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi. Sosyal Bilimleri Enstitüsü. Konya.

Demir, E., Göktaş, Z. ve Koyuncuoğlu, K. (2014). Effects of the Socio-Economic-Cultural Structure of Football Spectators on the Tendency Towards Violence (Manisaspor Case), *Turkish Journal of Sport and Exercise*, 16(2), 41-49.

Demir, E., Saatçioğlu, Ö., & İmrol, F. (2016). Uluslararası Dergilerde Yayımlanan Eğitim Araştırmalarının Normallik Varsayımları Açısından İncelenmesi. *Current Research in Education,* 2(3), 130-148.

Demir, F. (2005). *Futbol Olgusu ve Futbolda Asayiş Yönetimi*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Demirel, G. (2013). *Emniyet Mensuplarına Göre Futbol Seyircisini Saldırganlık ve Şiddete Yönlendiren Futbol Etkenlerinin Araştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Balıkesir.

DeSchriver, T. D., & Jensen, P. E. (2002). Determinants of spectator attendance at NCAA Division II football contests. *Journal of Sport Management*, 16(4), 311-330.

Dhone, A.S. ve Gaikwad, M.R. (2020). Psychological Factors Influencing Exercise Adherence among Young Adult Females in Pune City. *International Conference on Enhancing Skills in Physical Education and Sport Science.* 23-24.

Doewes RI, & Riyadi S. (2016). The Social Identity of Football Supporters in Providing Sportive Support to Arema Player. *A Enomenology Study To Supporter of Arema ın Malang,* 1: 718–25.

Doewes, R. I., Purnama, S. K., & Islahuzzaman, N. (2020). The Miracle of Women Suporters' Fanaticism in Indonesian Football. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(02).

Doğan, C. (2017). *Türkiye Stadyumları Oturma Elemanı Tasarımında Sorunlar ve Bir Çözüm Önerisi.* Sanatta Yeterlik Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

Dollard, J., Miller, N. E., Doob, L. W., Mowrer, O. H., & Sears, R. R. (1939). Frustration and Aggression. *Yale University Press.*

Donaldson, R., & Ferreira, S. (2007). Crime, perceptions and touristic decisionmaking: Some empirical evidence and prospects for the 2010 World Cup. *Politikon,* 34(3), 353-371.

Dormann, C. F., Elith, J., Bacher, S., Buchmann, C., Carl, G., Carré, García Marquéz JR, Gruber B, Lafourcade B, Leitão PJ, Münkemüller T, McClean C, Osborne PE, Reineking B, Schröder B, Skidmore AK, Zurell D., Sven & Lautenbach, S. (2013). Collinearity: a review of methods to deal with it and a simulation study evaluating their performance. *Ecography*, *36*(1), 27-46.

Drury J., Reicher S. (1999). The Intergroup Dynamics of Collective Empowerment: Substantiating the Social Identity Model of Crowd Behaviour. *Group Processes & Intergroup Relations,* 2(4):381-402.

Dubow, E. F., Huesmann, L. R., Boxer, P., Smith, C., Landau, S. F., Dvir Gvirsman, S., & Shikaki, K. (2019). Serious Violent Behavior And Antisocial Outcomes As Consequences Of Exposure To Ethnic- Political Conflict And Violence Among Israeli And Palestinian Youth. *Aggressive Behavior,* 45(3), 287-299.

Durna, U. ve Veysel, E. (2011). Üç Bağlılık Unsuru Ekseninde Örgütsel Bağlılık. *Doğuş Üniversitesi Dergisi,* 6(2), 210-219.

Duyar, D. (2011). *Futbol Seyircisinde Saldırganlık Davranışlarının İncelenmesi.* Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Konya.

Ece, C. (2014). Futbol Müsabakalarını Stadyumda Seyreden Üniversite ve Ortaöğretim Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Araştırılması (Sakarya ile Örneği). Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Kütahya.

Eidelson, R. J., & Eidelson, J. I. (2003). Dangerous İdeas: Five Beliefs that Propel Groups Toward Conflict. *American Psychologist,* 58(3), 182.

Eklund, K., Renshaw, T., Dowdy, E., Jimerson, S., Hart, S., Jones, C., & Earhart, J. (2009). Early İdentification of Behavioral and Emotional Problems in Youth: Universal Screening Versus Teacher-Referral İdentification. *The California School Psychologist,* 14(1), 89-95.

Ektik, D. (2015). *Futbol Takımlarının Saha İçerisindeki Başarılarının Hisse Senedi Getirilerine Etkisi.* Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Balıkesir.

Elendu, I.C. & Jenewari, J. M. (2018). Contrıbutors and Stakeholders' Responsıbılıtıes to Sports Facılıty Safety and Securıty: a Focus on Stadıum. *International Journal of Academic Research and Reflection.* (6). 3, 70-79.

Emet, G. ve Akkoç, U. (2011). Stadyum: Benzerlikler, Koşutluklar ve İzdüşümler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi.* ,4 (19).

Erdem, R. ve Ulu, D. (2004). Futbol Takımı Taraftarlığının Hastane Çalışanları Üzerine Etkisi. *Hacettepe üniversitesi, Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*;7(1): 120-137.

Erdemir, S. (2014). Türkiye'de Futbolda Şiddet, 2013-2014 Sezonuna Bakmak. *Sabancı Üniversitesi Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları.* İstanbul.

Erdemli A. "Spor Felsefesi Nedir?" *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Birinci Kongresi* I.- II. Cilt, (İç) Ed: İ. YILDIRAN, s.1-11, Sim Matbaacılık, Ankara, (2002);3.

Erdoğdu, M., Koçyiğit, M., Kayışoğlu, N. B. ve Yılmaz, B. (2018). Futbol ve Futsal Branşlarında Spor Yapan Genç Kadınların Saldırganlık Yaklaşımları. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD),* 4(Special Issue 3), 1-14.

Erkal, M.E., Güven, Ö. ve Ayan, D. (1998). *Sosyolojik Açıdan Spor*, Genişletilmiş 3. Baskı, *Der Yayınları,* İstanbul, 181-205.

Erkalan, U. (2018). *6222 Sayılı Kanun' un Bursa İlinde Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesindeki Etkisinin İncelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Bursa.

Esen, Ş., Akça, Y. Ve Özer, G. (2018). 24 Haziran 2018 Genel Seçimlerinde Siyasi Parti Beyannamelerinde Spor'a Yaklaşım. *Full Texts Book of the 3rd International Eurasian Conference on Sport Education and Society. 15-18 Kasım 2018.* Mardin: Artuklu Üniversitesi, 2018, 714-735.

Everbach, T. (2004). *Managing" Amazonia": a Cultural Case Study of Female Leadership at the Sarasota Herald-Tribune* (Doctoral dissertation, University of Missouri-Columbia).

Farrington, D. P. (2019). The Development of Violence From Age 8 To 61. *Aggressive Behavior*, 45(4), 365-376.

Fenton, A., Vasilica, C., Gillooly, L., & Vurtak, S. (2019). The experiences of female football fans on social media, in: *The European Association for Sport Management (EASM) Conference*, 3-6 September 2019, Seville, Spain.1-3.

Ferguson, C. J., & Hartley, R. D. (2020). Pornography and Sexual Aggression: Can Meta-Analysis Find a Link?. *Trauma, Violence, & Abuse*, 1524838020942754.

Fernandes, T., & Moreira, M. (2019). Consumer Brand Engagement, Satisfaction and Brand Loyalty: A Comparative Study Between Functional and Emotional Brand Relationships. *Journal of Product & Brand Management.* 2 (28), 274-286.

Field, A. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS.* SAGE. London.

Field, A. (2013). *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics.* SAGE. London.

Forde, S. D., & Kota, A. (2016). Football as a Terrain of Hope and Struggle: Beginning a Dialogue on Social Change, Hope and Building a Better World Through Sport. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*, 8(5), 444-455.

Forrest, D. (2011). Betting and the İntegrity of Sport. In Sports Betting: Law and Policy (pp. 14-26). *TMC Asser Press.*

Frieze, I. H., Newhill, C. E., & Fusco, R. (2020). Causal Factors in Aggression and Violence: Examining Social and Biological Theories. *In Dynamics of Family and Intimate Partner Violence* (pp. 17-62). Springer, Cham.

Frosdick, S. & Newton, R. (2006). The Nature and Extent of Football Hooliganism in England and Wales. *Soccer & Society*, 7:4, 403-422.

Gacar, A. ve Karahüseyinoğlu M.F. (2010). Spor Lisesi Öğrencilerinin Sürekli Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *11th International Sport Sciences Congress*, 1079-1081, Antalya.

Games, P.A. (1971). Multiple Comparisons of Means. *American Educational Research Journal*, 8, 531-564.

Garland, J. and Rowe, M. (1996). Racism at Work: A Study of Professional Football. *The International Journal of Risk, Security and Crime Prevention*, 1 (3).

Garland, J., & Rowe, M. (2001). *Racism and Anti-Racism in Football.* Springer. St. Martin's Press LLC Scholarly and Reference Division and Palgrave Publishers, 1-232.

Garofalo, C., Gillespie, S. M., & Velotti, P. (2020). Emotion Regulation Mediates Relationships Between Mindfulness Facets and Aggression Dimensions. *Aggressive Behavior*, 46(1), 60-71.

Genceli, M. (1973). *İki Değişkenli Doğrusal Regresyonda Zaman Faktörü.* İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 33(1-4).

Gencer, R.T. (2011). The Relationship Between Team İdentification and Service Quality Perceptions in Professional Football. *African Journal of Business Management*, 5(6), 2140-2150.

George, D., & Mallery, P. (2019). *IBM SPSS Statistics 26 Step by Step*: A simple guide and reference. Routledge.

Giulianotti, R. (2002). Supporters, followers, fans, and flaneurs: A taxonomy of spectator identities in football. *Journal of sport and social issues*, 26(1), 25-46.

Giulianotti, R. (2005). Sport spectators and the social consequences of commodification: Critical perspectives from Scottish football. *Journal of Sport and Social Issues*, 29(4), 386-410.

Gómez, S., Mejía, D., & Tobón, S. (2019). The Deterrent Effect of Surveillance Cameras on Crime. *Journal of Policy Analysis and Management.*

Gorse, S., & Chadwick, S. (2010). Conceptualising Corruption in Sport: Implications for Sponsorship Programmes. *The European Business Review*, 2010, 40-45.

Gosling, V. K. (2007). Girls Allowed? The Marginalization of Female Sport Fans. In J. Gray, C. Sandvoss & C. L. Harrington (Eds.), Fandom: Identities and Communities in a Mediated World (pp. 250-260). London: *New York University Press*.

Gould, D., & Williams, J. (2011). After Heysel: how Italy lost the football 'peace'. *Soccer & Society,* 12(5), 586-601.

Graham, K., & Wells, S. (2003). 'Somebody's Gonna Get Their Head Kicked in Tonight!'Aggression Among Young Males in Bars—A Question of Values?. *British Journal of Criminology,* 43(3), 546-566.

Graham, S., & Wood, D. (2003). Digitizing Surveillance: Categorization, Space, *İnequality. Critical Social Policy,* 23(2), 227-248.

Grigoryeva, A. A., & Gavrichenkova, A. A. (2020). Use of Psychoactive Substances By Adolescents İn Different Types of Auto-Aggressive Behaviour. *Psychology and Law*, 10(1), 116-122.

Gul M. (2019). The Relationship Between Attitudes Towards Physical Activity and Self-Esteem of High School Students; 5 (1):70–3.

Güçlü, M., Arıkan, Y. Şanlı, S. ve Mil, H.İ. (2014). *Sportif Organizasyonlarda Güvenlik Stratejileri.* Harmancı, F.M, Gözübenli, M. ve Zengin, C. (Ed.),"Güvenlik Sektöründe Temel Stratejiler". Nobel Yayınevi, ISBN:978-605-133-960-3, 177-206

Gülaç, M. (2014). *Anaokuluna Giden 3-5 Yaş Grubu Çocukların Temel Motor Beceri Düzeylerinin Araştırılması*. Doktora Tezi. Dumlupınar Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Kütahya.

Güllü M, Güçlü M. (2006). Ortaöğretim Öğrencilerinin Taraftarı Oldukları Spor Takımları ile Özdeşleşmelerinin İncelenmesi. *9. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi Bildiriler Kitabı.* 3- 5 Kasım, Muğla.; 686-689.

Gümüşgül, O. (2016). *Futbol Seyircilerinde Saldırganlık, Şiddet ve Holiganizme Yönelik Davranışların Önlenmesinde Serbest Zaman Etkinliklerine Katılım Etkisinin İncelenmesi.* Doktora tezi. Dumlupınar Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Kütahya.

Gür, B. (2015). *Evrensel Bir Sorun: Sporda Şiddet.* Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Hall, S., Marciani, L., Phillips, D., & Cunningham, T. (2009). Spectator Perceptions of Security Management at a NASCAR (National Association for Stock Car Auto Racing) Event. *Sport Journal*, *12*(1).

Harati, S. H., Ashraf Ganjouei, F., Amirtash, A., & Nikaeen, Z. (2019). Investigating the Physical Security Dimensions Affecting Volleyball Stadiums Security. *Journal of System Management*, 5(1), 191-210.

Harrison, P. (1974). Soccers Tribal Wars. *New Society*, 29(622), 602-694.

Harvey, D. (2005). *The New İmperialism*. OUP Oxford.63-87.

Hedlund, D. P. (2014). Creating Value Through Membership and Participation in Sport Fan Consumption Communities. *European Sport Management Quarterly*, 14(1), 50-71.

Herdiyana A.I. & Prakoso, G.P. (2016). Pembelajaran Pendidikan Jasmani Yang Mengacu Pada Pembiasan sikap Fair Play Dan Kepercayaan Pada Peserta Didik. *Jurnal Olahraga Prestasi*, 12(1), 77–85.

Heydarinejad, S., & Gholami, S. (2012). Identification of Factors of Aggression İncidence Among Football Spectators in Khuzestan. *Studies in Physical Culture and Tourism*, 19(1), 37-41.

Hoaken, P. N., & Stewart, S. H. (2003). Drugs of Abuse and the Elicitation of Human Aggressive Behavior. *Addictive Behaviors*, 28(9), 1533-1554.

Hobbs, D., & Robins, D. (1991). The Boy Done Good: Football Violence, Changes and Continuities. *The Sociological Review*, 39(3), 551-579.

Hobbs, D., & Robins, D. (1991). The boy done good: football violence, changes and continuities. *The Sociological Review*, 39(3), 551-579.

Home Office, "Irkçı olaylar, İngiltere ve Galler, 2009-2010", https://www.gov.uk/government/collections/crime-statistics#data-tables . [20.12.2020].

Houghton, S., & Moss, M. (2020). Comparing Football Bettors' Response to Social Media Marketing Differing in bet Complexity and Account Type–an Experimental Study. *Journal of Behavioral Addictions.*

Humphreys, B. R., & Soebbing, B. (2012). Sports betting, sports bettors and sports gambling policy. In Sport und Sportgroßveranstaltungen in Europa-zwischen Zentralstaat und Regionen (pp. 15-37). *Hamburg: Hamburg University Press*.

Ibáñez, A. S., Marco, F. G., Pablo, H. G., & de Elejalde, B. G. I. (2012). Prevención de la Agresividad y la Violencia en el Deporte en Edad escolar: un Estudio de Revisión. *Cuadernos de Psicología del Deporte,* 12(2), 57-72.

Ibrahim, R. F. I., & Zamani, A. E. (2019). Examınıng Psychologıcal Theorıes Of Kıdnappıng In Nıgerıa. *African Journal of Social and Behavioural Sciences*, 9(1).

İçişleri Bakanlığı Spor Etkinlikleri Ulusal Gözlemevi, (2017). "Avrupa Konseyi Hükümleri". https://www.osservatoriosport.interno.gov.it/provvedimenti-del-consiglio-deuropa/ [15.12.2020].

İl, S. (2003). Adli Sosyal Hizmet. *Türkiye Klinikleri Psikiyatri Dergisi*, 4(2), 141-146.

İmamoğlu, M., ve Akdenk, M. (2013). Spor Tesislerinde Güvenlik Amaçlı Biyometrik Sistem Önerileri "*Uluslararası Sporda Şiddetin Temelleri ve Önlenmesi Yönündeki Stratejiler Sempozyumu"* Samsun.

İskoçya Futbol Güvenliği Görevlileri Derneği, "Legal" https://www.footballsafety.com/legal.php [07.12.2020].

Jange, H. S., Raghavendra, S. H., & Sullad, M. (2020). Importance of Psychology on Sports Performance. *International Conference on Enhancing Skills in Physical Education and Sport Science,* 763-764.

Jeanes, R. (2011). 'I'm İnto High Heels and Make up but I Still Love Football': Exploring Gender İdentity and Football Participation with Preadolescent Girls. *Soccer & Society,* 12(3), 402-420.

Jewell, R. T., Simmons, R., & Szymanski, S. (2014). Bad for business? The Effects of Hooliganism on English Professional Football Clubs. *Journal of Sports Economics*, 15(5), 429-450.

Kabiri, S., Masoomeh (Shamila) Shadmanfaat, S., Smith, H., & Cochran, J. K. (2020). Aggression in Soccer Fan's: A Test of Akers' Social Learning Theory. *Deviant Behavior*, 1-14.

Kabiri, S., Rahmati, M. M., & Sharepour, M. (2016). Instrumental and hostile aggression among the fans of Padideh Soccer Club of Iran. *Pertanika Journal of Social Sciences & Humanities*, 24(3), 1-30.

Kaçmaz, S. (2020). İstanbul'da Stadyumlarda En Çok Usulsüz Seyirci Girişinden Ceza Verildi. https://www.trthaber.com/haber/spor/istanbulda-stadyumlarda-en-cok-usulsuz-seyirci-girisinden-ceza-verildi-453937.html [21.04.2021].

Kale, R. ve Erşen, E. (2003). *Beden Eğitimi ve Spor Bilimlerine Giriş*. Nobel Yayın Dağıtım 1. Baskı", Ankara,"s, 173.

Kaplan, H.I., Sadock, B.J. & Grebb, J.A. (1998). Kaplan ve Daock's Synopsis of Psychiaty, Behavioral Sciences, Clinical Psychiatry, 8 th Edition, Williams and Wilkins, Baltimore, USA, 171-177.

Kara, S. (2020). *Planlama Kararları ve Kullanıcı Memnuniyeti Açısından Timsah Arena/Bursa Büyükşehir Belediye Stadyumu'nun Değerlendirilmesi.* Yüksek Lisans Tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. Bursa.

Karagözoğlu, C. ve Ay, S.M. (1997). Futbol Seyircisinde Saldırganlık Eğilimleri, (İstanbul örneği). *I Uluslararası Spor Psikolojisi Sempozyumu (10- 12 Ekim).* MERSİN.

Karagözoğlu, C., Ay, M. S. (1999). Futbol Seyircisinde saldırganlık Eğilimleri: İstanbul Örneği, Hacettepe Üniversitesi Futbol Bilim ve Teknoloji Dergisi, Yıl:6, Sayı:3, s.27-31.

Karagözoğlu, C., Masten, W. G., & Baloğlu, M. (2005). Evidence for Differentiating Between Anxiety and Depression in Turkish College Students. *Social Behavior and Personality: an İnternational Journal, 33*(6), 579-586.

Karasar, N. (2004). Araştırmalarda Rapor Hazırlama. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Karasar, N. (2012). Bilimsel araştırma yöntemi (24. bs.). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Kayacan, F. (2019). *Futbol Maçlarında Alınan Güvenlik Önlemlerinin Taraftar Gözüyle Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

Kayış, A. (2009). Güvenirlik Analizi, (Ed. Kalaycı Ş.). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, (4. Baskı). Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Kelly, L. (2013). Sports-Based İnterventions and the Local Governance of Youth Crime and Antisocial Behavior. *J. Sport Soc. Issues*, 37, 261–283.

Kılınç, M. ve Uludağ, A. (2017). Sağlık Çalışanlarının Empatik Düzeyinin Saldırgan Davranış Düzeyleri ile İlişkisi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(3), 809-825.

Kıraç, E. (2017). "Futbolda Şiddet ve Çıkış Yolları Üzerine Bir Deneme". https://www.sporhukuku.org.tr/futbolda-siddet-ve-cikis-yollari-uzerine-bir-deneme/ [15.12.2020].

Kızmaz, Z. (2006). Şiddetin Sosyo-Kültürel Kaynakları Üzerine Sosyolojik Bir Yaklaşım. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 16(2), 247-267.

Klauser, F. R. (2012). Interpretative flexibility of the event- city: security, branding and urban entrepreneurialism at the European Football Championships 2008. *International Journal of Urban and Regional Research,* 36(5), 1039-1052.

Klose A. (1993). Televizyon Futbolu. Futbol ve Kültürü (Birinci Baskı). (Der. Horak R, Reiter W ve Bora T.). *İstanbul: İletişim Yayınları,* s. 373-384.

Koçer M, 2012. Futbol Derneklerine Üye Olan Taraftarların Şiddet ve Holiganizm Eğilimlerinin Belirlenmesi (Kayseri Örneği). *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 32(1), 111-135.

Korobeynikov, G., Cynarski, W. J., Mytskan, B., Dutchak, M., Korobeynikova, L., Nikonorov, D., ... & Korobeinikova, I. (2019). The Psychophysiological State of Athletes with Different Levels of Aggression. *Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology*, *19*(1S), 62-66.

Koroma, S.M. (2018). "An Investigation in to the Causes and Effects of Sport Violence in Selected Secondary Schools in Bo City, Southern Province, Sierra Leone,"

International Journal of Multidisciplinary Research and Publications (IJMRAP), Volume 1, Issue 11, pp. 43-49.

Koyuncuoglu, K., Goktas, Z., & Demir, E. (2014). Effects of the Socio-Economic-Cultural Structure of Football Spectators on the Tendency Towards Violence (Manisaspor Case). *Turkish Journal of Sport and Exercise,* 16(2), 41-49.

Köse, H.A. (2015). Sporda Şiddet Nedenleri ve Çözüm Önerileri. *Spor Hukuku Enstitüsü Makaleler,* 1-4.

Krenzer, W. L., & Splan, E. D. (2018). Evaluating The Heat- Aggression Hypothesis: The Role Of Temporal And Social Factors İn Predicting Baseball Related Aggression. *Aggressive Behavior,* 44(1), 83-88.

Kurak, K. (2020). Lise Öğrencilerinin Futbol Fanatiklik Düzeylerinin İncelenmesi. GERMENİCA *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi,* 1(1), 28-36.

Kurtiç N. (2006). *Futbol Seyircisini Saldırganlığa İten Psiko-Sosyo Nedenler (Sakarya İli Örneği).* Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya.

Kuru, E. ve Var, L. (2009). Futbol Seyircilerinin Spor Alanlarındaki Saldırganlık Davranışları Hakkında Betimsel Bir Çalışma (Kırşehir İli Örneği). *Journal of Kirsehir Education Faculty*, 10(2). 141-153

Kurudirek, M.İ. (2014). *Lise Düzeyindeki Elit Buz Hokeyi Oyuncularının Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Kuş, A.A. (2019). *Büyük Spor Organizasyonlarında Kullanılan Güvenlik Sistemleri: İstanbul Maratonu Örneği.* Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

Küçük V. "Türkiye Üniversitelerarası Salon Futbolu Şampiyonasına Katılan Futbolcuların Denetim Odağı Açısından Değerlendirilmesi" *3.Ulusal Futbol ve Bilim Kongresi.* Ocak 2009; (67): 9-11.

L'Hoeste, H. F. (2015). Race, Sports, and Regionalism in the Construction of Colombian Nationalism. *Sports and Nationalism in Latin/o America,* 85-105.

Lake, Y.A. (2020). Political Causes of Sport Related Violence and Aggression: A Systematic Review. *Iconic Research and Engineering Journals.* (3), 7, 50-53.

Lee, Y., & Lim, S. (2019). Effects of Sports Activity on Sustainable Social Environment and Juvenile Aggression. *Sustainability*, 11(8), 1-10.

Levine, M., Prosser, A., Evans, D., & Reicher, S. (2005). Identity and Emergency İntervention: How Social Group Membership and İnclusiveness of Group Boundaries Shape Helping Behavior. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31(4), 443-453.

Ling, S., Raine, A., Choy, O., & Hamilton, R. (2020). Effects Of Prefrontal Cortical Stimulation On Aggressive and Antisocial Behavior: A Double-Blind, Stratified, Randomized, Sham-Controlled, Parallel-Group Trial. *Journal Of Experimental Criminology*, 16, 367-387.

Madran, H. A. D. (2012). Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği' nin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(2), 1-6.

Maennig, W. (2008). Corruption in İnternational Sports and How İt May Be Combatted. *International Association of Sports Economists & North American Association of Sports Economists*, 08-13.

Marsh, P., Fox, K., Carnibella, G., McCann, J., & Marsh, J. (1996). Football violence and hooliganism in Europe. *The Amsterdam Group www. sirc. org/publik/footballl_violence. ht ml.(Access: March 1st, 2007).*

Marsh, P., Fox, K., Carnibella, G., McCann, J., & Marsh, J. (1996). Football violence and hooliganism in Europe. The Amsterdam Group www. sirc. org/publik/footballl_violence. ht ml.(Access: March 1st, 2007).

McLean, M., Cresswell, J., & Ashley, C. (2016). Psychologists Finding Religious Belief: Building Bridges Between Developmental Cognitive Science and Cultural Psychology. *Culture & Psychology*, 22(1), 44-64.

Merkel, U. (2012). Football Fans and Clubs in Germany: Conflicts, Crises and Compromises. *Soccer & Society*, 13(3), 359-376.

Miller, K.N. (2011). *The Relation of School and Campus Violence to Students' Perceptions of Safety and Precautionary Behaviors".* Doctoral Dissertation, Auburn University, Alabama.

Miller, N. E., & Dollard, J. (1941). Social Learning and İmitation. (220). *Yale University Press.*

Millward P. (2009). 'Glasgow Rangers Supporters in the City of Manchester'. *International Review for the Sociology of Sport,* 44(4): 381–398.

Mote, K.A (2020). Comparative Study of Leadership and Aggression among Sportsmen and Non-sportsmen. *Leadership,* 70, 625.

Mumcu, H.E. ve Karakullukçu, Ö.F. (2019). Passolig Uygulamasının Futbol İzleyicisi Üzerine Etkileri. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi,* 2(2), 46-57.

Myint, U. (2000). Corruption: Causes, Consequences and Cures. *Asia Pacific Development Journal*, *7*(2), 33-58.

Nassauer, A., & Legewie, N. M. (2018). Video Data Analysis: A Methodological Frame For A Novel Research Trend. *Sociological Methods & Research,* 0049124118769093.

Neilson, E. C. (2019). *The Roles of Acute Alcohol Intoxication, Emotional Arousal, and Emotion Regulation on Men's Sexual Aggression Intentions* (Doctoral dissertation).

Newman, T., Magier, E., Kimiecik, C., & Burns, M. (2020). The Relationship Between Youth Sport Participation and the Onset of and/or Adherence to Aggressive and Violent Behavior: A Scoping Review of The Literature. *Journal of the Society for Social Work and Research*, 2, 3.

Newson, M., Bortolini, T., Buhrmester, M., da Silva, S. R., da Aquino, J. N. Q., & Whitehouse, H. (2018). Brazil's football warriors: Social Bonding and İnter-Group violence. *Evolution and Human Behavior,* 39(6), 675-683.

Nicholson, J., & Higgins, G. E. (2019). The influence of Sport Participation on African American Youth Binge Drinking. *Substance Use & Misuse*, 54(14), 2328-2337.

Nor, N. M., Abdullah, S. M. S., Rahman, S. N. H. A., Mohamad, A. M., & Ajmain, M. T. (2020). Comparison of Levels and Types of Aggressive Behaviours Among Students of Islamic Secondary Schools in Terengganu. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation,* 24(02).

NTV arşiv. "Geçmişten Günümüze Tribün Faciaları". http://arsiv.ntv.com.tr/news/16956.asp [12.12.2020].

Numerato, D. (2015). Who says "no to modern football?" Italian Supporters, Reflexivity, and Neo-Liberalism. *Journal of Sport and Social Issues,* 39(2), 120-138.

Numerato, D., & Giulianotti, R. (2018). Citizen, Consumer, Citimer: The İnterplay of Market and Political İdentities Within Contemporary Football Fan Cultures. *Journal of Consumer Culture,* 18(2), 336-355.

Numerato, D., & Giulianotti, R. (2018). Citizen, Consumer, Citimer: The İnterplay of Market and Political İdentities Within Contemporary Football Fan Cultures. *Journal of Consumer Culture,* 18(2), 336-355.

O'Neil, L., & Hodge, K. (2020). Commitment in sport: The role of coaching style and autonomous versus controlled motivation. *Journal of Applied Sport Psychology*, *32*(6), 607-617.

O'Neill M. (2005). Policing Football: Social Interaction and Negotiated Disorder. *Basingstoke: Palgrave Macmillan.*

O'Brien, T. (2016). Improve Safety, Decrease Liability By İnvesting The Time İn Reassessing Security At Sports Arenas, Stadiums. *Campus Security Report,* 13(1), 5-5.

Ohlert, J., Vertommen, T., Rulofs, B., Rau, T., & Allroggen, M. (2020). Elite athletes' experiences of interpersonal violence in organised sport in Germany, the Netherlands, and Belgium. *European Journal of Sport Science,* 1-32.

Olivier, B. (2004). Serotonin and Aggression. *Annals of the New York Academy of Sciences,* Yale University School of Medicine, Department of Psychiatry, New Haven, Connecticut, USA. 1036(1), 382-392.

Öğüt, E. (2014). Türkiye'de Spor Yönetiminin Neoliberal Dönüşümü. Amme Idaresi Dergisi, 47(4).

Öngel HB ve Günay M. (1988). Sporda Şiddet ve Saldırganlık Eğilimlerine Psiko-Sosyal Yaklaşımlar, *Türkiye Sosyal Araştırma Dergisi,* 2(2), 89-117.

Özaşçılar, M. (2016). Şiddet Davranışının Nedenlerini Açıklamada Biyolojik Temelli Kuramların Rolü. *Türk Psikoloji Yazıları,* 19, 16-28.

Özdilek, Ç., Bebek, Ö., Altınok, B. ve Çalık, F. "Fitness Salonu Kullanıcılarının Spor Tesisi Memnuniyet Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi". *3. Uluslararası Avrasya Spor Eğitim ve Toplum Kongresi Bildiriler Kitabı, 15-18 Kasım 2018.* Mardin: Artuklu Üniversitesi, 2018: 1210-1235.

Özdilek, Ç., Bebek, Ö., Altınok, B. ve Çalış, F. (2018). Fitness Salonu Kullanıcılarının Spor Tesisi Memnuniyet Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *International Eurasian Conference on Sport Education and Society* (15-18 November 2018, Mardin-TURKEY).

Paksoy, E. (2014). Futbol Fanatizmi, Taraftar Kimliği: Beşiktaş Çarşı Taraftarlarının Taraftarlıkla İlgili Davranışlarının İncelemesi. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Pala, Ö.F. (2003). *Saldırganlık Eğilimi-Dindarlık İlişkisi Üzerine Bir Çalışma.* Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum.

Palumbo, S., Mariotti, V., Iofrida, C., & Pellegrini, S. (2018). Genes and Aggressive Behavior: Epigenetic Mechanisms Underlying İndividual Susceptibility to Aversive Environments. *Frontiers in Behavioral Neuroscience*, 12, 117.

Pengpid, S., & Peltzer, K. (2020). Prevalence and Factors Associated with Physical Punishment and Psychological Aggression Towards Children in Laos: Results of the 2017 Social Indicator Survey. *Iranian Journal of Psychiatry and Behavioral Sciences*, 14(4).

Pihl, R. O., & Sutton, R. (2009). Drugs and Aggression Readily Mix; So What Now?. *Substance use & misuse*, 44(9-10), 1188-1203.

Pitti, I. (2019). Being Women in a Male Preserve: an Ethnography of Female Football Ultras. *Journal of Gender Studies*, 28(3), 318-329.

Polat, E., ve Sönmezoğlu, U. (2016). Futbol Taraftarlarını Şiddete Yönelten Faktörlerin İncelenmesi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 16(1), 471-489.

Poling, D. V., Smith, S. W., Taylor, G. G., & Worth, M. R. (2019). Direct Verbal Aggression in School Settings: A review of the literature. Aggression and Violent Behavior, 46, 127-139.

Pourazad, N., Stocchi, L., & Pare, V. (2019). The Power of Brand Passion in Sports Apparel Brands. *Journal of Product & Brand Management.*

Public Order Statistics (Home Office). "Football-Related Arrests and Banning Order Statistics",https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/920624/football-related-arrests-banning-orders-1920-hosb2720.pdf [15.12.2020].

Pulur, A. (2001). Sporda şiddet ve saldırganlık. *Türkiye Üniversite Sporları Dergisi*, 1, 18-19.

Purnamasari, I. (2015). Faktor Pendorong Fanatisme Pada Suporter Klub Sepak Bola Arsenal Di Balikpapan. *Psikoborneo: Jurnal Ilmiah Psikologi,* 3(4), 354-362.

Raine, A. (2002). The Biological Basis of Crime. *Crime: Public Policies for Crime Control,* 43, 74.

Raine, A. (2019). The Neuromoral Theory of Antisocial, Violent, and Psychopathic Behavior. *Psychiatry Research,* 277, 64-69.

Ramazani, E. (2013). *İran'daki Türklerde Spor ve Toplumsal Hareket İlişkisi: Traxtor Futbol Takımı Örneği.* Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Reyhan, S., Müniroğlu, S. ve Yetim, A.A. (2020). Taraftarların Futbolda Şiddetin Kaynağına İlişkin Görüşleri: Ölçek Geliştirme Çalışması. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi,* 18 (1), 213-224.

Robinson, L. (2006). Customer expectations of sport organisations. *European Sport Management Quarterly*, 6(1), 67-84.

Rona, M.Ş. (2003). *Futbol Müsabakalarında Şiddet Olaylarına Karışarak Adli Kayıtlara Geçen Seyircilerin Psiko-Sosyal Analizleri Üzerine Bir Araştırma.* Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Ronald, B., & Jean-Pierre, D. (2019). The Role of Commercialisation of the European Football Business for the Emotional Bond Between Fans and Clubs. *Advances in Management*, 12(1), 8-29.

Rookwood, J. (2019). Access, Security and Diplomacy. *Sport, Business and Management: An International Journal*, 26-44.

Roversi, A. (1991). Football Violence in Italy. *International Review for the Sociology of Sport*, 26(4), 311-331.

Ryan, R.M., & Deci, E.L. (2017). *Self-Determination Theory: Basic Psychological Needs in Motivation, Development, and Wellness.* Guilford Publications.

Sailo, A. (2018). Contesting the "Territorial Aggression Thesis" in Environmental Psychology, ca. 1965–1980. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 54(3), 198-214.

Scalia, V. (2009). Just a few rogues? Football Ultras, Clubs and Politics in Contemporary Italy. *International Review for the Sociology of Sport*, 44(1), 41-53.

Schultze-Krumbholz, A., Zagorscak, P., Hess, M., & Scheithauer, H. (2020). The İnfluence of School Climate and Empathy on Cyberbystanders' İntention to Assist or Defend in Cyberbullying. *International Journal of Bullying Prevention*, 2(1), 16-28.

Scurich, N., & John, R.S. (2014). Perceptions of Randomized Security Schedules. *Risk Analysis*, *34*(4), 765-770.

Sedef, M. (1999). *Sporun Siyasal Gücü Meşrulaştırmadaki Etkisi.* Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi. Sosyal Bilimleri Enstitüsü. Sakarya.

Segura M Trejo, F., Murzi, D., & Nassar, B. (2019). Violence and death in Argentinean soccer in the new Millennium: Who is involved and what is at stake?. *International Review for the Sociology of Sport*, 54(7), 837-854.

Shadmanfaat, S. M., Howell, C. J., Muniz, C. N., Cochran, J. K., Kabiri, S., & Fontaine, E. M. (2020). Cyberbullying perpetration: An Empirical Test of Social Learning Theory in Iran. Deviant Behavior, 41(3), 278-293.

Sherrill, A.M., & Bradel, L.T. (2017). Contact Sport Participation Predicts İnstrumental Aggression, not Hostile Aggression, Within Competition: Quasi-Experimental Evidence. *Journal Of Aggression, Conflict And Peace Research.*

Shoham, A., Dalakas, V., & Lahav, L. (2015). Consumer misbehavior: Aggressive behavior by sports fans. *Services Marketing Quarterly*, *36*(1), 22-36.

Shweder, R. A. (2020). The Role of Reason in Cultural İnterpretation: Some Talmudic Distinctions for İndigenous and Cultural Psychology. *In Global Psychology From İndigenous Perspectives* (pp. 95-110). Palgrave Macmillan, Cham.

SIRC, (The Social Issues Research Centre). "Avrupa' da Futbol Şiddeti", http://www.sirc.org/publik/fvexec.html [15.12.2020].

Sieradzki, A., & Kelly, A. (2015). Engineering Secure Stadiums. *In Stadium and Arena Design* (pp. 73-82). ICE Publishing.

Simpson, J. A. & Weiner, E. S. (1989). The Oxford English Dictionary, Clarendon. 369.

Sofia, R., & Cruz, J. F. A. (2017). Unveiling anger and Aggression in Sports: The effects of Type of Sport, Competitive Category and Success Level. *Revista de Psicología Del Deporte*, 26(2), 21-28.

Soral, W., Bilewicz, M., & Winiewski, M. (2018). Exposure To Hate Speech İncreases Prejudice Through Desensitization. *Aggressive Behavior,* 44(2), 136-146.

Soygüden, A. (2014). *Profesyonel Futbol Takımı Taraftarlarının Stadyuma Katılımını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi.* Doktora Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Samsun.

Soygüden, A., Barut, Y. ve İmamoğlu, O. (2016). *Profesyonel Futbol Taraftarı ve Stadyum.* Pegem Akademi. Ankara, 1-10.

Spaaij, R., & Schaillée, H. (2019). Unsanctioned Aggression and Violence in Amateur Sport: A Multidisciplinary Synthesis. *Aggression and Violent Behavior,* 44, 36-46.

Stein, S. (2020). Playing fairly: the satiric tradition in football fiction from Latin America. *Soccer & Society*, 21(3), 316-328.

Stemmler T. (2000). *Futbolun Kısa Tarihi*, çev. Necati Açа, Dost Yayınevi Ankara.

Sullad, M., & Jange, H. S. (2020). A Study on Locus of Control and Aggressive Behavior of Pencak Silat Women Players. *International Conference on Enhancing Skills in Physical Education and Sport Science*, 215-216.

Svenson G (2003). A Generic Conceptual Framework of İnteractive Service Quality. *Manag. Serv. Qual.*, 13(4): 267-275.

Szymanski, M., Fitzsimmons, S. R., & Danis, W. M. (2019). Multicultural Managers and Competitive Advantage: Evidence From Elite Football Teams. *International Business Review*, 28(2), 305-315.

Şahin M. (1998). *Spor Ahlâkı ve Sorunları*, Evrensel Basım Yayımevi, İstanbul, 19-52.

Şahin, M. (2003). Gaziantep Futbol Takımı Taraftarlarının Şiddet ve Saldırganlık Olaylarına Bakış Açılarının Sosyolojik ve Psikolojik Boyutu Üzerine Bir Araştırma. *Gaziantep Spor Kulübü Eğitim Yayınları,* Yayın, (6). Gaziantep.

Şamlı, R. ve Yüksel, M.E. (2009). Biyometrik Güvenlik Sistemleri. *Akademik Bilişim*, 9, 683-689.

Şanlı, S. (2014). *Futbol Müsabakalarında Olaylarda Yer Alan Seyircilerin Saldırganlık Düzeylerinin Belirlenmesi.* Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Şenduran, F.S. (2019). *Sosyal ve Beşerî Bilimlere Multidisipliner Bakış*. Güven Plus A.Ş. Yayınları. İstanbul, 347-370.

Şentuna, B. (2020). Futbolda Hakem ve Video Hakem 'VAR' Sisteminin Weber'in Rasyonalite Teorisi ile Açıklanması ve Post-Modern Görüşler, *Turkish Studies-Social,* 15(3), 1527-1540.

Talimciler, A. (2003). Türkiye'de Futbol Fanatizmi ve Medya İlişkisi: Fanatik ve Fotomaç Gazeteleri Örneğinden Hareketle Türkiye Futbol Medyası. *Bağlam Yayınları*, 33-129.

Talimciler, A. (2006). Sosyolojik Açıdan Futbol Fanatizmi. *Ege Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*;15: 91- 104.

Tansel, B. (2013). *Stadyum Projelerinin Ulaşım Analizlerinde Dikkate Alınacak Hususların Değerlendirilmesi.* Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. Eskişehir.

Taştan, H.Ş. (2019). Niğde İlinde Stadyuma Maç İzlemeye Gelen Seyircilerin Alınan Güvenlik Önlemlerine İlişkin Algıları. *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, *3*(1), 52-65.

Taştan, H.Ş. ve Yancı, A.H.B. (2016). Stadyumlarda Alınan Güvenlik Önlemlerine İlişkin Seyirci Algıları Ölçeği: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 10(3).

Taştan, Ş. (2009). *Futbol Taraftarlığı ve Şiddet Olgusu Farklı Taraftar Gruplarında Şiddet Eğilimleri Üzerine Karşılaştırılmalı Sosyolojik Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Mersin.

Tenenbaum, G., Stewart, E., Singer, R. N., & Duda, J. (1997). Aggression and Violence in sport: An ISSP Position Stand. *Sport Psychologist*, 11, 1-7.

Toder-Alon, A., Icekson, T., & Shuv-Ami, A. (2019). Team identification and sports fandom as predictors of fan aggression: The moderating role of ageing. *Sport Management Review*, 22(2), 194-208.

Trail, G. T., Fink, J. S., & Anderson, D. F. (2003). Sport spectator consumption behavior. *Sport Marketing Quarterly*, 12(1).

Treisman, D. (2000). The Causes of Corruption: a Cross-National Study. *Journal of Public Economics,* 76, 399-457.

Trendl, A., Stewart, N., & Mullett, T. L. (2020). The Role of Alcohol in the Link Between National Football (Soccer) Tournaments and Domestic Abuse-Evidence From England. *Social Science & Medicine, 268,* 113457.

Tunç, A.A. (2019). *Futbol Taraftarlarının Şiddet ve Saldırganlık İfadelerine Yaklaşımlarının İncelenmesi (Antalyaspor Örneği).* Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Konya.

Tutkun, E., Güner, B.Ç., Ağaoğlu A. ve Soslu, R. (2010). Takım Sporları ve Bireysel Spor Yapan Sporcuların Saldırganlık Düzeylerinin Değerlendirilmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi;* 23-29.

TÜİK, (2019), Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri, 2019. https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33625 [21.04.2021].

Tzamalouka, G. S., Parlalis, S. K., Soultatou, P., Papadakaki, M., & Chliaoutakis, J. E. (2007). Applying the Concept Of Lifestyle in Association With Aggression and Violence in Greek Cohabitating Couples. Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression, 33(1), 73-85.

Uzun, A., Eker, S., Pakiş, I. ve Polat, O. (2012). Üniversite Öğrencileri Arasında Sporda Şiddetin Önlenmesine Yönelik Farkındalık ve Bilgi Düzeyi Araştırması. DEĞİŞEN DÜNYADA Biyoetik. *Türkiye Biyoetik Derneği Yayını.* No: 17.

Üstünel, R. ve Alkurt, Z. (2015). Futbolda şiddet ve düzensizliğin önlenmesi için 6222 Sayılı yasanın getirdiği yeni bir uygulama: Elektronik bilet ve yaşanan sorunlar. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi,* 21(1).

Veronıca, P., Veronıca, M., Teodora, I., & Gabrıel, T. (2019). Correlatıve Study On The Faır Play Behavıour Of Athletes, By Level Of Educatıon. *Ovidius University Annals, Series Physical Education & Sport/Science, Movement & Health, 19.*

Wagels, L., Votinov, M., Kellermann, T., Konzok, J., Jung, S., Montag, C., ... & Habel, U. (2019). Exogenous Testosterone Monoamine-Oxidase A Polymorphism İnfluence Anger, Aggression and Neural Responses to Provocation in Males. *Neuropharmacology*, 156, 107491.

Wan, K.M., Ng, K.U., & Lin, T.H. (2020). The Political Economy of Football: Democracy, Income Inequality, and Men's National Football Performance. *Social Indicators Research,* 151(3), 981-1013.

Wang, W., Zhornitsky, S., Le, T. M., Dhingra, I., Zhang, S., Krystal, J. H., & Chiang-shan, R. L. (2019). Cue-Elicited Craving, Thalamic Activity, and Physiological Arousal in Adult Non-Dependent Drinkers. *Journal of Psychiatric Research*, 116, 74-82.

Wann, D. L., Peterson, R. R., Cothran, C., & Dykes, M. (1999). Sport Fan Aggression and Anonymity: The İmportance of Team İdentification. *Social Behavior and Personality: an İnternational Journal,* 27(6), 597-602.

Wardle, H., Reith, G., Langham, E., & Rogers, R. D. (2019). Gambling and public health: we need policy action to prevent harm. *Bmj*, 365.

Weidler, C., Habel, U., Hüpen, P., Akkoc, D., Schneider, F., Blendy, J. A., & Wagels, L. (2019). On the Complexity of Aggressive Behavior: Contextual and İndividual Factors in the Taylor Aggression Paradigm. *Frontiers in Psychiatry,* 10, 521.

Wells, S., Graham, K., & West, P. (2000). Alcohol-Related Aggression in the General Population. *Journal of Studies on Alcohol,* 61(4), 626-632.

White, G. F. (1989). Media and Violence: The case of professional football championship games. *Aggressive Behavior*, 15(6), 423-433.

Wojciechowski, T. W. (2019). Victimization Recency, Development of Anger, and Violent Offending in Early Adulthood: A Developmental Test of General Strain Theory. *Deviant Behavior*, 40(7), 866-881.

Xie, D. (2005). Exploring Organizational Learning Culture, Job Satisfaction, Motivation To Learn, Organizational Commitment, and İnternal Service Quality in a Sport Organization (*Doctoral Dissertation*).The Ohio State University.

Yalçın, Ö. ve Erdoğan, A. (2013). Şiddet ve Agresyonun Nörobiyolojik, Psikososyal ve Çevresel Nedenleri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar,* 5(4), 388-419.

Yavuz, S. (2015). *Farklı Spor Dallarındaki Sporcu, Seyirci ve Yöneticilerin Küresel Vatandaşlık ve Saldırganlık İlişkisi (Adana–Mersin İli Örneği).* Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Kütahya.

Yıkılmaz, A. (2017). *Süper Lig Futbol Takım Taraftarlarının Takımlarına Yönelik Psikolojik Bağlılık Düzeyleri ile Fanatizm Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.* Doktora Tezi. Kırıkkale Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Kırıkkale.

Yıldırım A.G. (2017). *Spor Yapan Bireylerin Kaygı Düzeyleri, Saldırganlık Eğilimleri ve Yaklaşma-Uzaklaşma Tepkilerinin İncelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Edirne.

Yıldırım, H.L. (2009). *Futbol Antrenörlerinin Saldırganlık olaylarına Bakış Açısı (Ankara İli Örneği).* Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü. Niğde.

Yıldırım, M. (2017). Futbol Seyircilerinin Saldırganlık Davranışlarına İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi. *Journal of International Social Research,* 10(50).

Yılmaz, K. (2021). *Futbol Taraftarlarının Takımlarına Yönelik Kulüp İmajı, Özdeşleşme ve Stadyum Hizmet Kalitesi Algılarının İncelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Niğde.

Yiapanas, G., Thrassou, A., & Vrontis, D. (2020). An Integrated, Multi-Agency, Consumer-focused, Safety Management Approach in the Sports Industry. *In Handbook of Research on Contemporary Consumerism* (pp. 222-241). IGI Global.

Yücel, A.S., Atalay, A. ve Gürkan, A. (2015). Sporda Şiddet ve Saldırganlığı Etkileyen Unsurlar. *Uluslararası Hakemli Psikiyatri ve Psikoloji Araştırmaları Dergisi*. 15 (2). 68-90.

Yücel, A.S., Çiftçi, İ., Karataş, Ö., Tan, Ç. ve Karataş, E.Ö. (2018). Stadyumlardaki Güvenlik Önlemlerine İlişkin Taraftar Algılarının İncelenmesi. *Journal of Educational Researchers*, 9(5), 46-51.

Yüksel, H., Doğan, B., Moralı, S. ve Acar, M.F. (1998). Futbolda Şiddetin Toplum Bilimsel Boyutları. *Hacettepe Üniversitesi Futbol Bilim ve Teknolojisi Dergisi*, 5(1), 22-26.

Zani, B., & Kirchler, E. (1991). When Violence Overshadows The Spirit Of Sporting Competition: Italian Football Fans And Their Clubs. *Journal of Community & Applied Social Psychology,* 1(1), 5-21.

Zelyurt, M.K. (2011). *Türkiye'de Futbol Şiddetinin Sosyolojik Açıdan İncelenmesi ve Çözüm Önerileri.* Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

DİZİN

-D-

Düşmanlık, viii, xiii, 18, 19, 83, 85, 95, 96, 97, 99, 100, 102, 104, 106, 108, 109, 111, 117, 133

-F-

Fiziksel saldırganlık, 18, 34, 83, 110, 133

Futbol, 3, 4, v, viii, ix, x, xii, xiii, xvi, 1, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 30, 32, 33, 34, 36, 39, 40, 41, 43, 45, 48, 49, 50, 52, 55, 57, 59, 60, 61, 68, 71, 72, 74, 76, 80, 81, 82, 114, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129,130, 132, 133, 134, 135, 137, 139, 144, 145, 148, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 160, 162, 163, 164, 167, 169, 170, 171, 172, 174, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 183, 184

-G-

Güvenlik algısı, 116, 121, 123, 139

-H-

Hakem, xvi, 51, 68, 75, 91, 143, 148, 180

-M-

Medya, ix, 56, 91, 148, 162, 180

Müsabaka, 129

-Ö-

Öfke, viii, xiii, 19, 28, 30, 83, 85, 95, 96, 97, 99, 100, 102, 104, 106, 108, 109, 111, 134

-P-

Polis, ix, 43, 155

-S-

Saldırganlık, v, viii, ix, x, xi, xii, xiii, xiv, xv, 1, 16, 17, 18, 19, 25, 28, 29, 32, 33, 38, 54, 71, 81, 83, 85, 92, 95, 96, 97, 99, 100, 102, 104, 106, 108, 109, 114, 117, 118, 119, 120, 122, 123, 125, 126, 127, 129, 130, 131, 132, 135, 137, 150, 152, 153, 154, 156, 157, 158, 160, 161, 162, 163, 164, 167, 170, 172, 173, 176, 180, 181, 183

Seyirci, 3, 4, viii, 2, 4, 13, 14, 15, 48, 75, 83, 90, 105, 106, 125, 141, 144, 148, 158, 170, 181, 183

Sözel saldırganlık, 19, 83, 107, 108, 112, 127

Spor, 2, v, viii, ix, x, 1, 2, 6, 10, 12, 13, 17, 31, 32, 34, 35, 36, 41, 42, 43, 46, 47, 50, 53, 54, 57, 58, 59, 62, 63, 66, 67, 68, 72, 73, 78, 125, 130, 142, 143, 144, 145, 152, 154, 155, 156, 158, 159, 164, 165, 166, 167, 169,

170, 172, 174, 175, 176, 177,180, 181, 183
Stadyum, v, ix, x, xii, xiii, xvi, 40, 44, 64, 65, 66, 67, 68, 71, 85, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 103, 105, 107, 111, 112, 114, 116, 118, 119, 121, 123, 124, 126, 128, 129, 130, 132, 133, 134, 135, 137, 139, 142, 149, 155, 158, 162, 164, 179, 181, 184

-Ş-

Şiddet, v, ix, x, xiv, 3, 28, 29, 30, 31, 33, 38, 39, 42, 44, 55, 70, 74, 75, 76, 77, 85, 87, 94, 96, 97, 98, 99, 101, 103, 105, 107, 109, 110, 111, 112, 117, 120, 148, 153, 155, 156, 157, 161, 164, 167, 168, 171, 172, 176, 178, 180, 181, 183, 184

-T-

Taraftar, ix, 33, 41, 46, 50, 53, 56, 75, 90, 91, 105, 106, 127, 148, 156, 158, 161, 171, 176, 181, 184
Tribün lideri, 53